

Baia Mare

anul VIII

nr. 8

ARHIVELE NAȚIONALE
SERVICIUL JUDEȚEAN
MARAMUREȘ

ASOCIAȚIA ARHIVIȘTILOR
"DAVID PRODAN" et Sto
MARAMUREȘ

REVISTA ARHIVEI MARAMUREȘENE

BAIA MARE
2015

**REVISTA
ARHIVEI
MARAMUREȘENE**

Răspunderea pentru conținutul științific al studiilor, formulări și calitatea rezumatelor în limbi străine revine, în exclusivitate, autorilor.

Authors are responsible for the presentation of the facts contained in their articles, for the wording and for the accuracy of the summaries

REVISTA ARHIVEI MARAMUREȘENE

nr. 8/2015

Revistă
cu apariție anuală
editată de:

ARHIVELE NAȚIONALE
SERVICIUL JUDEȚEAN
MARAMUREȘ

ASOCIAȚIA ARHIVIȘTILOR
„DAVID PRODAN”
MARAMUREȘ

Baia Mare
ISSN 1844-9832

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Emeritus Professor POGANY István
Univ. Warwick – England

Prof. dr. FARAGO Tamás
Univ. Corvinus Budapest – Hungary

Prof. dr. Ovidiu GHITTA
Univ. Babeș-Bolyai Cluj Napoca

Prof. dr. Vasile VESA
Univ. Babeș-Bolyai Cluj Napoca

Conf. dr. Ionuț COSTEA
Univ. Babeș-Bolyai Cluj Napoca

REDACȚIA:

Drd. Klara **GUȘETH** – redactor
Diana **MUREȘAN**
Amalia **RACOLȚA**
Ana-Maria **BUCIUMAN**
Dr. Marius **UGLEA**
Vasile **ROGOZSAN**
Dr. Livia **ARDELEAN**

Correspondența și lucrările referitoare
la istoria locală pot fi trimise la
adresa:

SJANMM, Baia Mare
B-dul București nr. 26, sau pe adresa
de e-mail
maramures@arhivelenationale.ro

CUPRINS

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE

Dr. Livia Ardelean Sat nobiliar versus sat iobănesc: Slatina și Botiza	11
Dr. Gabriel-Virgil Rusu „Drumurile hoților” în partea de nord și nord-est a principatului Transilvaniei în lumina unor documente din secolul al XVII-lea	65
Cătălin Rusu Ființa istorică supusă Sistemului Natural: superstiții și lupte antiepidemice în Transilvania și Maramureșul secolelor XVII-XVIII	77
Dr. Batin Laurențiu Jandarmii maramureșeni în perioada interbelică	93
Dr. Lavinia BUDA Practici mariane mai puțin cunoscute ale greco-catolicilor maramureșeni	111
Dr. Robert C. Tökölyi Degenfeld. Povestea unei familii nobiliare.	123
Dr. Claudiu Porumbăcean, Dr. Viorel Câmpean Ștefan Benea, ultima perioadă a vieții.	145
Dr. Robert C. Tökölyi Primarii orașului Baia Mare în perioada 1949-1989. Cronologia lor și câteva date personale	175
Dr. Marius Uglea Ion Ioanid în documentele Securității (1950-1987)	193
Cosmin Alexandru Pop Din secretele Clujului - cazul Omului cu ciocanul	209

ISTORIA ARHIVELOR. PREZENTĂRI DE FONDURI/DOCUMENTE. LUCRĂRI DE ARHIVISTICĂ

Dr. Viorel Ciubotă

Liturghier slavon – manuscris de la Buzești, aflat în Biblioteca
Universității Naționale din Ujgorod-Ucraina

239

Dr. Ana-Felicia Diaconu

Raport despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a
Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena (26 iunie 1941).
Noi precizări.

253

RECENZII/NOTE BIBLIOGRAFICE

Drd. Klara Guseth (Stenczel)

Baza de date ARCANUM. Scurtă prezentare a Colecțiilor
MAPIRE și POSTCARDS

305

Amalia-Gabriela Racolța (Mojolic)

Ghidul Fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la
Transilvania anterioare anului 1918/1919. Județul Maramureș,
vol. 11, București-Budapesta, 2015, 202 p., **autori: Klara
Guseth, Ana-Maria Buciuman, Varga Zsolt**

311

Ana-Maria Buciuman

Prefecții Județului Maramureș (1919-1940, 1944-1949, 1990-
2015), Baia Mare, 2015, **autori Anton Rohian, Klara Guseth**

315

Diana Mureșan

Arhiviști Ardeleni. Dicționar biobibliografic, Tîrgu-Mureș,
2014, 301 p., **coordonator: dr. Liviu Boar**

317

Ioan-Vasile Rogozsan

Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și în
ariile adiacente, Ediție revizuită și adăugită, Cluj Napoca, 2014,
641 p., Coordonatori: Oscar Edelstein, Marinel Kovacs

321

CONTENTS

HISTORY STUDIES AND ARTICLES

Dr. Livia Ardelean

An Aristocratic Village as Compared with a Serf Village. Slatina and Botiza 11

Dr. Gabriel-Virgil Rusu

„The Roads of Thieves” in the North and Northeast Part of the Principality of Transylvania in the Light of Documents (the XVIIIth century) 65

Cătălin Rusu

The Historical Human Being under the Power of the Natural System: Superstitions and Antiepidemic Fights in Transylvania and Maramureş between the XVIIth and XVIIIth Centuries 77

Dr. Batin Laurenţiu

The Maramures Gendarmes in the Inter-war Period 93

Dr. Lavinia BUDA

Marian Reunion Practices Little Known to the Greek-Catholics 111

Dr. Robert C. Tökölyi

Degenfeld. The Story of a Noble Family. 123

Dr. Claudiu Porumbăcean, Dr. Viorel Câmpean

Ştefan Benea, the Final Period of his Life 145

Dr. Robert C. Tökölyi

The Mayors of Baia Mare during the 1949-1989 Period. Their Timeline and Some Personal Data 175

Dr. Marius Uglea

Ion Ioanid as Revealed by the Security Documents (1950-1987) 193

Cosmin Alexandru Pop

Secrets of Cluj. The Man with the Hammer 209

THE HISTORY OF ARCHIVES. FONDS/DOCUMENTS PRESENTATIONS. ARCHIVE STUDIES

Dr. Viorel Ciubotă

Slavonic Liturgy Book – The Manuscript of Buzesti from the Library of Ujgorod - Ukraine National University

239

Dr. Ana-Felicia Diaconu

Report on the Sufferings of the Romanian Orthodox Diocese of Maramures as a Result of the Vienna Arbitration (June 26th, 1941). Additions

253

REVIEWS/BIBLIOGRAPHIC NOTES

Drd. Klara Guseth (Stenczel)

Baza de date ARCANUM. Scurtă prezentare a Colecțiilor MAPIRE și POSTCARDS

305

Amalia-Gabriela Racolța (Mojolic)

Ghidul Fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919. Județul Maramureș, vol. 11, București-Budapesta, 2015, 202 p., **autori: Klara Guseth, Ana-Maria Buciuman, Varga Zsolt**

311

Ana-Maria Buciuman

Prefecții Județului Maramureș (1919-1940, 1944-1949, 1990-2015), Baia Mare, 2015, **autori Anton Rohian, Klara Guseth**

315

Diana Mureșan

Arhiviști Ardeleni. Dicționar biobibliografic, Tîrgu-Mureș, 2014, 301 p., **coordonator: dr. Liviu Boar**

317

Ioan-Vasile Rogozsan

Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și în ariile adiacente, Ediție revizuită și adăugită, Cluj Napoca, 2014, 641 p., **Coordonatori: Oscar Edelstein, Marinel Kovacs**

321

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE

Sat nobiliar versus sat iobănesc: Slatina și Botiza

Dr. Livia Ardelean

Absolventă a Facultății de Istorie și Filosofie, Facultatea de Istorie, Cluj-Napoca, 1992. Din 1992 arhivist la S.J.A.N. Cluj. Doctor în istorie în 2011, cu tema *Istoria economico-socială a Maramureșului în secolul XVII*. Teza a fost publicată în 2012 sub titlul *Istoria economico-socială a Maramureșului între 1600-1700*, Baia Mare, Editura Ethnologica. Preocupată de istoria Ardealului și a Maramureșului în epocile medievală, premodernă și modernă, publică numeroase studii pe această temă. Preocupată și

de publicarea de documente medievale, de științe auxiliare ale istoriei, de istoria populației germane din Ardeal, precum și de arhivistica internațională, mai ales cea din spațiul german, participând la întâlniri internaționale pe această temă. Realizator al unor expoziții legate de istoria Clujului, participant la 2 proiecte de cercetare, privind Sistemul integrat de dezvoltare de conținut arhivistic adnotat semantic și în Proiectul de restaurare și conservare din Arhivele clujene, împreună cu parteneri germani.

Cuvinte cheie: *Sat nobiliar, sat iobănesc, zăcămintele de sare, exploatarea și transportul acestora, sarcini iobănești, nobili români, Ioșef Patay și moșia din Botiza*

Slatina

Este atestată documentar în anul 1360, ca Zlatina, Zlathyna, localitate din Plasa Sighet, în care de-a lungul secolelor s-a înregistrat un amestec interesant de populație de origine românească la fel ca în alte sate (cum ar fi Iapa, Sarasău, Apșa de Jos, Rona de Jos etc.). În documente a apărut sub numele Zlatina, Zlathina (în sec. XV), Szlatina,

Szlatyina, Szolotvina (la 1773), Szlatinai-Akna, Kostely Szolotvinszki, Kostyúj gyiu Szlátine la 1780; Szlatina-Akna, Kostel-Solotwinsky la 1808; Akna-Szlatina la 1838, Marmaroš Solotvina, Akna Slatina la 1925; Doly Slatinské în 1930, СОЛОТВИНА, СОЛОТВИНА în 1983¹.

Săpăturile arheologice efectuate de-a lungul timpului au scos în evidență urme de locuire anterioare cu mult primei mențiuni documentare. Într-un sit celtic au fost găsite monede de aur celtice. Aici a fost o cetate celto-dacică locuită din sec. IV î.e.n.-sec. I e.n². Tot aici a fost descoperit un atelier metalurgic³.

Deși nu există documente scrise în legătură cu exploatarea sării în epocile străvechi, aceasta a existat cu siguranță. Conform opiniei lui Ioan Mihályi, care citează lucrarea „Tentamen eruitionis”⁴ salinele din Maramureș, inclusiv cea din Slatina, au fost în funcțiune de la mijlocul secolului al II-lea e.n⁵.

Primele documente în care apar în mod constant nobilii români din Slatina provin din secolul al XV-lea, lucru ce demonstrează o locuire continuă a acestui sat. În anul 1409, într-o poruncă a regelui Sigismund al Ungariei, către Conventul de la Lelesz, apar mai mulți oameni de încredere, printre care era și Danch de Slatina⁶.

În anul 1411 în documente apare un Ioan de Slatina, ca om de încredere al regelui⁷.

La 1419, om de încredere al regelui Sigismund era Wanch de Slatina⁸. Este posibil să fie vorba de același personaj, Vanch de Slatina, scris greșit în primul document, care apare într-un raport al Conventului din Lelesz din anul 1418, citat fiind împreună cu alți nobili înaintea scaunului de judecată al Palatinului Ungariei, în procesul împotriva lui Nicolae Kun de Rosal⁹.

1 Sebestyén Zsolt, *Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára*, p. 15-16, apud <http://mek.oszk.hu/13200/13208/13208.pdf>

2 *Biblioteca Tracologica XXXIII*, Cluj, 2002.

3 Ardelean Marius, *Dacii din zona Tisei Superioare, sec. I î.C - sec. II d.C.*

4 Manuscris cu autor necunoscut, dispărut.

5 Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV-XV*, Maramureș-Sziget, 1900, p. 619.

6 *Ibidem*, p. 243.

7 *Ibidem*, p. 173-174.

8 *Ibidem*, p. 229.

9 *Ibidem*, p. 221-222.

În 10 Aprilie 1442 la Sighet comitele sării, Iacob Delbene, adeverează vânzarea de către Negrea și Petru, fiii lui Stan, zis Fekete de Slatina a unei sesii, împreună cu toate utilitățile și apartenențele, în valoare de 10 florini de aur situată în Slatina, către soțul nepoatei, Stan Vereș¹⁰. Din aceste familii și-au demonstrat nobilitatea, la mijlocul secolului al XVIII-lea familiile Negre, Stephan, Bardz¹¹.

La lupta de la Baia, din 25 Decembrie 1467, au participat mai mulți nobili maramureșeni ce au salvat viața regelui și au determinat oficialitățile regatului să ridice la rang de liber baron o serie de nobili mici maramureșeni: Coroi din Oncești, Mihai de Petrova, Nan Mihai de Slatina, Petru Leucă din Vad, Ioan Miclea din Șugatag, Petru din Berbești etc., pe care i-a supus judecății personale a regelui¹².

Prima Conscriere a populației impozabile a comitatului Maramureș, cea din 1530, consemna aici existența a 8 nobili ce dețineau 7 porți iobăgești, nobilii de 1 sesie aveau 2 porți, iar alte 2 porți erau nelocuite, deserte¹³.

În prima Conscriere a populației din 1530 a fost consemnată situația locuitorilor supuși impozitării, fiind înscrise 7 porți ale nobililor, precum și datoriile celor 2 nobili de 1 sesie, care se ridicau la 3 florini¹⁴. În sat au fost consemnați 8 nobili mici, personalități, care nu aveau sesii iobăgești. Un număr de 2 sesii iobăgești erau deserte, nelocuite, urmând a fi colonizate cu iobagi. Tot atunci au fost consemnate și datoriile localităților, care se ridicau la 3 florini, pe care îi datorau nobilii de 1 sesie din localitate¹⁵.

La 1542, la cererea vicecomitelui comitatului Maramureș, au fost conscriși nobilii cu iobagi din Maramureș, în Slatina fiind înregistrați Petru, Ladislau și Ioan Nan, văduva lui Ladislau Nan, pe nume Anastasia, Ihnat Bordon, Nicolae Steczko, Simion Kwman, Nicolae Kys, Kozma¹⁶.

10 *Ibidem*, p. 313.

11 *Ibidem*.

12 Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, Ediția II, Cluj-Napoca, 2000, p. 289.

13 Magyar Országos Levéltár (în continuare M.O.L.), *Dica-Jegyzekek*, Rakas A. 2642, tom. XXI; Livia Ardelean, *Populația impozabilă a comitatului Maramureș*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul V, nr. 5/2012, p. 13-38.

14 *Ibidem*.

15 *Ibidem*.

16 *Ibidem*.

În acest an localitatea trebuia să plătească 1 florin și 78 dinari ca sexagesimă a iobagilor, pentru cele 3 sesii iobăgești deținute de nobili în localitate.

La 1542, 1543 au fost conscriși și nobilii de 1 sesie: Cozma Ștefan, Ștefan Nyegreli, (Negre) Simion Bard, văduva lui Nicolae Frynka, văduva lui Nicolae Steczko, ce dețineau împreună 3 porți, pentru care trebuia să se plătească ca dică a iobagilor câte 1 florin¹⁷. Localitatea a fost înscrisă cu un număr mic de porți în comparație cu localitățile învecinate (de ex. Apșa de Jos avea 12 porți), deși la 1530 erau înregistrate 7 porți. Nu se cunoaște motivul pentru care a scăzut dramatic populația acestei localități, valul de ciumă devastator fiind înregistrat la 1554. În secolul al XVI-lea, la fel ca în întreg Maramureșul, nobilii din Slatina au deținut porți iobăgești în sate învecinate, documentele consemnându-i pe Petru Nan de Slatina și văduva lui ca având 1 poartă iobăgească în Biserica Albă, unde și ruda lor, Mihai Nan deținea 1 poartă iobăgească. În același timp nobilii români, Blasiu Philip din Apșa de Jos și Lazăr Orosz din Apșa de Mijloc, Grigore Literatul de Sighet dețineau fiecare câte 1 poartă iobăgească aici¹⁸.

În 1600 satul era locuit de 7 nobili fără posesie, ce plăteau un impozit de 3 florini și 50 dinari¹⁹.

În 1664 în localitate au fost înregistrați un număr de 14 nobili, și anume: Ștefan Ionaș, Hricz Grigore, Bards Petraș, Bards Andraș, Bards Ștefan, Feticaș Petraș, Nan Nicora, Nan Ioan, Negre Griga, Negre Gheorghe, Negre, Toma, alt Negre Ionaș, Negre Iacob, Ștefan Iacob. Iobagii, în număr de 9, completau locuitorii satului. Numele acestora era: Jeler Ionaș, Oros Vasile, Oros Damian, Ardelean Savul, Zoltan Havrikza, Lazarka Vasile, Bards Gavruș, Solta Ionaș, Panasz Ionaș. În sat erau și 2 mori²⁰. Nu au fost consemnați în mod clar preoții și starea lor socială, nici nobilii mari.

La 1698 în localitate nu era nici un magnat. Au fost înregistrați în schimb 5 nobili cu posesie, ce plăteau un impozit cuprins între 24 și 34 florini. Majoritatea nobililor, 21, erau nobili mici, ce plăteau impozite

17 *Ibidem*.

18 *Ibidem*, p. 239.

19 Biblioteca Academiei Române Cluj, *Copia Urbariului din 1600*.

20 Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN CJ), Fond familial *Teleki de Dumbrăvioara* (fără număr).

cuprinse între 3 și 24 florini. Cei 2 preoți ai satului erau nobili, ce plăteau și ei impozite de 5 și respectiv 7 florini. Cei 8 locuitori țărani „providi” plăteau împreună 56 florini și 16 creițari. Nume specifice erau Nan, Negrea, Berde. Impozitul total al localității era 329 florini și 44 creițari plătiți de două ori/an.

Nobilii cu posesie înregistrați erau Ladislau Szaplanczai, același ca în Sarasău, Sigismund Stoica, Ioan Nan, Ilie Negrea, Ladislau Nan.

Nobilii cu 1 sesie erau Toma, Nicolae, Grigore, Blasiu, George, Alexiu, toți Negre, George și Andrei Nan, Ionaș, Ilie, Toma, Luca Ștefan, Alexiu, Ladislau, Ionaș Bards, Simion Alb, Demian Birtalan, Zaharia Ardelyan, George Oros, Melchior Feticaș. În sat erau 2 preoți, Luca Ștefan și Alexiu Negre.

De remarcat creșterea numărului persoanelor nobile înregistrate pentru această localitate, în decurs de 30 de ani, de la 14 la 1664 la 26 la 1698, cu un procent de 50%. După mișcările rákóziene de la începutul secolului al XVIII-lea numărul fundușurilor nobiliare a scăzut la 18, Conscriptia din 1720 consemnând un număr de 18 sesii nobiliare²¹. La 1715 în Slatina erau înscriși 3 nobili posesionați, 16 nobili de 1 sesie și 6 iobagi²². Toate Conscrierile locuitorilor din secolele XVI-XVII, indiferent de micile variații de cifre trădează aceeași stare de fapt, și anume că satul era locuit de un număr mai mic de nobili cu posesie (3-5), și un număr mai mare de nobili mici de 1 sesie (până la 21), localitatea fiind una mică în comparație cu Apșa de Jos, de Mijloc, Biserica Albă, fiind scutită astfel de la trimiterea și întreținerea 1 soldat pedestru la cetatea Hust și Visk, așa cum erau obligate celelalte sate mai mari²³.

Deși localitatea era una mai mică pe parcursul secolelor nobilii localnici au fost implicați serios în viața comitatului, începând de la începutul secolului al XVII-lea, participând, alături de vecinii lor, la rehotăr-

21 Bélay Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiséget a betelepítői a XVIII. sz. Elejéig*, în *Máramaros megye Honismereti írásk a Monarchia korából*, szerkesztette S. Benedek András, Hatodik Sip Alapítvány - Mandatum Kiado, Budapest-Beregszász, 1997.

22 Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR), Colecția microfilme, Rola 43, Austria, Cadrele 53, 55.

23 Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN MM), *Prefectura Maramureș, Protocolul Congregației nobiliare a comitatului din anul 1684*.

nicirea târgurilor de coroață, Sighet, Câmpulung, Teceu etc. Din partea Slatinei au fost prezenți Ioan și Toma Nan, Vasile Bard (Barcz), Nicolae Negre, Nicolae Roman etc., care s-au împotrivit modului în care se ridicau noile semne de hotar, motiv pentru care au fost convocați la judecata de a 15-a zi în fața regelui Ungariei, pentru a-și expune motivele pentru care s-au împotrivit ridicării noilor semne de hotar²⁴.

La 1624 a avut loc a 7-a și a 8-a dispută în Teceu datorită hotărânicirii dintre Teceu și Săpânța, dispută în jurul teritoriului numit Avaș (Negrești), care mergea spre salina de jos, recte Slatina, ce era situată în imediata apropiere²⁵, la care au participat și nobilii din Slatina.

O altă tendință ce a putut fi remarcată la unii nobili mici a fost cea de acumulări succesive de pământ, prin zalogiri și creșterea prestigiului propriu. Un exemplu semnificativ în acest sens îl poate reprezenta nobilul Szaplanczai Ladislau, alias Săpânțan Vasile, judele, care pe la sfârșitul secolului al XVII-lea a pus mâna pe un număr mare de pământuri în zona Sighetului. În 1674 a zălogit 2 pământuri în hotarul Ipei, pentru 14 florini. Aceste pământuri erau situate în locurile numite „La fântâna între Păclare” și „La capul satului”²⁶. La 1684, același jude a zălogit un pământ în hotarul Sighetului, situat spre Slatina, de la un locuitor din Sighet, pentru suma de 6 florini²⁷. La 1688, martie 9, jurații asesori ai comitatului au adevărit că mai multe persoane nobile (nemes szemeljek) din Iapa au zălogit aceluiași jude mai multe părți de moșie, nobiliare, (nemes portionak) situate în hotarul Ipei, după cum urmează: 1) pământul lui Toader Vasile, 1 fărtai (=72,5 ari) pentru 4 florini; 2) pământul soției lui Șimleo Simion, 7 fărtai, pentru 4 florini; 3) alte 7 fărtai ale lui Rihoș Francisc pentru 8 florini și un alt pământ al aceluiași, de 7 fărtai pentru 8 florini; 4) pământul lui Bledea Petraș, în suprafață de 7 fărtai pentru 3 florini; 5) pământul lui Mihai Lupul, 7 fărtai pentru 3 florini; 6) pământul lui Giurgi Petraș, tot 7 fărtai, pentru 3 florini; 7) un pământ al lui Rakos Lupul, pentru 2 florini²⁸. Condițiile puse în contractul de zalogire erau tipice zalogirilor cu drept de răscumpărare, ca acele pământuri să fie stăpânite netulburat, până la plata sumei pentru care au fost zălogite. Dar

24 ANR, *Colecția microfilme*, Role Cehoslovacia, Rola 101, cadrul 671.

25 SJAN CJ, *Colecția de documente și manuscrise*, nr. 12-16, vol. 2, p. 212.

26 SJAN CJ, *Fond familial Mihályi de Apșa*, nr. 45/1676.

27 SJAN CJ, *Fond familial Mihályi de Apșa*, nr. 108.

28 SJAN CJ, *Fond familial Mihályi de Apșa*, nr. 45.

acumulările de pământ ale judeului nu s-au oprit aici. Mai există informații că acesta a mai luat în zălog, la 1688, de la un locuitor din Slatina, un pământ, situat înspre Biserica Albă, pentru 5 florini. La fel a procedat și cu un pământ situat în Slatina, la hotar, la locul numit „Felső Cséren”, pe care a plătit 3 florini și 60 de creițari, pe care se pare că i-a plătit în tranșe, juzii din Slatina adeverind că în fața lor s-a plătit odată 84 de dinari²⁹.

În ceea ce privește modul de organizare socială, pe parcursul secolului al XVII-lea documentele consemnează faptul că nobilii erau împărțiți în diviziuni nobiliare (la fel cum iobagii erau împărțiți în porți iobăgești), pe baza cărora se plăteau contribuțiile militare, taxele și impozitele, atât ordinare, cât și cele extraordinare. Slatina, împreună cu Rona de Sus au fost conscrise la 1638 cu un număr de 2 diviziuni nobiliare. Pe baza lor se plăteau la 1683 contribuțiile extraordinare în bani, câte 5 florini/diviziune, contribuțiile pentru trimișii comitatului la Poartă, la Dieta Transilvaniei (câte 2 florini și 20 creițari/diviziune), pentru adunarea dărilor (câte 50 dinari/diviziune), animale, câte 1 berbec/diviziune, fân, ovăz etc., satul întreg avea obligația de a da 1 jder³⁰.

Pe parcursul secolelor, pentru păstrarea privilegiilor nobiliare, și nobilii din Slatina și-au asigurat o poziție bună în societate, prin prestarea jurământului de credință (homagium) către principe. Astfel, la 1670, un număr de 3 nobili din localitate, anume Negre Gheorghe și Iacob, Ștefan Palko, au făcut acest lucru, alături de alți nobili din Plasa Sighet³¹.

Una din problemele constante pe parcursul secolelor a fost problema granițelor cu satele învecinate. Hotarul vechi, stabilit în secolul al XV-lea a fost în vigoare până în 1698. Deja pe la mijlocul secolului al XVII-lea, respectiv la 1648 a izbucnit un conflict pentru hotar, care a durat până în secolul al XVIII-lea. Un episod important în acest conflict a început la 1703, când la 23 mai, jurații asesori ai comitatului, Püspök Márton și Técsi János au adeverit la Slatina că au dus la îndeplinire porunca împăratului Leopold, din 20 aprilie, prin care acesta a poruncit oficialilor comitatului să cerceteze pricina dintre locuitorii din Apșa de Jos și cei din Slatina și să refacă hotarele în mod corect. Porunca a venit

29 SJAN CJ, *Fond familial Mihályi de Apșa*, nr. 108.

30 SJAN MM, *Prefectura Maramureș*, Protocolul Congregației nobiliare a comitatului din anul 1683.

31 Bias István, *Mármaros vármegye homagialis összeírása 1670-ből*, în *Genealogiai Füzetek*, 1907, sept.-oct., p. 94.

ca urmare a plângerilor adresate împăratului de către locuitorii din Apșa de Jos, care s-au simțit păgubiți de către locuitorii din Slatina, care au invadat și au pretins o parte din pădurea de stejar, numită Makkos, situată între cele 2 sate. Oficialii au adevărit că punând în aplicare porunca s-au deplasat la casele lui Plantiș Tămaș și Lazăr Mihai.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea locuitorii de aici au continuat același tip de viață agrară și activități economice, fiind profund angrenați în activitățile de transport a sării, mai ales de plutărit. În anul 1742 inclusiv această localitate a fost ajutată de către Fisc, pentru a-și putea plăti impozitele³², lucru ce trebuie pus în corelație cu valul de ciumă ce a afectat mai ales această parte a Maramureșului, adus de către șvabii din Ardud ai lui Sándor Károly³³. Peste câțiva ani locuitorii de aici au avut parte (alături de vecinii din Apșa de Jos) de mai multe accidente la transportul pe plute și vapoare³⁴.

Descriind Maramureșul, în perioada pregătirii primei măsurători topografice a comitatului, așa numita măsurătoare jozeфинă, generalul Carracioli, descria în 1767 localitatea ca fiind un sat românesc, în care locuiau 2 categorii de nobili, personaliști sau nobili în persoana lor (10) și armaliști (10), alături de simpli țărani. Cel mai bogat dintre toți nobilii era baronul Stoica, care rezida într-un castel, înconjurat de o curte și o gospodărie mare, numită măierişte. Satul era format din 60 case, în care locuiau 364 persoane, din care 76 bărbați, 80 femei, 98 tineri și 112 fete. Nobilii personaliști sau nobilii adevărați erau scutiți de la plata tuturor taxelor, cei 10 armaliști trebuiau să plătească 17 florini în contul impozitului pentru comitat în anul 1769. Oamenii normali aveau de plătit un impozit de 235 florini și aveau obligația să întrețină 2 soldați înarmați. Locuitorii erau români de religie greco-catolică, preotul, numit și popă, avea ca ajutor un diac. Aici locuia 1 familie de evrei, care producea și vindea țuică. În sat erau 2 mori, una aparținând baronului Stoica și alta era moara satului.

Satul era situat de-a lungul Tisei, într-o situație relativ bună, cu teren arabil bun, pășuni pentru fân foarte frumoase, o parte din păduri de stejar și datorită apropierii de Sighet, fiind situat la 1 oră de acesta,

32 SJAN CJ, *Colecția de documente și manuscrise*, nr.14, vol. 2, p. 100.

33 *Ibidem*.

34 SJAN CJ, *Colecția de documente și manuscrise*, nr.14, vol. 2, p. 130.

locuitorii puteau obține chiar și ceva bani din vânzări de bunuri la piața din Sighet. La fel puteau pescui în Tisa³⁵.

Conscripțiile nobililor din 1770-1774 au consemnat existența a 9 nobili personaliști și 5 nobili taxaliști, expensaliști sau armaliști, ce aveau 5 boi, 1 cal, 7 vaci, 1 junincă, 10 porci, 4 stupi, și plăteau un impozit de 6 florini și 57 creițari³⁶. Și acum localitatea era mult mai mică în comparație cu satele învecinate.

Conscripția nobililor și a supușilor lor, întocmită la 1788 consemna pentru Slatina următoarea situație, cel mai mare posesor de iobagi era familia Stoica, reprezentată în acel moment de văduva baronului, ce avea aici o curte mare, unde și locuia. Aceasta deținea 15 iobagi. Alexiu Negre, un alt nobil local, avea și el 13 iobagi. Alți nobili dețineau un număr mai mic de supuși în localitate; dintre aceștia se remarcă Ladislau Joódy din Apșa de Jos, cu 4 iobagi, Ioan Nan din Apșa de Mijloc, Ioan Tivadar din Biserica Albă, George Joódy din Apșa de Jos, Ladislau Birtok din Sarasău, văduva lui Grigore Iura din Sarasău.

În Conscripția din 1797, întocmită la Sighet au fost consemnați 2 nobili cu posesie, 14 nobili de 1 sesie, 12 persoane care nu aveau nimic, 1 preot. În localitate erau terenuri nobiliare pe care se puteau cultiva 59 câble și jumătate de cereale, în măsură de Pojon, sesii iobăgești 13/8, jelere 46, 122 terenuri de clasa I, 52 terenuri clasa II, ½ terenuri de clasa III, 34 terenuri de clasa IV. La fel au fost împărțite pe clase și locurile de coasă, 23 de clasa I, 145 de clasa II, 27 de clasa III. În localitate erau 13 cai, 46 boi, 49 vaci, 20 juninci de 3 ani, 17 porci, 5 crâșme, 30 mori, 33 cazane pentru fiert țuica³⁷.

Nobilii din comitatul Maramureș au avut ca principala obligație militară paza trecătorilor, mai ales în vremuri de restriște, atacuri asupra comitatului, dar mai ales paza în timpul epidemiilor de ciumă și holeră, pentru a împiedica pătrunderea în comitat. Analizând documentele putem constata că în anii 1770-1771, pentru apărarea în fața epidemiei de ciumă, nobilii din localitate au fost mobilizați la paza graniței cu Polonia, la Frășinet (Körösmező) și Dâmbu (Dombo, azi Dubove, Ucraina). Din

35 Livia Ardelean, *O descriere a comitatului Maramureș; Plasa Sighet*, În *Memoria etnologica*, an XII, nr. 42-43, 2012, p. 61.

36 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Conscripții nobiliare.

37 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Conscripții dicale.

Slatina au fost prezenți la trecători în perioada 1770-1771 un număr de 18 locuitori, care a păzit fiecare granița un număr de 7 zile fiecare, plătiți cu 6 florini și 18 creițari. Nobilul expensalist a primit 1 florin și 24 creițari, iar cei 4 nobili contribualiști au primit 2 florini și 48 creițari³⁸

Descrierea granițelor comunei Apșa de Jos, făcută la 1859, cu ocazia măsurătorii topografice a consemnat din nou hotarul dintre cele 2 localități, reprezentanții satului, Negre Gheorghe, Gogota Ioan, Blegye Togyer, Moroșan Vasile fiind de acord cu punerea semnului de hotar cu nr. 6, pe pâraul Wale Trinișoru și pădurea comunală a localității Apșa de Jos³⁹.

Impozitul pe teren, din anul 1865, consemna următoarea situație: 1 proprietar plătea între 15-20 florini, 1 între 30-100 florini, 2 plăteau între 100-200 florini, în total cei 4 proprietari de teren impozitați plăteau 95 florini⁴⁰.

Creșterea localității a avut loc începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, odată cu prospecțiunile Casei de Habsburg și începutul exploatării sării în localitate. După descoperirea la 1753 a zăcămintului de sare, au început treptat încercări de exploatare a sării, ridicându-se o clădire mică, ca Oficiu al sării, transportată pe plute de către locuitorii din Slatina. Primii mineri se pare că au fost aduși aici de la Coștiui. Prima mină deschisă a fost Christina, deschisă la 1778 și care a fost închisă deja la 1781, în urma discuțiilor dintr-o Comisie imperială, datorită lipsei sării, dar s-a continuat exploatarea sării la galeria veche și la mina Adalbert⁴¹, deschisă la 1781 și închisă în 1788, deoarece era apă multă în zonă și se inunda des. Mina Kunigunda a fost deschisă la 1789, mina Nicolae a fost deschisă la 1790 și în 1792 s-a unit cu mina Kunigunda. Apoi a fost deschisă mina Ferencz Kozef, iar în 1808 s-a deschis mina Joseph, unde în secolul XIX nu se mai exploata sarea. Minele Ferencz și Ludovica au fost deschise în 1809. Sarea extrasă din aceste mine era doar în proporție de 50% curată, restul era de calitate proastă, amestecată cu nisip, doar la o adâncime mai mare se putea extrage sare

38 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Conscripții dicale.

39 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Conscripții dicale, pachet LXIV, nr. 268, Descrierea hotarelor localității Apșa de Jos.

40 SJAN CJ, Fond *familial Mihályi de Apșa*, nr. 89

41 SJAN CJ, *Colecția de documente și manuscrise*, nr. 12-16, vol. VII, p. 80.

mai bună⁴².

În septembrie 1784 a avut loc un accident la galeria veche din Slatina, în care 2 mineri, Mihail Lengyel și Petru Petrovai, au murit intoxicați, datorită aprinderii aerului din mină, medicii neputându-i salva, tratamentul și înmormântarea lor costând Erariul 31 florini și 26 creițari⁴³. În același an aici a fost pusă în practică o inovație în ceea ce privește modul de depozitare a sării, cea domestică a fost însemnată cu roșu, pentru a putea fi diferențiată de așa numita sare a țării⁴⁴.

Peste 2 ani Erariul a decis ca sarea de la minele din Slatina să fie separată. În anul 1790 au fost deschise alte 9 mine de probă, pentru a căuta sare în Slatina, fiecare cubic exploatat fiind plătit cu 21 florini⁴⁵.

Peste 1 an Curtea de la Viena a alocat 2885 florini și 36 creițari pentru achiziționarea aparatelor de extracție a sării, pentru prelungirea construcției Cămarii de sare, construcții și reparații de clădiri la minele Kunigunda, Nicolae, Adalbert⁴⁶.

În anul 1792 pentru aceleași mine a fost stabilit salariul minerilor, care primeau pentru o piatră de sare formală de la 1 florin și jumătate la 2 florini și jumătate și pentru o piatră veșmală de sare de la $\frac{3}{4}$ la 1 creițar, urmând ca acesta să fie mărit pentru cei harnici la 10 creițari și apoi la 1 florin⁴⁷.

Aparatul de extracție a sării de la mina Kunigunda, cumpărat în 1792, a costat Fiscul 1374 florini și 24 creițari, cel de la mina Nicolae a fost ceva mai ieftin, 1321 florini și 21 creițari, Fiscul cheltuind în total pentru cele 2 mine 2696 florini și 18 creițari⁴⁸. Pentru aparat au fost folosiți cai aduși contra cost de iobagii baronului Stoika⁴⁹.

Un moment deosebit, puțin cunoscut, este greva din 1793 a minerilor de la o mină din Slatina, conduși de Nagy János, care s-au alăturat grevei minerilor din Coștiui cerând condiții mai bune de lucru și salarii

42 Biblioteca Națională Szechenyi, *Folio Hung 1114, Chestionarele academicianului Pesty Frygyes*, 1864.

43 *Ibidem*, p. 109.

44 *Ibidem*, p. 111.

45 *Ibidem*, p. 250.

46 *Ibidem*, p. 254.

47 *Ibidem*, p. 268.

48 *Ibidem*, p. 272.

49 Sigmund von Kantz: Die Marmorosch aus verlässlichen Quellen im Jahre 1839 dargestellt. AT- Arhivele Naționale Austria OeStA/FHKA Präs FM Beilagen ad Zl. 4.501.

decente⁵⁰, grevă care nu a avut șanse mari de succes, deși a fost trimisă la Slatina o Comisie formată din 7 persoane, care au venit în 11 decembrie cu propuneri și soluții concrete pentru rezolvarea problemei minerilor, care între timp au fost bătuți, legați, arestați⁵¹.

În anul 1794 Fiscul a cheltuit 546 florini și 29 creițari pentru construcția unei fierării necesare bunei funcționări a minelor⁵².

Apa sărată din Slatina a fost folosită relativ devreme pentru îmbăiere, la 1839, deja se vorbea de băile de aici. Tot în acel an, alături de cele 5 mine aflate în exploatare, Nicolae, Ioseph, Francisc, Kunigunda, Ludovica erau consemnate 3 izvoare de apă minerală⁵³.

Exploatarea sării în localitate, ce a început în secolul al XVIII-lea, a fost deschisă chiar de la început sub formă de clopot⁵⁴.

În anul 1836 s-a făcut o înțelegere între funcționarii sării pentru procurarea tabacului, și s-a decis aducerea aici, în fiecare an, a unei cantități de 1600 legături de tabac/om.

În Slatina era permisă vânzarea sării la gura minei. De altminteri sarea a oferit principala sursă de hrană a locuitorilor începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pesty a descris faptul că aceștia lucrau ca zilieri la exploatarea sării sau transportau sare pe apă, neglijând agricultura. Romano-catolicii aduși de habsburgi aici erau meșteșugari, iar evreii se ocupau cu cârciumăritul și arendarea bunurilor. Tot atunci se consemna faptul că satul era situat pe drumul spre Apșa de Jos, lângă Pârâul (Volga) Caselor, unde au existat înainte câteva case. Autorul consemna mutarea satului dintr-o zonă situată mai sus, pe locul unde era în acel moment, după defrișarea pădurii. Numele localității și l-a primit de la zona mlăștinoasă, numită Slatină. În sat era o biserică veche de lemn de stejar, care nu a fost întreținută până la venirea preotului Pavel Mihai, care a renovat biserica. Acest chestionar consemna și toponimele din localitate, dumbrava Kuratura, Lazu Babii, Lazu Szasului, Polyana,

50 Biblioteca Națională Szechenyi, *Folio Hung 1114, Chestionarele academicianului Pesty Frygyes*, 1864, p. 284.

51 *Ibidem*, p. 284.

52 *Ibidem*, p. 291.

53 Sigmund von Kantz: Die Marmorosch aus verlässlichen Quellen im Jahre 1839 dargestellt. AT- Arhivele Naționale Austria OeStA/FHKA Präs FM Beilagen ad Zl. 4:50.

54 Volker Wollmann, *O relatare din 1791 privind exploatarea sării în Maramureș, în Marmația*, nr. 8/1, Baia Mare, 2005, p. 383.

Prelucs, Curătura baronului Kémeny, intrat aici la începutul secolului al XVIII-lea, Groapa Malului, Piatra Zăvoiului, Supt Laz, Zevoi, acolo unde era matca apei, și apele Tisei scăldau pământul când ieșeau din matcă, Szupt Czymure, Dupa Koszta, Magura Grujdye myjlok i Kremenycza, Gerdynyasza, Zetenyelye Gropa malului, Dupa Roztoka, Pasztornyk.⁵⁵

Localitatea avea un stejăriș mic, ce era a Composesoriatului local, care supraveghea și administra pădurea, deoarece localitatea nu mai avea altă pădure.⁵⁶

În ceea ce privește rolul jucat de localnicii nobili în viața politică a Maramureșului, aceștia nu au reușit să se impună la conducerea comitatului la fel de bine ca vecinii lor, doar câteva persoane au jucat un asemenea rol, documentele oferindu-ne imaginea funcționarilor ce proveneau din Slatina, pe parcursul secolelor. Dintre aceștia pot fi amintiți:

- la 1555-Ioan Nan de Slatina, ce era strângător al dării pentru Plasa Sighet⁵⁷
- în secolul XVII au fost consemnați ca împuterniciți sau avocați pentru a-i reprezenta pe alți locuitori, inclusiv nobili, în procese-Hricz Griga din Slatina, ce a fost împuternicit pentru Roman Ana din Slatina, Negrea Nicora, Ionaș și Matei din Slatina etc.
- la 1666-Nicolae Man de Slatina-jurat asesor al Plășii Sighet
- la 1715-Ladislau Stoika de Slatina-vicecomite al comitatului Maramureș
- jurat asesor Ladislau Nan de Slatina
- la 1718-jurat asesor Ladislu Popșa de Slatina.⁵⁸

55 Așa cum reiese și din măsurătoarea cadastrală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

56 Biblioteca Natională Szechenyi, *Folio Hung 1114, Chestionarele academicianului Pesty Frygyes*, 1864. SJAN C], *Colecția de documente și manuscrise*, nr. 12-16, vol. VII p. 109.

57 M.O.L., *Dica-Jegyzekek*, Rakas A.2642, tom. XXI. Livia Ardelean, *Populația impozabilă a comitatului Maramureș*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 5/2012, pag. 13-38.

58 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, pachet I, nr. 1, „Evidența funcționarilor comitatului Maramureș din anii 1629-1849”.

Biserica din Slatina

La mijlocul secolului XVIII în localitate era un singur preot Lgreco-catolic, Ciril Stephan, ordinar de Dosoftei, care l-a și investit. Acesta locuia în curtea proprie, putem presupune că era nobil. Biserica nu avea un funduș propriu. Un număr de 285 persoane erau prezente la confesiune. În localitate erau înregistrați 50 coloniști, din aceștia unul singur plătea 2 dinari preotului și presta o zi de muncă. Comunitatea nu avea nimic împotriva preotului. Nu existau Registre parohiale, nici căldare pentru botez. Nu exista o moașă legală, una s-a măritat în Sighet. Cantorul locuia în curtea proprie, lui nu i se dădea anual nici o stolă. Diaconul Nicolae Negrea a fost numit de Dosoftei.

Biserica era de scânduri de lemn, cu turn, în stare bună, pictată, binecuvântată de episcopul Stoica, sfințită de Bizantiu, cu hramul Sfântului Dumitru. Existau în biserică vase de cult, linguri din corn, 3 haine preoțești albe, 2 haine de lână. Biserica avea toate cărțile de cult. Altarul era de lemn. Biserica avea 2 clopote sfințite. Nu existau venituri. Cimitirul era înconjurat cu un gard de lemn, ce necesita repararea⁵⁹.

În secolul XIX, în Șemantismul nou înființatei Dieceze greco-catolice a Gherlei din 1867 au fost trecute realitățile confesionale din localitate, și anume faptul că parohia era una veche, care avea construită o biserică de lemn în onoarea Sfântului Dumitru, precum și o casă parohială de lemn. Matricolele confesionale existau începând din 1789. Școala construită aici era una de piatră, la care erau înscriși 123 elevi. Preot era Mihail Pavel de Pribilești, cooperador era Ioan Pavel de Pribilești, cantor era Ilie Rozsa, iar învățător era Teodor Gavrișiu. Numărul greco-catolicilor se ridica la 1087 în parohie și alți 838 în filia Handalu-Slatina, un total de 1925. Limba oficială era limba română, poșta folosită era cea din Sighet⁶⁰.

Peste 3 decenii, la 1895, situația se prezenta astfel: biserica de lemn, ridicată la 1790, a fost înlocuită cu una nouă de piatră, dar parohia era una veche. Elevii erau în număr de 178, iar 89 erau înscriși la școala

59 Viorel Ciubotă, Diana Kinces, *Colecția de carte veche de la biserica ortodoxă din Slatina, Ucraina, în Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate*. Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2015, pag. 70-94.

60 Șematismul din 1867 a nou înființatei Dioceze Greco-catolice a Gherlei.

de repetiție. Administrator era Mihail Marina de Crișănești, care deținea și funcția de notar districtual al Districtului Sighet. Cantor interimar era Ioan Munteanu, iar Ioan Vancea era învățător, absolvent de Preparandie, dar nu era calificat.

Filia Akna-Slatina sau Handalu era situată la $\frac{1}{4}$ oră de parohia mamă, biserica era de piatră, se folosea în comun cu romano-catolicii, la fel era și școala și era folosită tot în comun cu romano-catolicii. Numărul școlarilor era 138, iar alți 43 erau înscriși la școala de repetiție. Joseph Bacia era cantor interimar. În ceea ce privește numărul locuitorilor din parohia mamă aceștia se ridicau la 1281 greco-catolici, 218 romano-catolici, 25 de religie helvetică, 1205 erau evrei. În filie trăiau 889 greco-catolici, 968 romano-catolici, 2 de religie helvetică și nici un evreu, în total erau conscriși 2170 greco-catolici, 1186 romano-catolici, 27 de religie helvetică și 1205 evrei⁶¹.

Vizitația canonică a episcopului greco-catolic Vasile Hossu, din 1913, care a avut loc la o distanță de peste 53 ani față de prima vizitație, făcută de Ioan Alexi după desprinderea Maramureșului și Sătmarului de Eparhia de la Muncaci, a surprins situația din localitate. Românii locuiau într-o parte a lor în sat, portul era mai slab, ca în alte sate și influențat de conviețuirea cu ucrainenii și le stătea rău⁶². Corul bărbătesc din localitate, înființat de Atanasie Doroș în 1904, era unul bun, format din oameni care știau carte, căroră Ioan Doroș, parohul-protopop le-a promis scutirea de la plata stolelor, lecticalului, a zilelor de lucru, până la suma de 10 coroane, cu condiția să cânte tot a doua săptămână⁶³. Oamenii erau deosebiți, mai ambițioși ca în alte sate, iar faptul că episcopul Mihail Pavel era de aici, a funcționat ca preot paroh și a ridicat la 1895 biserica de piatră, una dintre cele mai impunătoare din Maramureș, unde a fost și înmormântat la 1902 și-a pus amprenta și asupra oamenilor⁶⁴. În biserică se găseau mai multe rânduri de haine bisericești, cărți liturgice (Antologion, tipărit la București în 1777, Apostol, tipărit la Iași în 1756, Octoih, tipărit la

61 *Schematismul venerabilis Cleri Diocesis Szamosujvariensis graeciritus catholicorum pro anno a Christo nato 1894*, Szamosujvarini, Typis Typographiae Diocesanae, 1895, p. 226.

62 Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramureș*, 27 Iunie-24 Iulie 1913, Gherla, 1913.

63 *Ibidem*, p. 209.

64 *Ibidem*, p. 209-210.

Râmnic în 1750, Pentocostarion, tipărit la București în 1743, Strașnic, tipărit la Blaj în 1773), Protocoale exhibitor, al curatorului și cel poștal, matricole începând din anul 1790. Biserica avea avere în hârtii publice de 7100 coroane, obligațiuni private de 2583 coroane, 33 fileri, deținea un teren de 1200 stânjeni, iar porția canonică se ridica la 32 jugăre.

Casa parohială era construită din lut și piatră, avea 4 camere, un grajd, o șură, cotețe. Școala de piatră a fost construită în 1860, nu avea suficiente manuale școlare. Casa învățătorului era construită din piatră, avea 4 camere, un grajd, o colejnă. Toate construcțiile erau asigurate la banca Transilvania. Pe hotarul satului erau 4 cruci de lemn, troițe⁶⁵.

În ceea ce privește venitul preotului, acesta primea ca lectical 2 coroane și 10 fileri, 1 zi de lucru cu carul sau 1 cu palma din partea enoriașilor săraci, care nu aveau vite. Preotul primea pentru botez 1 coroană, pentru un prohod mare 2-25 coroane, pentru unul mic 2-4 coroane, cununie 6-8 coroane, maslu și dezlegare 2-4 coroane, misa 1 coroană și 60 fileri. Cantorul primea și el lectical 1 coroană, pentru cununie primea 1-2 coroane, pentru un prohod mare primea 40 fileri-4 coroane și 50 fileri, pentru unul mic 20-40 fileri, la fel primea și pentru un maslu, o feștanie, misă, iar pentru o dezlegare primea 40-60 fileri⁶⁶.

În ceea ce privește numărul locuitorilor acesta se ridica la 1925 în anul 1867, din care 1087 erau în parohie și 838 în filie⁶⁷, la 3860 în 1910, din care erau 1663 de greco-catolici. Dintre aceștia doar 1529 erau români. Lor li se adăugau 294 romano-catolici, 61 reformati, 1838 evrei, majoritatea vorbitori de limbă germană. În ceea ce privește naționalitatea, se constată că în intervalul 1767-1913 dintr-o familie de evrei s-a ajuns la peste 1800 persoane, o creștere de 456% a acestei populații. Lor le urmau românii, maghiarii, nemții, rutenii (9), slovacii etc. Dintre acești locuitori un număr de 948 știau scrie și citi, iar 1511 persoane cunoșteau limba maghiară⁶⁸. Casele, în număr de 694, erau majoritatea construite din lemn, hotarul satului era unul mic, întins pe o distanță de 1808 jugăre. Conform informațiilor oferite de Vasile Moldovan, evreii nu erau aici agricultori, iar românii își câștigau existența din lucrul la mine și la Sighet.

65 *Ibidem*, p. 210.

66 *Ibidem*, p. 210-211.

67 *Șematismul din 1867 a nou înființatei Dioceze Greco-catolice a Gherlei*.

68 *Ibidem*, p. 211.

Parohia avea și o filie, Ocna Slatina, locuită de 1005 mineri greco-catolici, dintre aceștia la 1910 doar 10 s-au recunoscut de români, deși numele lor era românesc ⁶⁹ (Ardelean, Alb, Bârsan, Man, Mihnea, Danciu, Filip etc). Aici nu era construită o biserică, slujba se ținea în biserica romano-catolică. Nu exista nici școală proprie, școala era comună cu cea a romano-catolicilor⁷⁰. În acel an școlar erau înscriși 123 copii, în școala de repetiție erau 80, în școala de stat sau altele erau înscriși 23 copii. Preotul Ioan Doroș și cantorii Grigore și Petru Bota primeau și aici cam aceleași foloase ca în parohia mare. Învățător aici era Ioan Danciu, învățător calificat⁷¹. Din Congruă intrau la biserică 1263 coroane și 18 fileri și din fondul congrual alți 336 coroane și 82 fileri⁷².

O situație deosebită în ceea ce privește școala s-a întâmplat după alipirea Maramureșului la Cehoslovacia. Acest stat a rechiziționat școala, ca una de stat, care era oricum necorespunzătoare, fiind ridicată în 1860. Populația nu manifesta un interes deosebit pentru școală și biserică, cea mai apreciată sărbătoare era Împărtășirea Sfintei Treimi. Un fenomen îngrijorător era „încuibarea” comunismului, intrat aici după primul război mondial⁷³.

Preoții greco-catolici consemnați în documente au fost:

- Ioan Pop de Buciumi, la mijlocul secolului al XIX-lea, un om de cultură deosebit, care la moartea lui în 1876 la Firiza a lăsat Diezezei greco-catolice o bibliotecă frumoasă
- Mihail Pavel de Pribilești, preot la 1867
- Ioan Pavel, preot în Recea și Slatina, unde a și decedat la 20 iunie 1881, la 41 ani, de aprindere de creier, fiind preot de 15 ani; era căsătorit și a lăsat 2 prunci orfani, săraci și fără nici o avere.
- Mihai Pavel
- Ilariu Doroș
- Alexiu Berinde, preot în Slatina, Sighet, Seini, paroh protopop, arhidiacon, teolog absolut, a decedat la 26 Decembrie 1923, la vârsta de 79 ani, după 55 ani de preoție, de bătrânețe, fiind văduv

69 *Ibidem*, p. 212.

70 *Schematismus venerabilis cleri Diocesis Szamosujvariensis graeci ritus catholicorum*, Gherla 1914, p. 280.

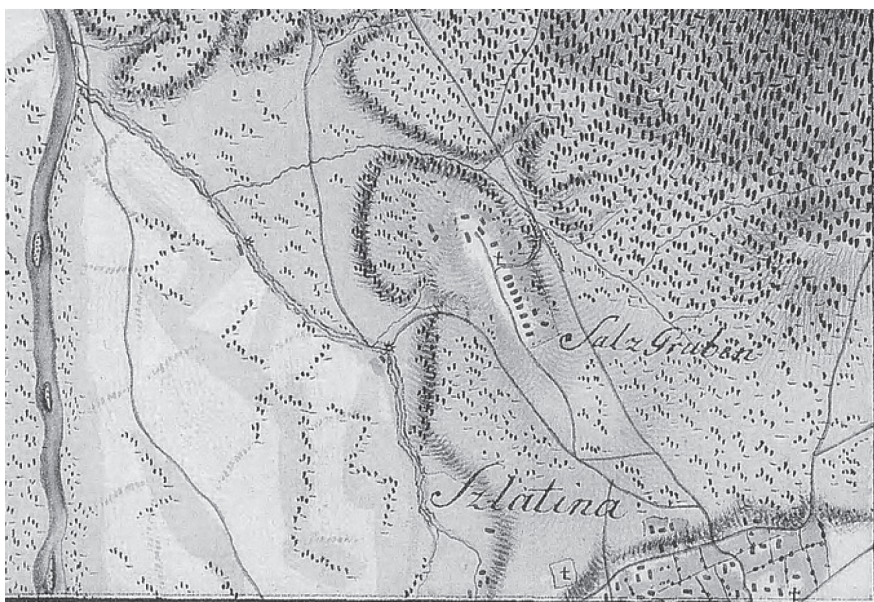
71 *Ibidem*.

72 *Ibidem*.

73 SJAN CJ, Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, Vizitația canonică din 1921.

– Ioan Marina.

Viața morală a locuitorilor era la fel ca în întreg Maramureșul. Dintr-un Chestionar completat de preotul locului la 1902, aflăm că și aici existau probleme matrimoniale, preotul raportând că au fost în trecut câteva cazuri de familii despărțite, dar care au fost împăcate și nu s-a ajuns la Tribunalul matrimonial⁷⁴.

Slatina în măsurătoarea topografică jozefină, pe <http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

74 SJAN CJ, Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, „Chestionar/1902 privind căsătoriile greco-catolice și de mestecați despărțiți din parohia Slatina”.

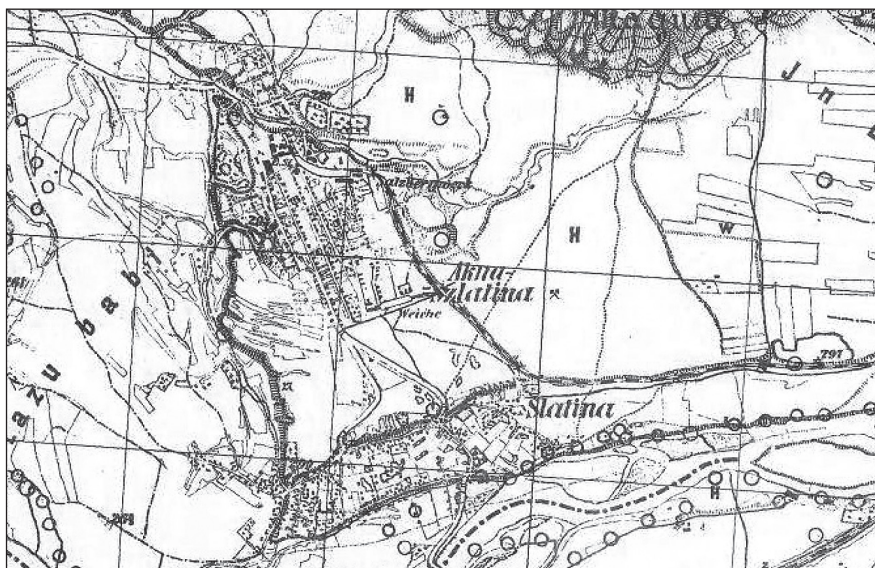
A doua măsurătoare topografică militară, sec. XIX, <http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

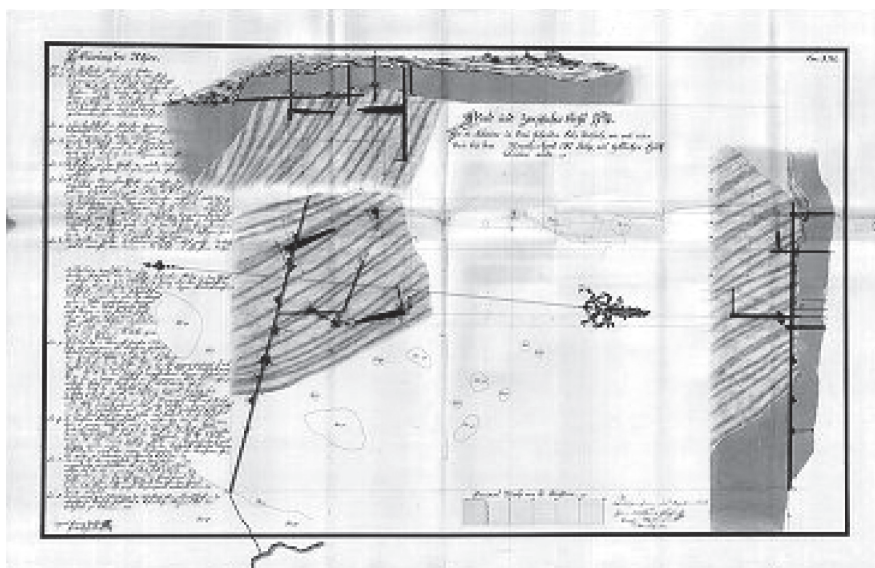
A treia măsurătoare topografică militară, sec. XIX, <http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

Imagine detaliată, harta cadastrală, sec. XIX, <http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

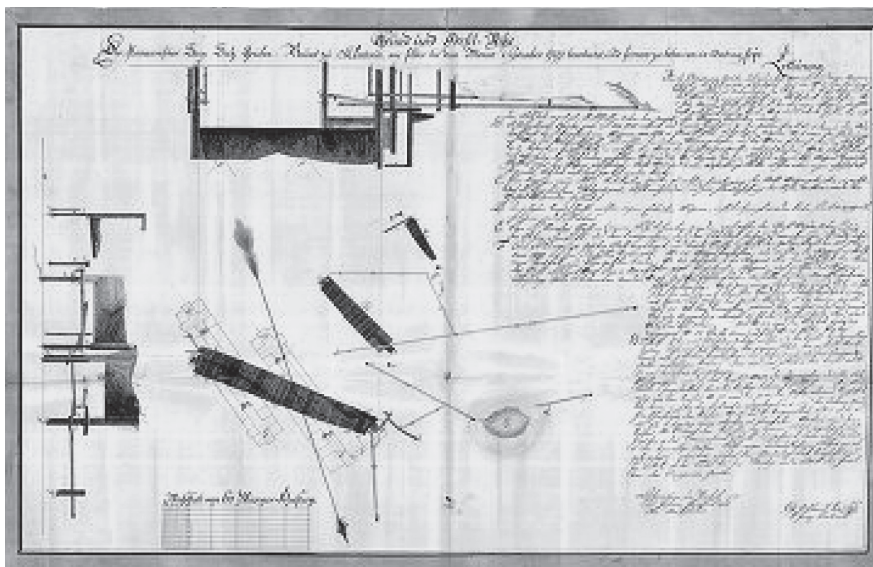
Imagine detaliată, harta cadastrală, sec. XIX, <http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

1782. Planul și profilul exploatărilor de sare, aflate în construcție la 1782, schiță întocmită de Johann Wolfgang Freyheit, <http://mol1.arcanum.hu/terkep/>

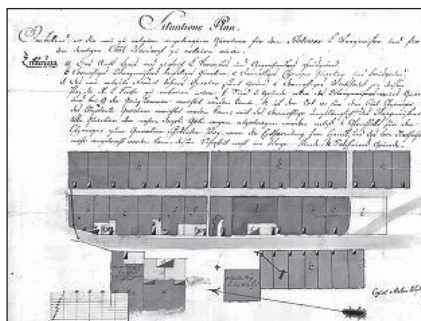

1796, Planul Tisei la Slatina, schiță întocmită de Johann Wolfgang Freyheit, <http://mol1.arcanum.hu/terkep/>

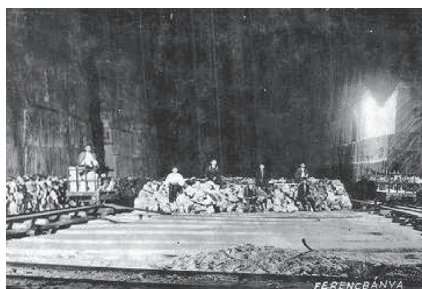
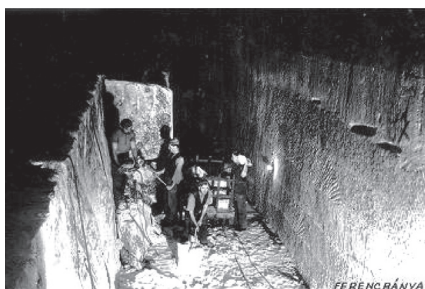
1797, Planul minelor de sare din Slatina, <http://mol1.arcanum.hu/terkep/>

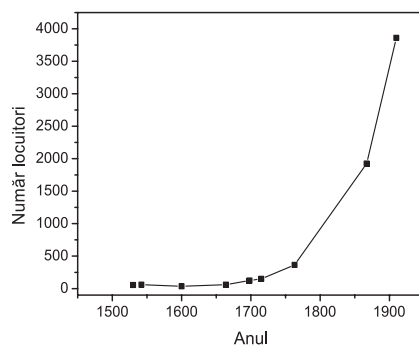
A doua jumătate a secolului XVIII, modul de împărțire a terenurilor din Slatina, în vederea colonizării de populație pentru exploatarea sării, <http://mol1.arcanum.hu/terkep/>

În jur de 1900, imagini cu băile și minele de sare din Slatina

Evoluția populației satului Slatina, sec. XVI-XX

Botiza

Localitatea Botiza, situată în Plasa de Sus a fost atestată documentar la 1373 sub numele Batizhaza⁷⁵.

La 11 August 1377, la porunca regelui Ungariei, Ludovic, a avut loc punerea în posesie în stăpânirea moșiilor Cuhea, Bocicoi, Biserica Albă, Taras și Buștina a lui Balk, Drag și Ioan, fiii voievodului Sas de odinioară. În acest document s-au descris și hotarele localităților Vișeu, Șieu și Botiza (sub forma Batizhaza). Acesta este data de pomenire a localității, care trebuie să fi fost mai veche cu un număr de ani. În documentele ulterioare localitatea apare sub forma Pottis villa la 1385, Bathyz la 1411, Bathyzhaza la 1480, Bathyzfalua la 1487, Batiza la 1725, Botiz la 1773, Batiza la 1808, Botiza, Batiza, Botiz la 1828, Botiza la 1838, Batiza la 1851, 1907, 1944, iar din 1981 Botiza⁷⁶.

În ceea ce privește numele ei, istoriografia română, preluându-l pe Ioan Mihályi de Apșa, a avansat ideea că acesta înseamnă Casa lui Botiz, unde Botiz era Botezul Domnului, Boboteaza, Epiphania⁷⁷. Istoriografia maghiară contestă această interpretare, apreciind că este o preluare din limba maghiară a numelui, lucru dovedit de faptul că varianta în limba română ar fi avut terminația -ești, -ean.⁷⁸

Localitatea a aparținut din 1353 lui Ioan, voievodul. La 1385 în fața Congregației nobiliare a comitatului Maramureș mai mulți nobili (Sandor, Mihail, Alexa, Nicolae, fiii lui Ștefan, fiul lui Iuga voievodul de odinioară al Maramureșului) au cedat pătrimea cuvenită fetelor, din moșiile Vișeu de Sus, de Jos, Șieu, Botiza (numită aici Pottis villa) și satul lui Dan, surorilor Scora, Baba și Margareta⁷⁹.

La 21 Aprilie 1411 regele Sigismund dona lui Stanislau, fiul lui Ioan de Dolha, și fraților săi Ioan, George, Bogdan, verilor săi, George și

75 Ioan Mihályi de Apșa, *op. cit.*

76 Sebestyén Zsolt, Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára, p. 23-24, <http://mek.oszk.hu/13200/13208/13208.pdf>

77 Ioan Mihályi de Apșa, *op. cit.*, p. 67.

78 http://epa.niif.hu/02600/02625/00001/pdf/EPA02625_archivum_europae_1935_01_097-220.pdf, István Kniesza, Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpathen.

79 Mihályi, *op. cit.*, p. 85-86.

Andrei, fiii voievodului Ioan, moșiile Rozavlea, Șieu, Strâmtura, Botiza, Petrova, Leordina, Poienile de sub Munte, Cuhea, mai ales ca o compensare datorită morții vărului lor, Michail, fiul lui Ilie, mort în lupta împotriva polonezilor, moșii ce au aparținut anterior lui Ioan Vodă, fiul lui Iuga Vodă, fratele lui Bogdan Vodă⁸⁰. Conform opiniei exprimate de Mihályi, dreptul la moștenire a acestor moșii era posibil și datorită relațiilor de familie, o fiică a lui Ioan Vodă a fost căsătorită cu Ioan de Dolha. Punerea în posesie și stabilirea hotarelor moșiilor a avut loc la 27 Iulie 1411⁸¹.

Din anul 1411 satul a ținut de uriașul domeniu al familiei Dolha, devenind un sat românesc iobăgesc, a cărui stăpâni erau nobilii din familie. Peste câțiva ani, la 1418, fiul lui Ioan de Dolha, Bogdan, a pierdut averea moștenită de la tatăl său, dar oamenii regelui și ai Conventului, au fost împiedicați de către George, fratele lui Bogdan, cu mâna armată, cu săgeți, de a acționa la moșiile din Maramureș, printre care era și Botiza⁸². Peste 1 an, la 26 Martie 1419, din porunca judei Curiei regale aflăm motivul pentru care trebuia Bogdan să-și piardă averea, plângerea lui Nicolae, fiul lui Sandrin de Dolha, verișorul său. Se încerca din nou trimiterea unui reprezentant al Curiei pentru aprecierea averii, printre care era și moșia Botiza⁸³.

La 21 Mai 1459 regele Matia Corvin a poruncit Conventului din Lelesz să cerceteze motivele pentru care mai mulți nobili au săvârșit fapte de silnicie în moșiile Strâmtura și Botiza, unde au făcut o răscoală și au intrat înarmați, atacându-i pe iobagi și supunându-i la taxe, provocând pagube lui Mihail și Ambrosie de Dolha, stăpânii satului⁸⁴.

Peste ceva timp, la 1473, 13 Martie, judele Curtii regale a poruncit punerea în posesie a lui Nicolae Drágffy de Beltiug cu mai multe moșii din Maramureș, foste ale familiei de Dolha (Bârsana, Iza, Apșa de Jos, Rozavlea, Strâmtura, Șieu, Ruscova, Botiza, Bocicoi, Biserica Albă, cele 2 Vișae, Borșa etc.), punere în posesie ce nu s-a putut înfăptui datorită opoziției puternice a localnicilor⁸⁵.

80 *Ibidem*, p. 166-167.

81 *Ibidem*, p. 175-178.

82 *Ibidem*, p. 222-224.

83 *Ibidem*, p. 232-234.

84 *Ibidem*, p. 425-426.

85 *Ibidem*, p. 517-519.

Deoarece nu s-a putut face punerea în posesie peste alți ani, la 10 Iunie 1480, judele Curții regale a poruncit din nou punerea în posesie a lui Bartolomeu Drágffy de Beltiug, ce deținea în acel moment funcția de magister pincernarium la Curtea regelui Ungariei, în aceleași moșii din Maramureș, dar împotrivirea a fost și de această dată puternică, ridicându-se împotrivitori, consemnați de Conventul de la Lelesz⁸⁶. Nici de data aceasta punerea în posesie a lui Bartolomeu Drágffy de Beltiug nu s-a realizat, mai mulți nobili, printre care George, Ladislau, Petru, Nicolae, Ioan, Petru de Dolha, erau atenționați să-și prezinte scrisorile asupra moșiiilor deținute, inclusiv Botiza⁸⁷.

Nu știm exact cum au decurs evenimentele în continuare, cert este că la 1548 moșia era în posesia aceleiași familii. Atunci regele Ferdinand I-a pus în posesie pe Gheorghe de Dolha asupra unor părți întregi de moșii, inclusiv în moșia Botiza⁸⁸. Peste câțiva ani, în 1553, acele părți de moșie erau în posesia lui Emeric și a fiicei minore Elena, care a fost luată în tutorat de către Literații din Sighet, vicecomitele Gheorghe Literatul și Anton Diacul, Vas de Sighet, și împreună au fost luate moșiile din Maramureș ale familiei, inclusiv moșia Botiza, împreună cu actele scrise, iar George de Dolha le cerea înapoi, ca moștenitor pe linie bărbătească a acelor bunuri⁸⁹. Această restituire nu a avut loc, deoarece Elena, devenită soția lui Gaspar Kornis de Rusca, a încheiat împreună cu soțul său și cu unchii săi Gheorghe de Dolha și Emeric de Dolha o înțelegere, după ce anterior unchii i-au chemat la curtea regelui. Conform înțelegerii moșiile și părțile de moșie stăpânite anterior de Elena, inclusiv moșia Botiza, au fost lăsate unchilor ei, Gheorghe și Emeric de Dolha, pe veci⁹⁰.

La 1595 părți din moșia Botiza au aparținut Magdalenei de Dolha, prin căsătorie⁹¹.

În 1763 o parte a moșiei dolhiene era stăpânită de Alexandru Gyulai, nepotul Mariei de Dolha, care a vândut-o lui Samuel Patay și so-

86 *Ibidem*, p. 548-550.

87 *Ibidem*, p. 588.

88 *Diplome maramureșene din sec. XVI-XVIII, provenite din Colecția lui Ioan Mihalyi de Apșa*, coordonator Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2012, p. 141.

89 *Ibidem*, p. 175.

90 *Ibidem*, p. 189-190.

91 *Ibidem*, p. 238.

ției Elisabeta Szuhay, pentru suma de 7662 florini⁹². O altă parte a trecut la familia Teleki, care a preluat bunurile familiei Dolha din Maramureș.

Analizând evoluția populației supuse din sat documentele ne oferă următoarea situație:

La 1530 în Botiza-nobilii aveau 3 porți de iobagi, nobilii de 1 sesie-3 porți, alte 3 porți erau nelocuie (deserte), 1 era săracă (pauperă), după ea nu se plătea impozit, fiind scutită pe un număr de ani⁹³.

În același an Conscripția semnală existența unei serii de restanțe, care au fost trecute și ele pe plăși. Din Plasa de Sus câteva localități aveau restanțe diferite și anume Vișeu de Jos avea restanțe de 1 florin și 60 dinari, plătiți lui Teodor Deac din Vișeu de Jos. Din Vișeu de Mijloc restanțele erau de 4 florini și 60 dinari, iar nobilii de 1 sesie datorau 2 florini. Din Săcel restanța se ridica la 3 florini și 40 dinari, cei din Șieu și Botiza datorau câte 1 florin și 20 dinari. Nobilii de 1 sesie din Poienile Izei datorau 2 florini, nobilii de 1 sesie din Borșa datorau 1 florin. În total Plasa de Sus datora 17 florini și 9 dinari. Bineînțeles că aceste restanțe se referă la impozitul pe care satul, pe baza numărului de porți îl avea de plătit statului.

La 1542 nobilii dețineau 9 porți. Impozitul ce trebuia plătit după aceste porți se ridica la 6 florini.

În Botiza, sexagesima plătită era de 1 florin și 12 dinari, de aici primea Ioan de Ieud, judele plășii ca salariu 2 florini.

La 1543 satul avea o dimensiune comparativă cu a celorlalte sate din Plasa de Sus, având înregistrate un număr de 10 porți, aproape 5% din totalul de 218 porți câte au fost înregistrate în cele 19 sate din Plasa de Sus, adică comparabil cu Leordina, Poienile Izei, Rozavlea. Bineînțeles că existau și sate mai mari, satele nobiliare, sau locuite exclusiv de populație nobilă. (Petrova-9 porți, Leordina-9 porți, Ruscova-19, Poienile de Sub Munte-9 porți, Vișeu de Jos 13 porți, Vișeu de Sus-19 porți, Moisei-11 porți, Borșa-0 porți, Săcel-1 poartă, Săliște-17 porți, Dragomirești-16 porți, Cuhea-15 porți, Ieud-16 porți, Botiza-10 porți, Poienile Izei-9 porți, Șieu-4 porți, Rozavlea-11 porți, Strâmtura-16 porți, Slătioara-4 porți⁹⁴).

92 *Ibidem*, p. 318.

93 Livia Ardelean, *Populația impozabilă a comitatului Maramureș*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 5/2012, pag. 13-38.

94 *Ibidem*.

În Botiza Emeric de Dolha și frații săi aveau 5 porți, au fost înregistrate 3 porți paupere pentru care nu se plătea impozit, 1 jude.

La 1548 Gheorghe și Imre de Doha aveau fiecare câte 2 porți de iobagi, iar Boldizsár avea 1 poartă.

La mijlocul secolului al XVI-lea marele posesor al satului era familia de Dolha⁹⁵.

În 1553 George de Dolha deținea aici 2 porți, Melchior de Dolha, Emeric de Dolha, Grigore Literatul de Sighet, judele satului aveau fiecare câte 1 poartă. Emeric de Dolha a început colonizarea de locuitori străini în sat, stabilind iobagi într-o casă nouă, iar 1 casă a lui era scutită de la impozit fiind săracă (pauperă). Luca și Melchior de Dolha aveau fiecare câte 1 poartă desertă. În total 17 porți (socotite împreună cu porțile din Șieu și Poienile Izei) plăteau impozit, alte 10 fiind scutite de la plata impozitului, ceea ce reprezenta mai mult de jumătate din numărul locuitorilor, care erau săraci sau scutiți de la plata impozitului, fiind coloniști de curând⁹⁶.

La 1555 au fost consemnați și nobilii originari din alte sate, care conform obiceiului din Maramureș, dețineau familii de iobagi în localitatea Botiza, Ioan de Ieud, Grigore Literatul de Sighet, care avea fiecare câte 1 poartă, alături de familia de Dolha (Emeric, Grigore, Melchior), care deținea 5 porți.

La 1600, Ioan de Dolha avea aici 20 porți de iobagi. În aceeași perioadă nobilul Philip Popa de Săliște deținea 1 casă de iobagi, pentru fiecare plătea dica de 50 dinari.⁹⁷

În ceea ce privește numele tipice întâlnite de-a lungul secolului, acestea au fost următoarele:

în 1527 Paskow; la 1553 Toder Oroz; la 1605 Koman Stephan, Vosa Prikop; la 1661 Borkuti Grigor, Jonasko, Mate, Paul, Botiz Griga, Ignat, Jonas, Ontra, Czrolas Nifor, Vaszil, Dolha Ivon, Fodor Szimion, Gábor Jonucz, Kosztoka (Kosztoka) Jonucz, Vertolome, Kuska Jonoska, Manya Jakab, Pinte, Nikita, Morar Thamas, Mus Jonucz; Philemon (Filimon) Stephan, Pojaner Jonas, Szabados Kira, Vaszil Moncze, Vesa

95 Lukinich Imre, *Erdélyi területei változásai, a török hódítás korában 1541-1711*, Budapest 1918, p. 152-153.

96 M.O.L., *Dica-Jegyzekek*, Rakasd A.2642, tom. XXI.

97 *Idem*, 1600-1605.

Gavrilla; la 1665 Stefan. Kozup, Elia Philemon; la 1677-1680 Borhacs Jeremie, Borkut Miczul, Gehre (Gabor) Kira, Igerete Nikita; la 1715 Borkut Stephan, Botiz (Batiz) Simeon, Timofi, Vaszil, Virtik, Csurlasz Dumitru, Gabrila, Gabor Bumba (Bombully), Gavrilă, Kira, Simeon, Grigor Waszil, Mancza (Mancsa) Iwon, Jakob, Luka, Lupul, Moss 2 Stephan, Rusz Alexa, Vosa Vaszi. La 1720 sunt consemnate nume noi: Mich., St. Batiz, Brumar Virtik, Teod. Dolhir, Teod. Gabor, Nic. Mancsa, Grigore, Simeon Moss, Grigore. Opre, Simeon, Volphgang, Philimon, Sim. Pojanar, Nicolae Triphoi, Ladislau Uszte etc⁹⁸.

Satul s-a format treptat, la mijlocul secolului al XVII-lea era unul complet dezvoltat, pe piața din Baia Mare a fost consemnat cel puțin un locuitor din Botiza, Farcaș Batiz, care vindea, împreună cu alți locuitori din Maramureș pe piața orașului prune uscate.⁹⁹

În Septembrie 1682, a fost înregistrat un conflict între locuitorii nobili din Săcel și iobagii din Botiza pentru munți și vitele mânate la păscut în mod ilegal, lucru pentru care s-au deplasat la cercetare la fața locului vicecomitele, judele suprem al plășii, jurații asesori și notarii comitatului¹⁰⁰.

Odată cu intrarea în posesia moșiilor foste ale lui Dolha, de către Teleki, bunurile din Maramureș, Ruscova, Rozavlea, Botiza, Leordina, Taras au ajuns la 1695 în posesia Juditei Vér, văduva comitelui Michail Teleki de Szék, care le conscria¹⁰¹. Aceasta avea în moșia Botiza 6 locuitori, ce aveau 11 fii. Dintre aceștia 1 era jeler și locuia pe 1/6 dintr-o sesie, alți 2 locuiau pe 1/3 de sesie, alt iobag locuia pe 1/6 dintr-o sesie. Un locuitor, Filimon Ioan s-a făcut hoț, iar un Filimon Griga a fugit și locuia în Districtul Chioar. În sat era un laz de cosit, numit Blinge, de pe care se adunau 3 care de fân, în valoare de 18 florini, pe care-l folosea un locuitor, pentru dreptul de folosire plătindu-i stăpânei sale 1 florin¹⁰².

În anul 1698, în luna Iulie, a avut loc primul atac al lui Pinte, asu-

98 <http://mek.oszk.hu/13200/13208/13208.pdf>, Sebestyén Zsolt Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára, Bessenyei Könyvkiadó • Nyíregyháza, 2012; Belay Vilmos, *Máramaros megye tarsadalmi és nemzetiségi a megye betelepítéséről a 18 század eleig*, Budapest 1943.

99 SJAN MM, Fond *Prefectura Maramureș*, Protocolul/ 1640.

100 SJAN MM, Fond *Prefectura Maramureș*, Protocolul/1682.

101 SJAN CJ, Fond familial *Teleki de Dombrăvioara*, fasc. 50, nr. 3.

102 *Ibidem*

pra cetății Kossow (Kossiv) din Polonia¹⁰³, iar după atac banda de haiduci s-a întors în Maramureș cu 65 de cai încărcăți cu aur, argint, odoarele de preț, straietele provenite din pradă. Banii proveniți din atac au fost împărțiți între hoți pe munții Poloniei (Polonica) (Pop Ivan). Atunci când au ajuns în comitatul Maramureș, lângă satul Glod au fost așteptați de cunoscutul jude al plășii, Dunca Alexa, împreună cu oamenii comitatului (cu armata comitatului, numită Brachium) și cu haiducii maramureșeni din satul Botiza, care le-au ieșit în cale înarmați și au reușit să captureze toate poverile, prada și bunurile furate și toți caii (cu excepția a 8 cai despovărați). Atunci când au evadat hoții, în apărare l-au capturat pe nobilul Ionașcu. Pe acesta în circa 5 ore, cum l-au văzut mai mulți dintre comitatensi (locuitori ai comitatului) l-au alergat și l-au ucis; înfierbântându-se că nu au fost mulțumiți, au luat prada și au năvălit asupra lui, iar după conflict alți 8 tâlhari au luat cei 8 cai despovărați și i-au dus cu ei¹⁰⁴. Este posibil ca acel Filimon să fi fost printre haiducii lui Pintea, unde a fost înregistrat, la ascultarea de martori din 1701, un anume Botizay, care a fost închis la Satu Mare¹⁰⁵ și a murit la Carei, care ar fi avut relații bune cu Ioan Dunca din Sârbi¹⁰⁶, care îi era tăinuitor în Maramureș și cu un locuitor din Lăpuș, la care și-ar fi lăsat postavul jefuit și 30-40 florini, la care și-ar fi trimis nevasta pentru a recupera banii, iar în cazul în care tăinuitorul nu ar fi fost de acord cu predarea acelor bani, nevasta urma să îl amenințe cu denunțarea la Teleki. Acest tâlhar s-a mutat împreună cu soția în Satulung, Districtul Chioar.¹⁰⁷

În 1715 situația era puțin diferită față de secolul anterior. Acum au fost înregistrați 2 nobili cu posesie, din altă familie decât familia de Dolha, Gyulai Sandor și Szuhai Marton. Numărul iobagilor ce locuiau pe sesii iobăgești se ridica la 13, mai mulți locuitori erau fugiți în Transilvania, în sat locuind și 15 țărani liberi¹⁰⁸. Nume specifice locuitorilor erau Botiz, Borkut, Gabor, Csurkas, Russ, Moss. Satul nu avea un

103 Livia Ardelean, Marius Voinaghi, *Noi date despre Pintea, primul mare atac al cetății Kossow*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. VII, Baia Mare, 2014, p. 51-61.

104 *Ibidem*.

105 Susana Andea, Avram Andea, *Documente privind mișcarea lui Pintea, 1693-1703*, Cluj-Napoca, 2003, p. 292.

106 *Ibidem*, p. 314.

107 *Ibidem*, p. 278-279.

108 M.O.L., Conscripția din 1715.

venit, avea doar lemne de foc în propriul hotar, plătea decimă din porcii scoși la ghindă stăpânului de pământ. Au fost înregistrate 6 terenuri de clasa I, alte 6 de clasa a II-a, se puneau semănături de primăvară pe 3 terenuri, nefiind consemnate semănături de toamnă¹⁰⁹.

În urma vizitației canonice din 1748, ce a avut loc în părțile nordice Sătmar, Maramureș, Ugocea, Bereg, dispusă de papa Clemens VIII și Inochentie al IV-lea au fost chestionați toți preoții în legătură cu problemele bisericii greco-catolice. La 1 Iulie a avut loc această interogare la Sighet, în fața administratorului bisericii greco-catolice din Sighet, unde au fost prezenți preoții din Maramureș. Din Botiza a fost prezent preotul locului, Ioan Rad¹¹⁰.

În secolul XVII, mai ales spre sfârșitul lui, a fost înregistrată o nouă familie ce avea iobagi în Botiza, și anume familia Teleki. Pe moșiile din Maramureș ale acestei familii, întrucât acestea erau departe, prestațiile iobăgești erau în bani și natură, în produse, unele dintre acestea putându-se răscumpăra în bani. Familia deținea mai multe pământuri și terenuri alodiale, unde cei din Botiza, la fel ca toți iobagii familiei din Ruscova, Leordina, Rozavlea, trebuiau să lucreze la arat, semănat, secerat, să cosească și să transporte de la Coștiui un număr de 25 pietre mari de sare, sau această obligație o puteau răscumpăra cu bani¹¹¹. În afara obligației în muncă locuitorii din Botiza aveau obligația de a da stăpânului câte 1 găleată de ovăz sau 1 florin pentru fiecare sesie iobăgească, 2 găinușe, ce puteau fi răscumpărate cu 48 bani, 100 verze sau 1 florin, 1 piele de vulpe sau jder. Aveau obligația de a ierna o vită de-a stăpânului. Apoi cei ce aveau oi trebuiau să dea 1 burduf de brânză și 1 caș la Sântămărie, pentru evenimente trebuiau să dea pentru bucătărie unt, păsări, miere, găini, ouă și odată la 7 ani trebuiau să dea 1 bou pentru 3 sesii iobăgești¹¹².

În plus în unele sate ce aparțineau lui Teleki, inclusiv Botiza, se plătea dijma din oi, albine, porci (pentru porcii mari scoși la ghindă se plăteau 24 dinari, iar pentru purcei 12 dinari)¹¹³.

109 *Ibidem*.

110 M.O.L., *Arhiva bisericii din Agria*, Vizitația canonică din 1748.

111 David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVII*, București, 1986, vol. I, Supușii, p. 164.

112 *Ibidem*, p. 243-254.

113 *Ibidem*, p.165.

Obligațiile iobagilor familiei Teleki au evoluat și ele pe parcursul secolelor. Astfel la mijlocul secolului al XVIII-lea, proprietari nobili în sat erau Ladislau Teleki, ce deținea la 1771 un număr mic de iobagi și jeleri și anume, 2 iobagi ereditari și 6 jeleri ce aveau propriile case, teren arabil, fânețe¹¹⁴ și Josef Patay, care deținea și el un număr de 43 iobagi și 14 jeleri ce aveau propriile case. În plus acesta deținea și 3 porci deserte¹¹⁵. Ladislau Teleki a intrat în posesia acelor iobagi, în urmă cu 27 ani, cam pe la 1744. Aceștia aveau mai multe sarcini urbariale, pe care trebuiau să le presteze stăpânului, dădeau în loc de decimă a 9-a parte din produse (nona), din oi, capre, porci, stupi. Fiecare iobag era obligat să dea anual stăpânului o potârniche, pe care o putea răscumpăra cu 9 creștari. Anual toamna mergeau cu o căruță cu 2 boi în comitatul învecinat, Satu Mare, pentru a face transport pe seama stăpânului, călătorie ce dura, în funcție de cum era drumul 1–2 săptămâni. Apoi fiecare iobag era obligat să ierneze câte 1 vacă mare de-a stăpânului sau 7 capre, sau puteau răscumpăra această obligație cu 7 mărișii¹¹⁶.

Iobagii lui Patay, care i-a dobândit în 1763, erau obligați să lucreze atât cu mâinile, cât și cu boii; cei care aveau 4 boi erau obligați să lucreze 1 zi/săptămână, cei ce aveau 2 boi trebuiau să lucreze 2 zile/săptămână, iar cei ce nu aveau deloc boi de jug trebuiau să lucreze tot 2 zile/săptămână, dar cu mâncarea lor. Trebuiau să dea domnului de pământ decimă din oi și capre, 1 potârniche, o găină anual, precum și alte produse. La fel trebuiau să ierneze 7 capre, obligație ce putea fi răscumpărată cu 7 mărișii, sau 7 capre mari și 1 mică, dar această obligație putea fi răscumpărată cu 200 șindrile¹¹⁷, pe care stăpânul le putea vinde.

Aceeași situație a fost consemnată și la 1773. Tot acum a fost consemnată și o exploatare de minereu¹¹⁸.

Generalul Caraccioli, trimis în Maramureș, pentru realizarea măsurătorilor topografice, așa numitele jozefine, la 1 Iunie 1767, a consemnat situația din localitate. Considerăm că acesta a făcut o greșală

114 SJAN MM, *Prefectura județului Maramureș*, pachet VII, *Conscriptii urbariale* Botiza 1771, 1772, 1774, 1777, 1778, 1784, 1786.

115 *Ibidem*.

116 *Ibidem*.

117 *Ibidem*.

118 *Magyarország történeti helységnévtára, Máramaros megye (1773-1808)*, Budapest 1996.

în ceea ce privește stăpânii cu iobagi din localitate. A descris localitatea ca fiind una în care erau stăpâni mai mulți nobili, dintre care și Patay Joseph, fost notar al comitatului la 1759. În sat erau consemnate 50 case construite din lemn, în care locuiau 64 familii cu 227 suflete, și anume 64 bărbați, 65 femei, 50 băieți, 48 fete. În sat exista o biserică și 1 preot greco-catolic. Dacă în general topograful nu avea o părere foarte bună despre modul în care locuitorii din Maramureș înțelegeau să-și cultive terenurile, nu același lucru se poate spune despre Botiza. Aici erau apreciate terenurile agricole foarte mănoase, pe care locuitorii practicau o agricultură destul de bună. Și aici, ca în toate localitățile din Maramureș, generalul socotește că s-ar putea îmbunătăți cultivarea terenului, dar locuitorii trăiau în sărăcie.

Se creșteau animale, iar locuitorii obțineau un oarecare profit din confecționarea și vinderea șindrilei mai ales pe piața din Baia Mare și în alte locuri.

Impozitul plătit de localitate se ridica la suma de 370 florini, iar satul întreg avea obligația de a încartirui 3 husari anual.

Satul avea o crâșmă, proprietatea lui Patay, care era arendată. În localitate trăia 1 evreu, care se ocupa de fierberea țuicii.

În localitate nu exista o măcelărie și nici ghindă pentru porci, dar exista destul loc de făcut fânul. Satul avea destulă pășune bună, mult mai multă decât aveau nevoie locuitorii.

În sat ar exista destui pești, dar locuitorii nu-i foloseau deloc.

Generalul consemna că locuitorii își plăteau taxele și impozitele, precum și robotele către nobili, dar în propria gospodărie cu toții erau apreciați ca fiind leneși¹¹⁹.

Satul era unul tipic iobăgesc, în care locuitorii nu erau doar iobagi ereditari ci și migratori, veniți în acest secol în acest sat.

119 ANR, *Colecția microfilme*, Austria, Rola 199.

Prima măsurătoare topografică, jozeфинă, întocmită la 1773, secțiunea Botiza,
<http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

Conscripțiile dicale întocmite în anii 1783, 1785, 1793, 1794, 1800, 1801 ne prezintă situația satului, în care erau construite case în care, locuiau 55 iobagi, ce aveau boi de plug, vaci de muls, juninci, oi, terenuri de clasa I, a II-a, a III-a, a IV-a, fânațe.

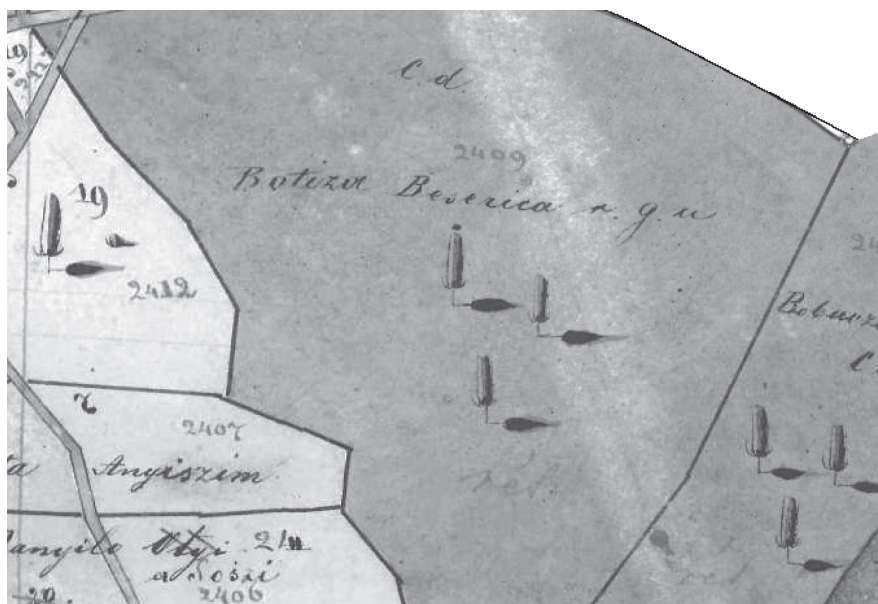
În plus, Conscripțiile urbariale ne completează informațiile în legătură cu locuitorii și obligațiile acestora. În afara obligațiilor către nobili, satul avea obligații multiple către comitat. Acestea se referă la plata impozitelor, precum și la prestații diverse. La 1600 pentru 20 porți deținute de Ioan de Dolha, acesta plătea 20 florini dare, 1 florin/poartă. Treptat, odată cu creșterea inflației, a devalorizării monetare, s-a constatat și creșterea impozitului pe porți, la 1601, pentru 18 porți deținute, același nobil plătea 27 florini impozit anual. În anii 1603, 1605 au avut loc 2 rectificări de porți în Maramureș, la 1603 erau nelocuie 3 porți, care nu erau supuse fiscalizării. La 1605 același nobil plătea pentru 2 iobagi câte 1 florin și 4 dinari¹²⁰. Impozitul datorat de comitat crescând continuu și acesta distribuindu-se pe sate, acest lucru a crescut și contribuția satelor, inclusiv a satului Botiza¹²¹. La 1666 impozitul Maramureșului era 16 taleri/poartă, suplimenta peste doar 1 an cu 1 florin impus fiecărei

120 M.O.L, Dica-Jegyzekek, Rakas A.2642, tom. XXI 1600-1605.

121 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, pachet VII, Conscripții urbariale Botiza, 1771, 1772, 1774, 1777, 1778, 1782-1784, 1786.

Moșia Patay sec. XIX, partea cea mai mare, imagine din Cadastrul din sec. XIX,
<http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

Biserica greco-catolică Botiza, imagine din Cadastrul din sec. XIX,
<http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

Bunurile comunității, imagine din Cadastrul din sec. XIX,
<http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

porți. În anul 1668 impozitului de 17 taleri i se adăugau 6 florini/poartă, care a crescut la 26 florini în 1674¹²², scăzând în 1683 la 25 florini/poartă¹²³, iar spre sfârșitul secolului austriei au impus comitatul cu un impozit uriaș, nemaîntâlnit până atunci, 30 florini/poartă și 2 boi buni de jug/5 porți¹²⁴. În secolul al XVIII-lea impozitul către comitat al satului a crescut semnificativ, ajungând la suma de 250 florini în 1750, la 320 florini în 1761¹²⁵.

Pe parcursul secolelor, una dintre cele mai grele sarcini ce cădea pe seama satelor era întreținerea armatelor cantonate în comitat. De exemplu, la 1661 Dieta Transilvaniei a decis ca pentru întreținerea armatei să se dea câte 1 găleată mică de grâu sau de secară, mei, linte, bob, mazăre, porumb, iar unde acestea nu se făceau se răscumpărau cu 2 găleți de ovăz, sau 1 găleată și jumătate de orz sau 1 găleată de grâu. Mai mult contribuțiile extraordinare cerute de Poarta otomană și după aceea de Imperiul habsburgic se împărțeau pe sate, pe baza mărimii și puterii economice a fiecărui sat. În 1662 Dieta a decis ca întreg Maramureșul să dea 500 găleți de grâu, 200 găleți ovăz, 100 vite de tăiat, 400 berbeci¹²⁶. În 1690 contribuția în natură a fost crescută din nou de austriei, pentru întreținerea armatei, la 1500 găleți de grâu, 3500 găleți ovăz, 600 vite de tăiat și 100 vedre de unt, pentru ca peste 1 an să fie stabilită o nouă cotă de victualii, ce era impusă tuturor porților iobăgești, 10 găleți de grâu, 26 găleți ovăz, 5 măsuri de carne, 33 buți de vin, 8 care de fân, iar darea în bani a fost crescută la 60 florini de poartă. Dieta din august 1691 a votat o nouă contribuție, 5 găleți de grâu, 11 măsuri de carne, 54 vedre de vin, 36 găleți ovăz, 15 care fân¹²⁷. Congregația nobiliară a comitatului a decis la rândul ei suma de bani ce trebuia plătită de diviziunile nobiliare și porți pentru solda soldaților. În 1699 fiecare poartă trebuia să plătească în acest scop jumătate cât diviziunile nobiliare, câte 1 florin¹²⁸.

Satul întreg era obligat să dea ca și contribuție militară 40 câble

122 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Protocoalele comitatului/1674.

123 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Protocoalele comitatului/1683.

124 David Prodan, *op. cit.*, p. 496.

125 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Protocoalele comitatului/1750, 1761.

126 David Prodan, *op. cit.*, p. 576.

127 *Ibidem*, p. 504-515

128 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Protocoalele Congregației, nr. 9.

de Pojon ovăz pentru cai. În afară de sat nobilul Kubinyi Jozeff avea de plătit 12 metrete de ovăz pentru cai, 2 florini¹²⁹.

Paza comitatului era asigurată de către locuitorii comitatului, Botiza fiind un sat mic și fără populație nobiliară avea obligația trimerii unui număr mult mai mic de locuitori, ce trebuiau să păzească hotarele un număr mic de zile. În anii 1770-1771, pe fondul epidemiei de ciumă ce intra în comitat dinspre Moldova, câte 3 locuitori din Botiza erau cantonați în Vișeu de Sus, pe Lutoasa (Lutosza), trebuiau să presteze mai multe zile consecutive de pază, de la 2 zile la o săptămână. Pentru anul 1770, această pază putea fi răscumpărată cu bani¹³⁰.

La fel ca toate satele maramureșene restanțele satului la plata impozitelor către comitat erau o constantă. Mereu erau trimiși reprezentanți ai comitatului, ai satelor învecinate, pentru strângerea taxelor și impozitelor, folosind puterea armatei comitatului, Brachium, precum și haiducii încartiruiți în localitate¹³¹.

În ceea ce privește mișcarea de populație, aceasta a fost una deosebit de serioasă, așa cum era în întreg Maramureșul, fiind consemnată de documente mai ales în secolele XVIII-XIX. Conform vizitației canonice a episcopului din Muncaci, Olsavsky, din anul 1751, care, printre problemele referitoare la parohiile greco-catolice din Maramureș a notat și numărul unor hospites, oaspeți ce erau scutiți de la plata obligațiilor către preoți, și anume câte 80 în Berbești și Giulești, Breb, Budești, Ieud, 30 în Hoteni, 10 în Vadu Izei, etc., a fost consemnat și un număr de 36 nou veniți în Botiza, probabil după marea epidemie de ciumă din 1742, dar și ca efect al fenomenului de emigrare în masă de la începutul secolului al XVIII-lea, doar la 1725 fiind înregistrați un număr de 17 persoane emigrate în Transilvania, din familiile Mancza, Dolka, Csoban etc.¹³²

Fenomenul imigrației a fost însoțit și de unul al emigrației, deo-

129 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Protocoalele Congregației, nr. 9, Extractus Summarius Facultatem Nobilium Taxalistum I. Comitatus Maramarosiensis pro Anno Militari 1797.

130 SJAN MM, Fond *Prefectura județului Maramureș*, Protocoalele Congregației, Pachetul XVIII din 1731, nr. 52.

131 *Ibidem*.

132 *Episcopia greco-catolică de Mukacevo. Documente II*, coordonatori Viorel Ciubotă, Vasile Rus, Satu Mare, 2007, p. 183-213; SJAN MM, *Prefectura județului Maramureș*, Pachetul VIII.

sebit de virulent pentru întreg Maramureșul. La începutul secolului XIX, în 1821, se observă din nou că locuitorii din satele din Plasa de Sus, situate la granița cu Moldova, și anume Petrova, Vișeu de Jos, de Mijloc, de Sus, Leordina, Bocicoel au preferat Moldova ca destinație de emigrație. Interesant la numele acestor locuitori este că acestea trădează originea lor în alte sate (Rhonyan din Rona de Jos, Batyzan din Botiza).

O consemnare a imigranților din anul 1822 ne oferă o imagine a locului de origine și a numărului acestora. În acel an în Plasa de Sus au imigrat mai mulți locuitori pe moșiile unor nobili mici. Astfel în Săcel au imigrat 5 oameni, cu vârste între 18-45 ani, care au venit din Transilvania (4) și din Moldova (1), ce purtau nume ca Pop, Sandor, Farkas, Ungur. Aceștia au emigrat pe moșia preotului din localitate, pe moșia nobililor Ștefan Balea din Ieud, Ștefan Mariș din Cuhea, Grigore Danci din Borșa etc. Dintre aceștia unul singur avea acordul comitatului pentru stabilire, restul au intrat fără acte și aprobare. În satul Șieu au intrat tot 5 persoane, cu vârste cuprinse între 23-40 ani, 4 venind din Transilvania (Man din Unguraș, Lăpușan din Lăpușul Românesc), 1 din Galiția (Podolia), cu toții fiind iobagi, și intrând în Maramureș fără scrisori de liberă trecere. Și în Botiza au imigrat 3 iobagi din Transilvania, Argelyan Alexandru și Kovacs Togyer și Gyurka, cu toții neavând acordul legal al comitatului pentru stabilirea aici.

Consemnând bogățiile subsolului Maramureșului la 1839 se constată că aici erau 3 izvoare foarte sărate pe muntele Szikuli.¹³³

În anul 1932 se consemna existența unei stațiuni balneare și climaterice, cu ape clorosodice și feruginoase, cu bogați oxizi de fier, situată în regiune deluroasă, cu o instalație balneară foarte modestă, în care oaspeții erau încartiruiți în casele țăranilor¹³⁴.

La începutul secolului al XX-lea în Botiza locuiau 1807 oameni, din care 1422 erau de naționalitate română, în localitate locuind și evrei,

133 Arhivele Naționale Austriece, descrierea comitatului, *Die Maramuresch, aus veranlasliche Quellen dargestellt*,

134 ./1/BCUCLUJ_FP_279699_1939_008_009_010.pdf, Tiberiu Moraru, *Țara Maramureșului în lumina literaturii științifice*, <http://www.scribd.com/doc/146562833/Kacso-Pop-Minerit-Maramures#scribd>

În 1865 plata impozitului după pământ în Cercul Șieu, pentru Botiza ne arată următoarea situație: 5 persoane plăteau între 8-10 florini, 3 persoane între 10-12 florini, tot 3 persoane plăteau între 12-15 florini, 1 persoană plătea între 15-20 florini, 1 singură persoană plătind între 300-500 florini¹³⁶.

A doua măsurătoare topografică, 1860, Secțiunea Botiza,
<http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

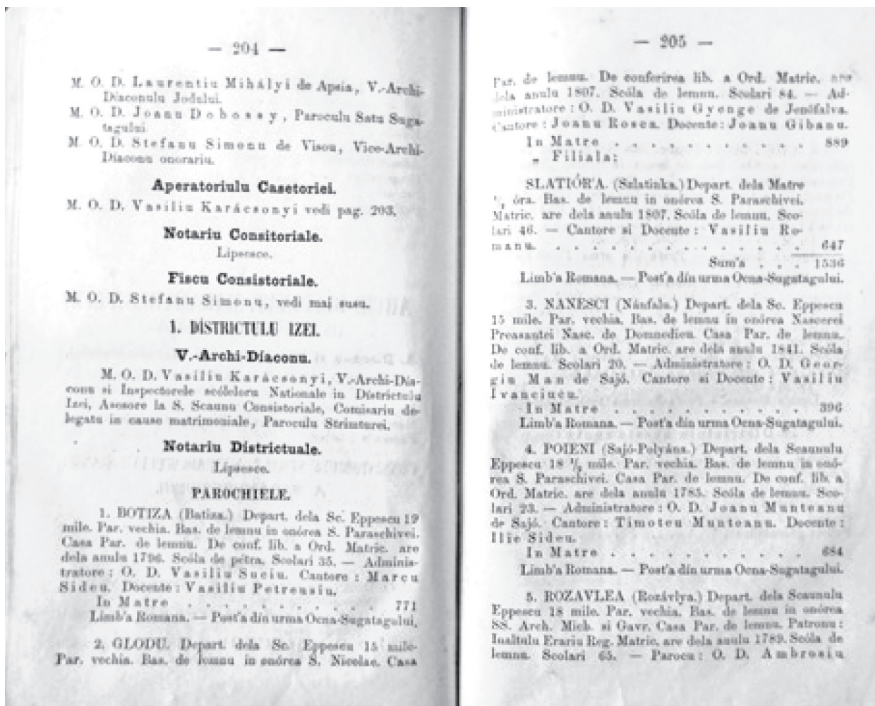
A doua măsurătoare topografică, 1860, Secțiunea Botiza,
<http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

135 Silvestru Moldovan, Nicolae Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Ediția a II-a, Sibiu 1919, p. 27.

136 SJAN CJ, Fond *familial Mihályi de Apșa*.

A treia măsurătoare topografică, Secțiunea Botiza, A doua măsurătoare topografică, 1860, Secțiunea Botiza, <http://mapire.eu/en/map/cad-maramaros/>

Semantism Gherla, 1867, fragment Botiza

Măsurătorile cadastrale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea surprind cu acuratețe topografia locului și onomastica, proprietarii și locul unde dețineau proprietăți. Astfel cel mai mare proprietar era Patay (Patai) Jozsef (Josif), ce deținea terenuri în zonele Codru, Tufele, Vale Sesurilor, Faca Mungșorului etc. Alte toponime în sat erau Riu Sasului, La Poenile, Doszu Sesurilor, Pagruju, Capu Campului, Facza Rotaj, Facza Mnyresului, Doszu Mnyresului. Se poate observa că proprietarii erau locuitorii vechi ai satului, Dolka, Sidău (scris Szido), Percza, Pujkar, Brumar, Trifoi, Rus, Mancza, Moos, Petreus etc., cărora li s-au adăugat nume de noi veniți în sat, locuitori din satele învecinate, mai ales din Șieu, ce dețineau, la fel ca în alte sate, proprietăți, mai ales în hotar, precum și un număr de evrei, Fried, Wiesel, Schwartz etc.

Din vizitația canonică din 1913, făcută în intervalul 27 Iunie-24 Iulie 1913 de către Vasile Hossu, aflăm mai multe realități: Dealurile înalte erau cultivate, portul locuitorilor era asemănător cu cel a locuitorilor din Șieu. Locuitorii din Botiza l-au așteptat pe înaltul oaspete prin 20 călăreți trimiși la podul dinspre Șieu și l-au întâmpinat cu o primire deosebit de călduroasă. Satul era unul răsfirat, de munte, cea mai mare construcție era Sinagoga, acoperită cu tablă, avea 2 etaje, în față avea pictați 2 lei întinzând labele dinainte spre gaura din fațadă¹³⁷. Școala era destul de bună, construită din lemn, care nu prea era vizitată de inspectorul școlar. Autorul știe că femeile din Botiza lucrau cel mai frumos din întreg Maramureșul. În slujba sa episcopul îndemna credincioșii „să-și iubească și cultive limba, legea, să țină cu scumpătate la datinile, portul strămoșesc, fiind fii loiali ai patriei, supuși față de tron și stăpânire”¹³⁸. La sărutarea Crucii au fost prezenți 719 locuitori.

Vizitând școala, episcopul a apreciat în mod deosebit lecția ținută de învățătorul Marchiș, precum și poezia rostită cu această ocazie specială de către un elev, care a fost publicată cu puțin timp înainte în ziarul „Poporul Român” din Arad¹³⁹, elev ce a fost remunerat cu câteva coroane pentru efort. Comuna a fost una iobăgească, în care exista la 1913 o proprietate de 9000 iugăre cadastrale, ce aparținea firmei Schulz

137 Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramureș, 27 Iunie-24 Iulie 1913*, Gherla 1913, p. 86.

138 *Ibidem*, p. 87.

139 *Ibidem*, p. 89.

din Pesta, care a cumpărat-o la 1890 pentru suma de 160000 florini. A avut 4 fierăstraie, cu care a scos 15 milioane coroane și acum cerea 1 milion și câteva sute de mii pe ea. Această moșie a fost oferită comunei, dar aceasta nu a dorit s-o cumpere¹⁴⁰. Preotul din comună, Ioan Vlad, socrul lui Ioan Bîrlea, funcționa aici din 1902, era firav și nu era atins de vântul de redeșteptare națională pornit din Vișeu și Dragomirești, deși deținea „Gazeta Transilvaniei”¹⁴¹.

Din vizitația canonică a bisericii reiese starea de fapt din localitate. Biserica avea Protocolul exhibitor începând cu anul 1896, un altul al Senatului bisericesc din 1910, protocolul în care se consemnau predicile și cateheza din 1912. Se păstrau Matricolele bisericești de stare civilă (botezați, cununați, morți) începând cu anul 1827. Biserica păstra și Circularele episcopale începând din anul 1867, ziarul bisericii, începând din anul 1889. Avera bisericii era în bani (368 coroane și 46 lei) și în obligații private (961 coroane, 50 florini). Porția canonică a bisericii se ridica la 45 jugăre. Biserica avea și un venit anual de 20 coroane din moară. Școala avea și ea o avere imobilă, formată din 37 jugăre de pădure, 18 jugăre arător și fânaț¹⁴². Pentru toată averea imobilă biserica era cea care plătea impozitul.

Biserica din localitate era construită din lemn, avea hramul Sfintei Paraschiva și deținea 12 cărți religioase din secolele XVII-XVIII (Anthologion, București 1782; Apostol, Blaj 1766; Ceaslov, Iași 1777; Catavasier, Blaj 1769; Chiriadodromion, Bălgrad 1699; Evanghelie, Blaj 1766; Octoih, Blaj 1760; Pentecostarion, București 1747; Polustav, Blaj 1793; Psaltire, Blaj 1780; Strașnic, Blaj 1817; Triodion, Blaj 1771)¹⁴³.

Casa parohială era construită din lemn, avea 5 încăperi în stare slabă. Avea anexe gospodărești, o șură cu 2 grajduri, 3 șoproane, 4 cotețe, 1 șopru pentru lemne.

Școala era construită din piatră, era în stare corespunzătoare, având câteva din lucrurile cerute de lege. Lângă școală era locuința învățătorului, formată din 3 camere, anexe (grajd, șură, șopru pentru lemne).

Conform legilor vremii școala era asigurată la Societatea de

140 *Ibidem*, p. 88-89.

141 *Ibidem*, p. 89.

142 *Ibidem*,

143 *Ibidem*, p. 89-90.

Asigurare Transilvania. Localitatea plătea o cotă parte din banii necesari susținerii școlii confesionale, și anume 180 coroane, bani adunați de o fundație, ce avea drept scop susținerea școlii.

În localitate era o Reuniune de temperanță.

În ceea ce privește venitul preotului, acesta era stabilit la, lectical 1-2 coroane, pentru prohodul mare 4-6 coroane, pentru prohodul mic 4 coroane, pentru cununie 6 coroane, pentru botez 50 f., pentru liturghie 80 f., maslu 2 cor., feștanie 2-4 cor., dezlegare mare 4 cor., pomenire 40 f., pomenile pentru 1 an costau 4 cor.¹⁴⁴.

Cantorul avea și el stabilite în mod clar veniturile: lectical 50 f. de fiecare fum, pentru prohodul mare primea 1-4 coroane, pentru prohodul mic 1 coroană, maslu - 66 f., feștanie - 40 f., missa-20 f., cununie 2 cor.¹⁴⁵.

În localitate era o grădină de pomărit confesională.

În hotarul localității erau 5 cruci de hotar.

În anul 1890 s-au făcut fabrica, fierăstraiele de scânduri, lucru ce a adus o serie de imigranți în localitate, numărul locuitorilor crescând de la 1084 la 1230. Din actele preotului greco-catolic din 1913 reiese faptul că în comună erau 1637 greco-catolici români și 54 romano-catolici, ce lucrau la fabrica de scânduri¹⁴⁶.

În secolul al XIX-lea, școala din localitate era una confesională, care a fost susținută de fundația Covaciana, care a fost stabilită prin testament de către Iosif Kovaci, pe la mijlocul secolului. Acesta a lăsat 2722 florini pe seama școlii din Botiza, banii urmând să fie administrați de către fundație. Banii au ajuns la Petru Mihályi de Apșa, tatăl lui Ioan Mihályi. Dacă la început nu au fost probleme cu administrarea banilor, suma de bani ce revenea anual învățătorului, precum și altor necesități ale școlii, fiind plătită pe bază de chitanță manipulantului fundației, Vasile Karacioni, protopopul tractului Iza, începând cu anul 1869 se constată o răcire a relațiilor dintre învățătorul Basiliu Petreuş și Ioan Mihályi, ultimul fiind acuzat de către învățător de tergiversarea îndeplinirii obligațiilor din testament. Acesta a fost raportat inclusiv la Episcopia de la Gherla, lucru neapreciat de preotul din localitate, Cornel Bud. Acesta a

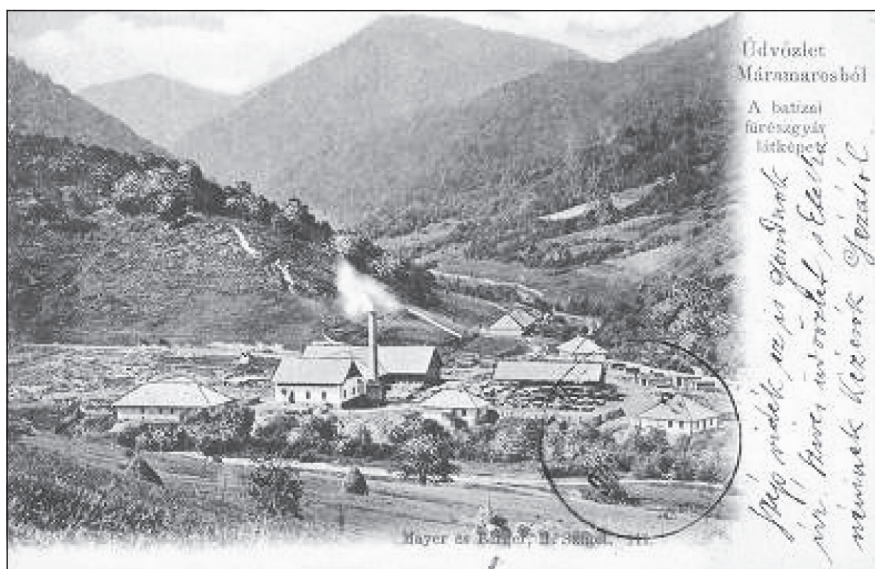
144 Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramureș, 27 Iunie-24 Iulie 1913*, Gherla 1913.

145 *Ibidem*, p. 90.

146 *Ibidem*.

purtat o corespondență cu Mihályi, în care se disocia de acțiunile învățătorului și îl informa despre demersurile acestuia. Preotul a reușit în 1876 să-și impună oamenii, în persoana celor 2 curatori analfabeți, (în numele lor scriind el însuși chitanțele și celelalte acte contabile), la conducerea fundației¹⁴⁷.

În ceea ce privește școala din Botiza, în secolul al XX-lea, aceasta era construită din piatră, formată din 4 încăperi, cu suprafața de 8/7 m pătrați și dotată cu hărți ale Maramureșului, Ungariei, Europei, aceasta

Fabrica de scânduri din Botiza, 1901

nu avea rezultate deosebite la învățătură, deși comuna avea interes în susținerea ei. Această susținere era asigurată din Fondul școlar, format din 6800 coroane, din dotarea școlii cu 15 jughere și 1142 stânjeni de pământ. Acestui fond i se adăuga și un ajutor de la Ordinariat. Pentru anul școlar 1918-1919 aceasta a început la 2 Decembrie, cu președintele Senatului școlastic și directorul școlii, Ioan Vlad, învățător fiind George Marchiș, de 37 ani, necăsătorit, absolvent al Liceului pedagogic din Sighet, a unor cursuri de agronomie, stupărit, împletituri. Acesta era în-

147 SJAN CJ, Fond familial Mihályi de Apșa, nr. 20, 21.

vățător în Botiza din anul 1901, avea un salariu de 1400 coroane, plătit de antistia bisericească și comunală, primind în plus de la comună lemne de foc. Era membru al Reuniunii învățătorilor din Maramureș, care nu ținea din păcate adunări. În localitate erau înscriși la școală 405 școlari între 6-15 ani, 295 școlari între 6-12 ani, din care 200 erau băieți și 95 erau fete. Din nefericire numărul celor ce frecventau școala se ridica doar la 73, din care 64 băieți și doar 9 fete, ceea ce demonstrează că fetele nu știau prea multă carte. La școala de repetiție erau înscriși 136 elevi cu vârsta între 12-15 ani, din care 70 erau băieți și 66 erau fete. Iarna școala avea și mai puțini elevi ce o frecventau în cele 3 luni de iarnă au fost la școală doar 24 elevi, din care 19 băieți și 5 fete, iar datorită lipsei școlarilor nu s-au putut ține examenele trimestriale. Cele 2 vizitații canonice anterioare au scos în evidență, conform raportului preotului Ioan Vlad, că învățătorul ar avea alte preocupări în afara școlii¹⁴⁸.

Din Raportul învățătorului George Marchiș, întocmit la 1 Iunie 1919, întocmit la Botiza, reiese starea de fapt din perioada octombrie 1918-vara lui 1919. În septembrie-octombrie 1918 atât notarul, cât și protopretorul au încercat să deschidă școala, ce nu a reușit. La 27 Octombrie 1918 școlile au fost închise pentru evitarea epidemiei de gripă spaniolă, la sfârșitul lui Octombrie a început Revoluția și “poporul nu mai cugeta la școală”. Toată luna Noiembrie școala a fost închisă, la 1 Decembrie 1918 a fost ales Sfatul Național sătesc, condus de învățător ca președinte. În acest timp toți dregătorii maghiari și-au dat demisia, iar jandarmii nu mai patrulau prin sat pentru a asigura ordinea. „Spiritele erau pline de învățături ruinătoare”, aduse din străinătate, învățătorul a încercat să mențină liniștea în comună, folosindu-se doar de puterea cuvântului. A înființat o Societate de citire, la care se dădeau cărți odată la 2 săptămâni, pentru a fi citite, învățătorul a procurat ziare redactate în spirit românesc.

Satul nu a fost afectat de gripa spaniolă, așa că școala a fost redeschisă, dar cursurile au ținut doar 3 luni (Decembrie, Ianuarie, Februarie). În primele 2 săptămâni din Martie s-a făcut conscrierea locuitorilor, animalelor, lucrul la cadastru, școala fiind reluată la 15 Martie, dar a fost frecventată doar de un număr mic de elevi (1-4), iar în vara anului 1919

148 SJAN CJ, *Fond Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, nr. 2287/1921.

nu s-a ținut examenul de absolvire¹⁴⁹.

Un alt moment deosebit în viața comunității a fost conflictul dintre preotul vechi Ioan Vlad și preotul ajutător, numit să-l ajute pe titular, Ștefan Dunca. Preotul bătrân era deja orb în anul 1920 și avea nevoie de ajutor, motiv pentru care Episcopia greco-catolică din Gherla l-a trimis pe tânărul Ștefan Dunca. Imediat după intrarea lui în sat a intrat în conflict cu preoteasa bătrână, care i-a făcut viața grea, deși a fost foarte implicat în viața comunității, construind într-un an mai mult decât preotul Vlad în întreaga perioadă de păstorire, așa cum reiese din plângerea comunității, adresată episcopului greco-catolic de la Gherla, Iuliu Hossu. Sătenii, foarte săraci, erau mulțumiți cu noul preot, care nefiind căsătorit nu avea nevoie de multe lucruri pentru a supraviețui. Soluția numirii unui preot ajutător dintre preoții din satele învecinate nu era o soluție, sătenii fiind obișnuiți cu slujbele frumoase și regulate ale preotului tânăr.

La Soborul preoțesc ținut la 26 Decembrie 1920 la casa preotului Vlad, în prezența protopopului tractual, și a mai multor preoți, preoteasa l-a îmbrâncit și înjurat pe preotul Dunca, lucru ce i-a înfuriat pe credincioși, care au făcut în aceeași zi plângerea, cu ajutorul lui Vasile Sidău, fiul învățătorului Vasile Sidău, absolvent de 2 clase și jumătate la Sighet și pedagog de cursul preparandial de Gherla. Sătenii s-au plâns și de faptul că înainte de acest moment ei au avut în sat învățători buni, care din cauza gurii preotesei preotului Vlad nu au rămas în sat. Cereau să le fie numit preot titular pe veci. Se pare că și de data aceasta preoteasa amenința cu scoaterea din sat a preotului tânăr, *„deoarece și Episcopul îi face pe voia ei”*. Sătenii amenințau cu închiderea bisericii în cazul plecării noului preot *„Noi tot poporul, muierile, prunci din leagăn nu l-om lăsa pre acesta preot se se ducă de la noi până la moarte, mai bine încuiem biserica ș tete le-om țipa pe apă unde se nu le afle nime în veci ș în biserică altu popă nu v-a cânta”*. Dar să nu se gândească nime nici sfinția voastră că ne-om face pocăiți că noi nu suntem proști ca vișovani ș alte sate să ne părăsim leja”

Mai mult sătenii descriau faptele preotului Dunca, care are milă de săraci, a făcut școală cu pruncii, ca aceia *„să nu rămână pre uliți neînvățați”*, nefiind plătit de sat pentru acest lucru. Slujbele ținute duminică în biserică și la sărbători erau foarte frumoase. Sătenii cereau pensionarea preotului bătrân, deoarece acesta era foarte bogat, având moșie mare

149 Ibidem.

în Săliște și Poieni, avea o mașină proprie de treierat, 2 mori și intenționa să mai construiască una. Cele 2 fete erau învățătoare, iar băiatul studia agronomia, așa că acest preot nu mai avea familie mică de crescut, sătenii amenințând că nu vor mai da nici din eclejie, nici din bir, nici din clacă, că părintele Vlad în douăzeci de ani nu o făcut atâta cât părintele Ștefan Dunca într-un an: *“casa parohială ne-au gătat-o de ți mai mare dragul se te uiți la ie, știe Dumnezeu cu ce o gătat-o, că noi nu i-am dat nici un ban că ne vedea că suntem săraci și năcăjiți ș-așea ca nemică nu ne îngreuna satul”*¹⁵⁰. Sătenii au cerut ca suplimentul de la stat să revină capelanului, Ștefan Dunca, care presta serviciul religios și școlar, preotul bătrân fiind incapabil s-o facă.

Răspunsul episcopului la plângerea locuitorilor din Botiza, trimis de la Gherla la 22 Ianuarie 1921, a fost trimiterea a 2 medici, care să constate starea de boală a preotului Ioan Vlad, iar preotul Vlad era obligat să-i plătească capelanului Dunca toate veniturile ce au fost convenite prin Convențiile anterioare¹⁵¹

În aceeași zi în numele tuturor locuitorilor același Vasile Sidău, împreună cu Vasile Petreuş, Ioan Sidău, cantorul și Petru Gros au făcut o plângere către protopopul tractului Iza, cerându-i să intervină pentru potolirea preotesei, în caz contrar amenințând cu deplasarea la Gherla¹⁵².

Conflictul a continuat, Ștefan Dunca scriind protopopului la 20 Dec. 1921, relatând conflictul cu preoteasa, dar acesta nu s-a încheiat, în 1922 Parchetul Tribunalului din Sighet a comunicat punerea în aplicare a procedurii penale împotriva preotului Ștefan Dunca din Botiza pentru crima de agitație împotriva statului¹⁵³.

În ceea ce privește numărul locuitorilor, la 1910 acesta era de 1953, din care 1675 greco-catolici, 1640 români, 14 ucraineni greco-catolici. Numărul evreilor era 213. Doar 161 locuitori știau să scrie și să citească. În sat erau 383 case de lemn. Hotarul localității avea 12998 jugere cadastrale, averea firmei Schulz, de 9000 jugere a fost în tratative de a fi cumpărată de 9 sate românești, lucru care nu s-a întâmplat.

Numele de familie consemnate la 1913 erau Trifoi, Petreuş,

150 SJAN CJ, Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, nr.183/1920.

151 SJAN CJ, Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, nr. 97-59 din 1921.

152 SJAN CJ, Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, nr. 179/1920.

153 SJAN CJ, Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla*, nr. 1775/1922.

Giugiu (Dsurd), Ungur, Poenar, Lepușan, Ilieș, Hoza, Dolca, Costenar, Creț, Muntean, Gavra, Bobocis, Conta, Capolna, Marchiș, Dechet, Perția, Sidău, Puicar, Orzac, Groșan, Baran, Pascu, Mantia, Gârboan, Donat, Rus, Gâlgău, Petrar, Roman, Cupșenar, Latoș, Aranyos, Brumar, Tomoiagă, Petric, Boi, Roib, Gâr, Moș, Pop, Crăciun, Leurdean, Frânc, Tomșa, Cican, Coloșvan, Petra, Roșca etc¹⁵⁴.

În 1930 în Botiza erau atestați 2048 locuitori, 444 clădiri, 425 gospodării, 21 întreprinderi¹⁵⁵.

O problemă încă insuficient cercetată este modul de pătrundere a unor minorități printre populație majoritară, română în sat, evrei, slovaci, maghiari, mai ales după deschiderea fabricii.

Evreii din Botiza s-au stabilit treptat în localitate, în a doua jumătate a secolului XVIII, respectiv la 1767 locuia aici un singur evreu, care se ocupa de fierberea țuicii. În secolul XIX prin emigrare din Galiția, numărul lor a crescut, ajungând la 138 în anul 1917, ceea ce reprezenta aproximativ 10% din populație (populație română se ridica la 1294 locuitori), numărul lor crescând încet, la 1925 înregistrându-se un număr de 234 evrei și 1562 români, respectiv 15% din populație.

Înainte de 1944 a funcționat în comună firma Schulz și Pollak, care a achiziționat un domeniu de 900 jugere cadastrale.

Holocaustul ce a avut loc în timpul regimului hortist a început pentru Botiza și pentru localitățile învecinate la 16 Aprilie 1944, în preajma Paștelui din acel an. În ziua respectivă, la 8 și jumătate dimineața s-a vestit cu toba prin sat ca toți evreii să rămână în locuință 3 zile. În această perioadă au fost constituite 2 comisii formate din jandarmi și autoritățile civile, care s-au deplasat din casă în casă și au evacuat populația evreiască, au sigilat casele și au dat vitele unor locuitori, dar mai ales funcționarilor. Acțiunea a durat 3 zile, până a treia zi de Paști. Evreii au fost duși la Sinagogă, li s-a permis să-și ia cu ei haine de pat, 2 rânduri de așternuturi și hrană pentru 2 săptămâni.

Au fost duși apoi la ghetoul din satul învecinat Dragomirești. Aici a funcționat cel mai mic ghetou din Ungaria, unde au fost cazați între

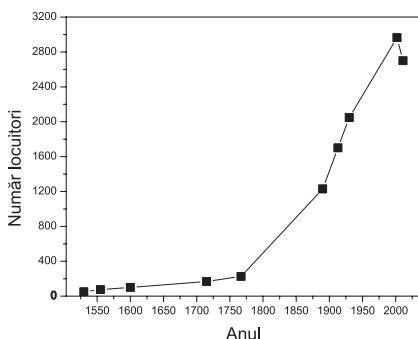
154 Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramureș, 27 Iunie-24 Iulie 1913*, Gherla 1913, p. 91-92.

155 Tiberiu Moraru, *Țara Maramureșului în lumina literaturii științifice*, în *Supliment la Gazeta ilustrată* nr. 9-10/1939.

700-4000 evrei, iar condițiile de aici au fost apreciate ca fiind un pic mai umane decât în alte ghetouri. În perioada în care au stat în ghetou, ca și înainte mai multe localnice au dus vecinilor lor hrană, lucru pe care l-a făcut și familia preotului Gheorghe Dăncuș, care a refuzat să primească din vitele evreilor.

În perioada în care au fost închiși în ghetou unii evrei ce au locuit înainte în sate învecinate au primit dreptul de a merge acasă pentru a duce provizii din casele rămase abandonate.

Deportarea evreilor din ghetoul din Dragomirești la Auschwitz a fost deosebit de dificilă, distanța până la gara din Vișeu, de 25 km a fost parcursă de către bărbați în picioare, lucru ce a determinat moartea pe drum a unor evrei. Ghetoul din Dragomirești a fost lichidat la 15 Mai 1944, odată cu trimiterea ultimilor evrei închiși în lagărul de concentrare de la Auschwitz.

Evoluția populației satului Botiza, sec. XVI-XXI

Concluzionând se poate remarca că istoria celor 2 localități maramureșene diferă în mod semnificativ datorită unor factori externi și interni ce și-au pus amprenta asupra evoluției lor economice și sociale. Slatina a fost un sat nobiliar de mărime medie, care a avut în hotarele lui un zăcământ important de sare, care a atras mai ales atenția habsburgilor, ce au marcat existența localității prin politicile practicate peste tot de

deschidere de mine noi, de încercări de rentabilizare a extracției de sare, dar mai ales prin politicile de colonizare de populație străină. Botiza în schimb a fost unul din puținele sate iobăgești din Maramureș, în care secole de-a rândul nici un singur nobil român nu a locuit aici. Această realitate a determinat o evoluție cumva singulară în Maramureș, satul având obligații specifice iobagilor ardeleni.

Sat nobiliar versus sat iobănesc: Slatina și Botiza

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Sat nobiliar, sat iobănesc, zăcămintele de sare, exploatarea și transportul acestora, sarcini iobănești, nobili români, Iozsef Patay și moșia din Botiza*

Deși bogat în istorie și documente păstrate, Maramureșul nu beneficiază de un număr mare de monografii care să ajute la descifrarea evoluției istorice. De aceea ne propunem prezentarea comparativă a unor localități, în acest context satul nobil și apoi cu amestec al Fiscului, Slatina și a satului iobănesc Botiza, pe baza documentelor din arhivele românești, maghiare, austriece și ucrainene, prezentare care să reprezinte un pas înainte în cunoașterea istoriei locale.

An Aristocratic Village as Compared with a Serf Village. Slatina and Botiza.

(Summary)

Keywords: *aristocratic village, serf village, Salt Deposits, use and transport of salt, Romanian nobles, Patay Jozsef and his Estate from Botiza.*

Despite its rich history and the numerous documents that have been preserved, the county of Maramures has not benefited from a large number of monographs which would help in elucidating its historical evolution. Therefore we offer a comparative presentation of two contrasting villages, the village of noblemen - Slatina and village of serfs – Botiza. This study is based on documents from the Romanian, Hungarian, Austrian and Ukrainian Archives. It represents a step forward in terms of our knowledge of local history.

„Drumurile hoților” în partea de nord și nord-est a Principatului Transilvaniei în lumina unor documente din secolul al XVII-lea

Dr. Gabriel-Virgil Rusu

Licențiat în drept (Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, 1994) și istorie (Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2002). Absolvent al unor cursuri postuniversitare în drept penal (1997) și management (2006), precum și a unui masterat în domeniul istoriei medievale central-europene (2003). Doctor în istorie al universității clujene (2011) cu teza *Urmărirea infractorilor în comitatele ardelenene – secolul XVII*, evaluată *summa cum laude*. Este director adjunct la Școala de Agenți de Poliție „Septimiu Mureșan” din Cluj-Napoca, având gradul profesional de comisar-șef de poliție, expert educațional, profesor gradul I didactic și profesor asociat la Facultății de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, secția

Studii de securitate.

A scris *Vremea cruciadelor* (Grinta, 2005), *Restituiri transilvane. O lume așa cum a fost* (Eikon, 2007), *Istorie și civilizație europeană: O sinteză* (Eikon, 2008), *Gherla. Cetatea lui Martinuzzi* (Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2013), *Floarea pustei. Istoria lui Rózsa Sándor ultimul mare haiduc al Europei*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2015), fiind coautor al volumelor *Călători români în Occident* (Institutul Cultural Român, 2004) *Az örmény Szamosújvár* (Proarmenia, 2004), *Polițiști europeni pentru liniștea cetății* (Roprint, 2009), *Gherla: Istorie, cultură, spiritualitate* (Casa Cărții de Știință, 2011), *10 ani de învățământ polițienesc la Cluj* (Texte, 2014). A

publicat peste 40 de studii și articole în *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Transylvanian Review, Studia mediaevalia, Magazin istoric, Anuarul școlii doctorale, Monitorul cultural al MAI, Crisia, Arhiva someșeană, Revista Arhivelor Maramureșene.*

Domenii de cercetare: istoria Transilvaniei medievale și premoderne, istorie universală, istoria instituțiilor de ordine și securitate publică, științe penale. A susținut comunicări la conferințe și simpozioane naționale și internaționale.

Cuvinte cheie: *Transilvania, Maramureș, comitat, trafic, hoți*

Nicio epocă istorică, niciun sistem judiciar, nicio barieră naturală sau convențională nu au fost în măsură să oprească voiajul infracțional al hoților. Migrația celor fărădelege și a bunurilor furate s-a consumat indiferent de vremuri sau de regiune, iar măsurile antiinfracționale și preventive ale autorităților au dus doar la diminuarea și nu la neutralizarea totală a fenomenului. Spațiul Transilvaniei secolului al XVII-lea nu a făcut excepție de la asemenea manifestări.

Studiind o serie de documente editate și inedite am constatat faptul că pe o hartă criminogenă a principatului cele mai cunoscute „drumuri ale hoților” erau în părțile de nord, nord-est și est. În sud se aflau pământurile sașilor și, în parte a secuilor, iar tratatele dintre domnitorii munteni și principii ardeleni vorbesc despre extrădarea răufăcătorilor care circula pe versantele Carpaților Meridionali. Și despre tâlharii din teritoriile ocupate de turci în vestul principatului avem informații, aceștia preferând, ca locuri de refugiu, zonele muntoase ale Apusenilor sau ale Banatului, ce ofereau întotdeauna scut damnaților societății, indiferent de regimul politic.

Pe baza cercetărilor noastre recente am stabilit că rutele bătătoare de malefactores în părțile de nord și nord-est ale Transilvaniei erau, în principal, următoarele:

Ruta Bistrița – Bârgaie – Rodna – Moldova era una dintre cele mai importante căi de comunicații dintre cele două state medievale Transilvania și Moldova, o arteră pentru solii, negustori, călători străini, dar și hoți, animale ori bunuri furate. Desigur, trecerea de o parte

și de alta a Carpaților nu însemna neapărat forțarea punctului vamal, în mod cert păzit de lefegii, ci mai degrabă uzitarea potecilor ascunse prin pădurile întunecate ori escaladarea grohotișurilor muntoase, locuri binecunoscute de călăuzele locale. Aflat în apropierea frontierei, orașul Bistrița împreună cu suburbiile sale părea a fi o cale obligatorie de trecere a infractorilor spre și dinspre Moldova, sens în care autoritățile locale depuneau mari eforturi pentru a controla situația. Iată câteva exemple:

La data de 29 mai 1606 nobilul Balthazar Bornemisza de Coplean îl anunță din Brâncovenești pe judele primar al orașului Bistrița că s-au luat toate măsurile pentru prinderea lotrilor din regiune, solicitând conducerei burgului să aibă grijă mai ales la Rodna și la Bârgău pe unde ar fi intrat lotrii (în țară).¹ Există dovezi potrivit cărora malefactorii moldoveni treceau pe ascuns granița în Ardeal de unde furau animale pe care le tranzitau și valorificau la est de Carpați. Numitului Ionaș Hosu (Hoszo) din localitatea Vișeu de Jos se plânge, la 1691, conducerei burgului Bistriței, cerându-i să-i caute, să-i prindă și să-i pedepsească pe Ștefan Moldovanu și Vasilie Moldovanu, care i-au furat 35 de oi și l-au ucis și pe fratele său, Vasilie Hoszo în timp ce se afla în satul Plai (azi în județul Suceava).²

Problema intruziunii elementelor alogene cu comportament infracțional pe teritoriul Ardealului princiar devine curând o problemă de stat. În Postulatul din anul 1698, se specifica faptul că: în ținuturile de margine s-au înmulțit hoții și răufăcătorii și, așa cum se raportează, aceștia sunt responsabili de moartea mai multor oameni iar pentru că s-a constatat că mulți dintre răufăcători sunt polonezi sau provin de pe moșiile voievodului moldovean, s-a hotărât ca țara să aplice măsuri împotriva acestora.³ Este vorba despre zonele de frontieră ale principatului stăpânite de secui și sași, inclusiv zona mărginașă a Rodnei, unde iată, s-au infiltrat răufăcători proveniți din Moldova sau, așa cum se precizează în text, polonezi, probabil mercenari aflați în solda voievodului Antioh Cantemir (1695-1700). Având în vedere excelentele relații ale domnito-

1 Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN CJ), Fond *Primăria Orașului Bistrița*, seria I, nr. 7, 803/1606.

2 SJAN CJ, Fond *Primăria Orașului Bistrița*, seria I, nr. 7, 218/1691.

3 *Postulata universitatis Siculicae nationis in generalibus universorum dominorum statuament ordinum trium nationum Transilvaniae et partium regni Hungariae (...)*, 7 iunie 1698, *Monumenta*, vol. XXI, Budapesta, 1898, p. 367.

rului moldovean cu leșii, această ipoteză pare plauzibilă.⁴

Măsurile dispuse în postulatul însemnau și punerea în aplicare a tratatelor semnate între țările române, care prevedeau și proceduri de prindere și extrădare a răufăcătorilor. Este cazul documentului semnat între domnitorul Mihai Viteazul și împăratul Rudolf al II-lea la data de 9 iunie 1598 în Târgoviște.⁵ Și în textul tratatului de alianță dintre Transilvania și Țara Românească, încheiat între principele Mihail Apafi și domnitorul Șerban Cantacuzino, ratificat de Dieta de la Făgăraș din 25 mai 1685, la art. 7 se prevedea faptul că: la granița dintre cele două țări să fie urmăriți și prinși răufăcătorii și hoții. Cele două țări să conlucreze în această direcție, iar răufăcătorii să fie pedepsiți fără excepție.⁶

Dar nu numai hoții din Moldova săvârșeau infracțiuni în Transilvania, ci și cei autohtoni. În ziua de 3 ianuarie 1619 Ștefan Erdély din localitatea Șintereag îi scrie judeiului primar și celorlalți juzi ai orașului Bistrița despre drama locuitorilor din satul Copari, ale căror vite au fost furate de hoții din Bârgău și duse în Moldova, fără a fi pedepsiți. Trei ani mai târziu, același aristocrat local, îi cerea judeiului primar al Bistriței, să ia măsuri pentru ca iobagul său să fie despăgubit pentru prejudiciul cauzat de lotrii din Rodna, care l-au depozat de suma de 65 florini, o iapă și niște îmbrăcăminte, în timp ce acesta se întorcea dintr-o călătorie efectuată în Moldova.⁷ Mihail Vas din Nușfalău îi scria, la data de 2 iunie 1624, lui Andrei Nyerges, judele primar al Bistriței, cerându-i să-l ierte, în schimbul unei plăți și sub chezașie, pe iobagul stăpânului său, pe nume Ștefan Rus (Ruz) din Bistrița Bârgăului, care a săvârșit mai multe furturi în munți, împreună cu fiii unui anume Guczu.⁸ Așadar, banda fiilor lui Guțu din munții Călimanului era deja celebră în mentalul colectiv transilvan și a sporit ca număr prin atragerea altor elemente vulnerabile, așa

4 *Sfătuitu-s-au Antiohi-vodă cu boierii de au făcut prieteșug cu leșii. Și triimisăr(ă) cărții, cu rug(ă)minte la cariu și la hatmani, să nu pozvile(a)scă să slobo(a)dză poghiiazuri în țar(ă) să o strice, că-i păcat că sânt creștini*, Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 380. În schimb, soldații polonezi „au stricat” Țara Ardealului, o țară la fel de creștină precum Moldova.

5 Nicolae Bălcescu, *Românii sub Mihai Voevod Viteazul*, ediție îngrijită de Stelian Semedrescu, Cugetarea, București, 1940, p. 257-258.

6 *Monumenta*, vol. XVIII, Budapeșt, 1895, p. 343.

7 SJAN CJ, Fond *Primăria Orașului Bistrița*, seria I, nr. 9146/1622.

8 SJAN CJ, Fond *Primăria Orașului Bistrița*, seria I, nr. 9.345/1624.

cum a fost cazul iobagului Ștefan Rus pe care stăpânul de bună credință încearcă să-l salveze de funia călăului.

Situația devine atât de încordată, încât autoritățile suspectau și arestau uneori chiar persoane nevinovate, determinând intervenția stăpânilor lor. Iată un astfel de exemplu: la data de 15 noiembrie 1615 soția nobilului Gașpar Spaczay din Doba Mare (azi Doba, jud. Sălaj), comitatul Dăbâca, îi solicita judeului orașului Bistrița să-i elibereze, să le restituie armele și să le dea salvconduct (permis de liberă trecere) iobagilor săi Pop Tivadar, Dumitru (Demeter) și Pașca (Phaska) din localitatea Păușa (Poosa), care au vrut să meargă în Moldova la rudele lor, dar au fost reținuți de slujbași pe nedrept.⁹

Iată cu ce problematică operativă extrem de complexă s-au confruntat autoritățile districtului bistrițean! Totuși, după lungi eforturi și prin intervenția trupelor austriece staționate în principat, spre finele secolului al XVII-lea situația pare să se liniștească. La 15 septembrie 1693 primul guvernator al Transilvaniei Habsburgice, Gheorghe Bánffy le scria bistrițenilor din castelul său de la Bonțida, că a primit încunoștințarea despre prinderea hoților din satele districtului. Aceștia trebuie să rămână închiși, urmând a se decide asupra sortii lor după ce se va consulta cu generalul conte Friederich Veterani.¹⁰

Un caz aparte îl reprezintă spațiul de interferență al comitatului Maramureșului cu cel al districtului Bistrița, zonă premontană și montană greu accesibilă și superficial controlată de lefegii responsabili cu menținerea ordinii și liniștii publice. Corespondența tot mai activă a burgerilor cu comiții și juzii maramureșeni pune în evidență o adevărată „transhumanță” a malefactorilor pe ruta Năsăud-Telciu-Valea Izei. Documentele vorbesc despre urmărirea și prinderea unor persoane suspecte, despre fapte penale comise, ori despre „schimbul de infractori și de bunuri furate” care se consuma în mod frecvent pe drumul menționat. Chiar și din lectura scrisorilor dintre bistrițeni și suveran ies în evidență astfel de realități. Dar acesta nu a fost singurul drum al hoților în această regiune.

Ruta Sighet – Vișeu de Sus – Borșa – Pasul Prislop – Moldova însemna în secolul al XVII-lea o cale de comunicare cu țara vecină în ma-

9 SJAN CJ, Fond *Primăria Orașului Bistrița*, seria I, nr. 8.404/1615.

10 SJAN CJ, Fond *Primăria Orașului Bistrița*, seria I, nr. 216/1693.

terie de contrabandă, la fel de prost păzită. Despre uzul trecătorii Prislop în beneficiul unor fapte antisociale avem informații tot din documentele secolului al XVII-lea. Astfel, congregația comitatului Maramureș ia în discuție problema turmelor de vite mânate de armenii din Moldova pe proprietățile maramureșenilor, ocolind locul de vamă, pentru a nu plăti trigesima. În acest sens se dispun măsuri pentru ca armenii să nu mai folosească drumuri interzise prin păduri și munți, ci să utilizeze rutele obișnuite, achitându-și obligațiile conform hotărârilor dietei.¹¹

Este de analizat și importanța orașului Sighet în episoadele nefecite de trafic de persoane și animale furate în spațiul Maramureșului. Această localitate, capitală de comitat și important loc de vamă pentru sare, devine un punct obligatoriu de trecere spre frontiera cu Polonia, atât pe relația Bistrița – Valea Izei, cât și pentru drumurile dinspre Hust, Baia Mare-Baia Sprie, Lăpuș, Șieu și Vișeu de Sus. Traversarea hotarului în spațiu polonez prin domeniul Bocicoiului de pe Tisa și peste munții denumiți în evul mediu Avaș (azi Transcarpatia) se făcea destul de lesne în prima jumătate a secolului XVII, aceasta din cauza ineficienței activității autorităților în materie de prevenire și descoperire a tranzitului ilegal. Se furau în mod frecvent animale, bunuri mobile de mare preț în gospodăriile sărăcicioase ale rusticilor, sau în grajdurile potentăților locali. Când arealul munților Avaș devine raiul tâlharilor și latronilor, oficialii maramureșeni și cei polonezi decid că este momentul să intervină.

Drept urmare, în anul 1650 s-a semnat o înțelegere bilaterală, prin care se stabileau proceduri de folosire a pășunilor montane de către ciobani, pentru prevenirea traficului de animale furate și stoparea migrației ilegale a tâlharilor. Hoții și vagabonzii puteau fi prinși de către slujbașii ambelor părți, inclusiv prin folosirea unor efective armate. Cei care refuzau prezentarea documentelor de identitate sau actul de salvconduct pentru animale, ori chiar restituirea vitelor furate, riscuau să fie amendați de autoritățile locale cu suma de 100 florini de aur (aureus) sau puteau primi chiar pedeapsa capitală (poenam capitis).¹² De altfel, potrivit relației lui Antonio Possevino, căpitanii cetăților Oradea și Hust aveau deplină

11 Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN MM), Fond *Prefectura Județului Maramureș*, Protocoalele Congregației Nobiliare, anii 1629-1700, nr. I-IX, rola 1, protocolul nr. I/1631.

12 SJAN CJ, Fond *Colecția de Documente și Manuscrise*, Francisc Réti, *Historia Rei Cameralis*, nr. 14-16, p. 264-265.

putere chiar sa condamne la moarte nobili, daca s-au dovedi a fi răufăcători învederați.¹³

La data de 21 iulie 1693 congregația nobiliară a comitatului Maramureș ia act de protestul văduvei lui Ștefan Hossu Mezei din Câmpulung care s-a plâns de faptul că i-au fost reținute vitele (boii) în Polonia de niște tâlhari. În deplină consonanță cu înțelegerile transilvano-poloneze, probabil încă în vigoare în acele momente de incertitudine politică, se decide ca vicecomitele, împreună cu notarul, cu judele primar al Sighetului și însoțiți de contingente ale oștirii comitatului (brachium) să se deplaseze dincolo de hotar, pentru a-i aresta pe lotrii și a-i face dreptate văduvei.¹⁴ În același an, la 16 iulie, adunarea comitatensă discutate deja despre arestări nedemne în Polonia și de încălcarea înțelegerilor de către autoritățile din țara vecină.¹⁵ Mai mult decât atât, în condițiile în care se contura o secetă cumplită,¹⁶ conducerea principatului decide fracturarea comerțului exterior cu alimente, prin interzicerea exportului produselor din principat spre Moldova și Polonia, sub poena amenzii cu 2 florini, nobilii și 6 florini țăranii.

Mai reținem preocuparea oficialităților maramureșene de a dispune măsuri privind securitatea circulației pe principalele artere de comunicație terestre. Astfel, la data de 15 decembrie 1643 congregația nobiliară din Maramureș, întrunită în plen la Sighet, decide întărirea pazei pe drumurile comitatului pentru a preveni atacurile lotrilor.¹⁷ În 4 aprilie 1657 același for, luând în discuție creșterea numărului de infracțiuni în comitat, hotărăște recrutarea și salarizarea unor dorobanți și călăreți, provenind din garnizoanele cetăților Sighet și Hust, pentru întărirea pazei în întreg comitatul.¹⁸ Adunarea nobililor decide, la data de 10 iunie 1674, ca în localitățile Berezna și Kövesliget (azi Berezovo și Drahovo, Ucraina) străjerii să-i apere pe negustorii care treceau pe acolo. În cazul

13 Antonio Possevino, „Transilvania”, Maia Holban, *Călători străini despre țările române*, Editura Științifică, București, 1970, p. 555.

14 SJAN MM, Fond *Prefectura Județului Maramureș*, Protocoale, rola 3, protocolul IX/1693.

15 *Ibidem*.

16 Florian Dudaș, *Catastrofe naturale în Transilvania*, Editura Lumina, Oradea, 1999, p. 59.

17 SJAN MM, Fond *Prefectura Județului Maramureș*, Protocoale, rola 1, protocolul nr. II/1643.

18 SJAN MM, Fond *Prefectura Județului Maramureș*, Protocoale, rola 1, protocolul nr. III/1657.

în care aceștia vor fi molestați de țărani, oficialii locali urmau să-i aresteze, iar dacă fapta va fi comisă de un nobil, el trebuia să fie amendat cu suma de 3 florini.¹⁹

În fine, relația Dej – Lăpuș – Cavnic – Sighet este una din principalele căi de refugiu spre Munții Maramureșului folosită de infractorii din comitatele Cluj, Dăbâca și Solnocul Interior. În documentele Dietei de la Alba Iulia din anul 1617 identificăm pe ordinea de zi un caz de infracțiune deosebit de gravă (maior potentia) comisă asupra unei familii de nobili din comitatul Solnocul Interior. În document se descrie cum într-o noapte a fost asasinat nobilul Ioan Indali împreună cu soția sa. Latronii i-au luat toate lucrurile de preț și cu toată prada au fugit în Maramureș. Dieta dispune ca acești latroni să fie prinși oriunde s-ar ascunde și să fie pedepsiți după merit.²⁰

Tâlharii nu numai că foloseau această rută pentru refugiu, ci și acționau în forță atacând călătorii, mai cu seamă negustorii greci care circulau cu bunurile lor pe drumurile comitatului Maramureș. Aici, în pasul Lăpușului a fost prins, în anul 1698 un individ care purta la brâu un obiect ce aparținuse unui comerciant levantin jefuit, fapt pentru care era trimis la Tabla princiară pentru interogatoriu.²¹ Numărul foarte mare de latroni adăpostiți în zonă spre sfârșitul secolului XVII determină oficialitățile ardelene să se organizeze. Astfel, la data de 2 septembrie 1696, Guberniul Transilvaniei dispune ca Mihail Teleki să mobilizeze toate forțele din districtul Chioarului, să colaboreze cu comandantul cetății Satu Mare, cu comitele suprem sătmărean, Károly Sándor, precum și cu oficialitățile din comitatele Cluj, Dăbâca, Maramureș și Bistrița, pentru alungarea numeroșilor tâlhari din Munții Maramureșului.²²

Tot la acea dată guberniul implica și efective armate austriece în acțiune, solicitând comandanților Laporta, din Oradea și celui din Satu Mare să intervină și să colaboreze cu comitatele vecine Crasna și cele două Solnocuri. Sunt furnizate informații despre numărul mare de latroni concentrați în Maramureș și în zona Beiușului și despre legăturile

19 SJAN MM, Fond *Prefectura Județului Maramureș*, Protocoale, rola 2, protocolul nr. IV/1674.

20 *Monumenta*, vol. VII, Budapest, 1881, p. 433.

21 Susana Andea, Avram Andea, *Documente privind mișcarea lui Pintea 1693-1703*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 3.

22 *Ibidem*, p. 1.

lor cu cei din alte spații ale țării.²³ Iată, așadar, eforturi mari pentru organizarea unei acțiuni polițienești de mare amploare, adevărată puteră organizată la nivel statal. Curând sunt angrenate în acest efort și resursele comitatelor din Partium și Alba care, alături de Maramureș, Solnocul de Mijloc și de districtele Bistrița și Chioar, sunt obligate să facă pregătirile necesare și să fie gata să se ridice alături de armată imperială pentru urmărirea și prinderea hoților [...] Cei care ascund veștile despre tâlhari, să fie trași în țepă.²⁴

La finele secolului al XVII-lea Transilvania este inclusă în Imperiul Habsburgic aflat în ascensiune și puternic revigorat prin refluxul puterii otomane în Europa centrală. După mai bine de un deceniu de instabilitate politică – Războiul curuților - în care ardelenii încearcă să-și recâștige, prin puterea armelor, dramul de semiindependență pierdut, principatul este pacificat. Dar problemele sociale rămân neschimbate, la fel ca și migrația malefactorilor. Acum este rândul noilor stăpâni austrieci să lupte cu hoții și tâlharii, cu incendiatorii, violatorii sau criminalii. Cât de mult s-a schimbat activitatea de urmărire a infractorilor pe aceste teritorii de-a lungul anilor! Numai drumurile hoților par să fi rămas aceleași.

23 *Ibidem.*

24 *Ibidem*, p. 4.

„Drumurile hoților” în partea de nord și nord-est a principatului Transilvaniei în lumina unor documente din secolul al XVII-lea

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Transilvania, Maramureș, comitat, trafic, hoți*

În secolul al XVII-lea, pe fondul instabilității politice și ineficienței structurilor de menținere a ordinii publice în principatul Transilvaniei crește starea infracțională. Corespondența dintre juzii comitatelor și orașelor ardelenene pune în evidență dinamica „malefactorilor”: adevărate „drumuri ale hoților” sunt bătute de oameni și bunuri traficate în disprețul legii. Cea mai vulnerabilă regiune pare a fi cea de la interferența comitatului Mamamureș cu districtul Bistriței și cu Țara Moldovei, zonă premontană și montană greu accesibilă și slab controlată de lefegii. Aici se concentrează bande de hoți și tâlhari formate din iobagi fugiți de pe moșiile stăpânilor, dezertori, cerșetori și tot felul de oameni fără căpătâi. Mamamureșenii fură din satele Bistriței de nord, bistrițenii tâlhăresc comunitățile de pe Valea Izei, în timp ce tupeul moldovenilor, care conduc ilegal cirezi întregi de vite peste versantele Carpaților, nu cunoaște limite. Alba Iulia reacționează și sunt organizate puteri extinse cu efective sporite, însă lupta cu elementele infractoare nu este deloc simplă.

„The Roads of Thieves” in the North and Northeast Part of the Principality of Transylvania in the Light of Documents (the XVIII century)

(Summary)

Keywords: *Transylvania, Maramures, county, traffic, thieves*

In the eighteenth century, as a result of political instability and the inefficiency of the state structures responsible for maintaining public order, there was an increase in the rate of criminal activity in the Principality of Transylvania. Correspondence between county magistrates and officials of various Transylvanian cities highlights the dynamics of the alleged criminals. The “roads of thieves” were used by people and by goods that were smuggled in contempt of the law. The most vulnerable regions seem to have been the district of Maramureș, the county of Bistrița and Moldavia. These mountainous areas were difficult to access and were poorly controlled by officials. These territories became the focus of the thieves and robber gangs made up of serfs who had fled from their masters’ estates, by deserters, beggars and by all kinds of people. Robbers from Maramureș stole from villages in northern Bistrița, men from Bistrița robbed communities in the Iza Valley, while Moldovans had the nerve to lead whole herds of cattle illegally across the slopes of the Carpathians. The authorities in Alba Iulia reacted by organizing bands of armed militia and by increasing the size of these armed units, but the struggle with the criminal elements was far from simple.

Ființa istorică supusă Sistemului Natural: superstiții și lupte antiepidemice în Transilvania și Maramureșul secolelor XVII-XVIII

Cătălin Rusu

Student în anul III la Facultatea de Istorie și Filosofie, Secția Istorie, din cadrul Universității “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Domenii de interes: istoria medievală a Transilvaniei, isto-

rie medievală universală, filosofia istoriei și metaistorie, teoria istoriei și critică istoriografică. Articole și materiale publicate în reviste de specialitate, Coordonator al revistei studențești *Ecce Medievalia*.

Cuvinte cheie: *ciumă, Transilvania, Sistemul Natural, superstiții, foamete, doctori, clerici*

Indubitabil, existența umană este supusă unui vast sistem natural universal. Acest fapt a fost de-abia conștientizat în perioada secolului al XVIII-lea, individul uman, precursor al unei istorii subiective, devenind un ignorant încă de la începutul apariției sale pe globul terestru: natura îl trimite pe om gol și lipsit de ajutor în această realitate care trebuie să-i fie lăcaș. El izbutește curând să se îmbrace cu pielea animalelor: puțin câte puțin, îl vedem țesând fire de aur și mătase.¹ Simplele unelte devin înspăimântătoarele arme de vânătoare, iar acțiunea de a ucide o viețuitoare devine o necesitate, aducându-i satisfacții atât la nivel biologic, cât și spiritual.² Pentru o ființă ridicată deasupra globului nos-

1 Holbach, *Sistemul naturii sau despre legile lumii fizice și ale lumii morale*, Editura Științifică, București, 1957, p. 49.

2 Vezi Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase; I – de la epoca de piatră la misterele din Eleusis*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 1 – 3.

tru și care, din înaltul atmosferei, ar privi cu atenție specia omenească, cu toate progresele și schimbările sale, oamenii n-ar părea mai puțin supuși legilor naturii, atunci când rătăcesc dezbrăcați în păduri pentru a-și căuta cu greu hrana, decât atunci când, trăind în societăți civilizate, adică îmbogățite cu un număr mare de experiențe, și sfârșind prin a se scălda în lux, născocesc din zi în zi mii de trebuințe și descoperă noi mijloace de a le satisface. În acest context, cauzalitatea își spune cuvântul: *Toți pașii pe care îi facem în schimbarea ființei noastre nu pot fi priviți decât ca un lung șir de cauze și de efecte, care nu sunt decât dezvoltări ale primelor impulsuri pe care ni le-a dat natura*³. Astfel, omul, în toate progresele și evoluțiile sale, în toate schimbările pe care le suferă inconștient datorită timpului, nu acționează niciodată decât conform legilor proprii organizării sale și materiile din care natura l-a alcătuit.

Însă iată problema! Precum Icar ce dorea să rezolve problema fundamentală a antropologiei filosofice – *problema relației dintre condițiile obiective ale epocii și posibilitățile subiective ale omului*⁴, ființa cea mai consacrată dintre toate făpturile a ales calea ignoranței, supunându-se propriilor sale îndoieli în ceea ce privește sistemul natural. Conform percepției sale individul uman, reprezentând o ființă specială din cadrul viețuitoarelor de pe Terra, având capacitatea de a raționaliza și crea istorie, nu se poate încadra în complexitatea sistemului. El este o excepție, o existență ce se poate sustrage ușor de la ordinea cosmologică, privind lucrurile deasupra și judecând.

Tocmai această încredere superficială de care a dat dovadă ființa umană a dus, conform concepției contelui d'Holbach, la creerea religiilor arhaice. Nu numai că omul a fost capabil să-și creeze zei și pseudo-ființe cu capacități supranaturale, dar a și reușit să le asigure o continuitate tocmai datorită slăbiciunii sale în fața fenomenelor naturale: *Pe lângă fenomenele naturale și obișnuite la care popoarele au fost martore fără a le ghici cauzele, ele au mai avut de îndurat în vremuri îndepărtate, calamități de ordin general sau local care trebuie să le fi cufundat groază și neliniști cumplite. Cronicile și tradițiile tuturor popoarelor lumii amintesc și astăzi încă, de evenimente de natură firească, de nenorociri,*

3 Holbach, *op. cit.*, p. 50.

4 Vezi Bretter György, *Crez și istorie; eseuri și studii*, Editura Kriterion, București, 1979, p. 13 – 25.

*de catastrofe care cu siguranță că au răspândit groaza între străbunii lor.*⁵ Însă din perspectiva umană, alți dușmani mai de temut, și împotriva cărora individul nu are aceleași mijloace de a se apăra, sunt infirmitățile naturale – copilăria, bătrânețea și bolile de tot felul – semne triste ale slăbiciunii noastre, dintre care primele două sunt comune tuturor animalelor, iar ultimul aparține în special omului ce trăiește în societate.⁶

Prin apelul la istorie, epidemiile au jucat un rol important în evoluția individului, ele devenind elemente complexe în tratarea unei vaste întinderi spațio-temporale. Continentul european cunoaște astfel de prezențe epidemice pornind din Antichitate și până în perioadele moderne. Concretizarea ciumei ca fenomen periculos, capabil să sfâșie existența comunităților umane, s-a manifestat începând cu Evul Mediu. Individul, absorbit de peisajul sumbru ce-l înconjura, a reușit să redea într-un mod cotidian consemnări ale apariției bolii. Occidentul nu a fost singurul zguduit de crescânda mortalitate la care a fost supusă populația din cauza ciumei. Principatul Transilvaniei a cunoscut un astfel de fenomen, valurile epidemice răspândindu-se în mai multe etape și pe o vastă perioadă de timp. Mentalitatea comunităților s-a adaptat situației catastrofale în care se afla, creând superstiții - povestiri supranaturale în care erau implicate elemente de magie, forțe demonice și exorcizări. Nu în ultimul rând, trebuie relatată întreaga luptă anti-epidemică pe care autoritățile moderne transilvănene devin capabile să o realizeze, viitori doctori cu studii superioare și licențiați, înlocuind preoții care aparțineau unei perioade medievale spre sfârșite.

5 Holbach, *op. cit.*, p. 321.

6 Jean – Jacques Rousseau, *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*, Editura Incitatus, București, 2001, p. 46.

Prin foamete, spre superstiții – între Occident și Transilvania

De ce în toate documentele medievale consultate, atunci când este menționată existența ciumei într-o comunitate, apare și sintagma *foamete*? Indivizii de odinioară deveneau conștienți că ciurma lovește mai ales vara, în special sărăcimea, femeile și copiii decimând cu predilecție populații care fuseseră de curând victimele foametei. Un bun exemplu de document ce concretizează afirmațiile de mai sus este cel al italianului Cesar Morin, în lucrarea sa *Tratatul despre ciurmă*. În capitolul intitulat: *Cum ciurma urmează îndeobște perioadele de mare foamete*, autorul afirmă că *lipsa ajunse atât de mare, că nu se mai găsea nici un fel de hrană, chiar cu bani... Așa se face că săracii mâncau pâine de tărâțe viermănoasă, niprală, gulii și buruieni de tot soiul. Guliile se vindeau cu 16 gologani legătura și nici așa nu găseai. De aceea, când unii străini aduceau cărucioare cu gulii, vedeai săracii dând năvală și îmbulzindu-se ca s-apuce să cumpere; ai fi zis că sunt niște capre înfometate dând buzna pe islaz. Urmară apoi boli cumplite și fără de leac, neștiute de medici, de chirurghi și de oricare om, ce se țineau lanț timp de șase, opt, zece și douăsprezece luni. Astfel încât multă lume s-a prăpădit în 1629.*⁷ Istoricul Jean Delumeau explică din perspectiva occidentală că, în general, în momentul în care ciurma bântuia un anume oraș, oamenii evitau să deschidă ferestrele caselor și să coboare în stradă. Fiecare se străduia să reziste, închis în casă, cu merindele pe care le-a putut aduna. Dacă trebuia totuși să iasă ca să-și cumpere strictul necesar, o seamă de precauțiuni se impuneau. Clienții și vânzătorii de articole de primă necesitate nu se salutau decât de la distanță, având grijă să aibă între ei o tejea cât mai lată.⁸

Pe fondul foametei și în Transilvania găsim asemănări cu Occidentul. Milanesi oferă un cadru detaliat situației în care se afla o comunitate aflată într-o puternică criză de existență. Frica de boală, apariția nebuliei individuale și lipsa alimentelor, încumetă populația la gesturi disperate: *Ciurma... a fost de astă dată ca un mieușel, față de*

7 Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII) - O cetate asediată*, Editura Meridiane, București, 1986, vol. I, p. 170.

8 *Ibidem*, p. 192.

acea leoaică crudă căci... ea nu aleargă după fugari, ci îi lasă să-și urmeze calea... Dar nu făcea la fel această fiară [foametea care îi urmărea în tot locul...Cîți români, retrăgându-se în munții cei mai amenințatori, păduroși și aspri și făcându-și în arbori cuiburi ca păsările, au scăpat de ciumă dar au fost apoi găsiți morți în ele chinuiți de foame? S-ar putea număra cu miile...Mulți ajung să se hrănească din cadavre după cîte mi s-a spus și înnebunește lumea asaltată de foamete, și din cauza spaimei care îi stăpânește ei se omoară în mijlocul cîmpului, în case și pe străzi cu săgeți și cu împușcături de arcebuza [...].⁹ Vor fi folosite noi modalități de a procura hrană. Comunitățile de oameni vor fi siliți ca în loc de napi, păstârnaci, „markew” și altele asemenea ce ar putea avea din belșug dacă le-ar semăna, să mănânce și să facă făină și pâine din scoarță de copac și rădăcini de stuf și alte păcătoșenii care cresc în lacuri și în bălți, din care cauze se umflă și mor adesea cu bucata în gură.¹⁰

Starea de nebunie se manifestă odată ce individul pesimist constată lipsa unui sens al vieții. Accentuat de prezența ciumei, la Florența, în 1565, toți pierdeau orice speranță de viață și-și părăseau avutul lăsându-se la voia întâmplării...; înrîurirea și puterea legilor omenesci se destrămau și se prăbușeau cu totul. Apărătorii și oamenii legii erau cu toții bolnavi ori atât de lipsiți de ajutoare că nu le mai stătea nimic în putere. De aceea, oricine putea să-și facă de cap cum poftea.¹¹ Chiar și autoritatea divină era supusă unei critici înverșunate în spațiul transilvănean, la data de 18 mai 1586: *La prînz un discipol explică noul catehism de curînd imprimat, și afirmă că Sf. Treime este o închipuire, o născocire a papii.*¹²

În secolul al XVII-lea, în regatele din vestul Europei, preoții practicau exorcizări împotriva ciumei și a animalelor bolnave cu acest virus, care erau considerate elemente de ritual împotriva foametei. Acțiunea în sine începea, în general, cu trei scurte rugăciuni prin care:

1. I se cerea lui Dumnezeu să-și potolească mânia și să pună capăt bolilor care chinuie animalele.
2. Rugăciuni îndreptate împotriva blestematului diavol, duh viclean

9 *Călători străini despre Țările Române*, ediție Maria Holban (în continuare *Călători*), vol. III, p. 123-124.

10 *Ibidem*, p. 124.

11 Jean Delumeau, *op. cit.*, vol I, p. 202.

12 *Călători*, vol. III, p. 124.

și spurcat, iar puterilor Răului li se poruncea să se ducă în pustii.

3. O ultimă rugăciune îi cerea lui Dumnezeu să apere de tot Răul familia și animalele de față¹³

Fenomenul poate fi ușor interpretat: dacă biserica trebuie să intervină atât de des pentru a însănătoși oamenii (și animalele) și pentru a proteja bunurile materiale, este pentru că, în urma păcatului original, Satana devenise stăpânul pământului. Această convingere teologică a fost împărtășită de imensa majoritate a clericilor. Biserica explica ritualul din Evreux de la 1741: *îi cere lui Dumnezeu, prin rugăciuni, să ridice blestemul pe care păcatul primului om l-a adus peste toate făpturile[și] să le binecuvânteze iarăși, cum a făcut-o când au ieșit din atotputernicele lui mâini*¹⁴ Pe această filieră, Nicolas Pavillon afirma cu și mai multă tărie, în ritualul din Alet din 1677: *Prin păcatul omului, nu numai omul, ci toate făpturile au căzut în puterea demonului, care s-a făcut stăpânul și tiranul lor și s-a folosit de ele în toate veacurile, cum și astăzi se folosește de ele împotriva lui Dumnezeu și a slujitorilor lui, dacă duhul lui Isus Hristos nu le va scapa din mâinile lui și de necurățenia de care s-au umplut după ce s-au aflat în stăpânirea demonului.*¹⁵

Acte de exorcizare au avut loc și în cazul Principatului Transilvaniei. Aceste manifestări împotriva demonizării individului, alături de crearea unor superstiții, au reprezentat primele semne ale unei viitoare epidemii de ciumă. Astfel, în noaptea în care se făcea nunta, fiul cel mai iubit al bărbatului care își mărita fata s-a îmbolnăvit și a doua zi a murit, și scurtă vreme după aceea au ajuns la așa mare neînțelegere între ei [mirii] încât mireasa a fugit de la mire și nu mai vrea să trăiască cu el.¹⁶ La o altă nuntă, un altul, care se însurase, a fost atacat deodată de demon a doua zi și prăbușindu-se la pământ a început să facă spume la gură și să sufere rău de tot și să vorbească lucruri îngrozitoare și să vadă și să declare lucruri care se întâmplau în lipsa lui, și acesta <a ținut> trei zile în șir; după trei zile s-au adunat la el rudele celui muncit <de diavol> // și mulți bărbați și femei, parte catolici, parte eretici. Însă demonul îl îndemna să nu-l primească pe Mihail Fazakas, sau Olarul și nici să nu

13 Jean Delumeau, *Liniștiți și ocrotiți*, Editura Meridiane, București, 1986, p. 89.

14 *Ibidem.*

15 *Ibidem.*

16 *Călători*, vol. III, p. 115.

*vorbească cu el, însă totuși acela a venit și el, în prezența căruia demonul nu a vrut să scoată nici un cuvânt. Atunci el <Fazakas> a îndemnat pe catolici care erau de față ca plecând genunchii lui Dumnezeu să se roage pentru acela, iar el într-ascuns a făcut semnul crucii pe fruntea celui muncit <de diavol> și atunci a început demonul să-l chinuiască mai rău ca înainte, încât toți care erau de față au fost stăpâniți de mare spaimă și opt bărbați cei mai puternici abia puteau să-l țină.*¹⁷

Boala nu face distincție de ranguri bisericești: sunt răpuși preoți sau simpli călugări, fără deosebire socială: cad pradă bolii unguri sau poloni, cum este cazul acestui Petru Szydlowski preot, aflat în misiune apostolică în Transilvania sau iubitul nostru Stanislav Jawicki.¹⁸ Un caz asemănător îl regăsim și în Spania anului 1599. Eruditul B. Benassar a cules următoarele mărturii în data de 29 iunie: *În scurt timp au murit și câteva persoane din înalta societate, dar cei mai mulți, tot dintre săraci.*¹⁹ Sau la Milano, unde Manzoni, în lucrarea *Logodnicii* (1630), notează că epidemia, mărginindu-se întâi la cartierele sărace, s-a întins apoi în restul orașelor: *Încăpățânarea celor neîncrezători a cedat până la urmp în fața evidenței, mai ales atunci când s-a văzut că epidemia, până atunci concentrată în rândurile poporului, se răspândește și răpune din aproape în aproape o seamă de personaje mai cunoscute.*²⁰ Doctorul Roux concluzionează odată cu răspândirea ciumei în Marsilia că boala *lovește cu nepăsare oameni de tot felul, bărbați, femei, tineri, bătrâni, slăbănogi, zdraveni și avuți, fără deosebire.*²¹

Judecând lucrurile plecând de la noțiunea de *putere*, se poate afirma că dramatizarea păcatului și a consecințelor sale au consolidat puterea clericală. Confesorul a devenit un personaj de neînlocuit. De unde, în 1602, și această naivă și revelatoare afirmație a unui canonic din Bologna, declarând în esență: [...] *că pedeapsa pentru păcatele lor, Dumnezeu le trimite oamenilor trei flageluri – foametea, războiul și ciuma. Dintre toate, oricât de gravă, foametea este cea mai puțin îngrozitoare. Căci în vreme ce războiul și ciuma îi lovesc pe toți fără deosebire, foamea îi oco-*

17 *Ibidem*, p. 115-116.

18 *Ibidem*.

19 Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 180.

20 A. Manzoni, *Les Fiances*, trad. R. Guise, Paris, 1968, vol. II, p. 64; *apud* Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 181.

21 Ch. Carrière, ... *Marseille ville morte...*, p. 304, *apud* Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 181.

*lește pe preoți: deci te poți confesa înainte de a muri; îi ocolește pe notari: așadar este posibil să-ți faci testamentul; în sfârșit, îi ocolește pe prinți, care urmăresc salvarea statului.*²² Nu întâmplător, confesorul este plasat aici înaintea notarului și a prințului, întrucât el este deschizătorul și închizătorul porților paradisiului.

Aceste binecuvântări bisericești sunt necesare pentru a scoate din indivizi răutatea demonului, [...] *a alunga nedreapta lui stăpânire, a șterge toate urmele sale și pecoțile tiraniei lui și a puterii lui, și a atrage în ele (în creaturi) Sfântul Duh, pentru a le curăți și le face folositoare robilor săi, acum și în vecii vecilor.*²³

Primele simptome și medicina transilvăneană.

Girolamo Fanfano, un iezuit italian venit în provincia Transilvania, îi relatează, printr-o scrisoare (datată în iunie, 1556), lui Claudio Aquaviva situația dramatică pe care o găsește aici:

[...] *De acum o lună a început aici la Cluj să se manifeste ciuma, și ea merge crescând, mor cam 25-30 de oameni pe zi. Dumnezeu ne-a ferit până acum, nici unul din ai noștri, de aici nu s-a îmbolnăvit de ciumă, deși avem mulți bolnavi < de alte boli >. Cei doi părinți unguri care stăteau în Cluj nu mai sunt în stare de câteva luni încoace să fie de ajutor sufletelor. [PGeorge] e din nou paralizat, p. Petru scuipe sânge, a fost trimis la < cetatea > sf. Mihail, sat în vecinătatea Alba Iulia. Nu mai are mult de trăit.*

[...] *În Oradea, ciuma care părea potolită, începe din nou să sporească și i-a și răpit părintelui Stefan pe toți tovarășii: adică pe capelan...etc. pe un tânăr ungur lăsat acolo de rev. p. provincial într-un fel de stagiul de încercare pentru a fi primit în Companie [...] și pe părintele nostru Petru Szydlowski, polon, preot nou; s-a molipsit de ciumă într-un sat spovedindu-i și botezându-i pe cei ciumați. A murit în Oradea în ziua de 17 a lunii acesteia.*

A intrat ciuma în Alba Iulia care era păzită cu cea mai mare vigilență de către guvernatorul principatului și a început cu ai noștri. În ajunul zilei sfântului Ioan Botezătorul (23 iunie) a murit de ciumă

²² Jean Delumeau, *op. cit.*, vol I, p. 7.

²³ *Ibidem.*

*iubitul nostru Stanislav Jawicki, polon și el. Ceea ce îi mănnește mult pe părintele Leleszi, și pe ceilalți toți, este imputarea făcută de nobili, în contra noastră că prin noi a intrat ciuma în Alba Iulia, și chiar la curtea principelui, acolo unde stau ai noștri.*²⁴

Simptomele bolii sunt îngrozitoare: [P. George] *e din nou paralizat (și) ...scurpă sânge.*²⁵ Tratatamentul medical lipsește aproape cu desăvârșire, iar frații iezuiți fac și ei ce pot: [...] *spovedindu-i și botezându-i pe cei ciumați.*²⁶

În acest context, la 15 aprilie 1585, Massimo Milanesi, infirmierul Colegiului iezuit de la Cluj, îl întreba pe prepozitul general al iezuitilor, Claudio Aquaviva, ce hotărâre a luat cu privire la asistența medicală care ar fi oferită, în afara colegiului, unor bolnavi externi, lucru cerut de către vizitatorul Societății, P. Carminata, și de noul provincial, Campani, precum și de către alți doi rectori:

*Copii și băieții care au fost în îngrijirea mea de 16 luni încoace, când a început mulțimea de bolnavi să alerge la colegiu, au fost în așa mare număr că nu li s-a putut ține socoteala, cum s-a făcut pentru bărbați și femei, al căror număr (dacă nu mă înșeală memoria) trece de 150, din care trei sferturi femei; văduve, măritate și fecioare, suferind de friguri acute, junghiuri în stomac și ameșeli... paralizie, palpitații, dureri de cap rebele[...].*²⁷

La data respectivă, ciuma nu fusese încă identificată. Simptomele, precum durerile de cap, palpitațiile, amețelile, apar și în Europa Occidentală, sincronizarea fiind aproape perfectă. Dovada o putem găsi într-un document al unui medic din Marsillia, din anul 1620:

*Maladia începea cu dureri de cap și vomismente urmate de o febră puternică... Simptomele erau, în mod obișnuit, frisoane regulate, un puls scăzut, moale, lent, frecvent, inegal, concentrat, o îngreunare atât de mare a capului, încât bolnavul și-l susținea anevoie părând a fi cuprins de o amețeală și o tulburare de om băut, cu privirea fixă, trădând spaima și deznădejdea.*²⁸

Alte manifestări ale bolii gasim și în *Cronica Transilvaniei* a căr-

24 *Călători*, vol. III, p. 130-132.

25 *Ibidem*, p. 131.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*, p. 127.

28 Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 173.

turarului Georg Kraus, în anul 1646, atunci când, în zona Maramureșului, [...] *unii mureau în mers sau șezând. Ei aveau dureri de cap și pete de moarte, se împăcau îndată cu soarta, își luau rămas bun de la cunoscuții lor și mureau cu trupurile sănătoase.*²⁹

Asemănări izbitoare găsim și în Franța anului 1348. Carmelitul parizian Jean de Venette nota: *Oamenii nu boleau decât două-trei zile și mureau repede, aproape sănătoși trupește. Cel care astăzi era sanatos tun, mâine era mort și îngropat.*³⁰ Descriind ciuma din Malaga în 1650, un medic spaniol făcea aceeași observație: *Mulți mureau dintr-odată, alții în câteva ore, iar cei pe care îi credeai scăpați se prăbușeau morți când nici nu te așteptai.*³¹

Faptul că orice individ putea muri oricând, oriunde și oricum, estompa optimismul comunităților. Aceste trăsături ale bolii, inexplicabile și direcționate înspre moarte, reprezentau apogeul fricii și pesimismului în Europa acelor timpuri. Degeaba individul uman se ruga. Într-un moment de rătăcire, sfârșind printr-o criză interioară, acesta se ducea la biserică, pentru a-i dovedi divinității faptul că este un umil credincios. Însă, inevitabilul se producea în orice moment, omul pășind nedumerit în viața de apoi.

Am putea afirma că toate aceste mărturii despre efectele ciumei sunt exagerate, autorul dorind să arate contemporanilor săi, ori posterității, acele evenimente ce erau considerate a fi apocaliptice. Medicul spaniol din Malaga anului 1650 și Jean de Venette au fost martorii acestui cataclism natural. Nu este posibil ca ei să se fi uitat numai dintr-o anumită perspectivă asupra acestor întâmplări? Se constată, la un moment dat, o moarte rapidă a unui om ce era infectat cu ciumă. Unde sunt descrise simptomele, precum cele din cronica lui Kraus? Acolo, autorul le explică destul de clar: dureri de cap, *pete* de moarte. De ce parizianul nu notează manifestările ciumei, trecând direct doar la punctul *terminus* al vieții individului? Atunci când mai multe izvoare primare, fără vreo legătură între ele, pomenesc de aceleași simptome, concepțiile și opiniile martorilor vremii devin interpretabile, creând paradoxuri în istorie.

29 Georg Kraus *Cronica Transilvaniei 1608-1665*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1965 (în continuare Georg Kraus, *Cronica...*), p. 121.

30 Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 178.

31 Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 122.

Nu doar Clujul sau Oradea au fost atinse de ciuma bubonică. Capitala principatului a cunoscut și ea urgia, deși orașul [...] *era păzit cu cea mai mare vigilență de către guvernatorul principatului*. Iată ce rezultă dintr-un alt text latin, din 1586, scris provincialului Campani din Alba Iulia, iezuitul care descrie modul de îngrijire a bolnavilor de ciumă în lăcașurile fraților catolici:

[...] Întrucât ne privește... împreună cu p. Petru eram 13; cum am ajuns noi să fim reduși la 9, va înțelege sfinția voastră acum. În ziua de vineri 13 iunie, Stanislav Javicki a început să sufere rău noaptea de o fierbințeală nespus de mare și de dureri de cap, dimineata l-am cercetat și, negândind că este contaminat de ciumă, l-am legat la cap, i-am pregătit patul și același lucru face Paul din porunca superioară, și până mă pregătesc să-i prepare doctoriile și a-i scoate sânge, iată că descoperim, după prânz, pe superior și cu mine, că este atins de ciuma în guinală în partea dreaptă. După aceea fost întrebat părintele Leleszi, s-a hotărât ca să fie trimis din Șimleu la Cluj și <o data dus> acolo, cum nu a vrut să primească nici unul din medicamentele ce i le pregătisem, a murit delirând luni, înainte de prânz. În duminica precedentă fusese trimis la "Sfântul Mihail" părintele administrator (minister). Împreună cu Paul și Urban ale căror fețe erau atât de palide încât chiar din acel moment păreau ca și molipsiți de ciumă. [...] Unul dintre ei, Wolfgang Bathory a început în ziua de 30 să bolească atât de rău, încât pierzându-se nădejdea salvării sale, mai ales că era neînțelegere între mine și hirigiul domnului guvernator dacă tânărul zace de ciumă sau de letargie, și în vreme ce Blandrata și "Asupelonius" confirmau diagnosticul meu, cum că ar fi letagie și mă trimiteau din nou acolo <făgăduind> să-mi trimită curând leacurile contra letagiei, iată că până să vin, cu câteva ore mai înainte, fusese dus din ordinul guvernatorului la Aiud, unde scurtă vreme după aceea a murit.

[...] În timp ce așteptam înflorați ce va face Dumnezeu cu noi... ciuma cea mai intensă cuprinde tot satul nostru <văzând> cu ochii, începând cu casele învecinate cu mănăstirea; noi punem străji și suportăm cu răbdare pedeapsa de sus, când în ziua de joi, trei iulie, pe la miezul nopții ne este trimis în căruță de la Alba Iulia Paul contaminat rău de ciumă.³²

Tratamentele pe care se bazau frații catolici erau ineficiente, iar diagnosticul de cele mai multe ori era greșit: [...] *confirmau diagnosticul*

32 *Ibidem*, p. 138-139.

meu, cum că ar fi letargie [...] iată că până să vin, cu câteva ore mai înainte, fusese dus din ordinul guvernatorului la Aiud, unde scurtă vreme după aceea a murit.³³ Deși, cu disperare, încercau să salveze viața unui coleg de-al lor, acesta murea a doua zi. Probabil cea mai stupefiantă afirmație a iezuitului infirmier este lipsa sa de experiență în domeniul medicinei, precum și-o destăinuie într-o scrisoare din 15 aprilie 1585, din Cluj prepozitului general Aquaviva: [...] *Dintre acești bolnavi, unii au murit, alții s-au lecuît sau mai bolesc multă vreme în pat, după cum a vrut Dumnezeu, sau au meritat ei, sau va fi contribuit prostia mea. Spun așa pentru că dintr-o slujbă foarte de jos și umilă am fost facut infirmier în primii ani ai primei mele probațiuni, am fost apoi promovat de superiori până la doctorat fără a fi studiat vreodată, sau știut măcar ce este medicina, decât doar de câțeva vreme încoace când nevoia unor cazuri grave care mi s-au dat m-a facut să-mi fie rușine de acest fel de doctor și de leacurile nenorocite recomandate ba din gură, ba cu condeiu, de care m-am folosit și mă folosesc azi pe mâine mai degrabă în felul unui magister Grillo care obișnuia sa spună < Dumnezeu să ți-o dea bună >, decât după o practică potrivită medicinei.*³⁴

Din perspectiva autorităților principatului, combaterea maladiiei a reprezentat o prioritate pentru siguranța comunităților. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, diferiți doctori ce provin din mediul transilvănean reușesc să-și obțină licența în medicină, respectiv dreptul de a profesa, la Viena, și compun lucrări speciale pentru estomparea răspândirii flagelului. Astfel, una dintre metodele de tratare a ciumei este propusă de medicul Andrea Albrecht, care își popularizează cunoștințele în mediul medical transilvănean și nu numai prin cartea sa *Tractatus Physio-Medicus De Origine Ac Natura Pestis, Metodus Curandi*. Manuscrisul se află astăzi în custodia Arhivelor Naționale din Cluj-Napoca, Colecția de manuscrise ale Muzeului Ardelean, are 39 de file, reprezentând o tratare amănunțită a acestui mare flagel al începutului de secol al XVIII-lea. De altfel, Albrecht își începe opera arătând că *dintre toate bolile naturii umane, niciuna nu este atât de periculoasă*

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*, p.128.

ca *ciuma*³⁵, susținând această afirmație printr-o descriere a bolii în toate detaliile manifestării ei. Identificând ca sursă a contagierii Imperiul Otoman (*Turcicis*), medicul transilvănean explică modul de transmitere al epidemiei, acesta fiind favorizat de vaporii putridi care ies din cadavre, de aerul umed și cald. În acest sens dă ca exemple regiuni precum Alexandria, Malta, Numidia (80.000 de victime), Cartagina (20.000 de victime) și Cairo (peste 30.000 de victime), unde, datorită condițiilor amintite, mortalitatea a fost excesivă. În opinia lui, stările de tristețe și melancolie favorizează infectarea cu ciumă, foarte predispuși la contagi-e fiind și cei care au un comportament coleric. Mijloacele de dezinfecție cu cel mai mare efect, agreate de medic, sunt fumul de tutun, sărurile volatile, sulful și sărurile Hoffman. Pe lângă metodele de tratament folosite până atunci de către medici, precum lăsarea de sânge, administrarea de purgative și vomitive, descrise pe larg în manuscrisul său, Albrecht propune administrarea unor elixire și uleiuri antipestilențiale de mare efect, preparate printre altele din teriacă, angelica, zedovie, benzonat, sulf și apă mentolată.³⁶

Pentru prima dată în evoluția principatului Transilvania, o măsură antiepidemică ce părea capabilă să estompeze răspândirea ciumei în spațiul intracarpatic a reprezentat existența carantinelor. Pătrunsă în Ungaria dinspre Banat și Transilvania în 1738-1739, molima mătură acest spațiu în sens invers între 1741-1743. Într-o scrisoare a Consiliului Locumtenențial din 13 decembrie 1741, aflată la arhiva comitatului Satu Mare se făcea cunoscut faptul că orașul Pesta era decretat ca infectat, iar Buda nu mai permitea decât circulația pe bază de pașuș.³⁷ O săptămână mai târziu comitatele din Partium trebuiau să facă un raport cu eventualele localități infectate sau cu cele suspecte.³⁸ Măsurile luate nu sunt suficiente, astfel că la începutul verii lui 1742 ciuma pătrunde masiv în comitatele Bihor, Ugocea și Maramureș. Se formează cordoane de-a lungul râurilor, încercându-se a se face din aceste bariere naturale și bariere

35 Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN CJ), *Fond Colecția de manuscrise ale Muzeului Ardelean*, inv. 1369, ms. nr. 504 – Andrea Albrecht, *Tractatus Physio-Medicus De Origine Ac Natura Pestis*, f. 1-39.

36 *Ibidem*.

37 Florin Ioan Chiș, *Epidemiile și eradicarea lor în Nord-Vestul României (secolele XVIII-XIX)*, Editura Mega, București, 2014, p. 150.

38 *Ibidem*.

antiepidemice, iar circulația în și din respectivele comitate se va face doar din nou pe bază de pașus.³⁹ Se încearcă delimitarea locurilor infectate de cele neinfectate prin încercuirea cu trei cordoane concentrice avându-se mare grijă ca nimeni să nu iasă. Medicii și chirurgii primesc asistență militară, deoarece măsurile carantinale stârnesc opoziția violentă a populației, având loc adevărate insurecții în care fraternizau nobilii cu țăranii.⁴⁰ După ce la 22 decembrie 1742, comitatul Satu-Mare raporta 105 localități infectate și 20 suspecte, chiar și prin împrejurimile acestora, Consiliul Locumtenențial cere informații despre numărul decedaților transmițând instrucțiuni despre modul de întocmire a listelor. Situația cea mai grea în lunile toamnei a fost în părțile dinspre Maramureș și ale Sătmăruului, aici înregistrându-se o mortalitate deosebit de mare.

Omul este opera naturii; el există în natură, este supus legilor ei și nu se poate dezbrăca de ele nici chiar în gând; în zadar mintea sa vrea să se avânte dincolo de marginile lumii vizibile, el este totdeauna nevoit să se întoarcă la ea. Pentru o ființă formată de natură și limitată de ea nu există nimic dincolo de marele tot din care face parte și ale cărui influențe le suferă. Oricât de mult ar încerca să se detașeze de acest sistem complex din care face parte, omul va suferi de fiecare dată, tocmai prin ignoranța ce o aplică existenței sale: abilitatea de a se crede deasupra tuturor. Orice eveniment de natură negativă pentru individ este considerat ca fiind o intenție din partea unei puteri divine, supranaturale. Ciuma, în cazul nostru, a reprezentat pentru populația medievală și premodernă o sursă de primejdii, de întâmplări neprevăzute, un hazard tangibil în chip satanic, capabilă de a impune mentalului colectiv noi perspective.

39 *Ibidem.*

40 *Ibidem.*

Ființa istorică supusă Sistemului Natural: superstiții și lupte antiepidemice în Transilvania și Maramureșul secolelor XVII-XVIII

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *ciumă, Transilvania, Sistemul Natural, superstiții, foamete, doctori, clerici*

Ciuma, care a distrus o mare parte din Europa medievală de-a lungul istoriei umane universale, pune individul, devenind în același timp un simplu martor al tragediilor, pe un drum aflat tot mai aproape de Apocalipsă. Ignoranța este o binecuvântare pentru acela care și-a uitat propriul său statut în Natură. Asumându-și această poziție, ca o existență deasupra Naturii înseși, individul uman devine incapabil de a controla sistemul natural; el uită cauzalitatea și efectul unui eveniment universal. Creându-și zei păgâni la început, apoi pe Dumnezeuul creștin mai târziu, omul a crezut că toate relele ce-i deformează destinul, ori se află într-o continuă opoziție cu existența sa, reprezintă surse incompreensibile, incapabile de cercetat. Tocmai această frică de absolut se va regăsi și în principatul Transilvaniei unde ciuma a lovit destul de tare, comunitățile realizând că se împlinește destinul apocaliptic anticipat de Biblie. Mentalul colectiv este zbuciumat de superstițiile ce se nasc după răspândirea bolii, spirite rele, diavoli și acte de exorcizare fiind la tot pasul. Odată cu secolul al XVIII-lea, administrația principatului adoptă măsuri speciale de stopare și estompere a ciumei creând primele carantine, înlocuind vechile tratamente uzate ale clericilor din secolele trecute.

The Historical Human Being under the Power of the Natural System: Superstitions and Ant epidemic Fights in Transylvania and Maramures between the XVII and XVIII Centuries

(Summary)

Keywords: *plague, Transylvania, natural system, superstitions, hunger, doctors, priests*

The plague which ravaged much of the medieval Europe put the individual, who was its witness, in close proximity to the Apocalypse. Ignorance is for the man who forgot his own place in nature. By assuming this special position, as an existence above Nature itself, beings weren't able to handle the system; they forgot about causalities and the effects of universal events. Creating pagan gods firstly, then the Christian god, man believed that all the bad things that happened to him were against his free will. Even in the province of Transylvania where the plague struck pretty hard, the communities realized that they were facing an apocalyptic disaster. By creating superstitions about evil spirits that can bring the plague to everybody, the government of this province fought a great battle against the epidemic which had grown with every year.

Jandarmii maramureșeni în perioada interbelică¹

Dr. Laurențiu Batin

Absolvent al Facultății de Drept din București și al Facultății de Teologie din cadrul Universității de Nord Baia Mare; masterat în „Drepturile Omului” și „Managementul Strategic al Afacerilor Interne”; doctor în Filosofie, doctorand al Universității Ștefan cel

Mare Suceava (U.S.V.). Ofițer M.A.I. Autor al unor lucrări și studii pe teme privind istoria Maramureșului, respectiv frontiera comună româno-polonă. Domenii de interes: istorie ecleziastică, Maramureșul istoric, istoria frontierei

Cuvinte cheie: *Maramureș, jandarmi, Sighetu Marmatiei, bolșevici, perioada interbelică*

Dat fiind faptul că jandarmii maramureșeni au luat parte atât în 1919 la acțiunile armate desfășurate în zonă împotriva bolșevicilor maghiari și ucraineni, cât și în perioada amenințării invadării Maramureșului de către trupele maghiare, fiind subordonați direct Corpului 6 Armată, am urmărit și analizat activitatea și evoluția lor de la înființare și până la dictatul din 30 august 1940, tratându-i ca pe o componentă deosebit de importantă în structura întregii armate române.

Consiliul Dirigent, devenit după Marea Unire forul suprem de conducere în Ardeal, l-a numit la data de 17 decembrie 1918 pe fruntașul unionist Ștefan Cicio-Pop, șef al armatei și siguranței publice. Acesta și-a început activitatea cu organizarea Jandarmeriei în Transilvania, responsabilizându-l cu această problemă pe colonelul Daniel Papp. Pentru completarea efectivelor de cadre, Consiliul Dirigent a emis un apel care a fost răspândit (afișat) prin toate localitățile ardelene.

1 Această lucrare/articol a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Doctorat European de Calitate - EURODOC”, Contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155450, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

La începutul lunii ianuarie 1919, sub scutul trupelor de operații române din vechiul regat, a început procesul de constituire a Companiilor de Jandarmi în județele transilvănene, succesiv și pe măsura înaintării trupelor române în Ardeal.

În acest timp a avut loc o conferință la Sibiu, la care au participat Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, dr. Ștefan Pop, colonelul Daniel Papp, căpitanul Ioan Ilguș, dr. Bianu, dr. Onea și colonelul Sterea Constantin, delegatul Marelui Cartier General, ajutat de maiorul Vasiliu Constantin și căpitanul Popescu Nasta. În cadrul acestei conferințe s-a hotărât înființarea unei Brigăzi de Jandarmi cu trei Regimente, formându-se pentru fiecare județ câte o Companie de Jandarmi care urma să aibă câte un efectiv de aproximativ 200 - 500 de militari².

Drept urmare, la data de 4 februarie 1919, a luat ființă Regimentul 7 Jandarmi cu reședința la Cluj, care a avut următoarea structură:

- comandantul Regimentului - locotenent colonel Șerb Miron
- adjutanții Regimentului - locotenent Greavu Aurel și locotenent Remus Constantin
- comandantul Batalionului I Teritorial – maiorul Anton Nicolae
- comandantul Batalionului II Teritorial – maiorul Pop Amos
- șeful Biroului Mobilizare – locotenent Virgil Crișan³

În cadrul Regimentului au fost înființate cinci Companii de Jandarmi, printre care și Compania Baia Mare cu următorii ofițeri: căpitan Ioan Munteanu, locotenent Sabin Vasile, locotenent Alexandru Lechițiu, locotenent Teofil Centea și sublocotenenții Ambruș Romulus, Viorel Bufan, Ilie Neamțu⁴ și Ioan Cătană⁵.

Compania Maramureș a luat ființă la 14 februarie 1919, organizându-se în teritoriul eliberat de armata română care a înaintat în Maramureș pentru a-i alunga pe bolșevicii ucraineni și unguri. La acea

2 Serviciul Arhive Naționale Istorie Centrale (în continuare SANIC), Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 2.

3 *Ibidem*.

4 La data de 10 aprilie 1919, sublocotenentul Neamțu Ilie a fost mutat la Compania Sighet.

5 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 2 v. A se vede a și SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 5 v.

dată, căpitanul Munteanu Ioan a primit ordin de la Secția Organizare VI-VII a Consiliului Dirigent din Sibiu, să se deplaseze în Satu Mare pentru a organiza o Companie de jandarmi în acest ținut. Căpitanul Munteanu, însoțit de subalternii săi, s-a deplasat în Baia Mare, deoarece orașul Satu Mare a fost încă ocupat de către unguri. Aici a fost stabilită inițial reședința Companiei, începându-și activitatea cu un căpitan, doi locotenenți, doi plutonieri majori, cinci plutonieri, patru sergenți și 20 de jandarmi.

Drept urmare, au luat naștere următoarele subunități: Secția Baia Mare cu Posturile Baia Mare, Firiza de Jos și Baia Sprie; Secția Șomcuta Mare cu Posturile Satu Lung și Săcălășeni. S-au mai prezentat la Companie sublocotenentii Cătană Ioan și Neamțu Ilie. De asemenea, au mai fost recrutați la această dată patru plutonieri majori, cinci pluto-nieri, opt sergenți și 40 militari în termen⁶.

La data de 20 februarie 1919 a luat ființă **Compania Maramureș** sub comanda maiorului Sorescu Ovidiu, ajutat de locotenentul Herlea Liviu. Sediul acestei Companii s-a aflat în orașul Sighetu Marmăției, strada Principele Carol (azi Alexandru Ivăsiuc), nr. 2.

În ziua de 1 martie 1919 a sosit în Sighet căpitanul Ciorescu, însărcinat din partea Consiliului Dirigent cu organizarea Jandarmeriei române în Maramureș⁷.

Pentru încadrarea cu personal a acestei Companii, în ziarul *Sfatul* din Sighetu Marmăției au apărut știri de genul: „Feciorii români care doresc să intre la jandarmi, pot să se prezinte la orice oră a zilei la domnul maior Ovidiu Sorescu. Îndemnăm pe toți tinerii români care au fost sol-dați, care știu scrie și ceti să îmbrățișeze cariera aceasta, asigurându-și un viitor strălucit, iar în caz de moarte femeilor și băieților li se vor da pensii și ajutor. Li se dă următoarele plăți lunare: infanterist, fruntaș și caporal 400 K (coroane). Sergent, 450 K. Jandarm instructor 545 K. Plutonier 740 K. Plutonier major 964 K și uniformă. Celor care au uniformă de-a armatei Austro-Ungare li se replătește contravaloarea”⁸.

Primele subunități înființate au fost Plutonul Sighet cu Postul de Jandarmi Sighet Marmăției, și Plutonul Dragomirești cu Posturile

6 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 4 și 4 v. A se vedea și Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale (în continuare BJAN SM), Fond *Prefectura județului Satu Mare*, ds. 32/1919, f. 7.

7 „Sfatul”, Anul II, Sighet, 1, (14) Martie 1919, nr. 10, p. 4.

8 *Idem*, Anul II, Sighet, 8, (21) Martie 1919, nr. 11, p. 4.

de Jandarmi Petrova, Vișeu de Sus, Borșa, Dragomirești, Rozavlea și Strâmtura⁹.

Cu privire la implicarea jandarmilor în acțiuni militare, menționăm faptul că un Detașament de 80 jandarmi, comandat de locotenentul Leluțiu Alexandru și sublocotenentul Catană Ioan, a luptat alături de Regimentul 14 Infanterie Roman, pentru alungarea inamicului din Maramureș¹⁰.

Conform ordinului nr. 1522 al Secției Organizare VI – VII, la data de 10 aprilie 1919, Compania de jandarmi Baia Mare a primit de la Regimentul de Infanterie un număr de 300 militari în termen pentru întărirea efectivului¹¹.

La 19 aprilie, muncitorii din Baia Mare au atentat la viața maiorului Munteanu Ioan, comandantul Companiei de jandarmi Satu Mare¹², aruncând o bombă asupra locuinței lui, dar fără urmări grave¹³.

În ziua de 20 aprilie 1919, jandarmii din Compania Sighetu Marmăției au descoperit o conspirație bolșevică formată din mai mulți intelectuali maghiari din Sighet, organizată de avocatul Rosi. Obiectivul acestei conspirații a fost acela de a ataca Sighetul și armata română din spate, atunci când Horthy ar fi început ofensiva. Inculpații au fost prinși și înaintați Curții Marțiale¹⁴.

La data de 21 aprilie 1919, locotenentul Sergiu Sabin și sublocotenentul Catană Ioan, împreună cu un Detașament format din 80-100 jandarmi, au participat alături de trupele Diviziei I-a Cavalerie, la ocuparea orașului Satu Mare unde s-a mutat reședința Companiei de la Baia Mare¹⁵.

9 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 4 v.

10 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 2 v. A se vedea și SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 7.

11 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 6 și 6 v.

12 Compania s-a numit Compania de Jandarmi Satu Mare, dar pentru că acel oraș s-a aflat încă sub ocupație, sediul Companiei s-a aflat în garnizoana Baia Mare. A rămas aici până în ziua de 21 aprilie, dată la care orașul Satu Mare a fost eliberat de către Divizia a II-a Cavalerie, împreună cu jandarmii români.

13 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 7.

14 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 3. A se vedea și SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 7.

15 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 7.

În ziua de 22 aprilie 1919, în localitatea Borșa, Maramureș, țărării și muncitorii de la mine s-au răsculat cu intenția de a-i jefui pe evrei (să le ia alimentele). Restabilirea ordinii a fost imediat realizată de către jandarmi, inițiatorul revoltei fiind arestat și înaintat Curtții Marțiale¹⁶.

La data de 21 mai 1919, după ofensiva trupelor române, s-au înființat Plutoanele de Jandarmi Vișeu de Sus și Hust din Compania Maramureș, cu Secțiile Sighet, Ocna Șugatag, Vișeu de Sus, Dragomirești, Teceu, Frasin, Rahău, Bocicoiul Mare, Damakicai Mezei, Hust, Sofalva, Visk, Meglea, Keveshighet, Alsocaloceia, Alsosenevel, Okörmezö, Dolha, Berezna, Lipsa și Iza¹⁷.

Maiorul Sorescu Ovidiu a predat la data de 1 octombrie 1919, comanda Companiei Sighet, căpitanului Richard Georgescu¹⁸. Apoi, în ziua de 3 februarie 1920, locotenentul Pop Tamaș Ioan a preluat comanda Plutonului de Jandarmi Sighet¹⁹.

La data de 20 februarie 1920, în cadrul Companiei de Jandarmi Satu Mare s-au înființat 69 Posturi de Jandarmi și s-a desființat Plutonul 4 Matesalka care a avut Secțiile Făt Frumos, Vamoș, Perezi, precum și Posturile care le-au aparținut, organizându-se astfel: Secția Satu Mare cu Posturile Jidani, Almaș, Corad, Băsești, Adoreni, Nisipeni, Drăgoșeni și Pod Palada. Totodată s-au desființat Posturile Satu Mare și Viile Satu Mare²⁰; la Secția Halmeu s-au atașat Posturile Gherța Mică, Ghiribiș, Dabolți, Cidreag, Revetleni, Teuca, Batarci, Cerna, Cilba și Veleta; la Secția Cinguir s-au atașat Posturile Vetiş, Mara, Angheluș, Fancoi, Curitan, Ghețu Mare, Petea, Chiliu; la Secția Baia Mare s-au atașat Posturile Șişești, Tăuții de Jos, Groși, Ferneziu, Becia și Tamaia, iar la Secția Seini s-au atașat Posturile Egheriștea Veche, Borhid, Ilba, Apa, Orașul Nou, Certeze, Negrești, Bixad, Călinești și Cămârzana²¹.

La data de 1 aprilie 1920, Compania de Jandarmi Sighet a fost comandată de către căpitanul Georgescu Radu și doi ofițeri subalterni (locotenent Fărceanu Dumitru și sublocotenentul Căciulă Ioan). Compania Satu Mare a fost comandată de către maiorul Munteanu Ioan, ajutat de

16 *Ibidem*.

17 *Ibidem*, f. 7 v.

18 *Ibidem*, f. 9.

19 *Ibidem*, f. 10.

20 *Ibidem*.

21 *Ibidem*.

trei subalterni (căpitanul Giorgiau Constantin, locotenentul Vasiiu Sabin și sublocotenentul Cătană Ioan)²².

Maiorul Munteanu Ioan a fost mutat la data de 12 iunie 1920 la Regimentul 19 Vânători de Munte. A predat Compania Satu Mare căpitanului George Constantin²³. La data de 1 iulie 1920, locotenentul Murgescu Ioan din cadrul Regimentului 3 Jandarmi a fost mutat pe funcția de șef al Plutonului de Jandarmi Baia Mare²⁴.

La data de 4 noiembrie 1920, plutonierul Vișovan Ioan, șeful Postului de Jandarmi Coștiui din cadrul Companiei Sighet, l-a urmărit pe numitul Bacșa Nistor Emanuel, fost locotenent în armata austriacă, suspect de spionaj. Deoarece nu s-a supus la somație și l-a atacat pe jandarm, acesta din urmă a făcut uz de armă și l-a împușcat mortal²⁵.

În data de 23 noiembrie 1920, jandarmii Postului Călinești (localitate situată pe Valea Cosăului) din cadrul Companiei Sighet au identificat și arestat o bandă de hoți compusă din 12 bandiți care au acționat în mai multe sate din zonă²⁶.

La 1 aprilie 1921 Compania de Jandarmi Sighet a fost condusă de către căpitanul Gherasim Victor și trei ofițeri subalterni. Compania Satu Mare l-a avut la comandă pe căpitanul Petruc Teodor, ajutat de doi ofițeri²⁷.

Organigrama **Companiei Sighet**, la data respectivă, a fost următoarea:

- Comandant – căpitan Gherasim Victor
- Secretar Companie – plutonier Lăcătuș Dumitru
- Furier la Companie – plutonier Stuparu Petru
- Magazinier – plutonier Pop Gheorghe
- Furieri - sergenții instructori Precup Ioan, Luca Iosif și Lupeș Petru
- Telefonist – sergent instructor Grad Grigore

22 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 3 v. A se vedea și SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 11.

23 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 11 v. A se vedea și „Satu Mare”, Anul II, nr. 64, Duminică 22 august 1920, p.3.

24 *Ibidem*.

25 *Ibidem*, f. 13.

26 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 3 v.

27 *Ibidem*, f. 4.

- Alte funcții – sergenți instructori: Irimie Tudor, Holuban Ioan, Holdiș Găvrilă, Vaida Găvrilă, Dan Dumitru, Morar Dănilă, Baias Ilie, Nistea Toma, Helvig Ioan

Plutonul Sighet

- Comandant – locotenent Pop Tămaș Ioan
- Loctiitor – plutonier major Biliga Grigore

Secția Jandarmi Sighet

- Șef Secție – plutonier major Haidațian Iacob

Șefii Posturilor de Jandarmi:

- Săpânța – plutonier Oachiș Ioan
- Iapa – plutonier Salamon Gheorghe
- Bocicioiu Mare – plutonier Vișovan Alexandru
- Rona de Jos – sergent instructor Vancea Vasile
- Coștiu – plutonier Roman Ioan
- Remeți – plutonier Marian Vasile

Secția Jandarmi Șugatag

- Șef Secție – plutonier Iluțu Emanuel

Șefii Posturilor de Jandarmi:

- Berbești – plutonier Lupu Petru
- Vad – plutonier Condor Ioan
- Giulești – sergent instructor Fărcaș Grigore
- Bârsana – plutonier Corbu Ioan
- Budești – plutonier Mihalca Ioan
- Călinești – sergent instructor Petruțiu Gheorghe
- Oncești – sergent instructor Stan Grigore

Plutonul Vișeu de Sus

- Comandant – sublocotenent Căciulă Ioan²⁸
- Loctiitor – plutonier major Biliga Grigore

Secția Jandarmi Vișeu de Sus

- Șef Secție – plutonier major Lucaciu Ghedeon

Șefii Posturilor de Jandarmi:

- Vișeu de Sus – plutonier Orgiciu Petru
- Vișeu de Jos – plutonier Todea Vasile
- Borșa – plutonier Buznean Gheorghe
- Moisei – plutonier Petruțiu Mihail

28 A preluat comanda Plutonului Vișeu la data de 10 octombrie 1920.

- Petrova – plutonier Ivanciuc Andrei
- Ruspoiana – plutonier Ciordaș Crăciun²⁹
- Gura Tisei – sergent instructor Burza Petru
- Ruscova – plutonier Alba Ludvic

Secția Jandarmi Rozavlea

- Șef Secție – plutonier Comșa Găvrilă

Șefii Posturilor de Jandarmi:

- Rozavlea – sergent instructor Colța Iacob
- Strâmtura – plutonier Hanzi Dănilă
- Glod – sergent instructor Cristea Găvrilă
- Botiza – plutonier Tătar Vasilie
- Ieud – sergent instructor Bodea Darie
- Săcel plutonier Vultur Ștefan
- Dragomirești – sergent instructor Mălinaș David³⁰

La 1 aprilie 1921, în organigrama Companiei Sighet apare și locotenentul Hosu Viorel, mutat în această subunitate din cadrul Companiei Dej, în baza ordinului Corpului de Jandarmi nr. 27016/1921³¹. Efectivele Companiei Sighet la data de 1 aprilie 1921 au fost formate din patru ofițeri, cinci plutonieri majori, 24 plutonieri, 119 sergenți instructori, 43 sergenți, 23 caporali și 26 soldați³². La data de 1 mai 1921 au mai fost repartizați Companiei Sighet un număr de 26 soldați proveniți de la Batalionul de Instrucție³³.

În ziua de 1 octombrie 1921, căpitanul Gherasim Victor a fost mutat la Regimentul 10 Jandarmi, și a predat comanda Companiei Sighet căpitanului Braia Ioan, fost comandant al Companiei a 3-a Instrucție³⁴.

La data de 1 aprilie 1922, la comanda Companiei Sighet s-a aflat tot căpitanul Braia Ioan ajutat de un ofițer, iar Compania Satu Mare a fost comandată de către același căpitan Petruc Teodor, ajutat de un ofițer³⁵.

29 *Calendarul Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș* pe anul 1921, Tipografia culturală societate pe acții, Sighetu Marmatei, p. 55.

30 *Ibidem*, p. 56.

31 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 1/1919, f. 14 și 15.

32 *Ibidem*, f. 15 v.

33 *Ibidem*, f. 16.

34 *Ibidem*, f. 17.

35 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 4 v.

La data de 18 aprilie 1922, jandarmii Companiei Sighet au reținut trei persoane care au dat foc magaziei de dinamită din comuna Borșa, cauzând pagube imense.

La data de 1 aprilie 1923, Compania de Jandarmi Sighet a fost comandată de căpitanul Simionescu Alexandru, ajutat de un ofițer. Compania Satu Mare a avut aceeași comandă.

Locuitorii comunei Săcel, Maramureș, cu ocazia plecării la încorporare a contingentului 1924, în ziua de 12 februarie 1924, l-au dezarmat pe jandarmul sergent Rogeanu Vasile³⁶.

În ziua de 16 octombrie 1924, locotenentul Căciulă Ioan din cadrul Companiei Sighet, ajutat de plutonierul major Lucaciu Ghedeon, plutonierul Soare Florea și soldatul Popa Simion, l-au identificat și reținut pe cetățeanul Simionovici Mihail, autorul furtului unei cantități de dinamită din gara Bistra. Acesta a transportat dinamita în Cehoslovacia pentru a o folosi la un atentat. Jandarmii au fost citați pe ordin de zi pe unitate, nr. 15³⁷.

În luna februarie 1925 au avut loc mari concentrări de jandarmi. La 10 ianuarie 1925 au fost concentrați 382 jandarmi din contingentul 1920, iar la 1 februarie au fost concentrați 920 de recruți³⁸.

La 9 aprilie 1926, plutonierul major Lucaciu Ghedeon, șeful Secției Vișeu de Sus, ajutat de plutonierul Soare, șeful Postului Petrova, și de plutonierul Udanu Constantin, l-au identificat și reținut pe individul Pop Petru din Vișeu de Sus, Maramureș, care a sustras o scrisoare cu o mare valoare operativă³⁹.

La data de 1 aprilie 1927, organigrama Regimentului 7 Jandarmi a fost următoarea:

- Comandant – locotenent colonel Topor Ioan
- Ajutor – locotenent colonel Rusu Ioan
- Șeful Biroului Mobilizare – căpitan Rădulescu Gheorghe
- Adjutant – locotenent Bota Nicolae
- Contabil în bani – locotenent Bica Gheorghe
- Contabil în materii – locotenent Necșulescu Traian

36 *Ibidem*, f. 5.

37 *Ibidem*, f. 6.

38 *Ibidem*, f. 6 v.

39 *Ibidem*, f. 8.

- Comandant Batalionul I Teritorial – maior Iliescu Traian
- Comandant Batalionul II Teritorial – maior Căndea Nicolae

Compania Maramureș a fost comandată în continuare de către căpitanul Simionescu Alexandru, iar Compania Satu Mare de către căpitanul Petruc Teodor⁴⁰.

La data de 1 ianuarie 1928 s-a desființat Batalionul de Instrucție de la Oradea și a luat ființă Școala de Jandarmi nr. 2⁴¹. Tot la aceeași dată, Batalionul de Instrucție Lugoj din Regimentul 9 Jandarmi a trecut la Regimentul 7 Jandarmi, avându-l comandant pe maiorul Sârbulescu Constantin. Începând cu data de 1 aprilie 1928, comandant al Regimentului 7 Jandarmi a fost numit locotenentul colonel Ivașcu Lucian, iar ajutor, maiorul Leonescu Emanoil⁴².

În ziua de 21 noiembrie 1928, plutonierul major Diaconescu Petre, Șeful Secției de Jandarmi Borșa, a fost atacat mișelește de către indivizii Mărgineanu Alexandru, Pui Gheorghe și Crișan Ștefan, toți din comuna Borșa, care l-au lovit cu ciomege și i-au cauzat grave leziuni, fapt pentru care a fost transportat la spitalul din Cluj⁴³.

La 1 decembrie 1928 s-au înființat trei Detașamente de Jandarmi, cele de la Carei, Satu Mare și Oradea, fiecare cu câte un efectiv de 120 de jandarmi⁴⁴. În privința Școlii nr. 2, aceasta a trecut începând cu data de 1 ianuarie 1929 la Școala Specială de Jandarmi Oradea⁴⁵ care a avut următorul efectiv: comandant – Dospinescu Ioan; 7 căpitani; 7 locotenenți; 14 reangajați și 115 militari trupă.

Prin Înaltul Decret nr. 912/1929⁴⁶ a fost promulgată la data de 1 aprilie 1929 Legea Jandarmeriei Rurale, conform căreia, Jandarmeria Rurală a fost organizată pe structură militară și a fost destinată menținerii ordinii publice și transpunerii în viață a legilor și a regulamente-

40 *Ibidem*, f. 8 v

41 *Ibidem*, f. 9.

42 *Ibidem*, f. 9 v.

43 *Ibidem*, f. 11 v.

44 *Ibidem*, f. 11 v.

45 ***, Istoria Jandarmeriei Române, Ed. Ministerului de Interne, București, 2000, p. 58 - Școlile speciale de ofițeri de jandarmi au avut durată de 10 luni. Candidații trebuiau să fi absolvit anterior o școală de ofițeri, să fie licențiați ai unei facultăți sau să fi avut cel puțin bacalaureatul.

46 A fost publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 69 din 29 martie 1929.

lor⁴⁷. Începând cu această dată, comandantul Regimentului 7 Jandarmi a fost locotenent colonelul Ivașcu Lucian, iar comandant al Companiei Maramureș a fost numit căpitanul Sfetea Carol.

La 10 aprilie 1929 s-a desființat Detașamentul de Jandarmi Satu Mare, iar jandarmii care l-au format au trecut fiecare la Companiile lor, respectiv Maramureș, Năsăud și Turda⁴⁸.

Începând cu ziua de 5 octombrie 1929, în conformitate cu Înaltul Decret nr. 2132, articolul 3, publicat în Monitorul Oficial nr. 223 din 6 octombrie, Regimentul 7 Jandarmi s-a desființat trecând sub formațiunea de Inspectorat de Jandarmi, dată la care s-a contopit cu Regimentul 8 Brașov⁴⁹ și a avut reședința la Cluj. Prin același decret s-au încadrat în Jandarmeria Rurală ofițerii superiori și inferiori, în conformitate cu noua lege. Pe această dată activitatea Regimentului 7 Jandarmi Cluj a încetat și a început să funcționeze **Inspectoratul 4 Jandarmi Cluj**⁵⁰. **Acest Inspectorat a avut următoarea organigramă:**

- Comandant – colonel Antonu Nicolae
- Ajutor – colonel Ivașcu Lucian
- Controlor – locotenent colonel Rusu Ioan
- Controlor – Chihaia Gheorghe
- Controlor – maior Gherasim Victor
- Șef Birou Poliție și Adjutant – căpitan Mesaroșiu Aurel
- Șeful Biroului Mobilizare – căpitan Brudeanu Ioan
- Contabil în Materii – căpitan Dăscălescu Gheorghe
- Ordonanțare – căpitan Georgescu Corneliu
- Comandantul Companiei de cadre – locotenent Vlad Gheorghe

Efectivul Inspectoratului a fost asemănător cu al celorlalte inspectorate, respectiv doi colonei, doi locotenenți colonei, cinci maiori, 29 căpitani și 3.871 de reangajați și trupă⁵¹.

47 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 23 v.

48 *Ibidem*, f. 12.

49 A luat ființă în baza ordinului nr. 138/14 ianuarie 1919 al Armatei Siguranței publice, avându-l ca și comandant pe locotenentul colonel Bordan Silviu.

50 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 12 v.

51 ***, Jandarmeria Ardeleană – tradiție și contemporaneitate, Ed. Dacia, Alba Iulia, 1999, p. 51 - 52.

Inspectoratul a avut în subordine 19 Legiuni Teritoriale și un Pluton cadre. Legiunea Maramureș a fost comandată de căpitanul Sfetea Carol, iar Legiunea Satu Mare l-a avut comandant pe căpitanul Bucșa Gheorghe⁵². Ofițer controlor pentru cele două Legiuni a fost desemnat maiorul Gherasim Victor⁵³. Începând cu data de 1 aprilie 1930, Legiunile Satu Mare și Maramureș au mai primit în subordine câte un ofițer, iar ofițerul controlor al acestor Legiuni a fost numit locotenentul colonel Căndea Nicolae⁵⁴.

O misiune importantă la care au participat militarii jandarmi unde spre sfârșitul anului 1930, a fost aceea de a asigura menținerea ordinii și liniștii publice în garnizoana Satu Mare, pe timpul desfășurării „pro-

52 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 25. A se vedea și SJAN SM, Fond *Prefectura județului Satu Mare*, ds. 16/1930, f. 3.

53 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369, f. 25 v.

54 *Ibidem*, f. 26.

cesului antisemiților din Borșa, Maramureș”⁵⁵. Procesul s-a desfășurat în luna noiembrie 1930⁵⁶ în localitatea Satu Mare. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, pe lângă jandarmii sătmăreni și maramureșeni, Inspectoratul General al Jandarmeriei Române a transmis **Inspectoratului Școlilor** ordinul telegrafic nr. 205 din 10 noiembrie 1930, conform căruia a fost dislocat în această garnizoană un detașament format din patru ofițeri și 105 elevi jandarmi⁵⁷.

Odată cu înființarea în anul 1932 a Subinspectoratului General de Vest, cu reședința la Cluj, și a Inspectoratelor Regionale, Legiunile de Jandarmi Maramureș (comandant maior Popescu N. Constantin) și

55 Dragoș Hojda, *Mișcarea Legionară din Maramureș. Cum au incendiat legionarii casele evreilor din Borșa*, în „adevărul.ro” din data de 3 februarie 2015 - Mișcarea Legionară a existat și în Maramureș. Documentele vremii vorbesc despre campaniile antisemite care au avut loc în Maramureș în perioada iunie-iulie 1930. Sunt înființate celule legionare în tot județul, alături de legionari fiind și preoți de diferite confesiuni. În anul 1930, Corneliu Zelea Codreanu a primit o delegație din Maramureș compusă din preotul Ion Dumitrescu, preotul Andrei Berinde și țăranul Nicoară. Ei au cerut sprijinul Legiunii pentru maramureșenii „cotropiți” de evrei. De altfel, a și existat o revoltă în Borșa contra străinilor care au ocupat orașul. Zelea Codreanu a trimis echipe pentru organizarea Maramureșului, formate din Totu și Ereimeu, iar apoi din Savin și Dumitrescu Zăpadă. Au existat peste 20 de legionari în localitate. Mișcarea legionară de la Borșa, condusă de Constantin Dănilă, a fost incriminată cu incendierea în data de 4 iulie 1930 a centrului localității Borșa, comună total evreiască. În mai puțin de 3 ore au ars 140 de case (128 de case evreiești, 4 sinagogi, farmacia și poșta), însă nu au fost victime. S-a considerat că legionarii au fost autorii acestui dezastru. Ca urmare, jandarmii au arestat și închis la data de 20 iulie în penitenciarul Sighet un grup de 11 legionari, acuzați că ar fi provocat incendiul din convingeri rasiste. Printre ei, preotul ortodox Ion Dumitrescu-Borșa, secretar general al Mișcării Legionare, preotul unit Andrei Berinde, Constantin Dănilă și Constantin Dumitrescu - Zăpadă. Pentru a evita unele incidente nedorite procesul politic s-a desfășurat la Satu Mare. S-a pornit, de fapt, un proces între legionari și comunitatea borșană. Borșa a trimis 250 de martori români și 100 de martori evrei. Medicul evreu al Borșei a recunoscut în cele din urmă că focul a pornit din neglijență de la casa lui. În prezența presei naționale și internaționale legionarii au fost achitați. Doar Constantin Dănilă a fost amendat cu 5000 de lei. Pentru a calma spiritele, în acele vremuri tulburi, Consiliul de Miniștri a emis un comunicat oficial în care a prezentat situația. A se vedea și <http://www.satmareanul.net/2012/09/01/stiati-ca-22/> (consultat la 17 aprilie 2015). A se vedea și Marian Ilea, Incendiul din 4 iulie 1930 a cutremurat Borșa, în „Informația zilei” din 29 august 2013.

56 Detașamentul de Jandarmi a staționat în garnizoana Satu Mare în perioada 15 la 24 noiembrie 1930.

57 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 12/1931, f. 290.

Satu Mare (comandant - maior Iliescu Mihai) au trecut în subordinea Inspectoratului Regional de Jandarmi Oradea Mare (comandant colonel Ivașcu Lucian).

Prin Ordinul nr. 4.553/1932 emis de Inspectoratul General de Jandarmi, a fost înființat Sectorul de Jandarmi Vișeu de Sus din cadrul Legiunii Maramureș⁵⁸. În urma modificărilor aduse în organizarea Legiunii Maramureș, în cele din urmă a fost numit și un nou comandant în persoana maiorului Herța Nicolae. Acesta a condus Legiunea până în ziua de 1 aprilie 1933, dată la care a fost înlocuit cu căpitanul Pop E. Valeriu⁵⁹. Următorul comandant al Legiunii Maramureș a fost căpitanul Schipor Mihail, numit în această funcție la data de 1 octombrie 1933. Cu aceeași dată a fost numit comandant al Legiunii Satu Mare, căpitanul Stoicescu B. Nicolae⁶⁰.

La data de 20 februarie 1933, în vederea menținerii ordinii în localitatea Baia Mare, a fost dislocată o Secție din Legiunea Mobilă nr. 7⁶¹. Prin Ordinul nr. 4342/1933 au fost înființate la Maramureș și Satu Mare câte o grupă de rezervă permanentă formată din 30 de jandarmi⁶².

Noi modificări organizatorice la nivelul Jandarmeriei Române au avut loc la începutul lunii septembrie 1938, când, prin Ordinul General nr. 15.611/1938 și în conformitate cu Legea Administrativă, Inspectoratul Regional Oradea s-a desființat⁶³, iar efectivele și formațiunile lui au fost „vărsate cu întreaga avere și personal” Inspectoratului Regional de Jandarmi Someș cu sediul la Cluj⁶⁴.

La începutul lunii iunie 1939, prin Înaltul Decret nr. 2255, a apărut noua „Lege pentru organizarea Jandarmeriei”⁶⁵. Această lege a prevăzut că *„Jandarmeria este un corp militar instituit pentru a veghea pe teritoriul rural la siguranța de stat, la liniștea și siguranța publică,*

58 Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN BH), Fond *Inspectoratul de Jandarmi*, ds. 1/1932, f. 52.

59 SANIC, Fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, ds. 16/1933, f. 2 v.

60 *Ibidem*, f. 8.

61 *Ibidem*, f. 1.

62 *Ibidem*, f. 11.

63 Această structură a funcționat până la 1 decembrie 1938, când, prin Înaltul Decret nr. 2919, s-a desființat.

64 Gl. bg. (r) Mihalache D. Vasile, Gl. bg. (r) Suciu P. Ioan, *Istoria Jandarmeriei Române*, Editura Sylvi, București, 2000, p. 104.

65 „Monitorul Oficial”, nr. 126 din 3 iunie 1939.

precum și la executarea legilor și a regulamentelor, atât în timp de pace, cât și în timp de război". În baza acestei legi, în teritoriu au luat ființă Regimentele de Jandarmi care au înlocuit Inspectoratele. Regimentul 7 Jandarmi Someș a avut reședința la Cluj și a avut în subordine 7 Legiuni, printre care și Legiunile de Jandarmi Maramureș - Sighet și Satu Mare, și Legiunea Mobilă nr. 4 Cluj⁶⁶. Aceste două Legiuni au fost întărite numeric prin Ordinul nr. 11379 din 6 iunie 1939⁶⁷. La comanda Legiunilor de Jandarmi Maramureș s-au mai perindat și maiorii Pânișoară Ilie și Alexandru Varo.

Din păcate, toamna anului 1940 a adus cu sine acel odios Dictat de la Viena care a determinat evacuarea teritoriului⁶⁸ cedat Ungariei, astfel că Legiunea de Jandarmi Maramureș și-a mutat reședința din garnizoana Sighet la Făgăraș⁶⁹, revenind în județ abia după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în luna iulie 1945, când Jandarmeria reintră în Ardealul de Nord.

66 SANIC, Fond Inspectoratul General de Jandarmi, ds. 16/1933, f. 44.

67 Ibidem, f. 44 v.

68 Ilie Nuțu, Jandarmeria 1918-1940. Legislație și organizare, Bacău, Editura Cadrelor Didactice, 2012, p. 397 - Evacuarea teritoriului cedat Ungariei a început la 2 septembrie 1940, și s-a desfășurat în mai multe etape. În privința Maramureșului, evacuarea a avut loc în două etape, respectiv 5 septembrie 1940 și 6 septembrie 1940.

69 Tot atunci, Legiunea de Jandarmi Satu Mare și-a mutat reședința la Lugoj.

Bibliografie:

1. SANIC, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Registrul istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi rurali, ds. 369.
2. SANIC, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, ds. 12/1931.
3. SANIC, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, ds. 1/1919.
4. SJAN Satu Mare, Fond Prefectura județului Satu Mare, ds. 32/1919.
5. BJAN Satu Mare, Fond Prefectura județului Satu Mare, ds. 16/1930.
6. SJAN Bihor, Fond Inspectoratul de Jandarmi, ds. 1/1932.
7. „Sfatul”, Anul II, Sighet, 1, (14) Martie 1919, nr. 10.
8. „Sfatul”, Anul II, Sighet, 8, (21) Martie 1919, nr. 11.
9. „Satu Mare”, Anul II, nr. 64, Duminică 22 august 1920.
10. „Monitorul Oficial”, nr. 126 din 3 iunie 1939.
11. „Monitorul Oficial”, nr. 69 din 29 martie 1929.
12. Calendarul Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș pe anul 1921, Tipografia culturală societate pe acții, Sighetu Marmăției.
13. Gl. bg. (r) Mihalache D. Vasile, Gl. bg. (r) Suciu P. Ioan, Istoria Jandarmeriei Române, Editura Sylvi, București, 2000.
14. ***, Istoria Jandarmeriei Române, Ed. Ministerului de Interne, București, 2000.
15. ***, Jandarmeria Ardeleană – tradiție și contemporaneitate, Ed. Dacia, Alba Iulia, 1999.
16. Dragoș Hojda, Mișcarea Legionara din Maramures. Cum au incendiat legionarii casele evreilor din Borșa, în „adevărul.ro” din data de 3 februarie 2015.
17. Ilie Nuțu, Jandarmeria 1918-1940. Legislație și organizare, Bacău, Editura Cadrelor Didactice, 2012.
18. Marian Ilea, Incendiul din 4 iulie 1930 a cutremurat Borșa, în „Informația zilei” din 29 august 2013.
19. <http://www.satmareaanul.net/2012/09/01/stiati-ca-22/> (consultat la 17 aprilie 2015).

Jandarmii maramureșeni în perioada interbelică

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Maramureș, jandarmi, Sighetu Marmației, bolșevici, perioada interbelică*

După 1 Decembrie 1918, Ștefan Cicio-Pop a început să organizeze jandarmeria în Transilvania, numindu-l pe colonelul Daniel Popp responsabil cu acest demers. Compania de Jandarmi a fost creată la 14 februarie 1919 în teritoriile eliberate de bolșevicii ucrainieni și maghiari de către armata română. Primul conducător al companiei a fost maiorul Sorescu Ovidiu. Jandarmii maramureșeni au participat la toate evenimentele militare care au avut loc în Maramureș în perioada interbelică.

The Maramureș Gendarmes in the Inter-war Period

(Summary)

Key words: *Maramures, gendarmes, Sighetu Marmatiei, Bolsheviks, inter-war period.*

After the 1st of December 1918, Stefan Cicio-Pop started his work by organizing the Transylvania Gendarmerie, naming Colonel Daniel Popp as responsible.

The Maramures Gendarmerie Company was created in February 14, 1919, in the territory liberated by the Romanian army which expelled the Ukrainian and Hungarian Bolsheviks. The first head of the Company was Major Sorescu Ovidiu. The Maramures gendarmes attended all military events that took place in Maramures County in the inter-war period.

Practici mariane mai puțin cunoscute ale greco-catolicilor maramureșeni

Dr. Lavinia Buda

Absolventă a Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, secția Istorie, specializarea Istorie Modernă (2006). Masterat Socio-Antropologie Istorică, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (2007). Profesor de istorie Colegiul Național „George Coșbuc” și Colegiul Național „Emil Racoviță” Cluj-Napoca (2007-2009). Doctorand bursier în cadrul proiectului Studii Doctorale Factor Major De Dezvoltare A

Cercetării Socio-Economice Și Umaniste, Proiect co-finanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial de Dezvoltare a Resurselor Umane 2007-2013. Axa prioritară 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”. Contract POSDRU S/1.5/S/4 Investește în oameni! Beneficiar Universitatea „Babeș-Bolyai”. În prezent profesor de istorie Școala Gimnazială Bonțida și Școala Profesională Râscruci, județul Cluj.

Cuvinte cheie: *devotament, pietate, Fecioara Maria, greco-catolici, reuniune mariană*

În general pietatea mariană se limita la pelerinajele mariane și activitatea din cadrul și din afara asociațiilor religioase dedicate Fecioarei Maria, sub influența romano-catolică, a lumii ortodoxe și a altor factori, treptat pietatea mariană a căpătat forme tot mai variate de manifestare. Încercarea de a clasifica după anumite canoane pietatea mariană nu se poate realiza deoarece aceasta a suferit influența pietă-

ții populare care a încercat permanent să o modifice și să o adapteze nevoilor sale. În cele ce urmează vom încerca să facem o inventariere a câtorva practici de pietate mai puțin cunoscute, identificate prin analiza rapoartelor înaintate de preoți cu diferite ocazii.

Statutele de funcționare a reuniunilor mariane, cu toate că erau inspirate după un model, au cunoscut cu timpul diferite prevederi deși aspirau să funcționeze ca un singur corp. Diferențele se datorau specificului local al fiecărei reuniuni și influenței pe care o exercita lidera, președinta reuniunii. În Episcopia greco-catolică de Maramureș constatăm că au existat numeroase reuniuni dedicate rozarului comparativ cu celelalte episcopii greco-catolice. Despre membrele *Reuniunii Mariane din Chiuzbaia* aflăm că practicau rozarul zilnic pe cununi.¹ În ce consta această practică? O parte din marianiste „*rostesc rozariul în mod privat în cinci cuiburi în fiecare seară unde se adună mai mulți. Se observă o frumoasă manifestare de jertfe...*”² Intensificarea practicii rozarului a avut loc în contextul practicării cultului Preasfintei Inimi a lui Iisus, rugăciunea Rozarului și Paraclisul erau rostite în paralel sau alternativ împreună cu rugăciunea Preasfintei Inimi.³

În unele localități activau în același timp și reuniunea mariană și societatea rozarului, de exemplu *Societatea Sf. Maria din Ardușat* și *Societatea Sf. Rozar din Ardușat*.⁴ Ambele asociații aveau 180 de membre care obișnuiau să recite în fiecare duminică și sărbătoare împreună rozarul, se împărtășeau și cuminecau în prima vineri din lună și participau la alte acte de pietate și caritabile de câte ori erau solicitate.⁵

Cu ocazia misiunilor religioase credincioșii își procurau rozare, cruciulițe, medalii și iconițe⁶ necesare pentru practica diferitelor devoțiuni în public sau în privat. Pelerinii care se întorceau de la mănăstiri aduceau celor rămași acasă astfel de obiecte, la mare căutare erau rozarele și Cartea Sf. Rozar apărute la editura Mănăstirii Bixad. Marianistele și marianiștii cu ocazia primirii solemne în reuniune primeau o diplomă

1 Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN MM), Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 84/1943, f. 88.

2 *Ibidem*.

3 *Ibidem*, f. 90.

4 *Ibidem*, f. 94.

5 *Ibidem*.

6 *Ibidem*, f. 95.

și o medalie care purtau însemnele reuniunii iar pe medalie era reprezentată Fecioara Maria.⁷ Purtarea medaliei erau un însemn exterior al apartenenței la asociația dedicată Fecioarei Maria. Cărțile cu rugăciunea Sf. Rozar erau procurate de la Editura „Sf. Nichita” din Cluj, Editura „Sf. Ioan Gură de Aur” din Oradea și evident de la Editura „Sf. Vasile” din Bixad.⁸ Marianiștii erau preocupați și de colportarea de cărți și ziare cu tematică religioasă. *Reuniunea Mariană „Maica Îndurărilor” din Văraiu* în rapoartele întocmite pentru adunările extraordinare menționa frecvent ce anume cărți religioase au procurat pentru membrii și ceilalți credincioși, precum și suma la care se ridica achiziția. Astfel de 1000 lei au răspândit cartea Rugăciunea Rozarului și rozare.⁹ Membrii din *Reuniunea Mariană din Dănești* obișnuiau să achiziționeze toate cărțile aduse și recomandate de preotul lor, în 1940 au achiziționat și 280 de rozare.¹⁰ Achiziția de cărți religioase a contribuit la scăderea analfabetismului și la popularizarea unor rugăciuni în rândul unor mase tot mai numeroase. Cărțile dedicate rugăciunii Rozarului și cele ce conțineau cântece mariane au devenit tot mai căutate și populare în rândul marianistelor.

Sub influența războiului și a pierderilor umane ce afectează tot mai numeroase familii, mamele, soțiile, ficele și surorile rămase acasă aleg să practice rozare comune¹¹ în sărbători sau în fiecare zi pentru întoarcerea în pace a celor de pe front și terminarea cât mai grabnică a conflictului. Tot sub influența războiului unele practici au suferit adaptări, Calea Crucii a început să fie recitată împreună cu Rozarul Sf. Rane. Această practică era specifică *Reuniunii Mariane din Groși*.¹² Rozarul cu mistere și cântări făcea parte din obligația marianistelor din *Reuniunea mariană din Trip* care alegeau să îl recite după terminarea Liturghiei.¹³ Pe lângă rugăciuni marianistele practicau și diferite acte de caritate în aju-

7 Ibidem, f. 97.

8 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 3/1941-1945, f. 380.

9 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 71/1939, f. 2.

10 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 72/1940, f. 10.

11 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 84/1943, f. 101.

12 Despre *Reuniunea Mariană din Fărcașa* am scris în articolul intitulat *Din activitatea reuniunilor mariane din comuna Fărcașa în perioada 1915-1948*, publicat în *Revista Arhivei Maramureșene „Arhivele Naționale Maramureșene la 60 de ani”*, Baia Mare, 2011, an IV, nr. 4, p. 150-161.

13 SJN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 65/1937, f. 6.

torul săracilor, bătrânilor sau orfanilor din parohia lor, nu ezitau să realizeze colecte financiare sau materiale cu diferite destinații locale sau chiar naționale.

Credincioșii greco-catolici din protopopiatul Ciscarpatin au fost influențați de modelul romano-catolic. Aici au funcționat inclusiv asociații religioase dedicate Rozarului Viu, avem informații despre *Rozarul Viu din filia Crasna, Rozarul Viu din filia Valea Vișeuului*.¹⁴ *Congregația Mariană* și *Societatea Rozarului din Câmpulung la Tisa* în luna octombrie participau în fiecare seară la devoțiunile dedicate rozarului ce se desfășurau în Biserica romano-catolică din localitate.¹⁵

Momentul în care erau rostite aceste rugăciuni varia de la o reuniune la alta sau în funcție de ce sărbătoare se apropia, în Postul Mare aproape în fiecare seară marianistele din *Reuniunea Mariană din Fărcașa*¹⁶ rosteau în biserică rozare, paraclisul și alte rugăciuni.¹⁷ Practica de a rosti în comun rugăciunea Rozarului, Paraclisului, Acatistului, Inima lui Iisus, Un Ceas cu Iisus, Calea Crucii, Binecuvântarea Euharistică, cântări și imnuri mariane, conferințe ale preotului, membrilor sau unor invitați etc. poate fi constatată și în cazul altor reuniuni mariane. În unele părți practica recitării rozarului reunea femeile și bărbații, cum a fost și cazul *Reuniunii Mariane din Văleni*.¹⁸ Marianistele din *Reuniunea Mariană din Românești* obișnuiau să recite săptămânal Rozarul iar în prima duminică din lună și sărbătorile mariane se făcea rugăciunea Paraclisului.¹⁹ În lipsa unui local propriu unde să își desfășoare activitățile marianistele alegeau ca loc de întrunire biserica sau casa uneia dintre membre. Pe măsură ce autoritățile au interzis întrunirile în spații publice rugăciunile și alte devoțiuni au continuat să se facă în spațiul privat.

În luna mai dedicată Fecioarei Maria marianistele desfășurau diferite practici de pietate dintre care amintim: recitarea rugăciunii

14 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 70/1937, f. 8, 12.

15 *Ibidem*, f. 20.

16 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 84/1943, f. 101.

17 *Ibidem*, f. 103.

18 *Ibidem*, f. 22.

19 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 3/1941-1945, f. 136

Rozarului, cântări mariane, lecturi din vieți ale sfinților²⁰ etc. Varietatea acestor practici s-a datorat și faptului că uneori diferitele asociații religioase activau împreună fapt ce a determinat contaminarea reciprocă. Asociația Generală a Românilor Uniți – AGRU activa împreună cu reuniunea mariană în *Șurdești, filia Cetățele, Viile Satu Mare, Satu Mare, Gherța Mică, Bixad*etc.²¹ Această situație se datora numărului mic de membri ai diferitelor asociații sau faptului că unele persoane figurau ca membri în mai multe asociații religioase. Astfel marianistele au preluat și practicat diferite forme de pietate specifice cultului lui Iisus sau altor sfinți. A existat și situația în care reuniunea mariană a fost înglobată în AGRU, cazul *Reuniunii Marianae din Vama* în anul 1935.²² Se recurgea la o astfel de metodă pentru o influență sporită în rândul credincioșilor și pentru a stăvili influența altor factori, de exemplu noile secte ce începeau să se afirme tot mai puternic.

La devoțiunile și deprinderile religioase din lunile mai, august și octombrie erau încurajate să participe toate marianistele²³, la aceste date se făceau rugăciuni pentru diferite scopuri sau se stabileau activitățile viitoare, de exemplu colecte pentru steagul reuniunii sau pentru biserică. Din program nu lipseau Paraclisul, Rozarul, Acatistul, Calea Crucii, cântări mariane, conferințe, predici mariane sau exerciții spirituale. *Societatea Rozarului din Negrești* obișnuia să recite și să cânte Rozarul în toate duminicile și sărbătorile din an iar în lunile martie, mai, iunie și octombrie²⁴ zilnic. Membrele primeau Sfintele Taine îndeosebi în zilele apropiate sărbătorilor mariane. În Postul Sf. Maria se făcea Paraclis zilnic.²⁵ *Reuniunea Mariană „Imaculata Concepere” din Călinești* care avea peste 300 de membri și obținuse aprobarea statutelor de Ordinariatul din Roma, obișnuia ca în luna mai să facă în fiecare seară Paraclisul iar la finalul lunii toți membrii în frunte cu preotul să meargă la Mănăstirea Bixad unde după Liturghie se mărturiseau și cuminecau. Aceste practici erau completate de devoțiunile dedicate Inimii lui Iisus din luna iunie,

20 *Ibidem*, f. 111

21 *Ibidem*, f. 98, 99, 102, 212, 214

22 *Ibidem*, f. 202

23 *Ibidem*.

24 Luna martie e dedicată cultului Sf. Iosif, luna mai cultului Fecioarei Maria, luna iunie cultului Inimii lui Iisus, luna octombrie rozarului.

25 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 65/1937, f. 12.

Paraclisul din fiecare seară din luna august și rozarul din fiecare seară din luna octombrie.²⁶ Evident că obligațiile religioase erau mult mai numeroase, am ales să ne referim la acestea pentru a evidenția cât de intensă era devoțiunea mariană în rândul marianiștilor din Călinești. Participarea atât de numeroasă la devoțiunile mariane și statutul de marianist al atâtor persoane era justificat prin apelul la vorbele unui sfânt: „se adeverește prin ei zisa Sf. Alfonso Ligori, că reuniunile mariane sunt ca corabia lui Noe, că scapă sufletul de pieire”.²⁷

Nu doar lunile anului erau destinate diferitelor devoțiuni ci și zilele săptămânii, astfel *Reuniunea Mariană și Societatea Rozarului din Rona de Jos* au ales să facă rugăciuni comune în fiecare duminică sau sărbătoare după Vecernie, în fiecare joi se cânta Paraclisul și sâmbăta Rozarul.²⁸ La aceste devoțiuni luau parte și membrii AGRU și Cultului Sf. Inimi.

Mărturisirea din prima vineri din lună a marianistelor a determinat și pe alți credincioși să le copieze practica, în general preoții semnalează o creștere a celor ce se mărturisesc. Membri din AGRU și *Reuniunea Mariană din parhia Bozânta Mică și din filiile Colțirea și Arieș*²⁹ își desfășurau activitățile spirituale împreună, se mărturiseau în prima vineri din lună și la sărbătorile de peste an. În alte părți aceste practici se desfășurau în prima duminică din lună, de exemplu astfel procedau marianistele din *Reuniunea Mariană din Săpânța*.³⁰ Rozariștii din *Societatea Rozarului din Oncești* au determinat și alți credincioși să se mărturisească sau să participe la devoțiunile lor desfășurate de trei ori pe săptămână la biserică când recitau rozarul sub supravegherea și

26 *Ibidem*, f. 19-20 *Reuniunea Mariană „Imaculata Concepere” din Călinești* se număra printre puținele care obținuse aprobarea statutelor de Ordinariatul din Roma, fapt datorat credem forței pe care o avea datorită numărului mare de membri dar și datorită devoțiunii intense a acestora. Mulți dintre marianiști și ceilalți credincioși din Călinești practicau și cultul Sf. Iosif Logdnicul și cultul Sf. Tereza. Participarea la pelerinajul de la Bixad de Sf. Maria Mare se făcea anul în corpore, grupul marianiștilor din Călinești era o prezență obișnuită la acest mare pelerinaj anual.

27 *Ibidem*.

28 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 67/1937, f. 16.

29 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 3/1941-1945, f. 247.

30 *Ibidem*, f. 289.

îndrumarea preotului.³¹

Intensificarea practicilor mariane pe perioada celui de al doilea război mondial s-a datorat și activității susținute din partea marianistelor. „*Societatea Mariană din Crăcești își atinge întrucâtva scopul. Membrii în fiecare duminică și sărbătoare se adună la vecernie după care se face Rozarul. S-au ținut în acest scop și predici mariane în biserică, mai ales în timpul Postului Sf. Mării când, totodată s-a făcut și Paraclisul și rugăciuni pentru pacea lumii*”.³²

Acolo unde asociațiile religioase aveau membri foarte mulți se puteau întreprinde activități extrem de numeroase, astfel *Reuniunea Mariană din Sighetce* reunea marianiști din cele trei parohii și avea subsecții în cartierele orașului, avea Corul Congregației Mariane.³³

Unele reuniuni mariane au introdus practica ca în duminici și sărbători după Vecernie să se facă Rozarul iar lunar să se mărturisească și cuminece la Sf. Vecernie când se oficia Paraclisul toți marianiștii și restul credincioșilor, era și cazul *Reuniunii Mariane din Mocira*.³⁴ Membrii din *Reuniunea Mariană „Maica Îndurărilor” din Recea* au ales să se întâlnească zilnic³⁵ la biserică pentru rugăciuni și alte devoțiuni comune. În fiecare duminică și sărbătoare și uneori și săptămânal se străduiau să facă rozarul marianiștii din *Reuniunea Mariană din parohia Lucăcești* la fel și cei din *filiile Bontăieni și Negraia*.³⁶ Aceste practici ar părea frecvente la prima vedere dar erau necesare pentru inițierea candidaților la statutul de marianistă sau marianist și pentru introducerea unui program spiritual strict.

Programul marianistelor nu se rezuma doar la practici de pietate uneori mai existau și alte activități. Pentru întărirea sentimentului de comuniune și o mai prosperă colaborare membrii *Reuniunii Mariane din Tăuții de Jos* și cei din *filia Măgheruș* au participat la o petrecere inițiată de preotul paroh în beneficiul celor două biserici și pentru repararea casei parohiale: „*Pentru o mai rodnică unire sufletească între cei din matre și filie, care se deosebesc foarte mult în port, obiceiuri, manifestare socia-*

31 SJAN MM, *Fond Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 54/1935, f. 31.

32 SJAN MM, *Fond Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 84/1943, f. 24.

33 SJAN MM, *Fond Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 54/1935, f. 76.

34 SJAN MM, *Fond Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 58/1937, f. 2.

35 *Ibidem*, f. 4.

36 *Ibidem*, f. 20.

*lă, morală, culturală...".*³⁷ Petrecerea era prilejuită și de viitoarea serbare solemnă de sfințire a steagului reuniunii din filie. În cazul reuniunilor mariane mari ca de exemplu *Reuniunea Mariană din Baia Mare*, membrii participau lunar la ședințele ordinare care se țineau după un program strict fiind anunțate din timp. În sala mare a Consiliului Orășenesc aveau loc și ședințele festive cu program variat, conferințele lunare sau ceaiurile uneori săptămânale pentru străngeri de fonduri.³⁸

Unii credincioși pentru a mulțumi pentru diferite daruri acordate de Fecioara Maria au ridicat capele în onoarea ei sau au achiziționat statui ce o reprezentau pentru biserică. Astfel Iude Vasile ridică „*o capelă micuță dedicată Preacuvioasei Vergure Maria*” în filia Hovrila³⁹ iar în Finteușul Mic credincioșii au cumpărat statuia Preacuratei Fecioare Maria ce o înfățișează în mărime naturală.⁴⁰ Marianistele din Trip și Cămărzana au procurat în urma unor colecte câte o icoană a Preacuratei Fecioare Maria destinată bisericilor parohiale.⁴¹ În Bozânta Mare credincioșii au procurat două icoane al Preacuratei Vergure Maria, „*una e așezată în biserică unde stau femeile iar cealaltă o folesesc marianiștii*”.⁴² „*Capela de la Lourdes stârnește multă evlavie*” ne menționa într-un raport preotul paroh din Negrești.⁴³ În onoarea Preacuratei Fecioare de la Lourdes în luna mai au aveau loc novene publice la care participau toți credincioșii, marianiștii din *Reuniunea Mariană din Dumbrăvița* pregăteau pentru această ocazie lecturi despre minunile de la Lodes.⁴⁴

Cele 80 de marianiste din *Reuniunea Mariană din Baia Sprie* obișnuiau ca în duminici și sărbători să cânte Rozarul sub conducerea cantorului și în prezența preotului iar în prima duminică din lună după Vecernie participau la Paraclis.⁴⁵ Aceleași practici le regăsim și în cazul *Reuniunii Rozarului din Viile Satu Mare* care cântau împreună cu credincioșii Rozarul iar la finalul programului se ținea o alocuțiune despre

37 *Ibidem*, f. 13.

38 *Ibidem*, f. 32.

39 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 59/1937, f. 34

40 *Ibidem*, f. 57

41 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 65/1937, f. 6, 27

42 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 72/1940, f. 6

43 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 65/1937, f. 12

44 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 72/1940, f. 33

45 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 58/1937, f. 28

Fecioara Maria.⁴⁶ În alte cazuri Rozarul era recitat în toate duminicile după Vecernie iar Paraclisul după Utrenie, de exemplu astfel proceda *Reuniunea Mariană din Colonia Voievodul Mihai*⁴⁷ pe când *Reuniunea Mariană din Vetiș* prefera ca membrii să facă rugăciunile în comun, să recite Rozarul și să cânte câteva imnuri mariane înainte de Liturghie.⁴⁸

Peste tot introducerea devoțiunii rozarului s-a bucurat de mare succes în tândul tuturor credincioșilor. „În schimb Rozarul îl recitează (n.a. textul face referire la marianiști) în toate duminicile și sărbătorile după Vecernie la care se prezintă bătrâni și tineri, ba chiar și copii”.⁴⁹ Marianistele erau încurajate să participe în corpore⁵⁰ la recitarea rozarului precum și la celelalte devoțiuni mariane. Uneori în rândul reuniunii mariane o parte din membrii erau și rozariști, făceau parte din secția dedicată acestei devoțiuni sau pur și simplu alegeau să manifeste o devoțiune în mod special. Din *Reuniunea Mariană din Someș-Uileac* 49 de membri erau și rozariști.⁵¹

Devoțiunile mariane erau prin excelență practici aproape exclusiv feminine, în cazul *Reuniunii Mariane mixte din Strâmtura* compuse de 156 de membri, se preciza că la mărturisirile din prima vineri din lună sau chiar zilnice sau săptămânale participau doar marianistele.⁵² Referitor la membrii asociațiilor mariane din Câmpulung pe Tisa aflăm că „rozaristele sunt femei bătrâne și câteva fete, totuși activează, pe când congregațiunii mariani, afară de câteva membre adevărate mai inteligente românce mai solid nu au putut dezvolta cu candidații mai noi negăsind pe ele destul de stăruitoare”.⁵³ Vârsta și genul celor implicați în aceste devoțiuni variaua de la o regiune la alta, despre devoțiunile *Reuniunii Mariane din Cicârlău* aflăm că: „toată ziua își are intențiunea sa și devoțiunea sa, cu... novene, rozare, acatist, paraclese, calea crucii – pentru fiecare sărbătoare pregătiri aparte, astfel toate sărbătorile Preacuvioasei Vergure Maria – apoi lunile: mai, iunie, august și până la 8 septembrie cu

46 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 62/1937, f. 2

47 *Ibidem*, f. 3.

48 *Ibidem*.

49 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 63/1937, f. 6.

50 SJAN MM, Fond *Episcopiagreco-catolică de Maramureș*, Dosar nr. 64/1937, f. 2.

51 *Ibidem*, f. 4.

52 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 66/1937, f. 14.

53 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 70/1937, f. 20.

*împărtășiri zilnice... Rozariul Viu începând cu elevii școlii recitează tot câte 5 apoi 15 persoane câte un rozariu întreg ca cele 15 taine zilnice, sute de inși la 5-600 Născători zilnice, toate la diverse intențiuni...”*⁵⁴

Marianistele din *Societatea Mariană „Adormirea Maicii Domnului” din Dragomirești* organizau parastase pentru membrele trecute în neființă iar în Vinerea Mare se făcea adorație alternativ la Mormântul Domnului Iisus din biserică.⁵⁵

Varietatea practicilor dedicate Fecioarei Maria s-a datorat unor factori multipli, considerăm că autoritățile ierarhice nu au exercitat cu adevărat un control asupra acestor practici preferând să le permită existența atâta vreme cât nu se îndepărtau de valorile creștinismului. În absența unor reglementări oficiale care să interzică sau să limiteze anumite acțiuni aceste practici au continuat să prospere și să cunoască modificări. Constatăm că pietatea mariană practică în Episcopia greco-catolică de Maramureș era intensă și variată deoarece patroana eparhiei era Fecioara Maria. Multe din aceste asociații religioase nu aveau statutele aprobate sau nu inițiaseră procedura pentru aprobarea lor din diverse cauze fapt ce a determinat existența a diferite devoțiuni locale.

54 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 77/1942, f.21.

55 SJAN MM, Fond *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, Dosar nr. 66/1937, f. 3.

Practici mariane mai puțin cunoscute ale greco-catolicilor maramureșeni

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *devotament, pietate, Fecioara Maria, greco-catolici, reuniune mariană*

În general vorbind, pietatea mariană s-a limitat la pelerinajele mariane și activități în cadrul și în afara asociațiilor religioase dedicate Fecioarei Maria, sub influența lumii greco-catolică și ortodoxe și a altor factori. Treptat, pietatea mariană a dobândit cele mai diverse mijloace de manifestare. Nu este posibil să se facă o clasificare bazată pe anumite canoane ale pietății mariane, pentru că aceasta a suferit influențe din parte a pietății populare, care a încercat continuu să o modifice și să o adapteze la nevoile sale. Am încercat să întocmim un inventar cu câteva practici de pietate, mai puțin cunoscute, identificate prin analizarea rapoartelor prezentate cu diferite ocazii de către pastori.

Marian reunion practices little known to the Greek-Catholics

(Summary)

Key words: *devotion, piety, Virgin Mary, Greek-Catholics, Marian reunion*

Generally speaking, Marian piety was limited to the Marian Pilgrimages and to the activities within and outside the religious associations dedicated to the Virgin Mary under the influence of the Greek-Catholic and Orthodox world and other factors. Gradually, Marian piety has acquired a variety means of manifestations. It is not possible to make a classification of these based on certain canons of Marian piety because Marian piety has suffered influenced from popular piety which has continuously tried to modify it and to adapt it to its needs. We are aiming at making an inventory of a few practices of piety that are little known, identified by analysing the reports submitted on different occasions by priests.

Degenfeld. Povestea unei familii nobile

Dr. Robert C. Tökölyi

Absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie, Secția Istorie, Specializarea Istorie Contemporană, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (2004) și al Facultății de Științe Politice și Administrative, Secția Administrație Publică, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (2010); Masterat în Drepturile Omului, Universitatea de Nord Baia Mare (2006); Doctor al Institutului de Istorie „George Barițiu” din

cadrul Academiei Române, Filiala Cluj. Profesor, în prezent arhivist la Arhivele Naționale Maramureș. Autor al volumului Alexiu Pokol. Viața și activitatea (1872-1935), Baia Mare, 2012. Domenii de interes: istoria locală, istoria presei locale; diplomație și relații internaționale; Holocaustul; regimuri politice în secolul XX; mișcarea feministă, drepturile omului. Articole și materiale publicate în reviste de specialitate și presă locală.

Cuvinte cheie: *Degenfeld, Ardusat, conte, castel, expropriere*

În vara anului 1944, Maximilian Degenfeld, conte de Ardusat își împacheta bunurile cele mai valoroase și trimitea colete în

fiecare seară cu trenul către o destinație necunoscută, în Ungaria. La reședința sa din Ardusat, se aflau de mai multă vreme ofițeri și soldați germani, ceea ce a trezit multe suspiciuni în rândul populației locale. În orice caz, într-o seară, șeful de gară din localitate a transmis contelui, prin slujitorul acestuia care aducea zilnic coletele, că nu mai poate trimite bagajele, fapt

pentru care contele a dispus imediat cinstirea șefului de gară cu o damigeană de vin, astfel că dintr-o dată orice interdicție a fost ridicată iar coletele respective au continuat a fi trimise. Până într-o zi când, la 11 septembrie 1944, Paul, fiul contelui a părăsit reședința urmat fiind de întreaga familie în noaptea de 12 septembrie 1944. Conform martorilor oculari, plecarea a avut loc în autovehicolele germane, în castelul din Ardușat rămânând doar ofițerii și soldații nemți.¹

Maximilian Degenfeld-Schönburg, cunoscut mai degrabă de localnici ca „groful Miksa” era împreună cu fii săi, descendentul unei familii germane, de factură nobiliară, care își revendica originile în secolul al XIII-lea, în Elveția. Din această țară, membrii familiei au trecut în Suabia și s-au stabilit în cele din urmă în regiunile Wurtemberg, Baden și Kurthessen. În ciuda faptului că istoria consemnează existența unor nobili cu numele Degenfeld încă de la 1260, se pare că întemeietorul familiei a fost un anume Konrad al II-lea Degenfeld care, pentru serviciile sale în slujba unor prinți locali elvețieni și germani a primit titlu nobiliar cu stemă. Aceasta era foarte încărcată, după tradiția germană, fiind prevăzută cu mai multe clase. În orice caz, stema veche avea pe un fond albastru al unei câmpii, un vultur de argint încoronat. Între secolele al XIV-lea și al XVIII-lea, membrii familiei au constituit alianțe matrimoniale cu alte familii nobiliare importante de pe teritoriul Germaniei, în urma cărora bărbații Degenfeld au devenit înalți funcționari imperiali și au primit titlul de baroni. Prin căsătoria unuia dintre membrii familiei cu o membră a familiei princiare Schömburg, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, familia Degenfeld s-a văzut propulsată în rândurile înaltei aristocrații germane, ocupând funcții importante în conducerea Prusiei.

1 Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN MM), Fond Ocolul Agricol Baia Mare, dos. 6/1945-1948, f. 79, 82

Din acest moment familia va purta cele două nume alăturate dar în scurtă vreme se vor forma două ramuri, una germană, care a continuat să dețină vaste proprietăți, titluri și funcții în Germania și o ramură maghiară, stabilită inițial la Ardușat.²

Întemeietorul ramurii maghiare a familiei Degenfeld este Maximilian Kristof (16.01.1766 Eybach - 24.09.1816 Ardușat). Acesta era fiul lui August Kristof (1730-1814) și al Elenei Elisabeta, baroneasă de Riedesen și Eisenbach, căsătorită din 1762. Acest cuplu a avut 6 copii, dintre care Maximilian Kristof era al treilea. Prin căsătoria acestuia din urmă cu Anna Teleki din faimoasa familie maghiară Teleki de Szek (1780 Cluj-1841 Cluj), în anul 1800, Maximilian Kristof și-a făcut intrarea în rândul aristocrației maghiare, devenind consilier cezaro-regal cameral în domeniul latifundiar.³

În urma căsătoriei dintre cei doi în 1810, Maximilian Kristof a cumpărat proprietatea de la Ardușat. Nemulțumit de vechea reședință nobiliară din această localitate (căci Ardușatul a fost stăpânit de-a lungul secolelor de mai mulți nobili dintre care amintim pe Haller Samuel, familia Karoly) noul proprietar a trecut de îndată la construirea unui nou castel, de mari proporții, având peste 20 de încăperi. Groful nu a apucat să-și vadă lucrarea terminată, dar întreaga comunitate a contribuit la construirea castelului, muncind până seara târziu și formând lanțuri umane de la Corboi până în deal, unde se ridica noul edificiu. Castelul, finalizat în anii ulteriori decesului contelui, de către soția acestuia, a fost mai apoi dotat cu o grădină extrem de frumoasă, după model britanic. Aici au fost sădiți arbori rari, dintre care azi mai există câteva exemplare de Sequoia, adaptate climei din Ardușat.⁴

Din căsătoria lui Maximilian Kristof cu Anna Teleki au rezul-

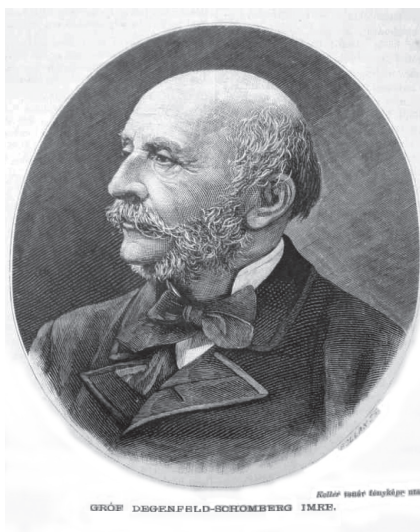
2 Pentru istoria familiei Degenfeld a se vedea Nagy Ivan, *Magyarország családai czimerekkel es nemzekrendi tablakkal*, Pest, 1858, vol. III, p.271-272; Valentin Băințan, *Ardușat, străveche vatră românească*, Baia Mare, editura Cybela, 1997, p. 266-267; pagina de web a familiei <http://www.degenfeldkastely.com/szarmazasi-tabla>, accesată la data de 20 septembrie 2015.

3 Nagy Ivan, *Magyarország családai czimerekkel es nemzekrendi tablakkal*, Pest, 1858, vol. III, p.271; <http://www.degenfeldkastely.com/szarmazasi-tabla>, accesată la data de 20 septembrie 2015.

4 Valentin Băințan, *Ardușat, străveche vatră românească*, Baia Mare, Editura Cybela, 1997, p. 52-53.

tat trei fii: **Otto Kristof August** (1801-1849), cameral regal, prefect de Cluj.⁵ Acesta s-a căsătorit cu Augusta Teleki în anul 1840, având la rândul lor numeroși descendenți;

Emeric (Imre) Kristof (1810-1883), prefect al comitatului Szabolcs.⁶ Născut la Ardușat, Imre s-a făcut remarcat în timpul Revoluției de la 1848, luptând alături de Kossuth Lajos pentru independența țării și implicându-se activ prin strângerea de soldați și armament pentru insurgenți. Pentru faptele sale, a fost închis,

găsit vinovat și condamnat la moarte însă în cele din urmă a beneficiat de un decret de grațiere. După eliberare, Imre s-a implicat activ în organizarea bisericii reformate din Ungaria devenind unul din principalii finanțatori, făcând parte din conducerea acesteia. Odată cu Imre Degenfeld, familia acestuia a intrat în rândul aristocrației foarte înalte.⁷ Imre s-a căsătorit cu Bekk Paulina (1815-1856) în anul 1834, ocazie cu care familia Degenfeld și-a extins posesiunile prin achiziționarea proprietății Teglas a acestei familii. Din căsătoria celor doi au rezultat 5 copii: Gusztav (Geza) Kristof (1835-1896), Anna Augustza Zsuzsanna Roza (1836-1925), Ilona Johanna Jozefa Matild (1839-1913), Berta Klara Matild Ferdinanda (1843-1928) și Emma Zsuzsanna Katalin Julia (1844-1901). Prin fetele sale, Imre Degenfeld a devenit socrul unor oameni politici extrem de influenți dintre care amintim pe primul ministru Tisza Kalman precum și liderul de necontestat al unei mici grupări de aristocrați care conduceau de fapt destinele Ungariei.⁸ Al treilea copil al lui Maximilian Kristof a fost **Paul Kristof** (1814-1880) stăpânul domeniului din Ardușat și moșteni-

5 *Ibidem*, p. 266.

6 *Ibidem*, p. 266.

7 <http://www.degenfeldkastely.com/szarmazasi-tabla>, accesată la data de 20 septembrie 2015.

8 *Ibidem*.

tor al domeniului familiei din Hodod.⁹ Acesta s-a căsătorit cu Degenfeld Matilda (1812-1851) și împreună au avut 3 copii: Bela Kristof (1838-1886), Maria (1840-1927) și Kristof Imre Sandor (1841-1922). Acesta din urmă, rămânând unicul stăpân al domeniilor Ardușat și Hodod, s-a căsătorit în anul 1882 cu Wesselenyi Terezia (1860-1924) din Cluj, din acest mariaj rezultând trei băieți: Miksa Pal Krisztof (1884-1983), Pal Sandor Krisztof (1885-1903) și Bela (1887-1917).¹⁰ Dintre acești fii, doar Maximilian a avut descendenți, frații acestuia murind de tineri.

În anul 1908, posesiunile familiei Degenfeld în Ardușat erau următoarele: 3700 iugăre de pământ din care 1005 teren arabil, 957 pădure, 680 fânețe, 60 grădină, 4 vie. Familia deținea o faimoasă herghelie de cai semi-pur-sânge englez, estimată la circa 50-60 de exemplare, începuturile acesteia putând fi identificate încă din 1810. De asemenea, familia deținea 284 vite cornute din care 60 de boi de jug, 62 de vaci cu lapte, 28 bivoli de jug și 107 capete de porci. Pe măsură ce industrializarea a pătruns și în aceste regiuni, familia a deținut și o moară mecanică ce producea curent electric. Produsele rezultate erau vândute cu vagonul. Întreaga comunitate din Ardușat lucra pe domeniul contelui, bărbații fiind plătiți cu 120-200 de fileri iar femeile cu între 60-140 fileri pe zi.¹¹

Contele Maximilian Degenfeld era de profesie inginer agronom, domeniu în care deținea și un titlu academic de doctor. Cunoștea bine limba română. Legenda spune că, acesta în special, era extrem de zgârcit, atunci când cineva îi cerea ajutor, răspunzând printre dinți „*Nu vezi că nu am, nici eu n-am!!*” ceea ce l-a făcut extrem de antipatic în rândul populației locale. În orice caz, Maximilian a dezvoltat foarte mult posesiunea familiei, toate familiile din Ardușat și satele învecinate depinzând de munca la curtea grofului.¹² Familia Degenfeld își petrecea timpul liber împreună cu familia Teleki din Satulung, Pribilești și Coltău, cu familia Blomberg din Gârdani precum și cu alte familii nobiliare atât din apropierea Ardușatului cât și din alte localități mai îndepărtate. O distracție

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Borowszki Samuel, *Szatmarvarmegye monografiaja*, Budapeșt, 1910, p. 315.

¹² Valentin Băințan, *Ardușat, străveche vatră românească*, Baia Mare, Editura Cybela, 1997, p. 267.

frecvență era vânătoria.¹³

Nu cunoaștem atitudinea sa față de vremea războiului mondial, locuitorii nu au consemnat vreo atitudine mai deosebită. Totuși, în anul 1944, pe fondul apropierii trupelor sovietice, în conacul său din Ardușat și-au găsit refugiu ofițeri și soldați germani împreună cu mașinile din dotare.¹⁴

Profitând de poziția sa socială precum și de relațiile politice dar mai ales personale, contele Degenfeld din Ardușat a decis probabil că e mai bine să se retragă, să fugă din calea trupelor sovietice care se apropiau, motiv pentru care către sfârșitul verii, bunurile mai de preț au fost făcute pachet și expediate în Ungaria. La scurt timp, pe la mijlocul lunii septembrie, întreaga familie a părăsit „inexplicabil” Ardușatul.¹⁵ Contele și cei doi fii ai săi, Paul și Alexandru, au revenit totuși în Transilvania eliberată în primăvara anului următor, doar pentru a constata faptul că întreaga lor moșie, castelul și restul acareturilor lor nobiliare fuseseră devastate de localnici. Mai mult decât atât, au aflat cu stupeoare faptul că, în baza unui decret-lege, fuseseră expropriati integral, rămânând fără nimic altceva decât libertatea personală, situație în care l-au angajat pe avocatul Dr. Lucian Bretan să conteste decizia exproprierii și să ceară proprietățile, măcar parțial, înapoi. Exproprierea a avut loc în luna martie 1945 și a fost îndeplinită de către Comitetul Local pentru Reformă Agrară Ardușat, în baza faptului că familia contelui a

13 A se vedea interviul acordat de Alexandru Degenfeld revistei de cultură maghiară Korunk, publicat în numărul din luna decembrie 2002, interviu accesibil și pe internet la adresa <http://www.korunk.org/>.

14 SJAN MM, Fond Ocul Agricol Baia Mare, dos. 6/1945-1948, f.79, 82.

15 *Ibidem*, f. 79, 82.

fugit la 12 septembrie 1944 cu trupele inamice.¹⁶

Iată ce scria contele Maximilian Degenfeld în memoriul său de contestare a acestei decizii, în mai 1945, adresat comisiei pentru reforma agrară: *„Subsemnatul Maximilian Degenfeld am domiciliu stabil în comuna Ardușat. Nu posed în comuna Ardușat terenuri agricole, ci numai o casă de locuit, un parc mare, grădină, vii și pădure. Drept consecință, aceste proprietăți ale mele nu sunt supuse exproprierii conform Decretului-Lege pentru înfăptuirea reformei agrare deoarece conform art. 3, punctul h din DL numai prisosul terenurilor agricole formează obiectul exproprierii și anume pământul arabil, livezile etc. cum conține această enumerație din punctul h.*

Cu toate acestea comitetul local din comuna Ardușat a hotărât exproprierea totală a intravilanelor mele situate în comuna Ardușat și mai mult a expropriat/sau confiscat?/și mobilierul meu din casa mea de locuit împreună cu biblioteca mea etc etc etc.

Contra acestei hotărâri gravaminoase înaintez la Onor. Comisiune prezenta plângere și constestație și vă rog respectuos: binevoiți a reforma această hotărâre și a scuti de expropriere toate intravilanele mele/casa de locuit, parc, grădina, vii precum și pădure/ de sub exproprieri, iar în cazul în care ați fi deja hotărât și ați fi confirmat hotărâră comitetului local atunci să binevoiți a rezolva în merit prezenta contestație și reveniți asupra hotărârii Dvs. scutind de sub expropriere toate intravilanele mele. În sfârșit în cazul, dacă nu reveniți asupra hotărârii Dvs. atunci binevoiți a înainta plângerea și contestația mea Ministerului de Agricultură și Domeniilor, Comisiei Centrale de reformă Agricolă, unde rog reformularea hotărârilor comitetului local și comisiunii de plasă și scuti de sub expropriere toate intravilanele mele.

Motive: În Decretul-Lege precum și în Regulamentul, în sfârșit în îndrumările pentru comisiunile de plasă pentru reforma agrară nu există nici o dispoziție, care ar fi aplicabilă în contra mea în scopul de a respinge cererea mea de a scuti de expropriere intravilanele mele. Nu pot fi considerat absentist deoarece conform îndrumărilor pentru comitetele de plasă, trimisă de Comisiunea centrală de reformă agrară cu data de București 21 aprilie 1945 < absentist este acela care lipsește din țară dinainte de 23 august 1944>. Eu însă, subsemnatul Maximilian Degenfeld

16 Ibidem, f. 162.

am stat la domiciliul meu stabil, în comuna Ardușat, în tot cursul lunii august 1944 și chiar în prima parte a lunii septembrie.

După cum sunt informat ar fi vorba în cazul meu de aplicarea contra mea a art. 3 lit. C din Decretul lege. Aceasta însă ar fi cu totul necorespunzător stării de fapt adevărată, deoarece eu nu m-am refugiat în vreo țară cu care România a stat în stare de război și nici în străinătate. Ardușat, comuna în care am domiciliul meu stabil e situat în județul Satu Mare, adică în nordul Ardealului, care în urma dictatului de la Viena din 30 august 1940 până la sf. lunii octombrie 1944 a stat sub imperiul Ungariei. Este de obște cunoscut că Ungaria și România au stat în război în luna septembrie 1944. Eu de fapt m-am deplasat în mijlocul lunii septembrie 1944 de la Ardușat în primul rând la Balatonfüred, iar apoi la Budapesta. Această deplasare însă deloc nu poate fi considerată drept refugiere într-o țară cu care România a stat în război. Anume, atât Ardușat cât Balatonfüred și Budapesta în lunile septembrie și octombrie au stat sub același imperiu de stat, sub Ungaria. Adică și în Ardușat am trăit într-o țară cu care România a intrat în război în luna septembrie 1944. Din punct de vedere al decretului lege și regulamentului, adică pe lângă justa și cuvenită interpretare a art. 3, punctul c nici nu poate fi vorba de refugierea mea. De altfel, accentuez și afirm, că eu m-am deplasat din Ardușat la Balatonfüred și apoi la Budapesta exclusiv din motive sanitare pentru o cură de inimă la băile renumite în Balatonfüred și apoi pentru tratament medical la Budapesta.

Subsemnatul, Maximilian Degenfeld sunt bolnav de inimă de 5 ani fiind în continuu sub tratament medical. În luna august 1944 am fost sfătuit de medicul meu specialist, renumitul Dr. Liviu Telia, șef medic al județului Cluj ca să mă duc la o cură la băile Balatonfüred și apoi pentru un tratament medical special la Budapesta unde există un sanatoriu special pentru tratament, respectiv pentru vindecarea bolilor de inimă. În urma acestui sfat m-am dus de la Ardușat la Balatonfüred și apoi la Budapesta, de unde în urma evenimentelor binecunoscute nu a fost posibilă reîntoarcerea mea înaintea sf. lunii martie. Menționez, că și de prezent sunt nevoit a mă supune tratamentului medical și în acest scop am fost nevoit a sta în mod provizoriu la Cluj.

Toate cele predate mai sus le dovedesc cu certificatul medical a dlui. Șef medic Dr. Liviu Telia, certificat anexat aici în original. În baza

celor de mai sus rog respectuos admiterea contestației mele și scoaterea de sub expropriere toate intravilanele mele din comuna Ardușat adică a rezerva pe seama mea nescutit tot ce posed în Ardușat, totodată dispunând restituirea în posesiunea mea a tuturor obiectelor confiscate: mobilierul, biblioteca etc.”¹⁷

Contele a anexat memoriului său o serie de certificate și adeverințe care să ateste cele specificate de către el în documentul său. Astfel, Dr. Forster Iuliu, medic internist, șef director al Sanatoriului Janos XII din Budapesta declara că Maximilian Degenfeld „*a stat sub tratament în sanatoriul Janos*” și că suferea de o boală de inimă, fiindu-i interzis să se obosească etc.¹⁸ De asemenea, medicul citat în memoriu, Dr. Iuliu Telia i-a eliberat contelui la 10 mai 1945 un certificat medical din care reieșea că Degenfeld suferea de „*miocardită cronică cu accese de angină pectorală și a stat sub tratamentul subsemnatului. În anul 1944 august am recomandat bolnavului o cură la Balatonfüred, propunând continuarea tratamentului cu indicația că bolnavul nu poate călători.*”¹⁹ Această contestație a contelui a fost analizată de către Comisia de Plasă în data de 29 mai 1945 și a respins-o ca fiind nefondată întrucât certificatul medical anexat nu a putut fi luat în considerare având în vedere faptul că cei 700 de refugiați cu trupele inamice, la reîntoarcere, toți au prezentat astfel de certificate medicale deși s-a dovedit că niciunul nu era bolnav la plecare și nici la întoarcere, în această situație aflându-se și Maximilian Degenfeld.²⁰

Tot în aceeași perioadă, contele Degenfeld s-a adresat și Comisiei de plasă pentru reforma Agrară Baia Mare reiterând în mare și cu aceleași argumente ideile din primul memoriu: „*auzind cu consternare că sunt oameni de rea credință, cari calomniază persoana mea, că eu aș fi un antidemocrat etc etc, pentru clarificarea persoanei mele am onoarea a vă înainta aici anexat, o declarație și un certificat eliberat de Comitetul Național din Budapesta, care deoparte dovedesc, că la toamna anului trecut când am stat pentru vindecarea bolii mele la Budapesta, cum am predat deja în contestația mea, am fost bolnav în pat într-un sanatoriu,*

17 *Ibidem*, f. 1-2.

18 *Ibidem*, f. 3.

19 *Ibidem*, f. 4.

20 *Ibidem*, f. 162.

iar pe de altă parte, că nici când n-am fost membru într-un partid de dreapta, ci din contră întotdeauna am avut o purtare antifascistă și că și copiii mei Pavel și Alexandru, pe lângă consimțământul meu au luat parte în mișcarea antifascistă.”²¹

Din nou, contele anexa acte peste acte care să ateste probitatea sa morală. Astfel Prefectura Sălaj confirma că familia Degenfeld a avut o atitudine democratică și că era de acord să fie declarată nerefugiați.²² Apoi, doi apropiați ai contelui certificau faptul că acesta *„în timpul ajungerii la putere a regimului Szalasi, s-a culcat bolnav în Sanatoriul Janos. Nici în acel timp, nici mai târziu, n-a participat la nici o mișcare de dreapta, n-a fost membrul niciunui partid de dreapta și a mărturisit o comportare antifascistă justificată, ceea ce dovedește și aceea că avea cunoștință de activitatea în Mișcarea de Rezistență a fiilor săi Pavel și Alexandru Degenfeld.”*²³ La rândul său, Comisia Națională din Budapesta certifica faptul că numitul Maximilian Degenfeld *„n niciodată nu a mărturisit nici o comportare de dreapta și nu era membrul nici unui partid nyilas sau fascist și a mărturisit o comportare antifascistă justificată.”*²⁴

Toate eforturile contelui au fost în zadar, în vara anului 1946 și din nou în vara anului următor, 1947, Comisia Județeană pentru Reformă Agrară confirmând decizia de expropriere totală a forurilor sale inferioare.²⁵

Concomitent cu eforturile bătrânului conte, și fiul său Paul (Pavel), născut la 23 mai 1923 în Cluj, a contestat procesul de expropriere. Astfel, în primăvara anului 1945, asemenea tatălui său, a depus un memoriu Comisiei de Plasă pentru Reforma Agrară Baia Mare căreia îi anexa numeroase adeverințe, asemenea tatălui său, care certificau scopul pentru care plecase la Budapesta și comportarea sa de acolo. Astfel, cerând comisiei să i se respecte dreptul la cele 50 ha stipulate în art. 3 lit. H și art. 4 conform cărora *„numai prisosul terenurilor agricole care depășesc suprafața de 50 ha poate fi expropriat”* acele 50 ha rămânând proprietarului el având dreptul de a alege cota rezervată pentru sine de orice parte a moșiei, dar numai într-un singur loc, Pavel arăta faptul că el

21 *Ibidem*, f. 5.

22 *Ibidem*, f. 6.

23 *Ibidem*, f. 8.

24 *Ibidem*, f. 8.

25 *Ibidem*, f. 10.

nu poate fi considerat refugiat întrucât în septembrie 1944 s-a deplasat la Budapesta pentru a se înscrie în anul următor, al doilea, la Universitatea tehnică din Budapesta unde era student la Facultatea de Agronomie și Medicină Veterinară. Tânărul conte aducea în sprijinul celor declarate adevărate de la facultatea unde era student iar în legătură cu atitudinea sa față de evenimentele politico-militare ale timpului, Pavel anexa adevărate și declarații ale apropiaților și ale Comisiei Naționale din Budapesta care atestau faptul că ar fi făcut parte în mod activ dintr-o formațiune paramilitară ilegală care ar fi luptat împotriva guvernului fascist. În încheierea pledoariei sale Pavel spunea „*cred că numai cu interpretarea de cea mai rea credință se poate atribui plecării mele la Universitate caracterul de refugiat. Anul acesta când circulația a fost posibilă reîntorcându-mă acasă am trecut la Universitatea de Agronomie din Cluj. Accentuez că reîntorcându-mă înainte de data de 21 aprilie 1945 și pe baza instrucțiunilor Comisiei Centrale din 21 aprilie 1945, punctul 6 nu pot fi considerat absenteist sau refugiat. Singura explicație a atribuirii calității de refugiat a unui student cum am fost și sunt rezidă numai și exclusiv în intenția vădită a unor săteni, care după ce ne-au jefuit și distrus toată casa de locuit luând de acolo tot ce a fost mișcător de la ultima carte din bibliotecă până la ultimele balamale din uși, vreau să acapareze întreaga mea avere nerespectând de loc prevederile legii.*”²⁶ Pavel s-a adresat mai apoi și ministrului cerând aceleași lucruri însă fără a avea satisfacție.²⁷

Nici acest demers al juniorului nu a avut succes, decizia finală a comisiei județene rămânând fiind că acesta nu a adus dovezi suficiente care să combată ideea că ar fi fost refugiat, Pavel fiind expropriat integral de 383 de jughăre.²⁸

În orice caz, pe scurt, rolul de stăpân al familiei Degenfeld s-a încheiat pentru locuitorii din Ardușat în primăvara anului 1945. Atunci, profitând de faptul că întreaga familie era plecată, locuitorii, sătui să mai slugărească pe domeniile grofului, după ce făcuseră asta pentru mai bine de un secol, și-au dat frâu liber angoaselor personale și colective și au devastat întreaga proprietate. Au pătruns în castel, pe care l-au adus într-un asemenea hal încât după doar 1-2 ani nu mai rămăsese nimic din impunătorul edificiu la a cărui construire tot localnicii fuseseră cei

26 SJAN MM, Fond Ocolul Agricol Baia Mare, dos. 7/1945-1949, f. 17-24.

27 *Ibidem*, f. 25-26.

28 *Ibidem*, f. 32, 267.

care ajutaseră. Au luat tot: mobilierul, bârnele, ramele și tocurele ușilor și ferestrelor. Biblioteca contelui, estimată la circa 2000 de volume, dintre care foarte multe ediții princeps, a fost mistuită de flăcări. Au distrus frumoasa grădină britanică, serele de flori, au furat toate utilajele și animalele familiei Degenfeld. Ulterior, în anul 1946, Ocolul Agricol Baia Mare se adresa Primăriei Comunei Ardușat cerându-i acesteia să treacă la exproprierea mașinilor agricole, foste proprietăți ale familiei nobiliare, scopul fiind înființarea în comună a unui centru de mașini agricole.²⁹ Același ocol cerea primăriei să prezinte o situație cu starea acestor unelte, gradul de deteriorare, costul reparațiilor etc. În februarie 1946, Primăria Comunei Ardușat făcea un inventar al uneltelor și mașinilor agricole din proprietatea lui Degenfeld, menționând faptul că la acea dată ele se aflau în proprietatea și folosința unor locuitori din Ardușat. Conform inventarului, de pe proprietatea lui Degenfeld au fost luate 1 batoză, 1 locomobilă, 1 presă de ulei, 1 motor Diesel, 1 trior, 1 desfăcător de porumb, 1 mașină de măcinat porumb, 1 mașină de semănat porumb, 1 presă de struguri, 1 moară de tocat struguri, 1 căldare de fiert magiun, 5 pluguri de fier. Pe baza acestui inventar, uneltele respective au fost expropriate de către Comitetul Local pentru Reformă Agrară Ardușat la 5 februarie

29 *Ibidem*, f. 64.

1946, sătenii care le aveau în folosință urmând să plătească o taxă ca și când le-ar fi fost închiriate.³⁰

În ceea ce privește fosta reședință a familiei Degenfeld, Comisia Județeană pentru Îndrumarea reformei Agrare a decis la 14 martie 1947 ca principalele clădiri din Ardușat să fie atribuite prefecturii Satu Mare pentru plasarea acolo a tuturor serviciilor din plasa Ardușat: Pretura, Serviciul Sanitar, Serviciul sanitar Veterinar, Serviciul de Control, Percepție și altele. Rând pe rând toate acareturile, foste proprietăți ale grofului, au fost revendicate de autoritățile locale.³¹ Astfel, Primăria Comunei Ardușat comunica Prefecturii Satu Mare în iulie 1947 că avea nevoie de cărămida din florăria fostului conte, construcția fiind ruinată. Scopul era ca luând această cărămidă să fie refăcut grajdul comunal aflat la rându-i într-o stare deplorabilă, dar fiindcă acolo erau adăpostiți cei 4 tauri comunali, grajdul era mult mai necesar decât fosta seră de flori a contelui. Iar construirea unui grajd comunal model reprezenta un angajament al primăriei în cazul în care prefectura ar fi fost de acord cu cedarea cărămidei.³²

La începutul lunii august 1947, un funcționar al primăriei a întocmit, după o deplasare în teren, un referat cu privire la starea imobilelor, foste proprietăți ale contelui Degenfeld. El consemna următoarele: *„edificiul în general se află într-o situație distrusă, mai puțin castelul principal, la care pereții încă nu sunt ruinați, în schimb lipsesc toate ușile și ferestrele, tocurile scoase din goluri, parchetul și dușumeaua în general lipsă. Construcția acoperișului în jurul contorului principal la o adâncime de cca. 2 m a început să dispară, totodată și grinzile principale „Binder” au fost tăiate cu ferăstrăul și ridicat, prin care rezistența acoperișului a slăbit foarte mult. Celelalte edificii sunt într-o situație și mai distrusă, la o parte acoperișul lipsește complet, nu sunt decât coșurile și ruine de pereți, în parte și pereții au fost demolați, mai ales bolțurile între traverse de fier de unde fierul a fost dus iar bolta prăbușindu-se a spart toată cărămida în bucăți.”* Funcționarul, consemnând starea deplorabilă a fostei proprietăți Degenfeld, atrăgea atenția asupra riscurilor: *„dacă se mai lasă edificiul și pe mai departe pe soarta lui până în primăvară ne*

30 *Ibidem*, f. 66, 71, 72, 73, 74.

31 SJAN MM, Fond Ocolul Agricol Baia Mare, dos. 6/1945-1948, f. 92.

32 *Ibidem*, f. 147.

putem aștepta la următoarele pagube:

- 1. se fură o mare parte din acoperișul existent;*
- 2. cu începerea ploilor apa va pătrunde în pereți, cărămidele vor atrage în sine igrasia devenind astfel nefolosibile;*
- 3. coșurile și ruinele de pereți stau fără nici un sprijin, sunt foarte periculoși pentru copii (paznici de vite) care zilnic în grupuri se joacă între aceste ruine, care în fiecare moment poate să se prăbușească producând o nenorocire serioasă.*

Luând în considerare cele de mai sus, clădirile acestea trebuie demolate imediat. Cu ocazia demolării în prezent ar ieși cca. 600-700 mii cărămidă și 80-90 m cubi de cherestea. Luând în considerare că comuna Ardușat ca centru de plasă nu dispune de nici-o clădire corespunzătoare unde s-ar putea amenaja serviciile necesare pentru sediul plășii, ar fi de primă urgență de a folosi aceste materiale la edificarea unui palat administrativ unde s-ar putea înjgheba toate serviciile.”³³

Nici terenurile celui alt fiu al contelui, Alexandru, nu au scăpat de expropriere. În martie 1947, șeful serviciului tehnic s-a adresat prefectului cu un plan de expropriere pentru utilitate publică a terenului situat în

33 *Ibidem*, f. 148.

comuna Ardușat, proprietatea numitului Degenfeld Alexandru, scopul fiind construirea variantei drumului județean Ardușat-Fărcașa. Această lucrare era necesară întrucât râul Someș schimbându-și cursul apei în dreptul comunei Ardușat a lovit malul stâng provocând surparea totală a drumului județean existent. Bineînțeles că Prefectura a fost de acord cu această propunere.³⁴

Asupra fostelor proprietăți ale contelui Degenfeld a ridicat pretenții și comuna Fărcașa, satul Sârbi, care a solicitat Comisiei Județene pentru Îndrumarea Reformei Agrare ca 43 capi de familie dintre îndreptățiii din Sârbi să fie împrăștiți din rezerva de stat din fosta moșie a contelui în hotarul dintre Ardușat și Sârbi. Propunerea nu s-a bucurat de sprijin deoarece terenurile respective fuseseră deja acordate Ministerului Agriculturii care intenționa înființarea acolo a unui centru horticol.³⁵

După cum am menționat mai sus, familia Degenfeld a fost expropriată integral, aceste lucruri ducând la pierderea tuturor proprietăților din România. Familia deținea la Baia Mare o casă maiestuoasă situată tocmai în "buricul" târgului. Comisia Județeană pentru Îndrumarea

³⁴ *Ibidem*, f. 150.

³⁵ *Ibidem*, f. 159.

Reformei Agricole prin hotărârea cu nr. 1104/1948 adoptată în ședința din 10 ianuarie 1948, imobilul din centrul vechi al orașului Baia Mare a fost expropriat în favoarea statului român, care a decis de îndată repartizarea acestuia unor instituții publice respectiv ocolului Pomicol Baia Mare și Preturii.³⁶

Odată cu anul 1948, acest capitol din viața familiei Degenfeld s-a încheiat. Noile autorități comuniste le-au luat toate posesiunile lumești, lăsându-le doar viața și libertatea persoanei. Conte Maximilian era căsătorit, după cum am menționat și mai sus, cu o reprezentantă a familiei Teleki. Odată cu pierderea moșilor sale, contele s-a văzut lipsit de orice mijloace de subzistență. Timp de mai mulți ani, a fost nevoit să stea în casa fostului său paznic, Nagy Iuliu de pe domeniul său din Ardușat.³⁷ Contele și fii săi au avut și domiciliu forțat, au făcut și închisoare, dar numai pentru scurt timp (1952).³⁸ În anii următori au fost în permanență supravegheați și șicanați. La un moment dat totuși, autoritățile române le-a permis cuplului Degenfeld să părăsească România definitiv, stabilindu-se la Munchen, unde au reușit să obțină o serie de drepturi care le-au asigurat traiul. Maximilian Degenfeld a decedat în anul 1983 la vârsta de 99 de ani, la doi ani după ce soția sa trecuse deja la cele veșnice.³⁹

Fiii săi, Paul și Alexandru trăiesc și în prezent. Despre Pavel nu deținem foarte multe informații. După expropriere, a reușit să plece în cele din urmă în Austria unde în anul 1995, la Salzburg, s-a căsătorit cu Ana Huberta Maria Alfonsa Kaspara, prințesă de Salm-Salm (principat german care azi se află pe teritoriul Franței în zona de graniță) fiica principelui Nicolae al XIII și al Idei Leonhardine Hedwig Mechtilde Balthesare.⁴⁰ În prezent trăiește la Târgu-Mureș.

În schimb, știm mai multe despre Alexandru. Acesta s-a născut la 12 iunie 1922 la Cluj. A început studii universitare la Facultatea de

36 *Ibidem*, f. 91, 162.

37 Angela Sabău, *Groful Degenfeld a plantat la Ardușat un arbore Sequoia giganteea în urmă cu peste 200 de ani*, *Informația Zilei*, 27 martie 2011, format electronic disponibil la adresa <http://www.informatia-zilei.ro/mm/locale/>

38 Conform interviului acordat de Alexandru Degenfeld revistei *Korunk* și publicat în numărul din decembrie 2002, accesibil în format electronic la adresa <http://www.korunk.org>.

39 *Ibidem*.

40 Informații disponibile în format electronic la adresa <http://www.thepeerage.com>.

Agricultură din cadrul Universității Jozsef Nador în anul 1942, după care în anul 1944 s-a înscris la Cluj la Facultatea de Științe Economice pe care a absolvit-o în anul 1946. În anul 1945 a cunoscut-o pe soția sa, Agnes Bethlen fiica cea mică a fostului comandant al Transilvaniei de Nord. Cei doi s-au căsătorit însă viața le-a fost extrem de grea, fiind în permanență supravegheați și șicanați. Locuințele în care erau obligați să trăiască erau departe de luxul cu care fuseseră obișnuiți în copilărie și adolescență: case țărănești, multe în stare proastă, cu toaleta în fundul curții etc. Alexandru a fost arestat în 1952 și anchetat de către autorități. Viața socială a familiei a dispărut. Nimeni nu vroia să socializeze cu membrii familiei Degenfeld, de frica autorităților. Singura plăcere o reprezentau reprezentațiile Teatrului Maghiar din Cluj, când, mai uitau de necazurile cotidiene și se simțeau din nou membrii ai înaltei societăți în care se născuseră.⁴¹

Între 1948-1950 Alexandru a lucrat la Banca Națională a României până când în 1950 a fost luat cu o mașină de securitate și dus la Cluj unde i s-a cerut să renunțe la slujba sa. Între 1950-1954 s-a angajat la o fabrică de bere din Cluj ca și contabil, însă din nou, în urma presiunilor a fost dat afară din serviciu. În perioada 1954-1960 Alexandru a fost multă vreme șomer după care pentru a putea să se întrețină a fost angajat ca muncitor calificat. Tot în această perioadă a depus și prima cerere de emigrare în Germania. În perioada 1960-1964 în ajutorul său a venit Episcopia Luterană de la Cluj care l-a angajat ca și contabil șef, fiind pentru tânărul conte, cel mai sigur loc de muncă și totodată cel mai bine plătit. Din această funcție, Alexandru Degenfeld și soția sa au primit acceptul autorităților de a părăsi România pentru Germania, putând lua cu ei doar bagaje de mână. În timp, cei doi au reușit să-și refacă viața și să redobândească din bunurile familiei.⁴² Din căsătoria celor doi, a rezultat o fiică, Maria Tereza, născută la Cluj în anul 1955. În prezent este singura urmașă a familiei Degenfeld, fiind căsătorită din anul 1987 cu medicul Dr. Lindner Thomas Fridrich Werner și împreună au doi copii Caroline și Maurițiu.⁴³

41 Conform interviului acordat de Alexandru Degenfeld revistei *Korunk* și publicat în numărul din decembrie 2002, accesibil în format electronic la adresa <http://www.korunk.org>.

42 *Ibidem*.

43 *Ibidem*.

Despre Anna Tereza Andreea Maria Cecilia, fiica lui Maximilian Degenfeld nu avem foarte multe informații. S-a născut în 16 octombrie 1927 la Cluj. La 23 octombrie 1951 s-a căsătorit cu Marius Rakoczi, probabil fiul fostului prefect de Satu Mare și primar al orașului Baia Mare, Dr. Alexandru Rakoczi-Filip. Cei doi au divorțat totuși în anul 1958 după care în anul 1977 s-a recăsătorit cu Paul Paede (1915-2006) despre care nu deținem informații relevante.⁴⁴

În ceea ce privește pe ultimii Degenfeld, fiica lui Alexandru, Maria Lindner împreună cu soțul și copiii lor, în prezent sunt stabiliți în Ungaria și au pus bazele unei afaceri de succes cu vinuri și hoteluri purtând numele familiei, Degenfeld.⁴⁵ Atât ei, cât și fiii lui Maximilian au pornit, după căderea comunismului la recuperarea fostelor proprietăți, cel puțin în cazul Ardușatului.⁴⁶ Povestea familiei e departe de a se fi terminat. Saga continuă.

44 Informații disponibile în format electronic la adresa <http://www.thepeerage.com>

45 pagina de web a familiei <http://www.degenfeldkastely.com/szarmazasi-tabla>; <http://hotelgrofdegenfeld.hu/en/>

46 Alexandru Ruja, Groful își adună încet dar sigur averile la Ardușat, în Informația Zilei, 2 octombrie 2011, format electronic disponibil la adresa <http://www.informatia-zilei.ro/mm/locale/>.

Degenfeld. Povestea unei familii nobiliare

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Degenfeld, Ardusat, conte, castel, expropriere*

În acest studiu prezentăm istoria familiei nobiliare Degenfeld care și-a avut reședința la Ardusat. Familia are o istorie îndelungată, de peste opt secole. După stabilirea la Ardusat familia și-a construit un mare castel. În 1945 familia a fost expropriată în întregime iar membrii ei au fost nevoiți să plece să exil. În prezent descendenții trăiesc atât în România cât și în Ungaria și alte state.

Degenfeld. The story of a noble family

(Summary)

Key words: *Degenfeld, Arduşat, count, castle, expropriation*

In this study we summarize the history of the noble Degenfeld family who resided at Arduşat. The family has a long history spanning eight centuries. After establishing themselves at Arduşat, the family built a large castle. In 1945 the property of the family was expropriated and its members were forced to go into exile. Descendants are currently living in Romania, Hungary and in other states.

Ștefan Benea, ultima perioadă a vieții

Dr. Claudiu Porumbăcean

Absolvent al Facultății de Istorie (1995) și al Masteratului de Istorie contemporană și Relații internaționale (1996) din cadrul Universității "Babeș-Bolyai". Doctor în istorie la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca (2004) cu teza de doctorat „Realități administrativ-politice și social-economice în nord-vestul Transilvaniei (județul Satu Mare și parțial Maramureș și Sălaj)

octombrie 1944 – decembrie 1947”. Cercetător științific gr. I la Muzeul Județean Satu Mare, specializarea Istorie contemporană și prof. univ. dr. la Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative din cadrul Universității de Vest "Vasile Goldiș" din Arad. Autor al mai multor lucrări de specialitate dedicate în special istoriei din zona de nord-vest a Transilvaniei în perioada contemporană.

Dr. Viorel Câmpean

Absolvent al Facultății de Istorie-Geografie a Universității „Vasile Goldiș” din Arad (2003) și al Facultății de Științe Umaniste Politice și Administrative, domeniul Relații Internaționale și Studii Europene. Doctor în istorie la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca (2012) cu

teza de doctorat „Moise Sora Noac – monografie istorică”. Bibliotecar la secția Colecții speciale și fond de patrimoniu a Bibliotecii Județene Satu Mare. Autor al mai multor volume, studii și articole de istorie locală, dedicate în special unor personalități din istoria modernă și contemporană a Sătmărilor.

Cuvinte cheie: Ștefan Benea, primar, Satu Mare, Chiuzbaia, avocat, deținut politic, perioada interbelică

În primăvara anului 2014 am reușit să scoatem de sub tipar un al doilea *Caiet liberal sătmărean*, dedicat de această dată avocatului Ștefan Benea, fost primar al municipiului Satu Mare. Mărturiseam în ultimul capitol al volumului nostru că mai mult cu sprijinul familiei și mai puțin cu suport documentar, am reușit să reconstituim perioada de după 1940 din viața lui Ștefan Benea¹.

Totuși, pentru cei care nu au reușit să parcurgă această monografie, vom prezenta în continuare, pe scurt, câteva date din biografia lui Ștefan Benea. Încercări de a scoate din uitare personalitatea lui Ștefan Benea au mai fost, desigur, după 1989, atât din punct de vedere al întregii sale activități², cât și sub aspectul implicării sale politice³. De remarcat este faptul că și comunitatea maghiară din Satu Mare i-a prețuit activitatea, portretul executat de pictorul Muhi Sándor și rândurile dintr-un cotidian de limba maghiară care consemnau meritele primarului Ștefan Benea, dovedind afirmația noastră⁴. De altfel, istoriografia maghiară i-a apreciat activitatea în perioada interbelică⁵.

Născut la 6 ianuarie 1889 în pitoreasca localitate Chiuzbaia din

- 1 Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caietele liberale sătmărene II, Ștefan Benea (1889-1961)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 140; primul *Caiet liberal sătmărean* a fost dedicat personalității lui Emil Țișcă, volumul fiind editat tot la Argonaut, în anul 2011.
- 2 Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmărean*, Satu Mare, 2000, p. 29-30.
- 3 Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *PNL Satu Mare. Tradiție și contemporaneitate*, Cluj-Napoca, 2011.
- 4 „Sztatmári Friss Újság”, Satu Mare, an V, nr. 202, 15 octombrie 1994, p. 1.
- 5 *Erdélyi monografia (Monografia Ardealului)*, szerkesztették: Várady Aladár, Berey Géza, Satu Mare, 1934, p. 603.

județul Satu Mare (astăzi județul Maramureș), despre care spunea că „nici Elveția nu e mai frumoasă”, avocatul Ștefan Benea devine una dintre cele mai reprezentative figuri ale liberalismului sătmărean.

A urmat Academia Comercială la Graz și Facultatea de Drept la Cluj, unde ulterior va obține titlul de doctor în drept. După absolvire a practicat avocatura la Satu Mare (1920-1922), apoi la București (1922-1928), revenind în Satu Mare, unde va deveni și prim-juristconsult al Băncii Românești – Sucursala Satu Mare, iar din 1939 decan al Baroului avocaților⁶. De asemenea a mai ocupat funcțiile de președinte al Camerei de Comerț și Industrie Satu Mare și de director al Băncii *Creditul Agricol Sătmărean*.

În plan politic Ștefan Benea a fost membru al P.N.L., fiind ales la 5 octombrie 1928 președinte al organizației liberale a municipiului Satu Mare, iar la 7 noiembrie același an va deveni secretar general al P.N.L. organizația județului Satu Mare. Începând cu 18 decembrie 1933 va îndeplini funcția de primar al Sătmăruului până la finele anului 1937, perioadă în care orașul va cunoaște o dezvoltare fără precedent. În timpul acestui mandat Primăria a cheltuit sume importante de bani pentru amenajarea și repararea străzilor din oraș, a contribuit la ridicarea Casinei Naționale, oferind și parcela din pasajul „Dacia”; cu 600.000 lei a cumpărat terenul (aparținând lui Reiter) donat pentru construirea Palatului Prefecturii (actualul Muzeu Județean); a demarat lucrările de deschidere a Bulevardului Eliberării; a construit azilul de bătrâni din strada Avram Iancu; s-au efectuat amenajări ale rețelei de canalizare; a contribuit la organizarea „Lunii Sătmăruului”, în cadrul căreia a fost organizat cel mai mare concert coral interbelic; a donat cercetașilor „Grădina Romei” ș.a.

Datorită activității sale, la Congresul P.N.L. din 30 mai 1935 este ales vicepreședinte atât al organizației județene cât și la municipiu, iar din 1937 va deveni consilier de drept al Consiliului Județean Satu Mare.

De asemenea, a fost pentru o bună perioadă de timp redactor șef al săptămânalului „Gazeta Sătmăruului” (oficiosul P.N.L.).

Pentru meritele sale a fost decorat cu Ordinul Coroana României

6 Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, București, 1999, p. 187.

în grad de Cavaler prin Decretul nr. 1836/1935 și Meritul Comercial și Industrial cl. I, Decret nr. 738/1935, iar în semn de recunoaștere pentru bunele relații avute la nivelul conducerii orașului și județului Satu Mare cu localitățile învecinate din Cehoslovacia, Ștefan Benea a fost decorat, împreună cu prefectul județului Octavian Ardelean cu Marele Ordin cehoslovac „Leul Alb” în grad de comandor.

Iată că, sprijiniți și de această dată de membrii familiei Benea, meritul revenindu-i în principal domnului Ștefan Benea din București, nepot de frate al fostului primar liberal, am reușit să intrăm în posesia unor documente privitoare la întemnițarea unchiului său, procurate de la C.N.S.A.S.⁷ Astfel, putem spune că am reușit să întregim portretul unui om politic care a avut de suferit după instaurarea în țara noastră a regimului „democrației populare”.

Din documentele consultate aflăm că după 23 august 1944, Ștefan Benea și-a continuat activitatea politică, de această dată ca simplu membru până în anul 1947, când putem spune că asupra istoriei țării noastre a căzut pe de-a-ntregul Cortina de Fier. De fapt, până în anul 1947 el a rămas în Capitală, fiind funcționar la Întreprinderea LAROMET, unde se angajase încă din toamna anului 1940, având domiciliul pe Șoseaua București nr. 164. Din păcate, a rămas văduv în anul 1941, în declarația autobiografică scrisă în 1954 la Giurgiu el precizând că prima soție, Elena Neguș, de profesie medic, „nu a posedat nici un fel de avere”⁸.

Se pare că în acel an s-a înscris în „Frontul Plugarilor”, stratagemă la care au apelat și alți oameni politici din partidele istorice, activând în această organizație, după cum mărturisește, până la momentul arestării. Era clar că simțea și el că vremurile erau în schimbare, poate și de aceea revenise acasă, la Satu Mare. Dintr-un referat întocmit de „organe” în anul 1954 aflăm că dr. Ștefan Benea a luat parte la ședințele și conferințele Frontului, a fost corespondent voluntar la ziarul „Frontul plugarilor”,

7 Arhiva Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare A.C.N.S.A.S.), Ministerul Securității Statului, *Dosarul de anchetă BENEȘ ȘTEFAN*, din Arhiva Operativă, nr. 19358.

8 *Ibidem*, f. 10.

a dus o propagandă culturală în comunele „Hambud” (Ambud), „Pătău” (Potău), Lazuri, Botiz și Sătmărel, din 1948 până în 1950 fiind responsabil cultural al organizației⁹. Stălcirea numelor localităților sătmărene demonstrează că cel care a întocmit interogatoriul era străin de aceste locuri. Ștefan Benea afirma că la alegerile din 1946 și 1948 a votat în favoarea Blocului Democrat¹⁰. Întocmindu-i fișa personală, anchetatorii susțineau despre apartenența la „Frontul Plugarilor” faptul că Ștefan Benea „s-a străcurat” în rândurile acestei formațiuni¹¹.

Dosarul obținut de la C.N.S.A.S., cu nr. 19358, conține 49 de pagini. Arestarea lui Ștefan Benea s-a făcut la data de 16 august 1952, „în cadrul ordinului 490 cabinet”. Locuia în acel timp în municipiul Satu Mare, pe str. „Andrei Bernad” (Bernath, de fapt), nr. 3, într-un apartament compus din două camere, bucătărie și o cameră de baie, împreună cu soția Margareta Șter (Stern, cum apare eronat în câteva documente). El era angajat ca „ajutor șofer” la Întreprinderea „Combustibilul” Satu Mare iar soția era funcționară la Întreprinderea „Vasile Roaită” tot din Satu Mare¹². Din autobiografia reiese că, după revenirea la Satu Mare s-a angajat la Federala Cooperativelor, la Cooperativa Sătmăreana iar apoi la Întreprinderea locală Lignitul și Combustibilul¹³.

La arestare a fost efectuată și o percheziție, „în scopul de a găsi material ce interesează Securitatea Statului”, din partea organelor fiind prezenți slt. Coltău Vasile și serg. Pastor Mihai, aceștia constatând că arestatul nu deținea astfel de „materiale”¹⁴.

A fost interogat de către slt. de securitate Farcaș Corneliu, probabil la Satu Mare, aceste documente nu sunt însă date. Interogatoriul conține atât de cunoscutele întrebări privitoare la trecutul politic, prietenii din alte partide istorice, la rude sau cunoștințe în străinătate, ori cu referire la unele eventuale propuneri sau încercări de constituire a vreunei „organizații contrarevoluționare”.

Desigur, trebuiau să fie prezente și declarațiile martorilor, în număr de trei în cazul lui Ștefan Benea. Vintilă Zaharia, originar din zona

⁹ *Ibidem*, f. 3, 7-8.

¹⁰ *Ibidem*, f. 9 v.

¹¹ *Ibidem*, f. 31 v.

¹² *Ibidem*, f. 14.

¹³ *Ibidem*, f. 10.

¹⁴ *Ibidem*, f. 22.

DOS. Nr. 19358

VOL. Nr.

MINISTERUL SECURITAȚII STATULUI

Serviciul „C.”

Secția „C.”-Regională

ARHIVA OPERATIVA

DOSAR

ANCHETA

BENEȘ

STEFAN

P 76894

C.N.S.A.S.

23 OCT 2014

S.I.P.R.D.

Data 9 IAN 1957

P 076894

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A SECURITĂȚII STATULUI

14

PROCES-VERBAL DE INTEROGATORIU

195

Orașul

Interogatoriul a început la ora și minute. Interogatoriul s'a terminat la ora și minute.

Eu, Ștefan Benea Ștefan Benea
am interogat în calitate de anchetator

1. Numele BENEA (pe arestatul, reținutului, martorului) 2. Pronumele ȘTEFAN
 3. Anul, luna și ziua nașterii 6 Ianuarie 1889 4. Locul nașterii în satul Chius Baia Rușina Baia Mare
 5. Cetățenia Română 6. Naționalitatea Română
 7. Apartenența politică P.N.L. din ce an 1922
 8. Studii Academia comercială 1910 în Iași (fuziune)
(când, unde și ce școală a absolvit)
 9. Profesia Avocat în contabil 10. Ultimul loc de muncă și funcția Întreprinderea "Combustibil", satul Chius Baia Mare
 11. Ultimul domiciliu Satu Chius str. Beamat Andrei nr. 3
 12. Situația familială căsătorit cu Benea Margareta născută ȘTER de 40 ani, funcționară la Întreprinderea V. KRAITH
(soția, copil, numele lor, vârsta lor, domiciliul și ocupația)
SATU-MARE
13. Origina socială O, 50 ba. pământ
(averea părinților până la 23 August 1944 și în prezent)
14. Activitatea politică până în 1947 P.N.L. și a participat
(în ce partide politice a fost)
la toate alegerile și la alegerile din 1946 în
Participare în alegeri) ca delegat al PNL.

Benea Ștefan
Semnătura,

15. Decorații, distincții și premii guvernamentale

(înainte și după 23 August 1944)

Coroana României în grad de corăbier 1933 și Jucător alături de căpitan în 1934.

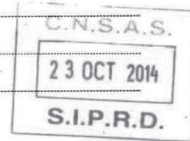
16. În ce armată a făcut serviciu, grad, funcție *Austro-ungară căpitan comandant de companie.*

17. Dacă a fost prizonier *nu am fost prizonier.*
(unde și când)

18. Dacă a fost în străinătate, unde, când și în legătură cu ce *în Austria orară (Gaz) Grotz. 1908-1909. Academia emanațională ca student*

19. Dacă a participat în bande, în organizații contra-revoluționare *în P.N.L. Brătianu*

20. Dacă a fost judecat, când, din ce cauze, de cine și la ce pedepse a fost condamnat *nu am fost condamnat și nici pedepsit*

Intrebare: Când te-ai înscris în P.N.L. unde anume, și de către cine ai fost recomandat?

Răspuns *Am înscris în anul 1922 în Baia-Mare recomandat de avocatul DRAGOS TEOFIL.*

Intrebare *Ce activitate ai desfășurat, unde și împreună cu cine?*

Răspuns *Am dus propagandă în șomul maselor pentru a le atrage în P.N.L. în orașul Satu-Mare, URSU IOAN, SCURTU IOAN și Ingimaul. SĂLĂUȚIU FLAVIU*

Intrebare *Ce funcții ai îndeplinit*

Răspuns *Am avut funcția de președinte organizației orașene Satu-Mare. al P.N.L.*

Semnătură
Ben. S. I.

Urmare: Întrebare Cu ce elemente din conducerea P.N.L. ai avut legături și în ce au cauzat aceste legături

Răspuns. Am avut legături cu prefectul județului Satu Mare, care a fost și secretarul P.N.L. al județului Satu Mare și îl cheamă ARDELEAN OCTAVIAN și cu ȚÂRSU IOAN, care a fost membru în comitetul de conducere al PNL al orașului Satu Mare, cu ȘCURTU IOAN și SULUTIU FLAVIU toți membri în comitetul de conducere al PNL al orașului Satu Mare. Cu care am avut legături de prietenie și legături politice organizatorice

Întrebare Cu ce elemente din conducerea celorlalte partide politice ai întreținut legături și în ce au cauzat aceste legături

Răspuns. Întrucât eram contrari politici nu am întreținut legături cu nimeni din conducerea altor partide istorice

Întrebare Ce elemente plecate în străinătate cunoști, cu legături ai avut cu acestea, cum ai întreținut legăturile, prin cine ai dus corespondențe și cum anume

Răspuns. Nu cunosc pe nimeni și nici nu corespondez cu nimeni sau alte legături și am eu ocazia

Întrebare Pe cine cunoști că ar întreține legături cu persoane fugite în străinătate și cu cine anume.

Răspuns. Nu cunosc pe nimeni care ar întreține legături cu persoane fugite în străinătate

Întrebare Cum și prin cine ai ajutat familiile celor închisi, în ce fel.

Răspuns. Nu am ajutat nicio familie a celor arestați

Semnătura,
Rl. 1

Urmare: Intrebare Ce alte persoane cunoaște că a ajutat
familia celor închiși

Răspuns: Cu cunoșc mai o persoană care
ar fi ajutat familia celor închiși

Intrebare Ce activitate contrarevoluționară ai
despus după 23. Aug. 1944.

Răspuns: Cu am despus mai o activitate contra
revoluționară după 23 Aug. 1944.

Intrebare Dacă ți sa propus de către
cineva și ce nume propuneri ți sa făcut

Răspuns: Cu mi sa propus de nimeni că
să intra sau să organizez organizații contra revoluției

Intrebare Ce participări ai avut în alegeri
din 1946-1948

Răspuns: am participat ca simplu alegător

Intrebare În ce partide ai mai activat
de când până când, cu cine, ce activitate ai despus și ce
funcții ai avut?

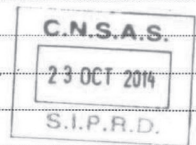
Răspuns: Cu am activat nici într-un
partid inferior de P.N.L.

Deși ce am citit prezenta declarație curânt eu
curânt și am constatat că corespunde cele declarate de
mine suslin și sumez

Plt de Securitate Anchetator

Alina Căpănelu

Benen Stefan

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat sau
martor, iar ultima pagină și de către anchetator.

Nr. adresei D. G. S. S.
cu care a fost înaintată

Nr.

Fișe personală

Internat la 16-VIII-1952

Pedeapsa expiră la 16-IV-1954

Numele și prenumele BENEA- ȘTEFAN

Adresa actuală SATU-MARE str. BERNAT-ANDREI nr. 3

Profesiunea actuală funcționar

1. Date de stare civilă:

Născut în com. CHIVS-BAIA anul 1889 luna Ianuarie ziua 6

In comuna CHIVS-BAIA județul BAIA-MARE țara

Căsătorit cu MARGARETA-născută ȘTEAN copii (fete, băieți) un an

Fiul lui AVRAM și al EUFROSINA de profesie AVOCAT și CONTABIL

Domiciliat în SATU-MARE str. BERNAT-ANDREI nr. 3

Cetățenia Română Naționalitatea Română origina socială țarian sărac

Studii Licență în drept în Academia Comercială

Situația militară participat în armata austro-ungară cu gradul de cpt. în rezervă

II. Date cu caracter informativ:

Domicilii anterioare SATU-MARE str. Y.G. DUCĂ nr. 22, BERNAT-ANDREI nr. 3
BUCUREȘTI - SOSEA-BUCUREȘTI nr. 164

Starea materială în prezent fără avere.

In trecut 1 casă

C.N.S.A.S.

23 OCT 2014

S.I.P.R.D.

Expropiat — naționalizat (ce și unde) -

Apartenența politică în trecut și prezent P.N.L. — participat în Frontul Popular

Condamnări suferite nu a avut

Funcțiuni ocupate (când și unde) Președinte P.N.L. în orașul SATU-MARE
1930-32.

Ce limbi cunoaște: Română, Maghiară

Târnăveni, afirma în declarație datată la 18 august 1952 despre „Benea Vasile” că știa că a fost membru activ al „partidului reacționar liberal-Brătianu”. Cu activitate, desigur, „antimuncitorească și reacționară”; „nu s-a rezumat însă numai aici și după răsturnarea regimului burghezo-moșieresc după anul 1944 acesta a continuat să ducă o activitate de calomniere a regimului nostru democratic și să spună că regimul comuniștilor nu va ținea prea mult doar până sunt complet pregătiți anglo-americanii de război”. Martorul, care nici măcar nu-i cunoștea numele corect, afirma că Ștefan Benea spera să vină cât mai repede clipa să-i judece pe comuniști pentru fărădelegi. Înainte de a semna, acest martor concluziona despre Ștefan Benea că: „Este un dușman al clasei muncitoare”¹⁵.

O declarație mult mai obiectivă, am putea spune, face Valeriu Moș, avocat în Satu Mare (nu știm dacă și la momentul semnării acestei declarații, 17 august 1952, după 1989 a activat în cadrul P.N.Ț.-C.D. Satu Mare). Valeriu Moș subliniază doar faptul că Ștefan Benea a fost foarte activ pe plan politic, atât în perioada interbelică, cât și, aici contrazicându-l pe cel proaspăt arestat, și după 1945, „făcând parte chiar din comitetul de conducere a organizației liberale județene Satu Mare” și „ar fi activat și în cadrul organizației liberale condusă de Bejan”. „Declarantul” încheia: „În trecut persoane din cercurile apropiate lui Benea Ștefan susțineau că în activitatea politică a dovedit multă abilitate și pricepere pe care le-a pus în slujba partidului liberal”¹⁶.

Cea mai defavorabilă declarație o face Botoș Tiberiu, angajat al Fabricii „Unio”. Acesta începe prin a aminti activitatea liberală a lui Ștefan Benea, acesta „desfășurând tot odată o muncă de organizare în contra Partidului Comunist Român”. Mai preciza că „în cadrul alegerilor Sfaturilor Populare din anii 1947-1948 a desfășurat o muncă de subminare în contra Sfaturilor Populare. Anturajul lui la fel era mai din elementii suspecti și dubioși din punct de vedere politic”¹⁷.

Cel care i-a luat interogatoriul lui Ștefan Benea, afirmă despre acesta că „în prezent nu este înscris în nici o organizație politică democratică”, citează afirmațiile făcute de interogat înaintea binevoitorilor săi,

15 *Ibidem*, f. 16.

16 *Ibidem*, f. 17.

17 *Ibidem*, f. 18.

Vintilă Zaharia și Botoș Tiberiu¹⁸, consemnează apoi propria-i concluzie, pe care o reproducem, păstrând... ortografia: „Este un element recalcitrant fanatic nu recunoaște activitatea sa dubioasă din trecut este un element periculos regimului de D[emocrație] populară”¹⁹. În fișa personală, deasupra rubricii în care sunt prezente „Impresiunile digitale a mânei stângă”, este o rubrică dedicată necesarei „Caracterizări speciale asupra individului”, laconică: „Este un element inteligent, retras, fricos, puțin sincer în declarație”²⁰.

„Periculozitatea” „elementului recalcitrant” dr. Ștefan Benea i-a adus acestuia o condamnare de 5 ani (60 de luni), pedeapsa urmând a expira la data de 16 august 1957²¹. Durata internării de 60 de luni a fost stabilită de Decizia 1019 din 3 decembrie 1952²². Lotul cu care a fost condamnat era format din 41 de persoane, care erau trimise într-o colonie de muncă. Pedepsele variau între 12 și 60 de luni, cu pedeapsa maximă fiind „cadorisiți” 7 dintre arestați. Erau trimiși într-o colonie de muncă în baza hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 1554 din 22 august 1952, pentru înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă. Am remarcat prezența în lot a fostului primar liberal din Baia Sprie, Benea Ariton (cu o pedeapsă de 12 luni), sau a avocatului Vasile Țânțaș (o pedeapsă de 30 de luni), unul din fruntașii sătmăreni ai grupării liberale după terminarea celei de-a doua conflagrații mondiale²³.

Nu avem informații despre locurile de detenție prin care a fost purtat Ștefan Benea. În amintirea membrilor familiei stăruiau amintiri ale acestuia de la Canal, inclusiv de la trecerea prin Poarta Albă, unde a fost trimis la munci fizice epuizante. Aminteam la finalul volumului nostru de gestul mărinimos al unui gardian, fost portar la Primăria Satu Mare, care i-a facilitat transferul la niște ferme legumicole în Oltenia²⁴. Lucru care ni se pare credibil acum, când am coroborat vechile informa-

18 *Ibidem*, f. 19.

19 *Ibidem*, f. 13 v.

20 *Ibidem*, f. 20 v.

21 *Ibidem*, f. 30.

22 A.C.N.S.A.S., Ministerul Securității Statului, Arhiva Operativă, Dosar nr. 9572, vol 21, f. 69-71.

23 *Ibidem*, f. 69-72.

24 Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caietele liberale sătmărene II, Ștefan Benea (1889-1961)*, p. 141-142.

PROCES - VERBAL Nr.35

Sedința Comisiei constituită pe baza Hotărîrii Consiliului de Miniștri Nr.1554 din 22 August 1952 și a Deciziei M.A.I. Nr.744 din 25 August 1952.-

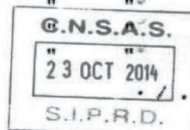
În ziua de 3 Decembrie 1952, s'a întrunit Comisia sub președinția tov.G-ral Maior de Securitate Nicolschi Alexandru, fiind prezenți următorii membri :

- Colonel de Securitate Corin Aurel
- Lt.Col.de Miliție Erdei Iosif

Secretarul Comisiei a prezentat pentru desbatere și hotărîri un număr de 57 dosare.-

I.- Pe baza materialului existent, Comisia în unanimitate analizând caz cu caz, a hotărît internarea în colonii de muncă, pe termenele arătate în dreptul fiecăruia, pedeapsa începând dela datele arătate mai jos, a următorilor :

1.- SCHVARTZKOPF PAUL	din Baia-Mare ✓	pt.24 luni dela 16.8.952
2.- BENEA ARITON -KEREKES	" " ✓	" 12 " " "
3.- WALENT IULIU	" " ✓	" 24 " " "
4.- WALENT WILHELM	" " ✓	" " " " "
5.- PRINCZINGER ANTON	" " ✓	" 36 " " "
6.- WASS FRANCISC	" " ✓	" 24 " " "
7.- HAJDU FRANCISC	" " ✓	" " " " "
8.- KANYA ARPAD	" " ✓	" " " " "
9.- RAPOLTI ALEXANDRU	" " ✓	" " " " "
10.- CRISAN IOAN	" " ✓	" 36 " " "
11.- SUTA PETRE	" " ✓	" " " " "
12.- GALL MIHAI	" " ✓	" 24 " " "
13.- BANCOS IOAN	" " ✓	" 36 " " "
14.- LOCSEI COLOMAN	" " ✓	" 24 " " "
15.- KOVACS FRANCISC	" " ✓	" 36 " " "
16.- NAGY OSKAR	" " ✓	" 24 " " "
17.- RADU VASILE	" " ✓	" " " " "

- 2 -

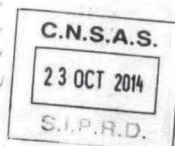
18.- DRAVESKI CAROL	din Baia-Mare ✓	pt. 24 luni dela	16.8.952
19.- DAICS MIHAIL	" " ✓	" " " "	" " "
20.- ANDRECA GHEORGHE	" " ✓	" " " "	" " "
21.- BENEA ȘTEFAN	" " ✓	" 60 " "	" " "
22.- CODREA IOAN -NUTU	" " ✓	" 36 " "	" " "
23.- DUNCA VASILE	" " ✓	" " " "	" " "
24.- DUNCA EUGEN	" " ✓	" 48 " "	" " "
25.- DUMITRESCU SABIN	" " ✓	" 60 " "	" " "
26.- GODJA VASILE	" " ✓	" 48 " "	" " "
27.- MURGU IOAN	" " ✓	" 60 " "	" " "
28.- MERCEA GHEORGHE	" " ✓	" 48 " "	" " "
29.- POP GAVRILA	" " ✓	" 60 " "	" " "
30.- PERHAITA ALEXANDRU	" " ✓	" 24 " "	" " "
31.- SUTA IOAN	" " ✓	" 48 " "	" " "
32.- SCRIDON IOAN	" " ✓	" 60 " "	" " "
33.- TOMA GAVRIL	" " ✓	" 36 " "	" " "
34.- TANTAS VASILE	" " ✓	" 30 " "	" " "
35.- DUCEC ION	" Reg. Suceava ✓	" 48 " "	20.8.952
36.- BUSUIOC CONSTANTIN	" " ✓	" 60 " "	21.8.952
37.- BUSUIOC IOAN	" " ✓	" 48 " "	" " "
38.- TUDOSE NICOLAE	" " ✓	" 24 " "	11.9.952
39.- DUMITRIAN VERONICA	" " ✓	" " " "	" " "
40.- PATU GHEORGHE	" " ✓	" " " "	10.9.952
41.- SEMO ILIE	" București ✓	" 60 " "	20.1.952

II.- Materialul prezentat neconstituind probe suficiente pentru încadrare în C.M., Comisia a hotărât în unanimitate, respingerea dosarului numitului :

1.- LEU ALEXANDRU din Osmanu-Galați ✓

III.- Comisia în unanimitate a hotărât respingerea dosarelor celor menționați mai jos, deoarece nu se încadrează în prevederile ord.490 :

1.- ANTONIU VASILE	din Baia-Mare ✓
2.- CIOCOTISAN NICOLAE	" " ✓
3.- MOROSAN PETRU	" " ✓
4.- NICOARA CORNEL	" " ✓
5.- DUMBRĂVICEANU ALEXANDRU	" " ✓
6.- TATARU VASILE	" " ✓

- 3 -

7.- VICSAY ANDREI	din Baia-Mare ✓
8.- MOSUT IOAN	" " ✓
9.- BUSECAN GHEORGHE	" " ✓
10.- KIS EMERIC	" " ✓
11.- HARAND DEZIDERIU	" " ✓
12.- ALBU ANTON	" " ✓
13.- COSTEA SIMION	" " ✓
14.- INDRINEANU SIMION	" " ✓
15.- VOISA EMILIAN	" " ✓

IV.- Pe baza hotărîrilor luate, Secretarul
Comisiei va lua toate măsurile pentru aducerea lor la
îndeplinire.-

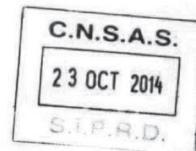
/Președinte
G-ral Major de Securitate
Nicolschi Alexandru

Membri,

Colonel de Securitate
Cotin Aurel

Lt. Col. de Miliție
Erdei Iosif

Secretar
Mateescu E.

tii primite de la rudeni cu cele aflate în documentele de la C.N.S.A.S.

Documentele ne ajută să aflăm că la începutul anului 1954 Ștefan Benea se afla în Penitenciarul Giurgiu. La 3 februarie 1954, membrii subcomisiei din M.A.I., lt. Stănescu Marin și lt. St. Anghel, după ce îi schițează un tablou biografic, realizat în urma unui interogatoriu, datat în aceeași zi, citat de altfel în studiul nostru, concluzionează: „Ținând cont că, obiectivul nostru este un element în vârstă de 65 de ani, și bolnav și neprezentând un pericol pentru regimul nostru, propunem să fie pus în libertate”²⁵. Dovada bolilor lui Ștefan Benea este semnată a doua zi, 4 februarie 1954, de către medicul Penitenciarului Giurgiu, dr. Negulescu Mihail, care „examinând pe deținutul Benea Ștefan” a constatat că suferă de: „miocardită, hernie inginală dreaptă (punct hernian drept)” declarându-l „apt pentru muncă ușoară”²⁶.

În data de 3 februarie 1954 este întocmită și o declarație autobiografică, care credem că a fost scrisă de Ștefan Benea, corectitudinea numelor localităților sătmărene venind în sprijinul afirmației noastre. Nedatat, există și un proces-verbal de interogatoriu, care de asemenea bănuim că a fost scris de Ștefan Benea²⁷. Ambele documente prezintă prețioase informații din celelalte perioade ale vieții sale, de aceea am considerat important să le redăm în întregime, anexându-le studiului nostru²⁸. Din alte documente aflăm că dr. Ștefan Benea cunoștea foarte bine limbile maghiară și germană, și, mai slab franceza, italiana și engleza. În anul 1925 a călătorit pentru 30 de zile la Londra²⁹.

În interogatoriu Ștefan Benea mărturisea că, în cadrul activității politice în cadrul P.N.L. „a participat la toate ședințele”, luând cuvântul aproape de fiecare dată, lucru confirmat de presa interbelică și reflectat în volumul nostru. Sunt, într-adevăr, lucruri reale, cum reale erau și numele unor fruntași liberali împreună cu care Ștefan Benea a activat: Teofil Dragoș, Octavian Ardelean, Ioan Ursu, Aurel Dragoș, Ioan Scurtu (Vasile Scurtu de fapt), Flaviu Șuluțiu.

Probabil că din Penitenciarul Giurgiu este transferat la Închisoarea Pitești, mărturie stând procesul verbal de transferare precum și Ordinele

25 A.C.N.S.A.S., *Dosarul de anchetă BENEA ȘTEFAN*, nr. 19358, f. 2-3.

26 *Ibidem*, f. 6.

27 *Ibidem*, f. 9-9 v.

28 *Ibidem*, f. 9-11.

29 *Ibidem*, f. 13.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Subcomisia Nr.3

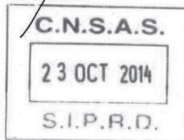
1
10 Iunie 1954

STRICT SECRET

Exemplar Nr.1

Liber

R E F E R A T

Cu propunerea ca **BENEA STEFAN** încadrât în C.M. pe timp de 60 luni conf. ~~Dev. Nr. 1019~~ ^{MAI} Nr. 1019/1952, să fie pus în libertate.-

BENEA STEFAN născut la 6 Ianuarie 1889 în comuna Chiuvis-Baia Raionul Baia Mare, fiul lui Avram și Eufrozina, de profesie funcționar, originea specială țărăn sărac, ca studii are 8 clase liceu, serviciul militar satisfăcut, căsătorit fără copii, fără avere, cu ultimul domiciliu în Satu-Mare Str. Bernad Andrei Nr. 3, arestat la 16 August 1952 în cadrul ordinului 490 cabinet.-

Din materialul existent la dosar și cercetărilor rezultă că susnumitul se înscrie în P.N.L. Brăteanu în anul 1922, iar în urma activității desfășurate în anul 1925 a fost numit ca vice-presedinte al organizației PNL orășenești din Baia Mare, iar în anul 1933 a fost numit ca presedinte al PNL Brăteanu din orașul Baia Mare, funcție ce o deține până în anul 1938 când toate partidele au fost dizolvate.-

După 23 August 1944, susnumitul își continuă activitatea în PNL Brăteanu, dar de data aceasta ca simplu membru până în anul 1947.-

În Penitenciar nu este cunoscut cu material, este bolnav suferă de miocardită și reumatism.-

P R O P U N E M "

Să fie pus în libertate.--

SEFUL SUBCOMISIEI

LT. MAJOR

[Signature]
Ionita V.-

Slt. Birou Gh.-
[Signature]

16-01-1954

Conf. P. V. Nr. 75/1954 Comisia Centrală M.A.I. a hotărât eliberarea susnumitului

Câmpeanu

3

- 2 -

În perioada anilor 1932 - 1936, a fost și membru în
Comitetul județean, iar în perioada anilor 1933 - 1936 a fost și
primar al orașului Satu Mare .-

Dupa 23 august 1944, obiectivul nostru numai desfasoara
nici o activitate politica pe linie de PNL .-

În anul 1947, se înscrie în Frontul Plugarilor din
Satu Mare unde a activat pana la data retinerii .-

În perioada cat a fost membru la Frontul "lugarilor a
luat parte la sedinte, la conferinte, a fost corespondent volun-
tar la "Iarul Frontul "lugarilor, a dus o propaganda culturala
în comunele HÂMBUD, PATAU, LAZURI, BOTIZ, si SALMAREL, -

Din anul 1948, si pana în anul 1950, a fost responsabil
cultural .-

Din recercetarile facute se constata ca, susnumitul pana
la 23 august 1944, a fost un atasat al partidului PNL Bratianu
în urma carui fapt datorita si activitatii sale a fost vice-
presedinte, presedinte, membru în comitetul județean si primar în
perioadele sus aratate .-

Însa, cu toate ca, a fost un atasat al acestui partid
dupa 23 august 1944, nu-si mai reia activitatea pentru a duce
o politica în favoarea PNL -ului si se înscrie în Frontul
Plugarilor .-

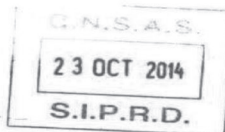
În ocazia alegerilor din anul 1946, - 1948, voteaza
în favoarea blocului .-

Ținând cont ca, obiectivul nostru este un element în
varsta de 65 ani, si este bolnav si neprezentand un pericol pentru
regimul nostru, propunem sa fie pus în libertate .-

MEMBRII SUBCOMISIEI M.A.I.

Lt. Stănescu Marin

Lt. St. Anghel

de mutare dintr-o celulă în alta, dateate în cursul lunilor martie și aprilie 1954³⁰. Foaia de transferare precizează că Ștefan Benea fusese transferat pentru „executarea pedepsei”, nefiind specificat faptul că urma să fie anchetat³¹. A fost anchetat la Pitești de către lt. Cricopol Ioan, delegat al U.M. nr. 0336 a M.A.I.³²

La 10 iunie 1954 Subcomisia nr. 3 din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, în numele căreia semnau lt.-major Ioniță V. și slt. Biru Gh. propunea punerea lui în libertate, fiind suferind de miocardită și „reumatism”. În 16 iunie 1954, conform Procesului Verbal nr. 35/954 Comisia Centrală M. A. I. a hotărât eliberarea susnumitului, semnează [indescifrabil] Câmpeanu³³.

Eliberarea s-a produs la data de 21 iunie 1954, conform Ordinului nr. 68295 din 1954. Desigur, la eliberare, conform procedurilor „beneficiarul” semna o declarație privind nedivulgarea a nimic „din cele văzute și auzite în locurile de detenție” pe unde a trecut și nici despre „persoanele încarcerate”³⁴.

Tot din această fișă care i-a fost făcută la eliberare aflăm că printre rude amintește frații Ioan (conducător tehnic la Întreprinderea comunală Satu Mare, domiciliat pe str. 25 Octombrie – azi Piața Corneliu Coposu, nr. 14) și Joil Avram (mecanic șef la Uzina Electrică Satu Mare, domiciliat pe str. Ocsko Terezia – azi Cardinal Iuliu Hossu, nr. 26), precum și vărul Silviu Benea (procuror, locotenent la Sighetu Marmăției, domiciliat în acel oraș). Găsim și numele a doi prieteni, Iosif Ster sau Stern (administrator al Bufetului C.F.R. Satu Mare, str. Grigore Ureche,

30 *Ibidem*, f. 26.

31 *Ibidem*, f. 30.

32 *Ibidem*, f. 27.

33 *Ibidem*, f. 1.

34 *Ibidem*, f. 25.

nr. 16, posibil a fi fost rudă cu a doua soție a lui Ștefan Benea) și Petru Măgureanu (director al Întreprinderii Astrahan Satu Mare, domiciliat pe Calea Traian, nr. 1)³⁵.

După cum ne mărturisea doamna profesoară Monica Benea, până către sfârșitul vieții, unchiul soțului său (Mihai Benea, fiul fratelui lui Ștefan Benea, Avram Joil) a fost încadrat la aceeași pomenită deja Întreprindere „Combustibilul”.

Apartenența lui la formațiunea liberală și râvna cu care a muncit în cadrul acesteia, au făcut să fie mereu în atenția celor care îl supravegheau. O dovadă în acest sens o constituie faptul că la finele anului 1956, în 28 decembrie, dosarul său a fost verificat de lt. Boboescu Emil, specialist pe problemele „de politică liberală”³⁶.

Portretul „executat” de cei care l-au întemnițat ne arată chipul unui om sfârșit de necazurile care se abătuseră asupra lui și, mai ales, asupra țării sale.

35 *Ibidem*, f. 32.

36 *Ibidem*, opis dosar nr. 19358.

Bibliografie

1. Arhiva Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), Ministerul Securității Statului, *Dosarul de anchetă BENEA ȘTEFAN*, din Arhiva Operativă, nr. 19358.
2. „Szatmári Friss Újság”, Satu Mare, an V, nr. 202, 15 octombrie 1994.
3. *Erdélyi monografia (Monografia Ardealului)*, szerkesztették: Várady Aladár, Berey Géza, Satu Mare, 1934.
4. Porumbăcean, Claudiu; Dulgău Bujor, *Oameni din Sătmărean*, Ed. Solstițiu, Satu Mare, 2000.
5. Porumbăcean, Claudiu; Câmpean, Viorel, *PNL Satu Mare. Tradiție și contemporaneitate*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2011.
6. „Szatmári Friss Újság”, Satu Mare, an V, nr. 202, 15 octombrie 1994, p. 1.
7. Porumbăcean, Claudiu; Câmpean, Viorel, *Caietele liberale sătmărene I, Emil Tișcă (1881-1965)*, Ed. Argonaut, Ed. Muzeului Sătmărean, Cluj Napoca, Satu Mare, 2013.
8. Porumbăcean, Claudiu; Câmpean, Viorel, *Caietele liberale sătmărene. II, Ștefan Benea (1889-1961)*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2014.
9. Predescu Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, București, 1999, p. 187.

Anexa 1

Proces-Verbal de interogator

Arestat Benea Ștefan, născut în anul 1889 la data de 6 ianuarie în comuna Chiuzbaia, raionul Baia Mare, fiul lui Avram și Eufrosina, căsătorit cu Margareta, de profesie funcționar, cu domiciliul în Satu Mare, regiunea Baia Mare, declar următoarele:

21 Ianuarie 1954

Orașul Giurgiu

În anul 1920 m-am înscris în PNL (Brătianu) fiind recomandat de numitul Dragoș Teofil, care pe atunci era președintele organizației din Satu Mare. În acest partid am stat până în 1938. Activitatea mea politică s-a desfășurat în orașul Satu Mare și care a constat în participări la ședințe unde luam cuvântul și arătam linia trasată de conducerea PNL. Datorită atașamentului meu față de PNL, datorită activității mele, în 1931 am fost ales ca vicepreședinte al organizației PNL unde am deținut-o până în anul 1933, când am fost ales președinte al organizației PNL din orașul Satu Mare. Această funcție am deținut-o până în anul 1936. tot datorită activității mele în perioada din 1932-36 am fost și membru în delegația permanentă a județului Satu Mare. Am luat parte la congresul partidului pe județ. Mai declar că am fost și primarul orașului Satu Mare din 1933-1936.

După 23 August 1944 eu nu am mai depus nici o activitate pe linie de PNL, ci m-am înscris în 1947 în „Frontul Plugarilor” unde am activat până la data reținerii. La „Frontul Plugarilor” am activat atât în orașul Satu Mare, cât și în județ pe linie culturală și politică. Am luat parte la ședințe și am ținut conferințe cu caracter politic și educativ. La alegerile din 1946 am votat în favoarea Blocului Democrat.

Aceasta îmi este declarația pe care o dau fiind scrisă de mine, nesilit de nimeni!

Benea Ștefan

**Arhiva Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), Ministerul Securității Statului, Dosarul de anchetă BENEA ȘTEFAN, din Arhiva Operativă, nr. 19358, f. 9-9v.*

Anexa 2

Declarație Autobiografică

Subsemnatul Benea Ștefan, născut la 6 Ianuarie 1889 în comuna Chiușbaia, raionul Baia Mare, Regiunea Baia Mare, fiul lui Avram și Eufrosina, căsătorit cu Margareta, de profesie funcționară, fără copii, cu domiciliul actual în Satu Mare, str. Bernat Andrei nr. 3, raionul Satu Mare, regiunea Baia mare.

Tatăl meu să numea Cherecheș-Benea Avram, căsătorit cu Eufrosina, decedați din anii 1907 și 1917, cu 2 copii în viață, cu domiciliul în Satu Mare, regiunea Baia Mare. Nu au posedat nici un fel de avere. Nu au făcut politică. Am doi frați și anume: Ioan Benea, de ani 56 căsătorit cu un copil, în prezent divorțat, cu domiciliul în Satu Mare, str. 25 Octombrie Nr. 14, de profesie funcționar. Nu posedă niciun fel de avere, nu a făcut politică în trecut și nici în prezent! Avram Benea, de ani 52, căsătorit cu Elena, au 2 copii, cu domiciliul în Satu Mare, str. Ocsko Terezia Nr. 24, Regiunea Baia Mare, de profesie mecanic. Nu posedă nici un fel de avere. Ca politic este membru în PMR.

În 1895-99 am urmat Școala primară în comuna Chiușbaia. Dela 1899-1907 am urmat liceul din orașul Baia Mare. Din 1907-1912 am urmat Facultatea de Drept din Cluj. În 1912-13 am făcut stagiul militar în armata austro-ungară la Regimentul 82 infanterie, m-am eliberat cu gradul de plutonier. Din 1913-13 am fost avocat stagiar în Baia Mare. Din 1914-1918 am fost mobilizat în armate austro-ungară la regimentul 2 infanterie, unde am luat parte la luptele de pe frontul din Galiția, Italia și Franța. În 1919-20 avocat stagiar în Baia Mare, în 1920-1922 avocat definitiv în Satu Mare, din 1922 până în 1928 în București. Din 1929-1940 am funcționat ca avocat la Tribunalul din Satu Mare. Din 1940-1947 funcționar la Fabrica Laromet, București. Din 1947-1952 funcționar la Federala Cooperativelor, la Cooperativa Sătmareana, la Întreprinderea locală Lignitul și Combustibilul din Satu Mare.

În 1930 m-am căsătorit cu Elena, de profesie medic, decedată în 1941. Nu a posedat nici un fel de avere. Ca avere nu posed nimic în prezent și nici în trecut.

Din punct de vedere politic în 1920 m-am înscris în PNL Brătianu,

organizația din Baia Mare, fiind recomandat de Dragoș teofil, dost președintele organizației județene al PNL Brătianu din județul Satu Mare.

În această organizație am luat parte la ședințele ce să țineau în cadrul partidului, după care am luat parte la congresul partidului care s-a ținut la Baia Mare, iar în 1931 am fost ales ca vicepreședinte al organizației din orașul Satu Mare, funcție ce am deținut-o până în 1933 când am fost ales Președinte al organizației din orașul Satu Mare, funcție ce am deținut-o până în anul 1937. În perioada 1932-36 am fost și membru al Comitetului județean, 1933-36 am fost primar al orașului Satu Mare.

După 23 August 1944 nu am mai desfășurat nici un fel de activitate politică în cadrul partidului PNL Brătianu.

În 1947 m-am înscris în Frontul Plugarilor din Satu Mare. Ca activitate în acest partid am luat parte la ședințe, la conferințe și am fost corespondent voluntar la ziarul Frontul Plugarilor. Am dus propagandă culturală în comunele Ambud, Potău, Lazuri, Botiz, Sătmărel. În Frontul Plugarilor am fost responsabil cultural din anul 1948-1950.

Am ținut conferințe în cadrul „Arlus-ului” și altele. Aceasta îmi este delcarația-autobiografică pe care o dau și o semnez fiind scrisă de mine.

Benea Ștefan

3 Febr. 1954, Giurgiu

**Arhiva Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), Ministerul Securității Statului, Dosarul de anchetă BENEA ȘTEFAN, din Arhiva Operativă, nr. 19358, f. 10-11.*

Anexa 3

Declarație

Subsemnatul Vintilă Zaharie, născut la 18 Aprilie 1920 în Com. Săucele Raionul Târnăveni Reg. Tg. Mureș, fiul lui Vintilă și Rozalia, absolvent a lic. Comercial cu domiciliul în Satu Mare str. Breiner Bela nr. 2, cu serviciul militar satisfăcut declar următoarele:

Cu privire la persoana lui Benea Vasile știu că acesta a fost membru activ și de conducere a partidului național liberal – Brătianu. Întreaga lui activitate din acest partid a fost antimuncitorească și reacționară. Activitatea acestuia nu s-a rezumat însă numai aici și după răsturnarea regimului burghezo-moșieresc după anul 1944 acesta a continuat să ducă o activitate de calomnie a regimului nostru democratic și să spună că regimul comuniștilor nu va ținea prea mult doar până sunt complet pregătiți anglo-americanii de războiu. Acesta declară că nu va fi prea departe timpul când va avea ocazie să-i judece pe nemernicii de comuniști pentru toate fărădelegile pe care le fac azi. Este un dușman al clasei muncitoare.

Aceasta î-mi este declarația pe care o dau și semnez.

Satu Mare, 18 August 1952

Z. Vintilă

*Arhiva Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), Ministerul Securității Statului, Dosarul de anchetă BENEA ȘTEFAN, din Arhiva Operativă, nr. 19358, f. 16.

Ștefan Benea, ultima perioadă a vieții

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Ștefan Benea, primar, Satu Mare, Chiuzbaia, avocat, deținut politic, perioada interbelică.*

Născut la 6 ianuarie 1889 în pitoreasca localitate Chiuzbaia din județul Satu Mare (astăzi județul Maramureș), despre care spunea că „că nici Elveția nu e mai frumoasă”, avocatul Ștefan Benea devine una dintre cele mai reprezentative figuri ale liberalismului sătmărean.

A urmat Academia Comercială la Graz și Facultatea de Drept la Cluj, unde ulterior va obține titlul de doctor în drept. După absolvire a practicat avocatura la Satu Mare (1920 – 1922), apoi la București (1922 – 1928), revenind în Satu Mare, unde va deveni și primjuristconsult al Băncii Românești – Sucursala Satu Mare, iar din 1939 decan al Baroului avocaților. De asemenea a mai ocupat funcțiile de președinte al Camerei de Comerț și Industrie Satu Mare și de director al Băncii *Creditul Agricol Sătmărean*.

În plan politic Ștefan Benea este membru al P.N.L., fiind ales la 5 octombrie 1928 președinte al organizației liberale a municipiului Satu Mare, iar la 7 noiembrie același an va deveni secretar general al P.N.L. organizația județului Satu Mare. Începând cu 18 decembrie va îndeplini funcția de primar al Sătmăruului până la finele anului 1937, perioadă în care orașul va cunoaște o dezvoltare fără precedent. În timpul acestui mandat Primăria a cheltuit sume importante de bani pentru amenajarea și repararea străzilor din oraș, a contribuit la ridicarea Casinei Naționale, oferind și parcela din pasajul „Dacia”; cu 600.000 lei a cumpărat terenul (aparținând lui Reiter) donat pentru construirea Palatului Prefecturii (actualul Muzeu Județean); a demarat lucrările de deschidere a Bulevardului Eliberării; a construit azilul de bătrâni din strada Avram Iancu; s-au efectuat amenajări ale rețelei de canalizare; a contribuit la organizarea „Lunii Sătmăruului”, cel mai mare concert coral interbelic; a donat cercetașilor „Grădina Romei” ș.a.

Datorită activității sale, la Congresul P.N.L. din 30 mai 1935 este ales vicepreședinte atât al organizației județene cât și la municipiu, iar

din 1937 va deveni consilier de drept al Consiliului Județean Satu Mare.

De asemenea, a fost pentru o bună perioadă de timp redactor șef al săptămânalului „Gazeta Sătmarului” (oficiosul P.N.L.).

Pentru meritele sale a fost decorat cu Ordinul Coroana României în grad de Cavaler prin Decretul nr. 1836/1935 și Meritul Comercial și Industrial cl. I, Decret nr. 738/1935, iar în semn de recunoaștere pentru bunele relații avute la nivelul conducerii orașului și județului Satu Mare cu localitățile învecinate din Cehoslovacia, Ștefan Benea a fost decorat, împreună cu prefectul județului Octavian Ardelean cu Marele Ordin cehoslovac „Leul Alb” în grad de comandor.

Ștefan Benea the Final Period of his Life

(Summary)

Keywords: *Ștefan Benea, mayor, Satu Mare, Chiuzbaia, lawyer, political prisoner, interwar period.*

Born on January 6, 1889, in the picturesque village of Chiuzbaia in the County of Satu Mare (nowadays in the County of Maramureș), about which he said „that not even Switzerland is more beautiful”, the lawyer Ștefan Benea became one of the most representative figures of Satu Mare liberalism.

He attended courses at the Commercial Academy in Graz and at the Law Faculty in Cluj, where later he was awarded the title of Doctor in Laws. After graduation, he practiced law in Satu Mare (1920 – 1922), then in Bucharest (1922 – 1928), returning to Satu Mare, where he became the principal legal advisor of the Romanian Bank (Banca Românească) – Satu Mare Branch, and from 1939 the Dean of the Attorneys Bar. He also held the positions of President of the Satu Mare Chamber of Commerce and Industry and Director of the Satu Mare Agricultural Credit Bank (*Creditul Agricol Sătmărean*).

Politically, Ștefan Benea was a member of the National Liberal Party (P.N.L.), his name being found on the lists of liberal candidates from 1922. On October 5, 1928 he was elected president of the liberal organization of Satu Mare Municipality, while in the same year on October 7 he became secretary general of the P.N.L. Satu Mare County organization. Starting on December 18, 1933 he held the position of Mayor of Satu Mare until the end of 1937, a period in which the city experienced unprecedented development.

Due to his work, with the P.N.L. Congress held on May 30, 1935 he was elected vice-president of the county and municipal organization, and in 1937 he became counselor by right of the Satu Mare County Council. Moreover, for a long period of time he was editor in chief of the weekly newspaper „Gazeta Sătmăruului” (the official newspaper of P.N.L.) his link with the press in Satu Mare is also revealed also by his collaboration with „România de Nord”.

During his term of office as mayor, the city experienced a period of an unprecedented development. The City Hall spent important sums of money on building and repairing the city roads, contributed to the raising of the National House (Casa Națională), offering also the parcel in „Dacia” passage (this edifice was assigned a separate chapter in this paper).

Of great importance was the building of the „National House” (as we shall see in the pages dedicated to this achievement) and of the „Administrative Palace” („Palatul Administrativ”), whose „foundation stones” were consecrated on July 20, 1935.

In recognition of his achievements he was awarded the Order of the Crown of Romania (Ordinul Coroana României) with the rank of Knight pursuant to the Decree no. 1836/1935 and received the Commercial and Industrial Merit (Meritul Comercial și Industrial) first class in accordance with Decree no. 738/1935. In recognition of the good relations of the Satu Mare Municipality and the County administration with the neighboring localities in Czechoslovakia, Ștefan Benea received together with the county prefect, Octavian Ardelean, the Great Czechoslovakia Order „The White Lion” („Leul Alb”) with the rank of comandor.

Primarii oraşului Baia Mare în perioada 1949-1989.

Cronologia lor şi câteva date personale.

Dr. Robert C. Tökölyi

Absolvent al Facultăţii de Istorie şi Filosofie, Secţia Istorie, Specializarea Istorie Contemporană, Universitatea “Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca (2004) şi al Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative, Secţia Administraţie Publică, Universitatea “Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca (2010); Masterat în Drepturile Omului, Universitatea de Nord Baia Mare (2006); Doctor al Institutului de Istorie „George Bariţiu” din

cadrul Academiei Române, Filiala Cluj. Profesor, în prezent arhivist la Arhivele Naţionale Maramureş. Autor al volumului Alexiu Pokol. Viaţa şi activitatea (1872-1935), Baia Mare, 2012. Domenii de interes: istoria locală, istoria presei locale; diplomaţie şi relaţii internaţionale; Holocaustul; regimuri politice în secolul XX; mişcarea feministă, drepturile omului. Articole şi materiale publicate în reviste de specialitate şi presă locală.

Cuvinte cheie: *primar, Baia Mare, administraţie locală, partid comunist, regim comunist*

Prezentul studiu reprezintă o continuare a celui anterior, publicat în nr. 7/2014 al *Revistei Arhivei Maramureşene*, despre primarii oraşului Baia Mare în perioada 1919-1949. În acest număr am ales să ne ocupăm de primarii perioadei comuniste adică de cei 14 funcţionari care au deţinut frâiele oraşului nostru în perioada 1949-1989. În cercetarea noastră am pornit, ca şi în studiul anterior, de la lista primarilor întocmită de Aurel Feştilă, cel care, pe lângă faptul că a fost activist de partid, a fost şi profesor de istorie şi autor al unor lucrări. Dacă pentru

primarii perioadei interbelice am constatat o serie de greșeli, pe care credem că le-am corectat, în ceea ce-i privește pe primarii comuniști am constatat că lista este corectă, Aurel Feștilă fiind și contemporan cu majoritatea acestora. Astfel, prezentul studiu are în vedere doar clarificarea listei primarilor care s-au aflat în fruntea orașului de-a lungul timpului și nicidecum nu urmărește să aducă vreo atingere imaginii sau memoriei celor care în perioada mai sus menționată s-au aflat la conducerea urbei. În consecință, studiul prezintă câteva informații privind viața și activitatea celor 14 lideri ai PCR care au ocupat și funcția de primar. Nu criticăm, nu judecăm și mai ales nu desconsiderăm sub nicio formă parcursul profesional sau politic al acestora, ci doar punem în ordine faptele astfel încât, la final, cercetătorii, iubitorii de istorie în general și cetățenii orașului Baia Mare în particular să cunoască persoanele sau personalitățile care au condus orașul în diferite epoci.

Având în vedere aceste mențiuni, prezentăm mai jos lista lui Aurel Feștilă pentru perioada comunistă:

Nr. crt.	Nume, prenume funcția	Perioada în care a fost primar
1	Eugen Pituk	Febr. 1949-dec. 1950
2	Carol Czetele	Dec. 1950-ian 1954
3	Vasile Leș	Ian 1954-martie 1956
4	Iuliu Vlad	Martie 1956-martie 1958
5	Vasile Șuta	Martie 1958-nov. 1964
6	Alexandru Crișan	Nov. 1963-martie 1965
7	Ludovic Pop	Martie 1965-febr. 1968
8	Ioan Vijdeluc	Febr. 1968-iulie 1971
9	Vasile Dancoș	Iulie 1971-oct. 1974
10	Traian Darolți	Oct. 1974-oct. 1979
11	Dumitru Bălan	Oct. 1979-martie 1982
12	Isăilă Pop	Martie 1982-nov 1984
13	Mihai Niculiță	Nov 1984-martie 1987
14	Gheorghe Roman	Martie 1987-dec. 1989

Lista propusă de noi în prezentul studiu coincide cu lista lui Aurel Feştilă, cu o serie de completări:

Nr. crt.	Nume, prenume	Anii de viaţă	Meseria de bază	Perioada în care a fost primar	Obs.
1	Eugen Pituk	1922-	Muncitor strungar, şofer	Febr. 1949-dec. 1950	
2	Carol Czetele	1908-	tipograf	Dec. 1950-ian 1954	
3	Vasile Leş	?	-	Ian 1954-martie 1956	
4	Iuliu Vlad	1922-	Impiegat de mişcare CFR	Martie 1956-martie 1958	
5	Vasile Şuta	?	-	Martie 1958-nov. 1964	
6	Alexandru Crişan	1929-	Inginer metalurg	Nov. 1963-martie 1965	
7	Ludovic Pop	?	-	Martie 1965-febr. 1968	
8	Ioan Vijdeluc	1930-2006	Inginer minier	Febr. 1968-iulie 1971	
9	Vasile Dancoş	1933-2004	Tehnician minier	Iulie 1971-oct. 1974	
10	Traian Darolţi	1933-1998	Tehnician mecanic	Oct. 1974-oct. 1979	
11	Dumitru Bălan	?	-	Oct. 1979-martie 1982	
12	Isăilă Pop	1932-	Licenţiat în economie.	Martie 1982-nov 1984	
13	Mihai Niculiţă	1937-	Maistru minier, economist	Nov 1984-martie 1987	
14	Gheorghe Roman	1935-	Tehnician silvic	Martie 1987-dec. 1989	

De asemenea, pentru perioada la care face referire acest studiu, este necesar să facem câteva precizări cu privire la modul de organizare a instituției primăriei. Încă din primăvara anului 1948, prin noua Constituție, regimul comunist proaspăt instaurat introducea noi reguli de organizare a țării. Ceea ce actul fundamental nu a putut cuprinde în textul său cu privire la organizarea administrației locale, a fost exprimat prin intermediul Legii 17/1949 privind organele puterii locale. Prin această lege, pentru asigurarea bunei funcționări a sfaturilor populare, sesiunea a fost organizată ca principala formă de lucru a deputaților, în cadrul căreia ei exercită deplinătatea puterii pe plan local, precizându-se norme privitoare la felurile sesiunilor și periodicitatea sesiunilor ordinare, la pregătirea și desfășurarea sesiunilor, precum și la adoptarea hotărârilor. Legea 17/1949 introduce organe noi pe plan local, care să asigure în cadrul unităților administrativ teritoriale, înfăptuirea, în mod provizoriu și până la constituirea sfaturilor populare, a sarcinilor organelor locale ale puterii și administrației de stat, precum și pregătirea alegerilor. În aceste condiții sunt instituite Comitetele Provizorii care trebuiau să exercite atribuțiile administrației locale până la primele alegeri locale pentru sfaturile populare.¹

Primele Sfaturi Populare s-au constituit în decembrie 1950 pe baza alegerilor desfășurate în aceeași lună, odată cu aplicarea noului mod de organizare teritorial-administrativă a țării în regiuni, raioane, orașe și comune. Această formă de conducere a unităților administrative s-a păstrat până în anul 1968. În această perioadă, rolul primarului era exercitat de către Președintele Comitetului Executiv de pe lângă sfaturile populare. Primul președinte al Comitetului executiv de pe lângă Sfatul Popular al Orașului Baia Mare a fost Czetetele Carol. Ulterior, prin legea 57/26 decembrie 1968 este introdus ca organism local de conducere Consiliul Popular, președintele Comitetului Executiv de pe lângă aceste consilii populare, îndeplinind și funcția de primar al localității respective.² Această formă de organizare și titulatura de mai sus au fost menținute până în decembrie 1989.

1 I. Vintu, M. Lepădătescu et al, *Sfaturile Populare –organe ale puterii de stat în RPR*, Editura Academia RPR, 1964, *passim*.

2 Legea 57/26 decembrie 1968, art. 43.

1. Eugen Pituk (7 mai 1922 -). S-a născut în Ocna Şugatag într-o familie de oameni simpli. Era de naţionalitate română şi deşi limba sa maternă era limba română, cunoştea bine şi limba maghiară. Tatăl său era zidar. Eugen Pituk a urmat, începând cu anul 1929, cursurile şcolii primare din Ocna Şugatag, pe cele ale şcolii din Hoteni după care în perioada 1934-1937 a urmat cursurile Liceului Gheorghe Şincai din Baia Mare, apoi şi-a întrerupt studiile pentru a intra în câmpul muncii. Astfel, pentru că nu avea o pregătire de specialitate, Eugen a fost nevoit să se angajeze ca ucenic strungar la Uzinele Phonix în anul 1938, unde rămâne până în anul 1942, devenind între timp muncitor strungar. În perioada anilor 1942-1943 lucrează la Budapesta într-o uzină, ca muncitor strungar. În perioada 1943-1945 a efectuat stagiul militar pe care l-a finalizat cu gradul de caporal, şofer militar la divizia a III-a autotransport. În anul 1945, din luna mai, Eugen Pituk se pare că a fost concentrat într-un lagăr american din Austria de unde a fost eliberat abia în octombrie acelaşi an. Întors în ţară, a intrat în Partidul Muncitoresc Român, fiind luat în evidenţă de către organizaţia judeţeană Satu Mare. Acest lucru l-a ajutat să-şi găsească un loc de muncă de şofer la Uzinele Phonix, unde rămâne până în anul 1948, când este scos din producţie şi numit director al Magazinului de Stat până în anul 1949.³ Apoi, din aprilie 1949 a fost promovat în fruntea administraţiei locale unde s-a remarcat ca un bun soldat al partidului, încercând să ducă la îndeplinire sarcinile ce i-au fost trasate. Eugen Pituk a deţinut funcţia

3 Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale (în continuare SJAN MM), Fond PCR Maramureş. Cadre, dos. nr. 1014-Pituk Eugen, *passim*.

de Președinte al Comitetului Provizoriu până la sfârșitul anului 1950⁴, exact perioada până la care au funcționat și comitetele provizorii. Atunci au fost organizate primele alegeri pentru sfaturile populare.

După încheierea mandatului său de primar comunist, Eugen Pituk a devenit tehnician la Întreprinderea Cloșca din Baia Mare până în anul 1952, apoi în cursul anului 1952 director la Întreprinderea Zootehnică, după care în același an a fost numit ca director la Întreprinderea "Olga Bancic" din Baia Mare.⁵ În plan politic a fost membru în Comitetul de Plasă al PMR în perioada 1949-1951 iar din 1951 membru în Comitetul Raional PMR Șomcuta Mare. A făcut parte din Sindicatul Întreprinderilor de Comerț și Industrie Locală începând cu anul 1945, ARLUS din anul 1953 și AVSAP (Asociația Voluntara pentru Sprijinirea Apărării Patriei) din anul 1954.⁶

În descrierea ce i-au făcut-o comuniștii, cu ocazia verificărilor de partid, aceștia afirmau că Pituk folosisese mașina instituției în mod excesiv în interes propriu, ceea ce ar fi dat naștere unor discuții în rândul funcționarilor «tovarăși». Pentru că în timp ce ocupa cea mai înaltă funcție din administrația locală s-a folosit de influența sa pentru a-și schimba locuința bună cu una și mai bună și că întreținea relații cu elemente dubioase și că nu a contribuit la demascarea altor elemente dușmănoase de pe plan local, dar mai ales pentru că nu a putut dovedi sub nicio formă că în timpul războiului ar fi fost prizonier la englezi, ci doar că s-a aflat în Austria, conducerea partidului a decis înlăturarea lui din poziția în care se afla, cu recomandarea ca acest personaj să nu mai primească alte munci de răspundere.⁷ Pe baza acestei analize, în anul 1952 a fost exclus din partid, un an mai târziu fiind reintegrat.

În plan personal, Eugen Pituk a fost căsătorit cu Domokos Clara, fiica lui Ștefan și Elisabeta, având împreună doi copii: Pituk Ștefan și Pituk Aneta.

4 Serviciul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN SM), *Comitetul Județean PCR Satu Mare, Comisia Județeană de verificare*, dos. nr. 14 /1950, f. 100.

5 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. *Cadre*, dos. nr. 1014-Pituk Eugen, *passim*.

6 *Ibidem*.

7 SJAN SM, *Comitetul Județean PCR Satu Mare, Comisia Județeană de verificare*, dos. 14 /1950, f. 100.

2. Czettele Carol Ludovic (26 august 1908-). S-a născut în Ferneziu într-o familie de maghiari, oameni simpli, tatăl său Frederick fiind brigadier silvic. Acesta a murit în anul 1919, soția sa, casnică, rămânând văduvă cu 5 copii: Carol, Alexandru, Gavril, Maria și Ileana.

În ceea ce privește educația lui Carol, acesta reușise să finalizeze 4 clase primare și 2 de liceu la Liceul Gheorghe Șincai, în anul 1921. Din cauza condițiilor precare de viață, Czettele Carol a fost nevoit să se angajeze ca ucenic de tipograf la Tipografia «Dacia» din Baia Mare unde după 4 ani, în 1926, a devenit muncitor calificat.

În 1926 se mută ca și calfă tipograf la Tipografia «Hermes» din Sighet, dar revine în același an la Baia Mare unde își reia munca la Tipografia «Dacia» ca lucrător tipograf, rămânând în această calitate până în anul 1930. În anul 1930 a fost recrutat în armată satisfăcând stagiul militar în cadrul Regimentului 1 Grăniceri. După o perioadă de instrucție a fost trimis la granița cu Bulgaria, la Turnu Măgurele. Mai apoi în anul 1931, a finalizat o serie de cursuri în urma cărora a devenit sergent, dându-i-se funcția de șef de pichet, de unde în anul 1932 a fost lăsat la vatră.

Întors la Baia Mare, Carol și-a reluat slujba de la Tipografia «Dacia» rămânând aici până în anul 1939 când a fost mobilizat, pentru scurt timp, într-un detașament de muncă la Brad, în Regimentul 4 CFR-Deva. Reîntors la Baia Mare a redevenit lucrător tipograf la Tipografia «Dacia» până în anul 1946. Apoi a fost numit casier la Sindicatul Minier Baia Mare până în anul 1947, responsabil de tipografie la Tipografia Sindicatului Județean Baia Mare până în 1948, inspector cu vânătoarea și responsabil cadre la Direcția Silvică Județeană până în 1950, după care din decembrie 1950 a devenit președintele Consiliului Popular Orășenesc

Baia Mare până la începutul anului 1954. După înlăturarea sa din fruntea primăriei, Czettele Carol a fost mutat ca redactor tehnic la ziarul regional Pentru Socialism iar mai apoi ca activist în cadrul Comitetului Regional al PMR, funcție din care se pensionează ulterior.

Dincolo de viața politică și de activist, Czettele Carol mai făcea parte și din numeroase sindicate, în special de profil, (Sindicatul Muncitorilor Grafici, Sindicatul Muncitorilor din Baia Mare, Sindicatul Poligrafic) în perioada 1922-1948. Era de asemenea membru în Uniunea Populară Maghiară, Crucea Roșie și AVSAP în perioada 1945-1955.

În plan personal, a fost căsătorit cu Tar Etela și împreună au avut trei copii.⁸

3. Leș Vasile. Originar din Cavnic. Înainte de a deveni primar la Baia Mare a deținut aceași funcție la Copalnic Mănăstur.

4. Vlad Iuliu (7 august 1922 -?). S-a născut în Lunca Bradului, județul Mureș, la acea vreme. Tatăl său era cantonier CFR, deci Iuliu provenea dintr-o familie simplă de muncitori. Vlad Iuliu a mai avut 3 surori: Irina, Elena, Irma. De fapt, întreaga sa familie era formată din oameni simpli, țărani sau muncitori CFR. Finalizase școala elementară la Valea Strâmbă, județul Ciuc, apoi clasele IV-V le-a continuat la Blaj. Clasele de liceu le-a început la liceul «Sf. Gheorghe», din Gheorgheni fiind ulterior elev la liceul «Regele Ferdinand» din Turda în perioada 1934-1938. Deși la origine era ro-

mân, datorită mediului în care a trăit, cunoștea bine și limba maghiară.

Din punct de vedere profesional, cariera lui Vlad Iuliu s-a con-

8 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. Cadre, dos. 2318-Czettele Carol, *passim*.

fundat mulți ani cu viața de ceferist. Astfel, în perioada 1940-1949 a fost pe rând fie un simplu lucrător ceferist, fie frânar, telegrafist, impiecat de mișcare la diferite stații de tren în Gheorgheni, Târgu-Mureș, în județul Sălaj sau în județul Satu Mare. O scurtă perioadă cuprinsă între anii 1943-1944 și-a întrerupt munca pentru a satisface stagiul militar, în Ungaria, la Nyiregyhaza, la aviație, fiind trecut în rezervă cu gradul de soldat.

Din anul 1949 și-a început cariera administrativ-politică. Astfel, a fost pe rând activist la Comitetul Județean al PUR din Satu Mare, instructor la București la consiliul de miniștrii, șeful secției agricole la Sfatul Popular Regional Baia Mare culminând în anul 1954 cu numirea sa ca vicepreședinte al Sfatului Popular Regional Baia Mare, iar mai apoi, în anul 1956, primar al orașului Baia Mare (președinte al comitetului executiv al sfatului popular orășenesc). Dincolo de diferitele organisme de partid, Vlad Iuliu a făcut parte și din Sindicatul salariaților CFR, Sindicatul Poligrafic, precum și din ARLUS și AVSAP.

A fost medaliat de către Prezidiul Marii Adunări Naționale cu Ordinul Muncii pentru merite deosebite în muncă, în anul 1954.

În plan personal, s-a căsătorit cu Nagy Viorica. Socrul său a ocupat la un moment dat și el funcția de primar într-o localitate din Ungaria. Împreună cu soția au avut doi copii: Iuliu și Ștefan.⁹

5. Vasile Șuta. Până în acest moment nu avem informații despre viața și activitatea sa. Rămâne deschis cercetărilor ulterioare. Singura informație relevantă este aceea că înainte de a deveni primar, a ocupat funcția de vicepreședinte al Sfatului Popular Regional Baia Mare în perioada 1950-1958.¹⁰ După ce a fost înlăturat de la conducerea primăriei, Vasile Șuta a devenit directorul Întreprinderii de Transport Local, în perioada 1964-1969.¹¹

6. Alexandru Crișan (1 octombrie 1929- ?) S-a născut în Prundu Bârgăului, județul Bistrița Năsăud într-o familie simplă de muncitori, având încă un frate și două surori. După finalizarea școlii elementare a

9 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. Cadre, dos. 1348-Vlad Iuliu, *passim*.

10 Vasile Gaftone, *Baia Mare cosmopolită. O istorie polemică a fondării și modernizării urbei*, Cluj Napoca, Editura Risoprint, 2014, p. 155.

11 Informație disponibilă la adresa <http://www.urbisbaiamare.ro/index.php?mod=istoric>

urmat cursurile Liceului Mixt din Huedin și Liceului George Barițiu din Cluj, pe care le-a finalizat în anul 1950. S-a înscris la Facultatea de Chimie din Cluj de unde, după un an s-a transferat la Institutul Politehnic, Facultatea Metalurgică din București pe care a absolvit-o în anul 1955, devenind inginer metalurg. Ulterior a mai finalizat și cursurile Academiei Ștefan Gheorghiu.

După finalizarea studiilor a fost repartizat la IMMN Baia Mare unde a îndeplinit diferite funcții: inginer tehnolog, inginer principal mecanic și șef serviciu. Întrucât a desfășurat o activitate profesională bună, a fost cooptat în comitetul partid și comitetul sindical din întreprindere.

În anul 1959 a fost promovat instructor, apoi secretar cu probleme economice la Comitetul Orășenesc de Partid Baia Mare, iar din noiembrie 1963 a fost ales în funcția de președinte al Comitetului Executiv al Sfatului Popular Baia Mare. În decembrie 1965 a fost încadrat adjunct, apoi a fost promovat șef al comisiei economice de la Comitetul Regional de Partid Maramureș. În februarie 1968 a fost numit director al Direcției Județene pentru probleme de muncă și ocrotiri sociale, dar la sfârșitul anului a fost numit președinte al Biroului Comitetului Executiv Județean de Partid Maramureș. De asemenea, a fost în aceeași perioadă și deputat în Consiliul Popular Județean, membru al Comitetului Executiv al Consiliului Central al Sindicatelor și membru al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste. În 1980 a devenit prim vicepreședinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Orașului Baia Mare până în anul 1984 iar din 1984 deputat municipal și membru în biroul comitetului municipal Baia Mare. În paralel, din 1984 a fost încadrat ca inginer principal la Întreprinderea Metalurgică de Metale Neferoase Baia Mare.

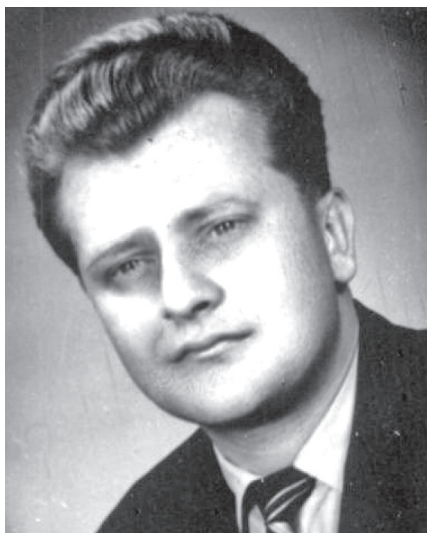

A fost membru al Sindicatului Ministerului Învăţământului Public, Sindicatului Petrol-Chimie şi Sindicatului I.A.S. precum şi în UAER, ASIR, AVSAP şi ARLUS. Pe parcursul carierei sale a primit Ordinul Muncii clasa a III-a şi Ordinul Steaua Republicii clasa a V-a precum şi alte 10 medalii ale RSR.

În plan personal a fost căsătorit cu Top Maria Georgeta, profesoară de chimie şi împreună au avut doi copii: Tudor şi Daniela.¹²

7. Pop Ludovic. În această fază a cercetărilor nu avem informaţii cu privire la viaţa şi activitatea acestui personaj. A fost primarul oraşului în perioada martie 1965 - febr. 1968.

8. Ioan Vijdeluc (17 februarie 1930-15 noiembrie 2006) A absolvit Facultatea de Mine Bucureşti în anul 1954. A fost inginer şef şi director al Exploatării Miniere Nistru, activist la secţia economică a PCR Maramureş în perioada 1966-1968. Ulterior a fost director tehnic la Centrala Minereurilor Baia Mare A fost prim secretar PCR primarul oraşului Baia Mare în perioada februarie 1968-iulie 1971. A murit în anul 2006, în Săsar.¹³

9. Dancoş Vasile (12 aprilie 1933-13 noiembrie 2004). S-a născut la 12 aprilie 1933 în Baia Mare într-o familie de muncitori, tatăl său, Simion fiind topitor. Mai avea 3 fraţi şi o soră. A finalizat şcoala primară la Baia Mare, după care în anul 1944 s-a înscris la Liceul Gheorghe Şincai. În anul 1948 a fost admis în anul al II-lea la Şcoala Medie Tehnică Minieră pe care o absolvă în anul 1950 şi se încadrează în câmpul muncii la Intreprinderea Minieră Nistru ca maistru, iar mai apoi ca normator.

12 SJAN MM, Fond PCR Maramureş. Cadre, dos. 329-Crişan Alexandru, *passim*.

13 Vasile Gaftone, *Partide şi politicieni din Maramureş. De la partidul unic la multipartidism*, Baia Mare, 2009, p. 289.

În perioada 1952-1955 satisface stagiul militar în Dorohoi, fiind trecut în rezervă cu gradul de sergent.

Revine la Nistru ca tehnician pentru protecția muncii și devine președintele sindicatului din întreprindere. În 1959 este trimis la școala de partid de 2 ani de la Cluj, la finalizare fiind promovat ca activist de partid și îndeplinind funcțiile de instructor la Comitetul Regional de Partid Maramureș, membru în Colegiul Regional de Partid, secretar cu probleme organizatorice și prim secretar al Comitetului Raional de Partid Șomcuta Mare, secretar cu probleme organizatorice și agricole la Comitetul Județean de Partid Maramureș, iar din 1971 prim secretar al Comitetului Municipal Baia Mare. În anul 1974 a fost promovat ca secretar cu probleme organizatorice la Comitetul Județean de Partid Maramureș. În 1982 a fost numit director la Întreprinderea de Morărit și Panificație Baia Mare.

A activat și în Sindicatul Minier și Sindicatul IAS, UCFS și ARLUS.

În plan personal a fost căsătorit cu Sabo Clara, tehnician minier, împreună având doi copii, Dorina și Vasile. Era perceput ca un bun profesionist.¹⁴ S-a stins din viață la 13 noiembrie 2004 la Baia Mare.¹⁵

10. Traian Darolți (13 septembrie 1933-1998). S-a născut la 13 septembrie 1933 în Someș Odorhei, județul Sălaj într-o familie de țărani. După ce a finalizat cursurile școlii elementare în anul 1947, s-a înscris la Școala Profesională de pe lângă Uzina de Tractoare din Brașov pe care a absolvit-o după 4 ani, calificându-se ca frezor. A fost mai apoi integrat în muncă la Uzina de Tractoare, secția motoare, pentru o perioadă de 4 ani. În paralel, și-a continuat studiile la seral urmând cursurile Școlii Medii Tehnice de Mecanică din Brașov, primind la finalizare o diplomă de tehnician în specialitatea constructor de motoare cu ardere internă.

În anul 1955 a început stagiul militar la o unitate de reparații auto din București iar după finalizarea acestuia, în anul 1957 s-a angajat la UMMUM Baia Mare unde timp de 2 ani a îndeplinit diferite funcții ca frezor, tehnician și maestru mecanic la secția mașini-unelte. Din decembrie 1959 s-a transferat la Exploatarea Minieră Săsar, în funcția

14 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. Cadre, dos. 734-Dancoș Vasile, *passim*.

15 Vasile Gaftone, *Partide și politicieni din Maramureș. De la partidul unic la multipartidism*, Baia Mare, 2009, p. 265.

de maestru mecanic unde a rămas 6 ani. În anul 1966 a fost trimis la școala de partid de 1 an, după care a fost încadrat ca instructor teritorial la Comitetul Regional de Partid iar după 1968 a rămas instructor la Comitetul Județean de Partid, iar din iulie 1969 a fost numit instructor la sectorul probleme organizatorice, documente și evidența membrilor de partid. Din luna februarie 1973 a fost numit secretar cu probleme organizatorice la Comitetul Municipal de Partid Baia Mare. În cariera sa, a fost decorat cu Ordinul Muncii clasa a III-a, precum și alte medalii ale RSR.

După ce a finalizat în anul 1973 Academia Ștefan Gheorghiu, Traian Darolți a fost promovat în funcția de prim secretar al Comitetului Municipal Baia Mare, însemnând prin aceasta că ocupa automat și funcția de primar. A deținut această funcție până în anul 1979.

În plan personal, a fost căsătorit cu Maria, din Seini, funcționară, împreună având doi copii.¹⁶ S-a stins din viață în anul 1998 la Inău, județul Sălaj.

11. Dumitru Bălan. Despre acest primar, deși nu avem în acest moment informații privind viața și cariera lui, contemporanii săi sunt de părere că a fost un personaj extrem de negativ în peisajul politic-administrativ al orașului Baia Mare. Înainte fusese prim secretar al județului Brăila, însă pentru diferite abateri, și în special faptul că era foarte corupt, a fost retrogradat și trimis la capătul țării, în funcția de primar al orașului Baia Mare. Având o fire răzbunătoare, Dumitru Bălan a instaurat în primărie un climat de teroare, umilindu-și subordonații. În cele din urmă, după 3 ani, în 1982, a fost demis și a dispărut din peisajul politic băimărean.¹⁷

12. Isăilă Pop (10 august 1932-) S-a născut în Ferneziu. A urmat cursurile Facultății de Științe Economice pe care le-a finalizat în anul 1969. A fost directorul general al Direcției Județene a Muncii și Ocrotirii Sociale în perioada 1973-1981. A absolvit cursuri post universitare de drept administrativ în perioada 1975-1976. A fost prim-secretar al Comitetului Municipal PCR și primar al orașului Baia Mare în perioada 1982-1984. Ulterior a deținut funcția de șef al serviciului resurse umane la Centrala Minelor din Baia Mare, în perioada 1984-1990. În anul 2001

16 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. Cadre, dos. nr. 2086-Darolți Traian, *passim*.

17 Vasile Gaftone, *Baia Mare cosmopolită. O istorie polemică a fondării și modernizării urbei*, Cluj Napoca, Editura Risoprint, 2014, p. 169.

a fost primit în Consiliul de Onoare al Primarului Municipiului Baia Mare.¹⁸ Contemporanii săi îl consideră unul dintre cei mai capabili primari pe care i-a avut orașul Baia Mare în perioada comunistă.¹⁹

13. Mihai Niculiță (6 noiembrie 1937-) S-a născut în comuna Saru Dornei, în județul Suceava, într-o familie de muncitori minieri. În anul 1952 a finalizat 7 clase la Școala generală din comuna Panaci după care s-a înscris la școala medie minieră din Vatra Dornei, unde a urmat 2 ani, iar anul 3 l-a continuat la școala Medie Mixtă Minieră din Brad, județul Hunedoara. Această școală s-a desființat în anul 1955, fapt pentru care se încadrează în producție ca maestru minier la Întreprinderea Minieră Barza și își continuă studiile la seral la Școala Tehnică de Maiștri din Brad, obținând în anul 1958 diploma de maestru minier.

În anul 1958 este încadrat maestru la Întreprinderea Minieră Cluj până în anul 1959 când începe stagiul militar, pe care îl satisface la Craiova, fiind lăsat la vatră în anul următor, 1960, cu gradul de sergent. În anul 1961 este încadrat la Exploatarea Minieră Deva și devine și președintele Comitetului Sindical din unitate, precum și membru al biroului comitetului de partid pe exploatare. În perioada 1963-1965 este membru în Comitetul Orășenesc de Partid Deva, după care pe parcursul anului 1964 se perfecționează 1 an la Academia «Ștefan Gheorghiu» iar din 1965 este încadrat ca activist la Consiliul Regional al Sindicatelor. Din 1966 îl regăsim ca membru în Biroul Comitetului Județean de Partid Maramureș. În anul 1979 devine secretarul organizației de bază a partidului în cadrul Comitetului Județean Hunedoara, până în anul 1984, în acest an fiind promovat cu funcția de prim secretar al Comitetului Municipal de Partid Baia Mare și membru al Consiliului Județean de Partid. Funcția de prim secretar și primar a deținut-o din anul 1984 până în 1987, devenind apoi secretar cu probleme organizatorice la comitetul județean de partid, funcție în care îl regăsim și în 1989.

A fost decorat cu Ordinul Muncii clasa a III-a precum și cu alte 6 medalii ale Republicii Socialiste România.

În plan personal, a fost căsătorit cu Mihăiescu Elena Grațiana din Brad și împreună au avut un fiu, Mihai.²⁰

18 *Idem, Partide și politicieni din Maramureș. De la partidul unic la multipartidism*, Baia Mare, 2009, p. 281.

19 *Idem, Baia Mare cosmopolită. O istorie polemică a fondării și modernizării urbei*, Cluj Napoca, Editura Risoprint, 2014, p. 168.

20 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. Cadre, dos. 279-Mihai Niculiță, *passim*.

14. Gheorghe Roman
(12 martie 1935-) S-a născut în Deseşti, judeţul Maramureş, într-o familie simplă de ţărani. A urmat cursurile şcolii primare din localitatea natală în perioada 1941-1946, după care din cauza greutăţilor cu care se confrunta familia, a rămas acasă pentru a-şi ajuta părinţii, Vasile şi Teodosia, în gospodărie. Mai avea încă doi fraţi, Dumitru şi Parasca. În anul 1949 s-a înscris la Şcoala Profesională Silvică din Sighetu Marmăţiei pe care a absolvit-o în anul 1951, calificându-se în meseria de muncitor forestier. În august 1951 a fost repartizat la ocolul Silvic din comuna Băiuţ până în decembrie 1952 când a fost trimis la Şcoala Medie Tehnică Silvică din

Caransebeş, unde a stat un an, după care s-a transferat la Câmpulung Moldovenesc, unde a absolvit în anul 1954, primind diploma de tehnician silvic. După absolvirea acestei şcoli a fost repartizat la Ocolul Silvic Sighetu Marmăţiei ca normator, unde lucrează până în noiembrie acelaşi an. În perioada nov. 1954-dec. 1956 a efectuat stagiul militar la Bacău, fiind lăsat la vatră cu gradul de caporal. Negăsind imediat un loc de muncă a rămas acasă în gospodăria părinţilor, până în ianuarie 1957, când a fost angajat la ocolul Silvic Ocna Şugatag, unde a muncit 3 ani ca maistru silvic, casier şi tehnician pază la protecţia pădurilor.

După ce în anul 1959 a devenit membru de partid, în iunie 1960 a fost promovat instructor la Comitetul Raional UTC Sighetu Marmăţiei devenind între timp şi secretar UTC pe Întreprinderea Forestieră Sighet. Nu a rămas mult timp în aceste funcţii, în septembrie 1960 fiind trimis să urmeze Şcoala de Partid de 1 an, pe care a absolvit-o în iunie 1961 cu rezultate bune. Imediat a fost promovat ca activist al Consiliului local al sindicatelor Sighet, unde a lucrat până în noiembrie 1961, când a fost ales

secretar al Comitetului de Partid din Întreprinderea Forestieră Sighet, iar la conferința raională de partid din același an a fost ales membru supleant al biroului comitetului raional.

În februarie 1963 a fost ales secretar cu probleme economice la Comitetul Raional de Partid Sighet, unde a muncit până la sfârșitul anului, fiind promovat la Comitetul Regional de Partid Maramureș în funcția de șef al comisiei UTC-UCFS.

În februarie 1965 a fost ales președinte al Comitetului Executiv al Sfatului Raional Sighet, până în anul 1967 când începe Facultatea de Istorie și Filozofie din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu” pe care a absolvit-o în anul 1971. În anul 1971 a fost numit secretar cu probleme organizatorice, iar în decembrie 1976 a fost ales prim secretar al Comitetului Municipal Sighet, funcție ocupată până în anul 1987 când a fost transferat în funcția de prim secretar al Comitetului Municipal Baia Mare, funcție ce a fost deținută până în decembrie 1989, Gheorghe Roman fiind ultimul primar comunist al orașului Baia Mare. A fost decorat cu Ordinul Muncii, clasa a III-a, precum și cu alte 8 medalii ale Republicii Socialiste România. A făcut parte din Sindicatul Lemn Forestier, din ARLUS și Crucea Roșie.

În plan personal, s-a căsătorit cu Didina, originară din Buzău, funcționară, împreună având o fiică, Eleonora, de profesie inginer.²¹ Gheorghe Roman a fost apreciat ca un om foarte pregătit profesional, fiind stimat în familie și societate. Contemporanii săi sunt de acord că a fost tipul activistului care a promovat un stil nou de conducere, dinamic dar foarte uman în relația cu funcționarii și cu oamenii, în general.²²

21 SJAN MM, Fond PCR Maramureș. Cadre, dos. 183-Gheorghe Roman, *passim*.

22 Vasile Gaftone, *Baia Mare cosmopolită. O istorie polemică a fondării și modernizării urbei*, Cluj Napoca, Editura Risoprint, 2014, p. 169.

Primarii oraşului Baia Mare în perioada 1949-1989. Cronologia lor şi câteva date personale.

II

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *primar, Baia Mare, administraţie locală, partid comunist, regim comunist*

În acest studiu propunem celor interesaţi, o cronologie a primarilor oraşului Baia Mare pentru perioada 1949-1989. Accentul nu cade asupra activităţii acestora în funcţie ci mai degrabă asupra datelor personale, familiale, astfel încât iubitorii de istorie locală să-şi poată crea o părere obiectivă cu privire la membrii elitei perioadei respective. Articolul vine pentru a corecta/completa o serie de erori, cu siguranţă neintenţionate, ale altor autori care s-au aplecat asupra acestui subiect.

The Mayors of Baia Mare during the 1949-1989 Period. Their Timeline and some Personal Data

II

(Summary)

Key words: *mayor, Baia Mare, local administration, communist party, communist regime*

In this study we offer a timeline of the mayors of Baia Mare for the period 1949-1989. The focus is not on their activities while acting in the local administration but rather on personal data, such as information about their families. Through this approach local history enthusiasts can form an objective opinion about the elite citizens of Baia Mare in that period. Our study seeks to correct a series of errors, evidently unintended, that other authors have published on this subject.

Ion Ioanid în documentele Securității (1950-1987)

Dr. Marius Uglea

Absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, secția Istorie, specializarea Istorie Contemporană (2006). Doctor în istorie cu teza *Coloniile de muncă din România (1950-1955)*. Studiu de caz: *Coloniile din Regiunea Maramureș* susținută la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Academia Româ-

nă (martie 2014). Arhivist la Arhivele Naționale Maramureș. Autor al unor lucrări privind coloniile de muncă forțată și evoluția societății civile românești după 1989. Domenii de interes: sistemul concentraționar românesc, rezistența armată anticomunistă, legislația represiei comuniste, societatea civilă din România.

Cuvinte cheie: *Ion Ioanid, „Închisoarea noastră cea de toate zilele”, Securitate, colonie de muncă, evadare, exploatare minieră, note informative*

„După ce a trecut perioada de adaptare la viața de mină și de pușcăriaș în mină, a început să mă bântuie din nou ideea evadării, care m-a urmărit tot timpul în pușcărie. Și primele păreri pe care le-am avut despre posibilitățile de a evada treptat s-au concretizat, și în cele din urmă, trebuia să trec peste o grămadă de amănunte, ne-am găsit paisprezece inși, care am pus la cale acest complot al evadării, evadare care propriu-zis a reușit datorită unui fapt pe care nu-l cunoșteam cu certitudine, un defect de pază, noi am ieșit pur și simplu printr-un defect de pază al penitenciarului. Neavând de întâmpinat ca rezistență sau ca opoziție decât un gardian neînarmat, din cei care ne păzeau în interior, pe care l-am imobilizat, și un lucrător civil, după care, pe scările acelea care duceau la

Ion Ioanid - fotografie preluată din arhiva Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței Sighetu Marmăției.

suprafață, într-un loc pe care nu-l cunoșteam, pe unde nu circulau decât gardienii și lucrătorii civili, am ieșit la suprafață, ne-am trezit în pădure, pe întuneric, și am pornit-o într-o vagă cunoaștere a regiunii, din puținele informații pe care le aveam [...] Eram în pădure, ne-am rătăcit la ieșirea din mină în pădure, fiind întuneric, burniță, ne-am rătăcit unii de alții, și eu am rămas într-un grup de patru inși; pe ceilalți nu i-am putut regăsi, și fiecare din grupurile în care ne fărâmițasem a avut propria lui aventură. A noastră a continuat într-un marș istovitor printr-o regiune absolut necunoscută, orientându-ne după niște amintiri geografice din liceu,

o orientare tot așa, a punctelor cardinale. Ne intrase în cap că trebuie să mergem spre răsărit, până dăm de Carpații Răsăriteni, să coborâm dinspre Carpații Răsăriteni spre sud, în regiunea Vrancea, unde unul din cei care era cu noi, unul din frații Cojocaru, continua să mai aibă niște posibilități de ascundere în foste bordeie, în orice caz cunoscător al regiunii. Acesta a fos planul inițial. Sigur că lucrurile nu au decurs chiar cum am vrut, pentru că după multe, multe aventuri, ajunși extenuați, la capătul puterilor, nemâncați...am apelat când și când la câte o stână; în general am fost totdeauna ajutați peste tot. Un singur caz în care era un vag risc, dar ne-am îndepărtat după aceea, unde am cerut ajutor și am simțit că nu e cazul. În fine, după toate aceste peripeții, pe parcursul acesta ne-am rătăcit din nou doi inși de ceilalți doi, și am rămas doar eu cu Titi Coșereanu, și am mers atunci în direcția Iacobeni.”¹

1 Lucia Hossu-Longin, *Memorialul Durerii: o istorie care nu se învață la școală*, București, Humanitas, 2007, p. 315; filmul serial „Memorialul Durerii”, episoadele referitoare la coloniile de muncă din Maramureș – *Triunghiul Morții*.

Acestea sunt relatările lui Ion Ioanid, autorul volumelor memorialistice „Închisoarea noastră cea de toate zilele”, referitoare la reușita evadare din incinta exploatării miniere de la Cavnic (Maramureș) din 6 iunie 1953, pe care le-a expus după 1989 în filmul documentar al Luciei Hossu-Longin, „Memorialul Durerii”. Ioanid a rezistat cel mai mult în libertate, aproximativ trei luni, intrat în vizorul Securității datorită activității „dușmănoase” desfășurate împotriva regimului comunist. Asupra aspectelor evadării, dar și asupra unor probleme referitoare la detenția politică a lui Ioanid ne-am oprit și într-un număr anterior al *Revistei Arhivei Maramureșene*, în acest număr propunându-ne să analizăm și celelalte documente create de Securitate după ieșirea din temnițele și coloniile represiunii comuniste.

Evadarea s-a produs în condițiile grele de muncă ale deținuților, mărirea producției, devastatoare pentru deținuți, după cum am mai amintit în această lucrare, dar și scăderea hranei acestora pe timpul cât se aflau în mina de la Cavnic. Cei 14 care au evadat în 6 iunie erau: frații Gheorghe și Ion Brânzaru, membri ai organizației „Vlad Țepeș II”², doctor Miltiade Ionescu, din Galați, medic, șef de promoție la liceul militar „Mihai Viteazul”, condamnat la 15 ani muncă silnică pentru „organizare subversivă”, Constantin Coșereanu, elev la Școala Militară, arestat sub învinuirea de spionaj în favoarea americanilor, condamnat la 25 de ani muncă silnică, Alexandru Ciocâltău, absolvent al Facultății de Drept din București, condamnat la 22 de ani închisoare în procesul de spionaj intențat Nunțiatului de la Vatican, frații Ion și Simion Cojocaru din Vrancea, arestați în lotul „Vlad Țepeș II”, Paul Iovănescu, medic din Poiana Mare, ofițer Ion Pantazi, fiul generalului Constantin Pantazi, condamnat la 5 ani pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, Ion Ioanid stu-

2 La sfârșitul anilor 1940 locuitorii din Vrancea istorică erau deznădăjduiți deoarece sursele de existență (munții, pădurile) le fusese naționalizate, confiscate. Aceștia așteptau să se schimbe situația, să le vină un ajutor de undeva, altfel spus „să vină americanii”. În acest context a apărut organizația „Vlad Țepeș II” al cărei inițiator a fost Victor Lupșa, originar din județul Trei Scaune. Această organizație a avut nuclee în trei județe Putna, Râmnicu Sărat și Trei Scaune, cuprinzând sute de persoane, mai ales țărani, dar și muncitori, funcționari, intelectuali, ofițeri deblocați și studenți. A existat și un program de trecere la acțiune simultan în cele trei județe în noaptea de 23/24 iulie 1950. Au avut loc ciocniri cu Securitatea, fiind arestați și uciși mulți țărani; Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, București, 2006, p. 323.

dent, fiul fostului politician Tilică Ioanid, din Mehedinți, Mircea Vueric, mecanic, Colea Ungureanu, subofițer de jandarmi. În ziua evadării li s-au alăturat Gheorghe Chiper, țăran moldovean și Titi Spănu, croitor. Treptat, ei au fost prinși după perioade variabile de rămânere în libertate, fiind de obicei, ori trădați de către cei apropiați sau de către simple cunoștințe, ori prinși rapid de către trupele Securității, din cauza eșuării de a se îndepărta din zona Cavnicului.³

Nu insistăm în acest studiu asupra detaliilor privind organizarea evadării, ele fiind surprinse în mai multe lucrări cu caracter memorialistic și nu numai, însă evidențiem faptul că, pe măsură ce erau prinși, evadații erau duși la sediul Securității din Baia Mare, iar în luna septembrie 1953 au fost mutați la Penitenciarul Oradea, fiind judecați la Tribunalul Militar Teritorial Oradea.⁴ Cele mai mari condamnări le-au primit Ion Ioanid, Titi Coșereanu și Ion Pantazi.⁵

Cele șapte dosare informative, de rețea și penale instrumentate de către structurile fostei Securități, care îl aveau în prim-plan pe „Ion”/„Jianu”⁶ Ioanid, precum și o parte a unor documente microfiliate se păstrează în prezent în cadrul Arhivei Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității din București. Din aceste dosare am încercat să valorificăm o serie de informații referitoare la deținutul politic care a reușit să pună la punct una din cele mai spectaculoase evadări ale

3 Vezi Marius Uglea, *Evadații de la Cavnic – Ion Pantazi, Ion Ioanid, Țucă Marin – în documentele Securității*, în „Revista Arhivei Maramureșene”, nr. 5/2012, anul V, Baia Mare, p. 261-273.

4 Dosarele, registrele generale în care au fost înregistrate cauzele penale, precum și sentințele se regăsesc la Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti” Pitești.

5 Cicerone Ionițoiu, *Morminte fără cruce*, vol. II, Tipografia Coresi, B. R. Deutscland, 1983; vezi și pagina <http://www.procesulcomunismului.com/mărturii/fonduri/ioanițoiu/morminte2/docs/morminte2p-8.asp.htm>, partea VIII și XII, accesat 12 iulie 2006.

6 Numele cu care apare Ioanid în notele informative, referatele și sintezele Securității.

perioadei comuniste.⁷

Ioanid a fost arestat în iulie 1952, judecat și condamnat la 20 ani muncă silnică pentru „*complicitate la crimă de înaltă trădare*”.⁸ În Sinteza M.A.I. din 3 octombrie 1973 ni se relatează că Ioanid a făcut parte din organizația contrarevoluționară „Vulturii Verzi”, pentru care a cules și transmis informații unor servicii de spionaj din străinătate. Conform aceleiași sinteze, ar fi procurat și ascuns armament împreună cu unchiul său, Gheorghe Boian.⁹ Împreună cu acesta ar fi tehoredactat și un material informativ pentru a fi trimis americanilor. În anul 1965 organele de Securitate au hotărât preschimbarea dosarului de verificare a lui „Ion” într-un dosar individual pe motivul că acesta ar fi fost un „element dușmănos și aventurier”, și că ar fi luat legătura cu scopul de a părăsi țara cu Marta Miclescu, domiciliată în R.F.G. Marta Miclescu era considerată și ea un „element periculos” ce lucra în slujba serviciilor de spionaj americane, fiind angajată la Radio „Europa Liberă”.¹⁰

În continuare ne oprim asupra declarației lui Ion Ioanid din 29 aprilie 1953, luată cu puțin timp înainte de evadarea de la Cavnic:

„În anul 1949, luna august, vărul meu și tutorele meu Boian George mi-a dat spre a-l bate la mașină, un text care avea ca și conținut

7 Lucia Hossu-Longin, *op. cit.*, p. 313. Încercările reușite de evadare din spațiul concentraționar românesc au fost foarte rare. O tentativă de evadare a fost încercată de către Tudor Greceanu și doi deținuți de la Aiud, care a avut un sfârșit dramatic (după evadare Tudor Greceanu s-a accidentat, fiind prins și condamnat la muncă silnică pe viață, iar ceilalți doi, care omorâseră un om în timpul evadării, au fost executați), iar cealaltă s-a produs la Valea Nistrului (Maramureș), concomitent cu cea de la Cavnic, în 6 iunie 1953. Evadările din iunie 1953 au fost considerate unele dintre cele mai mari acte de curaj care s-au produs vreodată într-o colonie de muncă din perioada regimului comunist, reușitele lor datorându-se în cea mai mare parte caracterului hotărât al celor angajați în această acțiune. Aceasta era părerea celor mai mulți foști deținuți politici care după 1989 au adus în discuție nenumăratele experiențe prin care au trecut în coloniile de muncă forțată din cadrul exploatărilor miniere de la Baia Sprie, Cavnic și Nistru.

8 Vezi anexele cu fișa matricolă penală a lui Ioanid de la sfârșitul studiului. Fișele matricole penale se păstrează în Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor Jilava. Fotocopia fișei lui Ioanid a fost preluată de pe http://www.iiccr.ro/ro/fise_detinuti_politici/fise_detinuti/.

9 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității București (în continuare ACNSAS București), *Fond Informativ*, dosar nr. I. 165124, vol. 1, f. 1-2.

10 *Ibidem*, f. 3

o serie de date cu privire la situația politică și economică a țării noastre. Am luat acest text și la rândul meu am rugat pe doamna Missir Micola să-l bată la mașină sub dictarea mea (...). Menționez că atunci când am primit acest text, Boian George mi-a spus că are intenția să-l trimită în străinătate și că să nu spun nimănui acest lucru. După câteva zile de la aceste fapte, vărul meu a fost arestat, iar după două luni am fost arestat și eu și doamna Missir și cercetați asupra acestor fapte, asupra celor arătate mai sus iar după șase zile am fost pus în libertate, atât eu cât și doamna Missir. În primăvara lui 1952 am dat amândoi, din nou o declarație asupra faptelor de mai sus, iar la 22 iulie 1952 am fost din nou arestați amândoi și înaintați organelor de Securitate Pitești, iar la finele lunii Septembrie 1952 am fost judecați la Pitești de către Tribunalul Militar și am fost condamnați după cum urmează: Boian George pentru crimă de înaltă trădare la muncă silnică pe viață, eu pentru complicitate la crimă de înaltă trădare la 20 de ani muncă silnică, iar doamna Missir la 3 ani temniță grea. După aceasta subsemnatul am fost internat la Penitenciarul Pitești, timp de circa o lună, după aceea transferat la Jilava de unde la data de 11 Decembrie 1952 la Cavnic. Vărul meu a rămas la Jilava.”¹¹

Din actele cu caracter informativ păstrate la CNSAS reiese că în luna iunie 1953 a evadat de la colonia de muncă din Cavnic unde se găsea în detenție și unde a confecționat și sustras din mină armament alături de alți deținuți. În 13 septembrie 1953 a fost rearestat și în urma judecării, prin Sentința Penală nr. 34 din 18 ianuarie 1954 a Tribunalului Militar Teritorial Oradea a primit 8 ani închisoare corecțională pentru înarmare cu materiale explozibile și 5 ani interdicție corecțională. În august 1964 a fost grațiat, fiind pus în libertate conform Decretului Consiliului de Stat nr. 411, stabilindu-i-se domiciliul la mama sa, în București.¹²

Ioanid a fost urmărit de către Securitate în toată perioada detenției politice, o serie de informatori fiind recrutați în acest sens din rândurile deținuților politici. Astfel într-o notă informativă din 22 octombrie 1958 a unuia din deținuți se semnala:

11 ACNSAS București, *Fond Informativ*, dosar nr. I. 165124, vol. III, f. 93-94.

12 *Ibidem*, f. 2.

„Ioanid Ioan, am stat cu el în anul 1957 în camera în care se manifestase foarte dușmănos contra regimului și contra conducerii regimului actual amenințând și înjurând în toate felurile, foarte bun prieten cu Crisoghelos. În timpul cât am stat cu el în cameră a fost anchetat deținutul Coșereanu Titi de către un domn anchetator de la București în legătură cu fuga lor de la Căvnic, la care-i spunea; Ioanid: vezi ai grijă ce declari mai cu seamă cu chestia de la Iacobenii, spunându-i în limba franceză. Iar eu am întrebat ce este cu Iacobenii, iar el ne-a răspuns că a avut cunoscut un inginer acolo care l-a ajutat când au evadat, cu îmbrăcăminte și bani, când au trecut pe la el prin Iacobenii (...)¹³

Cât timp a fost în detenție, Asociația Internațională de Amnistie a intervenit de mai multe ori pe lângă organele Consiliului de Stat și Ministerul de Interne, pentru punerea sa în libertate. Aceste intervenții se făceau la îndemnul Martei Miclescu, prietena lui Ioanid, care se găsea în RFG, plecată legal din țară în anul 1962. De asemenea, după punerea în libertate a lui Ioanid, Marta Miclescu a încercat pe mai multe căi aducerea în RFG a acestuia. Ca urmare a unei neatenții din partea organelor de pașapoarte, în ianuarie 1969, a primit aprobarea să plece ca turist în Elveția, de unde a refuzat să mai revină în țară, stabilindu-se în cele din urmă la München în RFG, la Marta Miclescu. Din anul 1970 a lucrat ca și crainic la postul de radio „Europa Liberă”, fără să fie angajat permanent.

Organele de Securitate au avut în vedere să pună în aplicare un plan de măsuri pentru „compromiterea” lui Ion Ioanid, datat 25 iunie 1970:

„Pentru compromiterea lui se va acționa în felul următor: Printre cunoșcuții săi din București vom lăsa să se înțeleagă că „Ion” este informatorul organelor noastre, recrutat încă din timpul detenției. Tocmai potrivit acestui fapt, evadarea sa a fost posibilă în 1953 când se găsea la Căvnic. I s-a dat drumul atunci cu Coșereanu Titi și au fost lăsați să ajungă în București pentru ca să poată lua legătura prin delegații la Festivalul Mondial al Tineretului sau prin alte relații, să poată să ia legătură cu sora lui Titi Coșereanu din SUA. Sora lui Coșereanu Titi, fiind căsătorită cu Wilkinson Waren, ofițer de informații american, se sconta ca prin el, „Ion” să se infiltreze în serviciul de spionaj american. Dacă în 1953 „Ion” reușea să intre în legătură cu doamna Wilkinson, ar fi urmat

13 Ibidem, f. 17.

să fie apoi trimis clandestin în străinătate împreună cu Coșereanu, acesta din urmă, având doar rolul de a întări faptul că au reușit într-adevăr să evadeze. Pentru că nu s-a realizat acest plan „Ion” a fost băgat din nou la închisoare pentru a nu se reconfirma și pentru a scoate de la ceilalți reținuți probleme care nu fuseseră stabilite în anchetă. În penitenciar s-a lucrat cu el foarte discret, având în vedere scopul final, la care nu s-a renunțat niciodată, de a fi trimis în exterior”.¹⁴ Acest plan de măsuri urmărirea în primul rând absolvirea Securității de neatenția și scăparea lui Ioanid atât din detenție, prin evadarea de la Căvnic, cât mai ales peste granițele României, nefiind vorba niciodată ca el să fie trimis în exterior și să fie utilizat ca informator extern.

Documentele mai sus enunțate reprezintă doar o mică parte din actele cu caracter informativ referitoare la activitatea lui Ion Ioanid, intrat în vizorul poliției politice mai ales după reușita de a rezista trei luni fără a fi prins de autoritățile M.A.I., în urma evadării de la colonia de muncă din cadrul Exploatarea Miniere Căvnic. După grațierea din 1964, activitatea de urmărire a lui „Jianu” de către informatorii Securității s-a intensificat, în condițiile în care nu o dată Ioanid a declarat deschis în fața celor apropiați că dorește prin orice mijloace de a pleca din țară, de a fugi de regimul comunist. Cadrele Inspectoratului de Securitate al Municipiului București remarcă faptul că Ioanid continuă să desfășoare o activitate de ostilitate și după ieșirea din închisoare.¹⁵

Imediat după grațierea din 1964 Ion Ioanid devine membru co-operator la Cooperativa de Artă Aplicată din București. La sfârșitul lui 1968 a solicitat viză pentru a pleca în Elveția în vizită la niște prieteni. Deși Inspectoratul din București a acordat un aviz negativ solicitării sale, dintr-o eroare comisă de un ofițer al Serviciului „C”, Ioanid a primit viza de a ieși din țară în luna martie 1969.¹⁶ Ofițerii de Securitate au constatat faptul că Ioanid nu a plecat în Elveția, ci în R.F.G. unde a cerut azil politic. Totodată, a luat legătura cu cei de la Radio „Europa Liberă” în vederea angajării în cadrul secției române, devenit la scurt timp crainic la acest post de radio. După plecarea din țară instrumentarea dosarului lui Ion Ioanid a continuat, existând informații referitoare la acesta și în timpul

14 ACNSAS București, *Fond cit.*, dosar nr. I. 165124, vol. I, f. 9-10.

15 ACNSAS, *Fond cit.*, dosar nr. 28275 SIE – microfilm, f. 2.

16 *Ibidem*.

în care își desfășura activitatea la Radio „Europa Liberă” din R.F.G. Unele note informative aduc informații contradictorii referitoare la plecarea lui Ioanid în Elveția sau în R.F.G. în luna ianuarie sau martie.

În continuare redăm nota informativă întocmită de către „Crinul” din 5 iunie 1969, orele 21: *„Despre Ioanid suntem informați că este originar din București, are cca. 42-45 de ani și este nepotul fostului general Averescu. În luna ianuarie a.c. a plecat în vizită în Elveția, unde a fost contactat de legionari și adus în R.F.G. Între anii 1948-1964 a fost arestat pentru activitate legionară. Ioanid a fost angajat definitiv în atelierul lui Tolea Traian și alți legionari din München, Ioanid a primit dreptul de azil din partea autorităților vest-germane și aprobarea de a fi încadrat în muncă.”*¹⁷ Într-o notă din 6 decembrie 1969 se prezenta faptul că *„...Jianu este periculos pentru țară, voiajează mereu la Paris și Berna în scopuri pe care nu le divulgă.”*¹⁸ Faptul că Ioanid a fost urmărit în R.F.G. din ce în ce mai intens și mai îndeaproape este dovedit și de o serie de note-extras incluse în dosarul deschis pe numele lui Ioanid în 1980. Astfel, una din sursele Securității cu numele de cod „Bogdan” relatează în 19 septembrie 1980 că *„Ioanid Ion locuiește în München, Gentistrasse 1A, într-un bloc care aparține postului de radio „Europa Liberă”. La intrarea în bloc se află un panou cu numele locatarilor, precum și al lui Ioanid Ion. Accesul se poate face numai cu cheia sau prin avizul locatarului, anunțat prin sonerie.”*¹⁹

Securitatea deținea informații referitoare și la viața intimă, de familie a lui Ion Ioanid. Lăzărescu Ștefan, socrul său, în urma nenumăratelor discuții cu organele de Securitate, promitea că îl va influența pozitiv pe ginerele său, căruia îi va schimba atitudinea ostilă și negativă la adresa țării.²⁰ Nu se cunoaște în ce măsură Lăzărescu a reușit să-i schimbe atitudinea lui Ioanid, însă cu certitudine vizele de plecare către R.F.G., la fiica și ginerele său, le primea cu mare ușurință. Concluziile trase de către cei care instrumentau dosarul de urmărire a lui „Jianu” au fost acelea că singurele persoane cu care soții Ioanid mai aveau legături în România erau socrii lui, deoarece, după moartea acestora, petrecută în urma unui

17 *Ibidem*, f. 9.

18 *Ibidem*, f. 3.

19 *Ibidem*, f. 29.

20 *Ibidem*, f. 90-104.

accident de mașină în anul 1984, Ion și Nora Ioanid nu își mai manifestau vreo intenție de a se întoarce în țara natală.²¹ Cu toate acestea, informatorii au semnalat că Ioanid păstra o relație prin intermediul scrisorilor cu preotul Riți Emil²² din Cluj-Napoca:

„Fost preot greco-catolic, este cunoscut că și în prezent desfășoară o intensă activitate greco-catolică, având rol de conducere în cadrul clandestinității, întreținând legături cu foști episcopi, este în atenția Serviciului de Informații Interne IA din cadrul Inspectoratului Cluj al M.I. pe această linie. De asemenea, întreține legături prin corespondență cu majoritatea preoților greco-catolici de origine română din străinătate, cu Vaticanul și alte organizații ostile din exterior, fiind responsabil cu întocmirea listelor pentru Ardeal, de ajutorarea foștilor preoți și călugărițe greco-catolice; ajutoarele sunt concretizate în sume în valută acordate de către Caritas... În privința relațiilor sale cu Ion Ioanid din R.F.G., angajat al postului de radio „Europa Liberă”, acestea se pare că sunt la nivel de corespondență, deținem date din care să rezulte altfel de relații, astfel încât nu ne putem pronunța în ce măsură Riți Emil ar putea fi folosit în scopul rezolvării unor sarcini specifice pe linie de „Eterul”, mai ales că și corespondența este sporadică.”²³

O altă persoană cu care a fost surprins Ioanid că purta corespondență, era Asenescu Gheorghe, fost ofițer de contrainformații în armata română, condamnat pentru delapidare la 2 ani închisoare în 1967, acesta cerea la rândul său viză cu intenția de a părăsi țara și a se stabili în R.F.G., probabil la Ioanid, conform presupunerilor Securității.²⁴

Conform notei cu nr. 100/0085047 din 26 noiembrie 1985, una din sursele Direcției I, a luat legătura direct cu Ioanid în R.F.G. Aceasta a constatat faptul că Ioanid manifesta un interes aparte despre situația aprovizionării populației din România cu produse alimentare, dar și despre demolările unor lăcașe de cult și monumente istorice din București. Din aceeași notă ne sunt dezvăluite o serie de informații privind me-

21 *Ibidem*, f. 131-132.

22 Condamnat prin Sentința penală nr. 104 din 12.02.1952 emisă de Tribunalul Militar București la muncă silnică pe viață pentru „crimă de înaltă trădare”. A fost grațiat prin Decretul nr. 176/1964. ACNSAS București, *Fond cit*, dosar nr. 28275 SIE – microfilm, f. 117.

23 *Ibidem*, f. 117-118.

24 *Ibidem*, f. 133-134.

seria de crainic a lui Ioanid: „În replică la o intervenție a sursei privind caracterul tendențios și denigrator al emisiunilor transmise de postul de radio „Europa Liberă”, cel în cauză a confirmat că toate comentariile, inclusiv persoanele nominalizate sunt realizate la Washington și trimise la München prin curieri speciali, redactorii postului asigurând doar difuzarea acestora. Singurele emisiuni care se fac de angajații postului de radio de la München ar fi doar buletinele de știri, însă și acestea sunt cenzurate înainte de emisie. În context, Ion Ioanid s-a arătat profund nemulțumit de situația în care se află, menționând că este permanent verificat și ținut sub control, ceea ce-i crează nesiguranță și teamă că, oricând, ar putea rămâne fără serviciu. Ca urmare pretinde că nu face nimic din convingeri personale, ci din necesitatea de a-și asigura existența, sperând să mai reziste încă 5-6 ani pentru a se pensiona, după care ar dori să se reîntoarcă în țară, dacă, în această perioadă autoritățile române și-ar schimba atitudinea față de anumite categorii de persoane.”²⁵ Unul din comentariile sursei era acela că Ioanid, în afară de serviciul de la postul de radio, era îngrijorat și din cauza vieții sociale, economice și politice, R.F.G. tinzând să ajungă la o criză generală a capitalismului similară cu cea din 1933. Acest lucru ar face ca situația străinilor din această țară să devină din ce în ce mai grea: „În consecință, Ion Ioanid s-a arătat a fi categoric împotriva celor care cer să emigreze, ori se află în străinătate și refuză să se înapoieze în patrie.”²⁶

Ultima mențiune referitoare la Ioanid care a fost identificată în dosarul instrumentat de Securitate (nr. 28275 SIE la CNSAS) este din 29 decembrie 1987, o notă de sarcini încredințate sursei „EV” din legătura UM 0682. Conform notei sursa trebuie să stabilească date în legătură cu starea sănătății lui „Ion”, eventuale intenții de pensionare, date referitoare la soția sa, Nora Lăzărescu, relațiile pe care le are cu ceilalți angajați ai postului de radio, îndeosebi cu Mircea Carp, raporturile cu Ion Pantazi și cu alte persoane din anturajul său, atitudinea reală față de țară. În urma acestor sarcini trasate, amănuntul care a fost scos în evidență de către ofițerul de Securitate este relația tensionată pe care Ioanid o avea cu fostul coleg de colonie, Ion Pantazi, împreună cu care a organizat evadarea din cadrul Exploatării Miniere Cavnic din iunie 1953.

25 *Ibidem*, f. 144.

26 *Ibidem*.

După întoarcerea în țară Ion Ioanid s-a numărat printre primii foști deținuți politici care au adus dezvăluiri importante din timpul vieții de detenție în filmul documentar „Memorialul Durerii” realizat de Lucia Hossu-Longin. Mai mult decât atât, Ioanid a rămas în istoriografia românească prin publicarea lucrării memorialistice, „Închisoarea noastră cea de toate zilele”²⁷, comparată nu o dată cu lucrările lui Alexandru Soljenițin, în special cu scrisul deconspirator al acestuia. Deschiderea accesului la documentele create de fostele structuri ale Securității ne-au facilitat redarea unor aspecte referitoare la viața de detenție, de continuă urmărire și verificare de către informatori a lui Ioanid, multe din cele evidențiate în acest studiu regăsindu-se în interviurile care au fost luate acestuia după 1989, dar și în volumele sale. Acest fapt este o dovadă clară că înainte de a fi o operă literară, memorialistica scrisă de Ion Ioanid reprezintă în primul rând o realitate istorică, o certitudine a existenței unor atrocități inimaginabile comise de regimul comunist prin intermediul instituțiilor sale.

27 Prima ediție a acestei cărți a apărut la Editura Albatros în 5 volume, iar a doua la Humanitas, în 3 volume. Încă de la apariția primelor volume, cartea a fost remarcată atât de critica literară, cât și de cei interesați de memorialistica de închisoare ca document istoric sau psihologic. În această operă a sa, Ion Ioanid reușește să zugrăvească o întreagă galerie de caractere umane. Se pare că acest lucru l-a interesat cu precădere, căci este semnificativ faptul că, atât la început, cât și în paginile ultimului volum face considerații despre caracter și caractere.

Anexa: Fișa matricolă penală a lui Ion Ioanid, față-verso

(sursa: <http://www.iiccr.ro/>, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc)

PENITENCIARUL Miești Nr. dosarului persoanei 104/152
 Anul 1992 luna Sept ziua 12

FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ

Numele IOANID Prenumele IOAN
 Porecla IOAN
 6. Timisoara 4-11-90 Născut în anul 1926 luna mart ziua 28 în Comuna Hovot
 7. ORADEA 4.11.63 Raionul Severin Reginea Borj
 8. Rad 20.11.1963 3. Fiul lui ELEPTERIE și al ELENA
 9. Odrov 12.07.63 4. Domiciliat în Comuna Micurești Str. C. F. Bohezu Nr. 6
 Raionul Polihronu Reginea Micurești
 5. Ocupațiunea la data arestării funcționar în trecut șofer
 6. Avere de deținut altă la data arestării mare în trecut 100 ha pământ, cotă de hrană, etc.
 7. Ocupația soț ici în prezent — în trecut —
 8. Avere soț — în prezent — în trecut —
 9. Ocupația părinților în prezent tată muncă funcționar în trecut Avocat
 10. Avere părinților în prezent mare în trecut 100 ha pământ, cotă de hrană, etc.
 11. Origina socială burghez Studii 3 ani facultate
 12. Cetățenia România (dacă este cetățean străin se va menționa dacă posedă pașaport).
 13. Starea civilă necăsătorit numele soț — copii băieți —
 14. Serviciul militar: cîg. 1948 gradul — unitatea păreia aparținătoare
 15. Apartenența politică a deținut altă la data arestării nu face în trecut un timp a făcut
 16. Starea sănătății (Ce defecte fizice și psihice are) EXCLUSIVITATĂ
 106860

SEMNAIMENTE: Talia 165 m. fruntea tată nasul rect gura mică bărbia ovală
 fața rotundă ochii cașni părul n sprâncenele cast barba redă
 urechea mică mustața cast semne particulare nu are

SITUAȚIA JURIDICĂ: mare

a) Antecedentele penale nu are
 Dacă este infractor din obicei —
 b) Prevenit, deus la data de 19-11-92 de către Pro. milit. Micurești cu mandatul de arestare
 Nr. 134 / 195 3 pentru fapta conflicte cu legea art. 196 p.
 Descrierea pe scurt a faptului transmis notele informativă lui
Ioan Ioan, care le furniza unei puteri depline.
 Prin ordonanța definitivă Nr. — / 195 — emisă de —
 rămas sub stare de arest până la terminarea judecării.

c) Internat, de către — cu ord. Nr. —
 Se mai menține ca prevenit cu mandat N-rele —
 internat ordin
 Ieșiri provizorii 6 Iunie 1973 evadare
 Reprimiri din ieșiri provizorii 10 noi. 93 reprimut din evadare
 Pedepse disciplinare —
 Purtarea — Cum a muncit —
 Ieșiri definitive —

[illegible]

Ion Ioanid în documentele Securității (1950-1987)

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Ion Ioanid, „Închisoarea noastră cea de toate zilele”, Securitate, colonie de muncă, evadare, exploatare minieră, note informative*

Prezentul studiu este dedicat vieții de dinaintea dar și din timpul detenției politice (1950-1964) a lui Ion Ioanid, dar și perioadei de după eliberarea sa din coloniile de muncă din cadrul exploatărilor miniere de la Baia Sprie și Cavnic (1965-1987). Aspectele reliefate aici se bazează pe surse documentare inedite (dosare informative, de rețea, precum și dosare penale) aflate în păstrarea și gestionarea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității din București. În cadrul acestei instituții se păstrează șapte asemenea dosare instrumentate de cadrele fostei Direcții Generale a Securității, deosebit de active în legătură cu persoana fostului evadat de la Mina Cavnic.

Ion Ioanid as Revealed by the Security Documents (1950-1987)

(Summary)

Keywords: *Ion Ioanid, "Închisoarea noastră cea de toate zilele", Security, labor colony, escape, mining exploitation, notes*

This study is dedicated to the life of Ion Ioanid, both before, and during his imprisonment on political grounds (1950-1964). The study also examines security documents concerning Ioan Ioanid, after his release from the Baia Sprie and Cavnic labor colonies (1965-1987). The issues discussed here are based on original documentary sources (information dossiers, network, and criminal cases) preserved by the Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității in Bucharest. This institution has preserve seven dossiers compiled by the former Securitate, which contain very interesting information about the escape of Ion Ioanid from the former mine of Cavnic.

Din secretele Clujului - cazul Omului cu ciocanul

Cosmin Alexandru Pop

Absolvent al Facultății de Istorie și Filozofie, Secția arhivistică, 2010. Master în biblioteconomie în anul 2012. Angajat la SJAN Cluj începând cu anul 1999. Preocupări de cercetare: despre Dictatul de la Viena și implicațiile sale contemporane

(Legea 189/2000), depistare de documente referitoare la istoria contemporană a Clujului și pentru organizarea unor expoziții în cadrul Arhivele Naționale, privind sportul, Jandarmeria Română, etc.

Cuvinte cheie: *Omul cu ciocanul, Inspectoratul de Miliție Cluj, Sighetu Marmației, Maramureș, Cluj, Sălaj, cercetare penală, criminalist, Ceacănica, Vereș Romulus*

Întotdeauna suntem fascinați de acea graniță care se află între mit și realitate. Este cazul celebrei povești adevărate, din păcate, a "omului cu ciocanul", un teribil criminal psihopat, care a îngrozit orașul de pe Someș și de la poalele Feleacului, în anii 70, ai secolului trecut. Prima dată am auzit, de acest criminal teribil, într-o tabără la Leșul Ursului¹, unde seara, la focul de tabără, un amic a povestit cum mama sa l-a întâlnit pe celebrul criminal pe stradă, într-o seară, dar din fericire nu a pățit nimic. Ajuns acasă din tabără, am rămas fascinat de cele relatate de colegul meu, mai ales că era ceva senzațional în acele vremuri și am încercat să aflu mai multe despre acest criminal, dar m-am

1 Barajul Leșu este construit pe lacul de acumulare Leșu Ursului de pe Valea Iadului, județul Bihor. Suprafața lacului este aproximativ 150 de hectare și are un volum de apă de 28,2 milioane metri cubi. Lacul a fost dat în folosință în anul 1973. Apa lacului alimentează hidrocentrala Leșu, care s-a dat în folosință în anul 1977. Drumul forestier care trece pe lângă lac ajunge până la Cabana Stăna de Vale, astfel că Lacul Leșu a devenit o poartă către Munții Bihor-Vlădeasa.

izbit de refuzul familiei, pe motiv că relatările amicului meu sunt pure speculații și fabulații.

Peste ani, pașii activității profesionale m-au purtat către Arhivele Naționale, unde începând cu anul 1999 îmi desfășor activitatea, intrând în contact cu o mulțime de documente și implicit cu „secretele ascunse” în fondul arhivistic „Inspectoratul de Miliție Cluj”. Cu surprindere, am descoperit și documentele care fac parte din Operațiunea „Someșul”, care se referă la ceea ce în folclor a rămas ca acțiunile „Omului cu ciocanul”. Astfel, în paginile acestui articol, s-a încercat aducerea la lumină, poate, a unor fapte și acțiuni necunoscute despre acest caz, mai ales că literatura de specialitate este săracă în informații referitoare la acele evenimente, iar presa vremii a ocolit (la comanda directă a celor care atunci se ocupau de destinele acestui popor) acest subiect, existând doar, pe plan literar, romanul lui Horia Tecuceanu², „Căpitanul Apostolescu și inamicul public nr. 1”, apărut la Editura Medicală, București, în anul 1990. Totodată, am încercat să reconstituim și originile victimelor, care în marea lor majoritate s-au născut în județul Cluj, însă au existat victime și din județe limitrofe Clujului, adică Sălaj, dar și din unele mai îndepărtate, anume Maramureș, mai exact orașul Sighetu Marmăției.

Ca surse inedite am folosit documente din cadrul Fondului arhivistic Inspectoratul de miliție Cluj, articole, ziare, publicații, cărți, multe dintre ele apărute după decembrie 1989, întrucât cercetând colecția de ziare „Scânteia” sau „Făclia”, ziare care erau editate de Comitetul Central ori de către Comitetul Județean al PCR, am constatat că nu s-a scris nici măcar un singur rând despre crimele lui Vereș Romulus supranumit „omul cu ciocanul” și despre desfășurarea anchetei, darămite despre procesul acestuia. Pe data de 2 februarie 1976, data sentinței în procesul „Omului cu ciocanul” în ziarele sus amintite, se publicau pagini întregi despre o întrunire a Consiliilor Județene în întregime, declarația conducătorului iubit Nicolae Ceaușescu, referitoare la această întrunire, ignorând în totalitate ceea ce astăzi ar fi fost subiectul zilei, pentru un ziarist, anume condamnarea celui mai de temut criminal din istoria modernă a Clujului. Regretul meu profesional este că lucrarea ar fi putut fi

2 Horia Tecuceanu (n. 30 mai 1929-d. noiembrie 1997 București), este un scriitor român de romane polițiste, fiind creatorul căpitanului Apostolescu, personajul principal al cărților sale.

completă și mai interesantă dacă aș fi putut lua legătura măcar cu una din persoanele implicate în acest caz, putând face astfel apel și la memoria colectivă, dar așa a trebuit să mă mulțumesc doar cu materialul scris din dosarele Miliției.

Un ciocan, o minte bolnavă, forță, teroare, sânge și vieți curmate. Pe străzile Clujului a bântuit prin anii 70 cel mai de temut criminal în serie, „**OMUL CU CIOCANUL**”. Anchetatorii au denumit această anchetă Operațiunea „Someșul”, deoarece prima victimă a celebrului criminal a fost găsită în apele râului Someș. „Oamenii își aduc aminte și astăzi, după aproape 40 de ani, de perioada în care moartea sufla pe străzi, iar femeile se închideau în casă și nu ieșeau neînsoțite, când se lăsa întunericul”³. Autoritățile locale au fost depășite în această situație, nu mai întâlneau așa ceva. Victimele, în număr de 8, au fost bătute, mutilate, incendiate, violate, fiecare părea victima unui alt criminal, dar cu același modus operandi.

Dar cine a fost acest criminal în serie, un urmaș demn a lui Râmaru⁴, care timp de aproape 3 ani a terorizat populația Clujului?. Numele său era Romulus Vereș, un banal mecanic de locomotivă, care dorea să se mântuiască și să-și aducă liniștea și pacea sufletească, fiind împins de însuși Satana să comită acele crime odioase (conform propriilor declarații), deci pe scurt avem de a face cu un bolnav schizofrenic, care a semănat haos, spaimă și teroare pe străzile Clujului, mai ales în rândul populației feminine.

Folclorul, din acea perioadă, i-a atribuit un număr de aproximativ 200 de victime, lucru foarte greu de crezut și probat, deoarece în realitate, criminalul a atacat 8 femei:

- Cornelia Vaida (agresiune soldată cu decesul victimei);
- Covaci Ibolya (victima supraviețuiește atacului);
- Maria Mărgineanu (victima supraviețuiește atacului);
- Ana Valentina Floarea (agresiune soldată cu decesul victimei);
- Ana Biro (victima supraviețuiește atacului);
- Ileana Olteanu (victima supraviețuiește atacului);
- Aurelia Ciulea (agresiune soldată cu decesul victimei);

3 www.frt.ro, Ramona Arotăriței, Omul cu ciocanul, povestea celui mai cunoscut criminal în serie din Cluj.

4 Ion Râmaru, criminal celebru, care a ucis 4 femei în București în perioada 1970-1971.

- Szilagyi Emma Ilona (agresuine soldată cu decesul victimei).⁵

Dumitru Ceacanica, care a fost solicitat să elucideze acest caz, când deja erau comise 3 sau 4 dintre tentativele de omor sau omor, explică în începutul de capitol „A fost odată un oraș îngrozit”, din cartea „Amintirile unui criminalist”, capitol care este dedicat în totalitate, sub titulatura „Orașul în care șifonierele ucid”, operațiunii „Someșul”

„Ai auzit? L-au prins pe omul cu ciocanul. Vecina de la 2 spunea că-i student, dar Mariana, care-l are pe Iscrulescu la circulație, zicea că nu-i drept. Cică-i măcelar!” Auzul acestor vorbe sigur l-a făcut pe celebrul criminalist să zâmbească. Doar el știe și implicit colaboratorii săi ce muncă titanică au depus pentru al prinde la final pe celebrul criminal.

Dumitru (de fapt Dimitrie) Ceacanica⁷ s-a născut la 27 octombrie 1918 la Cernavodă, județul Constanța. Părinții – greci de origine, Constantin și Eufrosina – erau proprietarii celui mai mare și mai frumos magazin din oraș, unde vindeau arme, biciclete și articole tehnice, și erau foarte respectați în oraș. La o vârstă fragedă, Dumitru Ceacanica rămâne fără tată. Apoi, ca să dobândească cetățenia română a luptat în al Doilea Război Mondial, de unde s-a întors slăbit și bolnav. Și-a început activitatea în anul 1945, când s-a angajat ca „informator diurnist în Prefectura Poliției Capitalei”, în luna august al aceluiași an, este numit comisar ajutor, iar în anul 1948 devine comisar, de aici urcând treaptă cu treaptă în carieră, incluzând aici și Miliția, după anul 1949, chiar dacă originea sa burgheză era considerată de Securitate drept una „nesănătoasă”. Admirat pentru calitățile sale profesionale incontestabile și pentru succesele în rezolvarea celor mai dificile cazuri, Dumitru Ceacanica trecea și drept un șef greu de suportat din cauza temperamentului uneori, coleric. Colegii

5 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citește-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul>

6 Dumitru Ceacanica, *Amintirile unui criminalist*, Editura Lucky, 1993, p. 291.

7 Dumitru Ceacanica a fost unul dintre cei mai renumiți criminaliști români de după cel de-al Doilea Război Mondial. A lucrat la cazuri celebre, precum Râmăru (așanumitul Jack Spintecătorul Bucureștiului din anii 70), „Omul cu ciocanul”, cazul „Anca” (o tânără din Sibiu venită la facultate în București a fost ucisă, bucățile trupului fiind împrăștiate în diverse zone ale orașului), sau furtul de tablouri de la Muzeul Brukenthal din Sibiu, comis în anul 1968, puține cazuri rămânând A.N. (adică autori necunoscuți). Cei care au lucrat cu el spun că avea un fler de excepție, cunoștea foarte bine psihologia infractorilor, mai ales a criminalilor în serie și era foarte atent și perseverent.

spun și că era necruțător cu leneșii sau mincinoșii și nu-și pierdea timpul să explice celor cu care lucra de ce trebuie să facă un anumit lucru. Era știut de frică de infractori (de aici, în jargonul pușcăriașilor exista și expresia „Să moară Ceacanica”), dar și de subalterni. La un moment dat, a fost arestat și cercetat sub acuzația de corupție, însă a ieșit „curat” din această încercare, pe care foștii colegi o consideră „o înscenare”. De asemenea, Dumitru Ceacanica a fost acuzat că ar fi folosit printre metodele lui „bătaia și tortura” și era caracterizat ca fiind „un element priceput și cu multă putere de muncă, însă care nu depune întotdeauna întreaga sa capacitate și forță de muncă. Este îngâmfat, înfumurat și nervos”. Perseverența, flerul – sunt alte două mari calități ale lui Ceacanica, despre care se spune că a fost un autodidact. Știa medicină legală și psihologie criminalistică, deși în dosarul său de la Securitate scrie că avea doar 4 clase gimnaziale (ulterior a făcut și liceul)⁸.

Unul dintre cei care l-au ajutat pe Ceacanica să rezolve cazul „Omului cu ciocanul” a fost mâna sa dreaptă de la Cluj, locotenentul major (atunci), acum colonel în rezervă, Augustin Nona. „A fost cazul cel mai amplu la care am luat parte. Ceacanica a privit în jur, uimit că ofițerii de la Criminalistică încercau să rezolve cazul din birou. „Toată lumea pe teren!” a urlat Ceacanica. „Ce, vreți să vă rezolve subofițerii cazul? Am sărit de pe scaune ca arși, de la locotenent la colonel”, își amintește Nona.⁹ Au urmat multe ore, probabil sute, de cercetări, de interogatorii, de percheziții, de confruntări ale martorilor cu diverși suspecți, de anchete, de piste false, dar toate aceste eforturi au fost încununate cu succes, când celebrul criminal a fost prins. „Căutările au durat mult. Nopti nedormite, piste false... Când ne-am dat seama că ar putea fi principalul suspect, ne-am deghizat în infirmieri și i-am bătut la ușă. Ne-a deschis și a început să ne înjure, pe noi și Ceaușescu pentru că, spunea el, nu i-a dat locuință. Era îmbrăcat numai în izmene și s-a comportat extrem de violent”¹⁰. Oare Vereș Romulus era un produs al sistemului sau o victimă a acestuia?!!

Colaboratorii lui Ceacanica, tinerii ofițeri care îi vor fi alături în acest caz, făceau parte din trupele Miliției municipiului Cluj. La data de 22

8 http://www.romani+actualitati.ro/dumitru_ceacanica_criminalist_de_geniu-15080.

9 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citește-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul>.

10 <http://baubau-există.bolgspot.ro/2010/11/cel-mai-temut-criminal-al-clujului-omul.html>.

ianuarie 1949, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române a emis Decretul nr. 25/1949, în conformitate cu articolul nr. 44, punctul 2 și art. Nr. 45 din Constituția Republicii Populare Române și în strânsă legătură cu Decizia nr. 42 a Consiliului de Miniștri, se consfințește nașterea **MILITIEI**. Miliția se înființează în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, având ca organ central Direcțiunea Generală a Miliției care a funcționat în perioada 1949-1989¹¹. Astfel ia ființă și la Cluj, Miliția Regiunii Cluj, în anul 1949. De-a lungul timpului, această instituție a purtat diverse denumiri: Comandamentul Miliției Județului Cluj, Direcțiunea Miliției Regiunii 27 Cluj, Inspectoratul Miliției Județene Cluj. Din data de 18 noiembrie 1969, după trecerea la reorganizarea administrativă pe principiul județelor, a apărut Legea Miliției, care a abrogat decretul nr. 25/1949, când se trece la organizarea acestei instituții în servicii, secții și birouri ale Milițiilor Municipale și Orășenești.¹² Ca structură organizatorică Miliția avea următoarea structură ierarhică: Inspectoratul General al Miliției, Inspectoratul Miliției Municipiului București, Inspectorate ale Miliției Județene, servicii și birouri ale Milițiilor Municipale și Orășenești, posturi de Miliție comunale, organe de miliție. Structura organizatorică a Inspectoratului de Miliție Cluj era pe compartimente de specialitate, în profilele: secretariat, economic, criminalistic, judiciar, evidența populației, evidență operativă, cercetări penale, cadre, tehnic-științific, control cetățeni străini și pașapoarte, personal și transporturi, care aveau corespondent în structurile teritoriale.

Inspectoratul Județean de Miliție Cluj a fost condus de un șef de inspectorat și a fost subordonat atât Consiliului Popular cât și Comitetului Executiv. Personalul se compunea din militari și angajați civili, care erau parte integrantă a personalului Ministerului Afacerilor Interne. Sediul Inspectoratului de Miliție Cluj a fost pe strada Constanța nr. 1-3 și pe strada Karl Marx nr. 26.¹³

În perioada în care Miliția clujeană s-a confruntat cu acest caz celebru, la conducerea Inspectoratului Miliției județului Cluj s-au aflat co-

- 11 Decretul nr. 25, privind înființarea Miliției – „Buletinul Oficial al RPR” partea I, nr. 19, 23 ianuarie 1949.
- 12 Lege privind organizarea și funcționarea miliției – „Buletinul Oficial al RSR”, partea I, nr. 132, 18 noiembrie 1969.
- 13 Emiterea Decretului nr. 108, privind Statutul personalului Miliției – „Buletinul Oficial al RPR”, nr. 9, 18 martie 1949; Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN CJ), Fond *Inspectoratul de poliție Cluj*.

lonelul și apoi generalul maior Vâlceanu Marin (1966-1972, 1974-1975), și maiorul Ispas Vasile (1973).

Deși dosarul “Romulus Vereș” a fost închis, o serie de întrebări nu au primit un răspuns convingător. Cea mai importantă dintre ele se referă la afecțiunea psihică a lui Vereș. Potrivit medicului care l-a consultat pe Romulus Vereș, la vremea anchetei, dr. Traian Neamțu, “omul cu ciocanul suferea de schizofrenie-parafrenie, reprezentând un pericol deosebit pentru societate”¹⁴. Un alt specialist în psihiatrie, dr. Carmen Ghilea, directorul Spitalului de Psihiatrie din Ștei, unde Vereș a fost internat timp de 17 ani, afirma că “omul cu ciocanul suferea de parafrenie, boală care nu conduce în mod obligatoriu la un comportament violent, dar se poate manifesta și în astfel de forme”.

Pe de altă parte însă, Romulus Vereș, fost angajat la C.F.R. Cluj, unde a lucrat ca mecanic de locomotivă pe trenuri de călători a fost considerat om normal la toate controalele medicale efectuate, periodic, angajaților de la Depou. Aceste controale se efectuau, potrivit lui Ioan Pop, mecanic de locomotivă și coleg cu celebrul criminal, „anual și cu maximă rigurozitate”. „E foarte ciudat că Romi (n.n. - așa îi spuneau colegii) nu a fost considerat bolnav, deși noi, mecanicii de locomotivă, eram supuși vizitelor medicale la fel ca și aviatorii. Se spune că nu era deloc nebun, dar după ce a refuzat să oprească un accelerat în Huedin, fiind pe punctul de a fi dat afară, a dat un autoturism marca Fiat mită ca să fie scos nebun”, a declarat Ioan Pop. Colegul lui Romulus Vereș, care a stat de multe ori la masă alături de criminalul ce a îngrozit Clujul, își amintea de „omul cu ciocanul” ca de un om „liniștit și bun profesionist”. Liniștit era și atunci când accepta să iasă cu colegii la „una mică”. Extrem de rar consuma băuturi alcoolice și în vreme ce colegii săi se tratau cu un rachiu, el cerea sirop. Același impresie, a unui om liniștit și la locul lui, persistă și la Depoul de locomotive din Cluj, fostul loc de muncă al lui Vereș.¹⁵

Puterea comunistă nu dorea sub nici o formă, ca opinia publică să fie informată de ceea ce se petrecea la Cluj, preferând să asigure populația că Partidul veghează neobosit la bunăstarea oamenilor muncii, astfel nu se atrăgea atenția celor care lucrează în permanență la realizarea planu-

14 *Ibidem.*

15 *Ibidem.*

lui socialist. Probabil că lui Horia Tecuceanu i-ar fi fost aproape imposibil să scrie romanul său bazat pe acest caz, înainte de 1989. Considerăm o tristă paralelă, dar adevărată, această mascare cu ceea ce s-a întâmplat în URSS, în decursul guvernării lui Stalin, până în anul 1953, și anume că URSS-ul era asemănat cu paradisul și orice lucru îndeplinit pe teritoriul sovietic era considerat a fi perfect: **“NU EXISTĂ CRIME ÎN PARADIS”**. Cei care susțineau contrariul erau rapid catalogați ca trădători și executați, deoarece existența unei crime era considerată doar o minciună capitalistă menită să creeze haos în interiorul regimului socialist, în acea armonie perfectă.

În rândurile locuitorilor din Cluj, legenda “omului cu ciocanul” prindea contur. Se vorbea deja că fuseseră ucise 20 de femei și că Miliția nu putea face nimic pentru a-l anihila pe criminal. Comitetele muncitorești din întreprinderi semnalau la Direcția Județeană de Securitate că în oraș se instalase panica. Astfel, prima măsură luată de Securitate a fost cooperarea gărzilor patriotice și a patrulelor muncitorești în acțiunea de prindere a omului cu ciocanul. Orașul arăta ca în pragul unui asediu.¹⁶

Din punct de vedere al sănătății mintale, medicii au constatat că Romulus Vereș era stăpânit de demență între datele de 5 și 12 ale lunii, în rest, era un om normal, care știa să-și atragă simpatia celorlalți. Cu o înfățișare agreabilă și maniere distinse, Vereș semăna izbitor, din punct de vedere fizic, cu actorul și cântărețul Maurice Chevalier. Inclusiv Vereș era conștient de această asemănare, deoarece la percheziția locuinței sale, anchetatorii au descoperit o fotografie mărită a artistului francez.

Pe 2 februarie 1976, Tribunalul Cluj l-a scos pe Romulus Vereș de sub urmărire penală, dar a recomandat închiderea sa într-un centru de boli psihice. A fost dus la Spitalul de Psihiatrie din Ștei¹⁷ în data de 3 februarie 1976. (articolul nr. 114 cod penal prevede:

16 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citeste-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul>.

17 Spital de psihiatrie cu o tradiție de peste 5 decenii, Spitalul de Psihiatrie și Măsuri de Siguranță Ștei este doar unul dintre cele 4 spitale pentru „măsuri de siguranță” din țară care internează bolnavi psihici conform prevederilor articolului nr. 114 al Codului Penal, <http://www.hpsihiatriestei.ro/prezentare.html>.

Cap. II, Regimul măsurilor de siguranță, Art. 114, Internare medicală

Când făptuitorul este bolnav mintal ori toxicoman și se află într-o stare care prezintă pericol pentru societate, se poate lua măsura internării într-un institut medical de specialitate, până la însănătoșire. Această măsură poate fi luată în mod provizoriu și în cursul urmăririi penale sau al judecății

Chiar dacă multe aspecte cuprinse în dosar rămăseseră nelămurite, cazul „omul cu ciocanul” a fost considerat rezolvat.¹⁸

Romanul lui Tecuceanu se încheie cu un epilog: „Tribunalul județean Cluj-Napoca, ținând seama de expertiza medico-legală psihiatrică, din care rezultă că inculpatul V.R. n-a avut discernământ pentru faptele comise, precum și de faptul că, urmare a sindromului de schizofrenie-parafrenie de care suferă, reprezintă un pericol deosebit de grav pentru societate, prin hotărârea din 2 februarie 1976, decide internarea lui V.R. într-un institut medical de specialitate, până la însănătoșire”.¹⁹ Însănătoșirea invocată nu era posibilă niciodată și deci nici o eliberare condiționată (probabil în acele vremuri termenul nici nu era cunoscut sistemului judiciar românesc) și sub această condamnare într-o instituție spitalicească era de fapt, ascunsă, în mod convenabil pentru toată lumea, o detenție pe viață, deoarece, neputând fi judecat și condamnat pentru faptele sale, el nu a putut fi condamnat la moarte. Diagnosticul dat de medicii care l-au consultat a fost de schizofrenie-parafrenie, adică similară cu schizofrenia paranoidă de astăzi (cu delir fantastic și halucinații), dar cu mai puține tulburări de gândire, cu o mai bună păstrare a afectivității, cu o mai puțină deteriorare a personalității și cu o mai bună păstrare a volității.²⁰

Normal că putem asista și la o teorie a conspirației, dar faptele au fost concludente și nu credem că, cineva s-ar fi putut îndoi vreo clipă că V.R. nu era celebrul “om cu ciocanul” și că s-ar fi sacrificat în locul celebrului asasin, fiind un lucru mai convenabil de făcut, dacă avem în vedere

18 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citeste-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul>.

19 Tecuceanu Horia, *Căpitanul Apostolescu și inamicul public nr. 1*, Editura Medicală, București, 1990, epilog.

20 http://www.psihiatrie-timisoara.ro/rezidenti/tulburarile_delirante_persistente.pdf.

că în perioada de 3 ani de zile asasinul nu a fost prins și că autoritățile au fost puse în gardă de către mișcările populației clujene, materializate prin acțiuni ale comitetelor muncitorești de partid către organele de conducere, fapt care probabil a condus și la cooptarea lui Ceacanica în echipa de anchetă a cazului. Dar să depănăm firul Ariadnei, de data aceasta despicat în 8.

Prima victimă a asasinului a fost Cornelia V²¹, care a fost asasinată în ziua de 11 septembrie 1972, în jurul orei 23.00-23.30; era o femeie frumoasă, în vârstă de 25 ani, cu părul lung și negru, ușor cârlionțat, ochi verzi și trup bine proporționat. A fost atacată în holul căminului II al Șantierului de construcții, unde i s-au provocat multiple fracturi cranienne, după care corpul victimei a fost aruncat în Someș.²² Cadavrul a fost găsit a doua zi, fără vestimentație, în zona denumită „Podul Hingherilor”, de către o femeie de serviciu de la I.C.T. Din cercetările efectuate de echipa de investigatori, s-a dovedit că victima nu avea un comportament moral „adekvat”, ea întreținând relații sexuale cu o mulțime de colegi și cu componenți ai echipei de fotbal „U” Cluj, medici și antrenori ai echipei²³. Acest comportament a dat peste cap puțin investigația criminaliștilor, care au ajuns la bănuiala că putea fi victima unui amant gelos sau a fostului ei soț, de care era separată, el însuși având cazier, fiind condamnat la 6 luni închisoare corecțională, pentru neglijența în serviciu²⁴. Cu toate că echipa de investigatori a dus o muncă sisifică, interogând și verificând prietenii, colegii, fostele gazde (victima a locuit în Cluj pe străzile: Suceava nr. 17, Gheorghe Doja nr. 24, Clinicilor nr. 30 și Mănăstur nr. 3)²⁵, colegii de la Liceul Economic, formația de dansuri din care victima făcea parte, brigada artistică a Uzinei 16 Februarie și grupul de persoane

21 V.C., fiica lui Ioan și Maria, născută la data de 10 octombrie 1946, în comuna Zimbor, județul Sălaj, cu domiciliul flotant în Cluj, str. Oașului nr. 8-10, studii 10 clase, membră P.C.R., fost căsătorită și despărțită în anul 1965, conform raportului din data de 26.XI.1972, întocmit de către maior Pârv Ioan, SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de miliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 5, f. 3-8.

22 Ceacanica Dumitru, *op. cit.*, p. 293.

23 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 24, f. 5-6

24 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 5, f. 4, era angajat pe funcția de agent încasator la Consiliul popular din comuna Sâncraiu Almașului, județul Sălaj

25 *Ibidem*, dosar nr. 5, f. 5.

care a însoțit-o pe victimă în unele excursii efectuate în străinătate în Ungaria și Polonia. Ceea ce era supărător este faptul că după atâtea ore de investigații, verificări și interogatorii, anchetatorii nu dețineau nici cea mai vagă idee cine era autorul crimei, toate ipotezele căzând rând pe rând. Urmând pista unui posibil conflict cu iubitul, încheiat prin uciderea ei, anchetatorii au pierdut repede firul, iar dosarul a fost așezat în rafturile pentru infracțiuni cu autor necunoscut. Anchetatorii au apreciat, atunci, că ucigașul este un individ cu suficient discernământ ca să șteargă urmele crimei.

Cea de-a doua victimă a fost Ibolya K²⁶ care a fost atacată în propria locuință, în ziua de 7 octombrie 1972 (aproximativ la o lună după prima victimă). S-a constatat că atacatorul i-a aplicat victimei mai multe lovituri în cap, a dezbrăcat-o, iar agresorul și-a însușit lenjeria victimei, un ceas și cheia de la ușa principală. Totuși, victima a scăpat cu viață, reușind să ofere informații anchetatorilor despre agresor, anume că acesta era brunet, cu părul ondulat²⁷. Se pare că agresorul cunoștea victima sau făcea parte din cercul de cunoscuți care frecventau familia Kovacs, aspect care putea să determine reducerea numărului de suspecti. Anchetatorii au efectuat îndelungi cercetări, anume: s-a încercat alcătuirea unui portret robot, s-au adunat probe de la fața locului, unde s-a găsit și o șurubelniță; de asemenea au fost verificați membrii de familie, anturajul acestora (prieteni, colegi de serviciu), cei care au lucrat la construcția casei, lăptari, încasatori IREC și persoanele din zonă cu antecedente penale. Bineînțeles că și în acele vremuri, radio șanțul se afla la loc de cinste, majoritatea vecinilor declarând că au văzut sau auzit ceva, lucru care, cred, a complicat mai mult ancheta, deoarece fiecare a declarat altceva, dar concluzia a fostă că un posibil agresor a fost văzut în zonă. Pista pe care au încercat-o anchetatorii era un posibil jaf, dat fiind faptul că a dispărut un ceas (dar nu de mare valoare) din locuința victimei.

Din păcate lista nu s-a oprit cea de-a treia victimă, Maria M, a fost

26 I. K., fiica lui Andrei Și Ana, născută la data de 11 iulie 1957, în Cluj, cu domiciliul în Cluj, strada Vasile Lucaciu nr. 30, membră U.T.C., fără antecedente penale, ucenică la Cooperativa „Blănarul”, secția din Piața Păcii, cu un comportament ireproșabil și nefăcând parte dintr-un anturaj dubios, așa cum reiese din referatul locotenent colonelului Iordăchescu Constantin, SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 7, f. 118-121.

27 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 293.

o femeie care a suferit lovituri aplicate în cap, fiind și însărcinată în luna a VIII-a²⁸. Atacul a survenit în data de 16 octombrie 1972, la doar 9 zile după atacul din data de 7 octombrie a aceluiași an. Când au găsit-o într-o baltă de sânge, vecinii s-au gândit că venise momentul nașterii, însă au descoperit că femeia era lovită în creștet cu un obiect metalic, medicii de la ginecologie au îndreptat-o spre neurochirurgie, unde a fost salvată. Și în acest caz anchetatorii au emis, încă de la început ipoteza jafului, deoarece și din locuința acestei victime au dispărut un ceas, dar fără o valoare mare, un palton și suma de 200 lei²⁹. Acestea au fost singurele indicii care făceau legătura cu cazul K.I., cealaltă asemănare fiind faptul că și victima M.M. a fost atacată în propria casă. Au început din nou munca titanică, de verificări și interogatorii a persoanelor suspecte, ca de obicei: colegii se serviciu a victimei, a soțului victimei, prieteni, anturaj, rude, vecini. În desfășurarea anchetei ceea ce apare nou este faptul că s-au făcut verificări și asupra persoanelor care s-au interesat de starea victimei, fiind de presupus că însuși atacatorul a făcut acest lucru, dar toate acestea nu au dus din nou la nici un rezultat. După ce anchetatorii au interogat sute de persoane și în cazul acestei victime, s-a emis ipoteza că autorul atacului folosește pentru a-și ataca victimele un ciocan și că aduce izbitor de mult cu Maurice Chevalier, din cauza pieptănăturii. Este timpul când cazul ajunge în atenția Direcției Județene de Securitate, totodată crezându-se că se are de a face cu un atacator în serie, posibil bolnav mintal.

În data de 5 decembrie, adică la aproximativ 2 luni de la ultima agresiune, atacatorul, de acum putem să-l numim “omul cu ciocanul” a lovit din nou. Victima, Teodora F,³⁰, a fost atacată tot în propria casă,

28 M.M., născută la data de 23 ianuarie 1937, în satul Rediu, comuna Aiton, fiica lui Ioan și Sofia, cu domiciliul în Cluj, str. Traian nr. 80, ap. 1, de profesie muncitoare la Întreprinderea „Porțelanul”, Cluj, neîncadrată politic, căsătorită și cu un copil, după cum reiese din declarația dată de către victimă maiorului Predoi Nicolae, SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 14, f. 88.

29 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citeste-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul>.

30 F.A.V. născută la data de 23 iulie 1964 la Cluj, elevă în clasa a II-a, fiica lui Costache și Maria, conform procesului verbal de cercetare a locului faptei, întocmit de procurorul desemnat de la Procuratura județeană Cluj, Cabinetul de criminalistică, alături maiorul Predoi Nicolae, maior Păcuraru Dionisie, căpitanul Stroescu Gheorghe și dr. legist șef Pop Eugen, SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 17, f. 1.

de pe strada Mașiniștilor nr. 74-76, de către un militar blond. Victima a suferit o serie de lovituri (nimic nou) care au băgat-o în comă, fiind și violată, dar de data această agresorul a produs și un incendiu, probabil pentru a înlătura eventualele urme. Alte sute de persoane au fost interviuate. Strada Mașiniștilor a fost cercetată casă cu casă, însă fără rezultat. Anchetatorii trimiși de la București pentru a ajuta echipa locală, au fost acuzați de incompetență către conducerea Miliției județene.³¹ Există totuși o pistă: atacatorul era un militar blond. Încep verificările militarilor aflați în permisie la Cluj, în acea perioadă, dar care nu duce la nici un rezultat. Aici intervine, totuși, o contradicție între elementele furnizate de ancheta demarată de ziarul „Clujeanul” și datele oferite de Dumitru Ceacanica în cartea „Amintirile unui criminalist” și anume:

- A. V. a murit din pricina rănilor și a arsurilor³²;
- viața victimei a fost salvată fără înlăturarea sechelelor³³

Elementele adunate la dosar indicau faptul că infractorul acționează fără un mobil precis, ceea ce făcea prinderea lui extrem de dificilă. Ultimele două atacuri demonstau, în plus, că e vorba de un psihopat stăpânit de o stare de demență, care se manifesta ciclic, atingând apogeul între 5 și 12 ale lunii, ceea ce a condus la serie de cercetări și sute de pagini dactilografiate și scrise privind bolnavii psihici de pe raza județului Cluj.

La doar câteva zile de la ultima agresiune, mai precis în data de 12 decembrie 1972, comandantul Miliției municipiului Cluj semnează un proces verbal referitor la atacarea în cursul zilei menționate anterior, în jurul orelor 19,50, a unei persoane de sex feminin, vânzătoare la unitatea de pâine nr. 220 din Piața 1848, numita B.A.³⁴, care a suferit doar răni ușoare.

A fost momentul când Dumitru Ceacanica intră în scenă. „În fața

31 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citeste-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul>

32 *Ibidem.*

33 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 294.

34 Este fiica lui Vasile și Elisabeta, născută la data de 22.12.1922, în comuna Cojocna, cu domiciliul stabil în Cluj-Napoca, str. Inului nr. 17, de profesie vânzătoare, angajată a Trustului de Panificație și Morărit Cluj, la unitatea nr. 220 din Piața 1848, căsătorită, neîncadrată politic și fără antecedente penale, SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 21, f. 5

celor 900 de mape în care sunt aranjate, într-o anumită ordine, date cu privire la simptome, diagnostic și investigații, se găsesc alte zeci de dosare ale unor bolnavi împotriva cărora erau deja conturate și menținute mai multe suspiciuni”.³⁵ Ce s-a putut realiza la o primă analiză a cazului a fost faptul că toate omorurile și tentativele se înscriau într-un perimetru destul de restrâns, în apropierea râului Someș, ceea ce sugera că autorul acționase într-o singură zonă a orașului, totodată se pun de acord că autorul este un bolnav mintal, care, chiar dacă săvârșește o faptă criminală, nu se îndepărtase prea mult de casă, deoarece simțea nevoia unei protecții din partea familiei și chiar a locuinței, fiind în permanentă stare de complexe necontrolate. Discuția care a avut loc între comandantul Inspectoratului de miliție Cluj, Hangiu Constantin³⁶ și Dumitru Ceacanica a relevat unele aspecte cu care clasa socială și politică a vremii se confrunta: verificarea tuturor bolnavilor mintali din zonă, o activitate care, datorită împrejurărilor, necesita timp, care era un lux, de care autoritățile locale nu beneficiau, în acel moment; comitete de întreprinderi au trimis nenumărate adrese Inspectoratului de miliție Cluj, prin care își exprimau nemulțumirea deschisă față de mersul anchetei; totodată subliniind că „în Cluj s-a instaurat un sentiment de spaimă generală” și că sindicatul muncitorilor de la C.F.R. a cerut ca „salariații să-și aducă la serviciu copiii, ori să rămână cu ei acasă, pentru a le proteja viața” deoarece autoritățile statului nu mai puteau să le ofere siguranța lor și familiilor lor, de altfel un lucru de neconceput într-un stat socialist ca România. Ceea ce este de menționat este declarația dată de B.A. din 1 iulie 1974, (se va vedea că în viitor această declarație va cântări mult) conform căreia reiese că soțul său Biro Francisc, care a fost ajutor de mecanic de locomotivă la Depoul CFR Cluj, până în anul 1971, când a decedat, a fost coleg de muncă cu numitul Vereș Romulus, dar nu au deservit niciodată împreună pe aceeași locomotivă conform declarației Șefului de personal al Depoului CFR Cluj, Muntean Ioan.³⁷

Se pare că, criminalul nu a mai vrut să tergiverseze lucrurile și un fapt nou până atunci, chiar în aceeași zi cu agresiunea lui B.A. a atacat

35 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 295

36 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 22, f. 3.

37 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 21, f. 33.

o femeie, pe numita O.I., fiind vorba despre Oltean Ileana³⁸, în vârstă de 46 de ani, domiciliată în Cluj, str. Horea nr. 96-106, care se întorcea de la serviciu în jurul orei 0,25 fiind operatoare la Centrul de radiodifuzare Cluj.³⁹ Victima a fost atacată în holul imobilului unde locuia, când se întorcea de la serviciu, „după ce a făcut comanda ascensorului care se afla la unul din etajele superioare ale blocului, a venit lângă ea din stradă, un cetățean de circa 38-40 ani, care purta în mână o servietă neagră cu fermoar, pe care a pus-o jos. Victima, speriată fiind de prezența acestuia, l-a invitat să urce în ascensor, probabil fiind grăbit. Autorul a refuzat urcarea în cabina ascensorului, pe considerentul că așteaptă pe cineva, fapt pentru care victima a urcat în cabina ascensorului iar în momentul intrării sale în cabină a fost lovită în cap, din spate, pierzându-și cunoștința. De la victimă nu s-a luat nici un obiect”, așa cum reiese din Planul de măsuri care cuprinde sarcinile ce urmează a fi executate în vederea identificării autorului tentativei de omor⁴⁰. De data aceasta, colonelul Ceacănica se confruntă cu o nouă problemă.

Chiar dacă *modus operandi* era în proporție de 99% identic cu celelalte cazuri, considerată opera aceluiași criminal nedepistat până atunci, de data această din declarațiile martorilor reiese faptul că victima era o femeie de moravuri ușoare⁴¹. Acest statut de femeie ușoară a victimei a mai reieșit și din alte declarații ale unor martori, care fuseseră solicitați pentru aventuri amoroase. Se pare că victima l-ar fi cunoscut pe agresor, dar nu ar fi dorit să destăinuie nimănui acest lucru, pentru că relația sa cu Vereș Romulus ar fi scos la iveală comportamentul ei imoral, lucru care i-ar fi pricinuit probleme serioase la locul de muncă.⁴²

Ceacănica, concluzionează faptul că victima (O.I.) tăinuiește cu bună știință atacatorul, pentru a nu-și demasca legăturile extraconjugale. Conform însemnărilor acestuia, se pare că în echipa lor se află o scurgere

38 <http://baubau-exista.blogspot.ro/2010/11/cel-mai-temut-criminal-al-clujului-omul.html>.

39 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 22, f. 4.

40 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 23, f. 24.

41 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 22, f. 100; (numitul S.Z. a declarat, că fiind coleg de serviciu cu victima, a fost solicitat de această să vină să-i repare frigiderul, această rugămințe și defecțiune fiind imagineare, deoarece victima dorea să întrețină relații sexuale).

42 <http://baubau-exista.blogspot.ro/2010/11/cel-mai-temut-criminal-al-clujului-omul.html>.

de informații, prin persoana colaboratorului și investigatorului M, fapt care a dăunat foarte mult anchetei, deoarece O.I. în schimbul unor favori sexuale, afla informații despre mersul anchetei sau despre o posibilă arestare a sa.⁴³ Însă ceea ce l-a frapat pe Ceacanica a fost o declarație a victimei, care dacă și-ar fi dat seama că se află în fața „omului cu ciocanul” nu ar fi intrat în lift cu fața, ci cu spatele, deoarece în aceste cazuri extreme, instinctul de conservare își face pe deplin simțită prezența. Concluzia a fost clară: victima îl cunoștea pe agresor, dar nu dorea să îi demaște identitatea, deoarece ar fi dus la demascarea vieții sale imorale față de soț și societate, punând interesele sale mai presus de interesele societății.

Dacă O.I. ar fi spus adevărul anchetatorilor, despre bănuielele sale, sau ar fi oferit indicii despre identitatea „omului cu ciocanul” poate cercul victimelor s-ar fi închis, dar așa asasinul a lovit din nou, de data asta cu succes. În data de 16 decembrie 1972 a fost atacată și ucisă A.C., o elevă la Liceul Economic din Cluj-Napoca, secția economia turismului, anul I, care locuia, în gazdă, pe Strada Karl Marx nr.113⁴⁴. De data aceasta, asasinul a recurs la o altă armă, un cuțit, provocându-i victimei nu mai puțin de 19 leziuni traumatice pe diferite părți ale corpului, după care a violat-o și a declanșat un incendiu, fapt ce adus la alertarea autorităților, care au fost sesizate de un posibil incendiu pe strada Karl Marx nr. 113, familia Hintos⁴⁵. Și în acest caz anchetatorii s-au confruntat cu reticența unei martore, deoarece, cum a reieșit mai târziu din declarațiile sale, aceasta era o amantă pe lista interminabilă de relații amoroase pe care Vereș Romulus le-a avut. Și în acest caz, rușinea numitei N.A., care locuia și ea în imobilul amintit mai sus, a dus la tergiversarea cazului, deoarece nu dorea ca relațiile sale extraconjugale să fie date publicității, în încercarea de a-și proteja cei trei copii și de a evita reacția dură a unui soț foarte gelos. Din nou interesele personale sunt puse mai presus de interesele societății.⁴⁶ Din declarațiile amantei de serviciu, a reieșit faptul

43 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 315.

44 Victima era fiica lui Gheorghe și Vasica, născută la data de 21 mai 1957, în comuna Băbeni, județul Sălaj, având domiciliul flotant pe strada Karl Marx nr. 113, Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, *Fond Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 25, f. 2; ironia sortii a făcut ca acest imobil să se afle doar la câteva sute de metri de sediul Inspectoratului de Miliție Cluj și a Securității Cluj.

45 SJAN CJ, *Fond Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 25, f. 125.

46 *Ibidem*, f. 129-132.

că din bucătăria sa i-a dispărut un cuțit de bucătărie, cu care, s-a stabilit ulterior, s-a comis crima.

Dar cum se întâmplă de obicei, cercetările ample în loc să ușureze munca anchetatorilor, au împotmolit-o. Verificarea bolnavilor „zurlii” din cartierul gării nu a dus la nici un rezultat, cu toate că au fost chestionate multe cabinete medicale (dispensare), totuși exista și posibilitatea ca asasinul să nu fi cerut asistență de specialitate. Oamenii legii au încercat din răspuț să descopere criminalul, dar parcă totul le era potrivit. Vorba aceea:” râul, ramul”...

Se părea că atacatorul ”s-a dat la fund”, dar aceasta a fost numai o impresie, deoarece după aproximativ 3 luni de zile, criminalul a lovit din nou. Acum, victima a fost S.I.⁴⁷. De această dată, cartierul în care locuia victima era diametral opus de cel în care au fost săvârșite celelalte crime. Victima a fost găsită de vecini, care au semnalat un posibil incendiu la adresa menționată mai sus. Moartea victimei a fost violentă, și s-a datorat asfixiei mecanice, prin obturarea căilor respiratorii, prezentând totodată și leziuni traumatice externe în urma unui contact cu un corp dur și tăios, care nu au contribuit, totuși, la decesul victimei. Ulterior în cadrul anchetei s-a stabilit că era vorba de o sticlă de lapte de 1 litru.⁴⁸

Chiar dacă se încadra în tiparul de *modus operandi* al „omului cu ciocanul” anchetatorii au încercat să ducă ancheta spre alt posibil criminal, un hoț, mai ales că victima era bănuită că împrumuta bani cu camătă, deci agresorul putea să fie un rău platnic.

Adevăratul criminal, Vereș Romulus a fost reținut de organele statului în data de 13 februarie 1973, când a încercat distribuirea unor afișe cu caracter obscen pe raza orașului Cluj-Napoca, referitoare la vecina sa, Fodor Iuliana, despre care afirma că în timpul nopții ar pătrunde la el în locuință, prin perete sau gaura cheii, pentru a întreține raporturi sexuale de o perversitate ieșită din comun, lucru care l-ar obosi foarte mult⁴⁹. La percheziție, asupra sa s-au găsit pachetele cu fire de păr, un cuțit și cămașa pe care o purta era pătată cu sânge⁵⁰. Un fapt care le-a

47 47SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 30, f. 42; domiciliată în Cluj-Napoca, strada Iugoslaviei nr. 35, fiica lui Ludovic și Luiza, născută la data de 26 martie 1890, în Sighetul Marmăției, județul Maramureș.

48 *Ibidem*.

49 SJAN CJ, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 33, f. 48.

50 *Ibidem*, f. 75.

scăpat anchetatorilor a fost că Romulus Vereș fusese internat la Clinica de psihiatrie Cluj, în anii 1970 și 1973, cu diagnosticul nevroză depresivă persistentă și parafrenie (halucinații vizuale, auditive)⁵¹.

Anchetatorilor le era clar de acum că ancheta avansează cu pași repezi spre final, aveau suspectul principal, dar dovezile pe care le aveau nu îl puteau incrimina cu totul, chiar dacă, unele dintre ele, îl plasau la fața locului în unele cazuri: urmele de încălțăminte lăsate în fața căminului și zidului de pe strada Oașului nr. 8-10 și firele de păr de pe gardul despărțitor dintre căminele 2 și 3 în cazul Cornelia Vaida, șurubelnița din cazul Kovacs Ibolya, amprenta parțială de pe un geam de la locuința numitei Mărgineanu Maria; bilete IOTC în cazurile Olteanu Ileana și Ciule Aurelia, un sac de hârtie și pantaloni în cazul Ciule Aurelia.

Conștienți că nu puteau bate la ușa suspectului și să-l întrebe dacă el este asasinul căutat de toată lumea în Cluj, anchetatorii au recurs la un tertip. Aceștia s-au costumat în medici, care efectuau vizite la domiciliul bolnavilor cu afecțiuni psihiatrice (declarați și verificați), pentru a se interesa de starea lor de sănătate. Astfel, constituiți într-o mică comisie medicală, împreună cu asistenta medicală Zongor au făcut o vizită suspectului care locuia pe strada Arieșului, nr. 102, etaj V. Suspectul a deschis ușa, prevăzută cu numeroase mecanisme de siguranță, comunicându-le falșilor medici că intenționează să își ucidă vecina, în vârstă de 80 de ani, care urmărește să întrețină relații intime cu el, pătrunzând în acest scop în apartamentul său prin zid.⁵²

Era clar că acest individ, chiar dacă nu era suspectul căutat de anchetatori, era un pericol pentru societate și trebuia de urgență internat într-o instituție abilitată, doar trăiam într-o societate perfectă socialistă, în care nu existau bolnavi. Astfel, în spiritul Decretului 12/1965⁵³, suspectul a fost reținut și internat la Clinica de psihiatrie Cluj. Surprizele încep să se țină în lanț: în cadrul clinicii de psihiatrie, suspectul figura în evidențe cu diagnosticul de parafrenie. Din studiul foilor de observație și din aprecierile medicilor de specialitate a reieșit că una din simptomele acestei maladii este aceea că bolnavul proiectează faptele sale negative

51 *Ibidem*.

52 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 322.

53 Referitor la îngrijirea bolnavilor mintali periculoși, în vigoare de la 27.01.1965 până la 16.10.1980, fiind abrogat prin Decretul nr. 313/1980 și înlocuit(ă) de Decretul nr. 313/1980, Publicat în Buletinul Oficial nr. 4 din 27.01.1965.

asupra unei terțe persoane, aspect specific al bolii, adică starea delirantă a bolnavului se suprapunea spiritului practic prin deghizare și diverse artificii sau legende, sau mai exact, acești bolnavi, diferiți de cei schizofrenici, aveau potențial criminogen, fiind apți de a săvârși mai multe fapte fără a se demasca.⁵⁴ Verificările care au urmat au scos la iveală faptul că suspectul a locuit pe una dintre străzile unde au locuit și unele dintre victimele sale sau a locuit în apropierea locuințelor unora dintre victime, fiind totodată un ignorant mistic, un bigot fidel al sectei penticostale.⁵⁵

Anchetatorii au fost preocupați de efectuarea unei percheziții în casa suspectului, deoarece sperau ca rezultatele acestei percheziții să îi ajute să adune cât mai multe probe contra lui Vereș Romulus. Astfel, conform procesului verbal încheiat în data de 27 februarie 1974 la Cluj, în prezența procurorului Andrei Iuliu, de la Procuratura județeană Cluj, a colonelului de miliție Ceacănica Dumitru, șeful serviciului omoruri din Inspectoratul general al Miliției, a locotenentului-major Nona Gustav și a locotenentului-major Surducă Gheorghe, ambii din cadrul Serviciului de miliție al municipiului Cluj, a martorului asistent Zongor Franciska, asistentă principală la Spitalul de Ergoterapie Cluj și al numitului Vereș Romulus senior din Cluj, str. Ovidiu nr. 32, în calitate de tată a numitului Vereș Romulus, s-a trecut la percheziționarea apartamentului situat în Cluj, strada Arieșului nr. 102, etaj V, apartament 82⁵⁶.

Rezultatul pozitiv al percheziției a fost concretizat prin sigilarea, fotografierea și ridicarea pieselor cu valoare de indicii și probe indirecte în învinuirea lui Vereș Romulus, ca autor al omorurilor și tentativelor de omor. S-au depistat:

- un tratat de medicină legală, în care s-au găsit adnotări ale bănuțului și multiple sublinieri cu privire la traumatismele craniene și diversele forme ale morților violente;
- o broșură intitulată „Vita sexualis”, de asemenea, cu adnotări și sublinieri privind gama perversiunilor sexuale, formele de sadism și ferocitate ce uneori culminează cu omorul și diverse teze care relevă tangența vieții sexuale cu atribute concepții mistice, integrând chiar sexualitatea în ritualul sau etica unor culte;

54 Dumitru Ceacănica, *op. cit.*, p. 323.

55 *Ibidem*, p. 326.

56 SJAN MM, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”* dosar nr. 33, f. 39.

- cartea „Piatra filozofală”, în care s-au găsit sublinieri ale unor fragmente, ca de pildă: „...stăpânii și slujitorii focului sileau flăcările să-și ardă încet victimele...”; „...doriseră moartea...”; „...o apucă de mână pe micuța M. care începe să țipe și-i spune: hai, fetița mea, ne ducem la Doamne-Doamne”; „La îngeri nu afli nici rușine, nici gelozie, nici opreliști privind dulcile desfătări trupești. Cum vei răbda pe tot trupul același foc?”. La pagina 342 s-a descoperit o notă a lui V.R., sub formă de manuscris: „În acțiunea de crimă sadică... prin zona de... și traversând prin centrul oblic al ochiului stâng până la mușchiul nasului”. Existau, de altfel, adnotări și despre celelalte omoruri ce s-au săvârșit în toamna anului 1972;
- trei ceasuri de mână și două de masă, două perechi de chiloți și ciorapi.⁵⁷
- două șperacle și 26 de chei diferite, fără justificarea utilității și provenienței lor, cu trei dintre acestea realizându-se și deschiderea ușilor în trei cazuri de omor, cu prilejul experimentelor ulterioare;
- cantități neobișnuite de medicamente pentru combaterea impotenței sexuale și o cămașă cu orificii ce păreau a fi produse prin decuparea pentru analize biologice. S-a apreciat că ar fi fost pătată de sânge și examinată de vreo comisie de triere din cadrul primului colectiv, a fost sigilată și ridicată;
- mai multe caiete dosite în dulap (șifonier), ce cuprindeau sute de pagini de manuscris -gen jurnal. S-au realizat fotocopii, caietele originale fiind incluse în dosarul procuraturii (dosar al cauzei cu piese originale)⁵⁸.

Ceea ce frapează este faptul că nici în documentele Inspectoratului de miliție Cluj – operațiunea „Someșul” și nici în însemnările criminalistului Dumitru Ceacanica nu este menționat momentul capturării celebrului criminal. Se știe că acesta a fost ridicat de acasă pentru a putea fi internat într-o instituție specializată, dar firul acțiunii nu a fost descris. Aceasta se pare că s-a împotrivit milițienilor, îmbrăcați în halate de infirmier, care au venit să îl ridice de la domiciliu, chiar rănind unul, lovindu-l

57 Obiectele vestimentare fiind de damă, V.R. n-a putut justifica proveniența lor.

58 <http://psihocrim.wordpress.com/2013/01/20/romulus-veres-criminalul-in-serie-roman-al-clujului-anilor-72-74-i/>

în umăr cu ciocanul său celebru, spunând: „dacă poți, apărăți-mă de diavol. El mă stăpânește și în numele meu a făcut totul”.⁵⁹ Tot în cadrul percheziției s-au descoperit o serie de însemnări ale criminalului (mai multe caiete, dosite în șifonier, ce cuprindeau sute de pagini manuscris, gen jurnal⁶⁰) care a constituit la rândul său o probă solidă în demascarea lui. Criminalul purta o serie de discuții cu Satana, pe care îl întâlnea în șifonier, dar unde se întâlnea și cu Dumnezeu, care îi cerea jertfe prin crime și foc.

La început criminalistul Ceacanica l-a interogat, fiind la început îmbrăcat în halat alb, de medic, pentru a putea purta un dialog mai deschis cu celebrul criminal, acest lucru, probabil că, nu ar fi fost posibil dacă era îmbrăcat în uniformă militară.

Este necesară o scurtă radiografie a vieții lui V.R. și în continuare vom prezenta o scurtă biografie a “omului cu ciocanul”. Vereș s-a născut la Cluj, pe 23 ianuarie 1929, într-o familie modestă. A urmat cele șapte clase elementare fără să se remarce prin rezultate deosebite. În timpul războiului, familia Vereș s-a refugiat la Timișoara și Brașov unde Romulus Vereș a absolvit o școală profesională care îl pregătea pentru cariera de mecanic de locomotivă. Specializarea în domeniu a efectuat-o însă la Cluj, în anii de după război. După absolvirea cursurilor Centrului de Calificare pentru mecanici de locomotivă, Romulus Vereș a fost angajat al Regionalei Timiș, unde s-a remarcat și ca un mecanic de locomotivă priceput, fapt care a determinat Regionala Cluj să îl accepte printre angajați. “A fost unul dintre cei mai pricepuți tineri mecanici”, îl caracterizează fostul instructor Ioan Pop. Însă în 1968, Vereș a pus în pericol viața a sute de oameni, refuzând să se conformeze semnalelor de cale ferată. A condus cu toată viteza trenul accelerat prin gara Huedin, deși fusese avertizat în mai multe rânduri că este pe punctul de a provoca un dezastru. La protestul ajutorului de mecanic, Vereș a replicat violent: “Tu să taci din gură. Eu conduc trenul ăsta și mie nu-mi spune nimeni ce să fac. Satana mi-a ordonat să nu opresc și eu trebuie să mă supun Satanei”. A urmat pensionarea pe motiv de boală. Conform bătrânilor mecanici de la Depoul Cluj, Vereș a izbutit cu greu să obțină pensionarea

59 <http://baubau-exista.blogspot.ro/2010/11/cel-mai-temut-criminal-al-clujului-omul.html>.

60 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 328.

în locul concedierii. Însă avea să beneficieze de pensie abia 3 ani, după care drepturile bănești au fost preluate de fiul său, care poartă același nume: Romulus Vereș.

Și viața personală a lui Romulus Vereș a suferit modificări importante în 1968, odată cu divorțul de Etelka Păcurar. Femeile îl plăceau și Vereș a profitat din plin de acest lucru. În 1972, avea, în același timp, patru amante. Din nefericire, nu s-a putut abține să nu o atace pe una dintre ele, Ileana Olteanu.⁶¹

Stufosul interogatoriu care s-a întins pe sute de pagini a concluzionat din partea anchetatorilor că Vereș Romulus era una și aceeași persoană cu „omul cu ciocanul”, care mai bine de 3 ani de zile îngrozise populația Clujului. Pe de altă parte, criminalul se declara nevinovat, deoarece doar Satana era vinovat de toate crimele (sau Bere, cum era intitulat în jurnalul său)⁶², fiindcă el participa doar mintal la descinderile Satanei, ca martor la ceea ce Satana săvârșea: crime, viol, incendiere, furturi. Orice dispoziție a Satanei trebuia executată de Vereș Romulus cu o rigurozitate patologică, astfel, în caz contrar el era aspru pedepsit de Satană.

Caietele manuscris au format o probă foarte importantă în descoperirea criminalului, deoarece multe fraze, puse cap la cap, au dus la descifrarea modului de acțiune a criminalului, care executa întocmai „poruncile” Satanei: jertfe prin foc și tămâie în șifonier, focul șterge tot, femeile să fie omorâte în mod diferențiat: prin înec, lovituri de ciocan în encefal, lovituri de secure, asfixiere, sugrumare, lovituri de cuțit, să se intre în case în chip de cumpărător, se cerea deghizare ca la teatru, pentru derutarea miliției⁶³

În data de 21 iunie 1975, Vereș Romulus a fost pus în fața faptelor de care era acuzat: omor, omor deosebit de grav, viol, profanare de cadavre, furt calificat. A luat la cunoștință acel proces verbal, dar s-a declarat nevinovat, declarând că s-a văzut mintal la unele cazuri sau că psihicul i-a fost dus de către Satană, dus cu forța, neparticipând activ la nici o astfel de „grozăvie”, fiind hipnotizat, toate aceste lucruri adevărate

61 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citeste-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul-2394295>

62 SJAN MM, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 33, f. 162.

63 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 330.

fiind trecute de criminal în niște caiete (jurnal)⁶⁴În timpul interogatoriului a dat dovadă de stăpânire de sine și o viclenie ieșită din comun, deoarece tot timpul arunca vina pe Satana, chiar și atunci când a fost confruntat cu probele de păr găsite la locul crimelor sale, el a aruncat vina pe Satana, care ar fi mers la frizeria unde se tundeă Vereș Romulus și a plasat apoi la locul crimelor, părul său , pentru inducerea în eroare a cercetărilor⁶⁵ (vorba aceea. „Nebun...nebn, dar îi merge mintea”).

Instanța de judecată a reținut în sarcina acuzatului toate cele 8 fapte, dar stabilindu-se iresponsabilitatea sa penală, ca urmare a bolii psihice, adică de parafrenie sistematică, a hotărât conform prevederilor articolului nr. 114 Cod penal internarea sa obligatorie în Spitalul de psihiatrie din orașul dr. Petru Groza (azi Ștei).⁶⁶

Cortina s-a lăsat odată cu ultimul act, adică condamnarea lui Vereș Romulus. Orașul de la poalele Feleacului se întoarce la viața sa normală, însă unele întrebări încep să-și facă loc în mințile oamenilor. Cea mai frecventă a fost: oare chiar a fost prins celebrul criminal? sau era doar o diversiune a autorităților care doreau să liniștească populația într-un moment când lucrurile au început să o ia razna. Conform declarațiilor unor specialiști, și anume a medicului Traian Neamțu și a medicului specialist dr. Carmen Ghilea⁶⁷, acesta suferea de schizofrenie-parafrenie și reprezenta un pericol deosebit de grav pentru societate, de aici s-a născut întrebarea: cum a putut Vereș Romulus de profesie mecanic de locomotivă, să fie considerat un om perfect normal la toate controalele medicale efectuate anual și cu maximă seriozitate, așa cum declară unul din foștii colegi a lui Vereș, mecanicul de locomotivă Ioan Pop: „E foarte ciudat că Romi nu a fost considerat bolnav, deși noi, mecanicii de locomotivă, eram supuși vizitelor medicale la fel ca și aviatorii. Se spune că nu era deloc nebun, dar după ce a refuzat să oprească un accelerat în Huedin, fiind pe punctul de a fi dat afară, a dat un autoturism marca Fiat

64 SJAN MM, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 33, f. 166.

65 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 355.

66 SJAN MM, Fond *Inspectoratul de poliție Cluj, Operațiunea „Someșul”*, dosar nr. 33, f. 205.

67 directoarea Spitalului de Psihiatrie din Ștei unde Vereș a fost internat timp de 17 ani.

mită ca să fie scos nebun”⁶⁸

Din Vereș Romulus, celebrul criminal care a terorizat Clujul timp de 3 ani, a rămas, după internarea sa la spitalul din Ștei, doar „umbra”. A fost doar unul dintre cei internați, care se conversa cu prietenul său „Bere” pe holurile spitalului, fără a fi deloc agresiv. La 5 ani după internarea sa în spital s-a îmbolnăvit de TBC, fiind transferat pentru o scurtă perioadă la sanatoriul din Nucet. Se pare că această boală i-a fost fatală și combinată cu o afecțiune la ficat a dus la decesul din data de 13 decembrie 1993. A fost îngropat în cimitirul rezervat spitalului din Ștei, cu o ceremonie simplă, fără slujbă, însoțit pe ultimul drum doar de pacienții spitalului.

Autoritățile nu puteau realiza că un sectant bigot și cu un accentuat fanatism a semănat groază în rândurile populației clujene. Așa cum însuși Dumitru Ceacanica mărturisește, multă lume s-a așteptat ca cercetările lor să fie greșite, dar nici o altă crimă urmată de incendiu nu a tulburat liniștea orașului. Recompensa adevărată a celor care au soluționat cazul a fost satisfacția îndeplinirii misiunii: „Ei, însă, atunci, nu ne-au gratulat ... nu ne-au dat darul lor moral! Astăzi, când justetea tezei noastre a primit confirmarea de rigoare, pe cea a vieții, sunt convins că ne-ar căuta cu plăcere să ne întindă mâna, dar, ce folos?!... Timpul, care, după cum spuneam noi, răcise „afacerea” ce urma s-o preluăm după o vreme îndelungată, răcise, de această dată, și **SUCCESUL!**... Acolo, pe frontul despre care vorbesc, mă simțeam mereu util; prin muncă asigurasem liniștea și paza vieții celor munți, omagiind **VIATA ȘI ADEVĂRUL!**”⁶⁹

68 <http://clujeanul.gandul.info/cluj/citeste-povestea-celui-mai-temut-criminal-al-clujului-omul-cu-ciocanul-2394295>.

69 Dumitru Ceacanica, *op. cit.*, p. 357.

BIBLIOGRAFIE

1. Dumitru, Ceacanica *Amintirile unui criminalist*, Editura Lucky, 1993, București
2. Tecuceanu, Horia *Căpitanul Apostolescu și inamicul public nr. 1*, Editura Medicală, 1990, București
3. Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, *Fond Inspectoratul de miliție Cluj*, Operațiunea „Someșul”
4. *Monitorul Oficial*, 1949, 1965, 1969
5. Colecția ziarul „*Făclia*”, 1972-1975, Cluj-Napoca
6. www.frt.ro
7. <http://www.romania-actualitati.ro>
8. <http://www.crispedia.ro>
9. <http://www.gandul.info/magazin>
10. <http://clujeanul.gandul.info/cluj>
11. <http://baubau-exista.blogspot.ro/>
12. <http://psihocrim.wordpress.com>

Din secretele Clujului - cazul Omului cu ciocanul

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Omul cu ciocanul, Inspectoratul de Miliție Cluj, Sighetu Marmăției, Maramureș, Cluj, Sălaj, cercetare penală, criminalist, Ceacănica, Vereș Romulus*

Studiul de față s-a născut din fascinația pe care o avem pentru ceea ce se află între mit și realitate, ilustrând o pagină din istoria ascunsă a Clujului, referitor la un moment, care a fost ținut sub tăcere de către autoritățile vremii, și pe care l-am adus în actualitate, urmare cercetărilor efectuate în arhivele clujene. Este cazul celebrei povești, adevărate din păcate, a "omului cu ciocanul", un teribil criminal psihopat, care a îngrozit orașul de pe Someș și de la poalele Feleacului, în anii 70, ai secolului trecut. S-au adus la lumină fapte și acțiuni necunoscute despre acest caz, mai ales că literatura de specialitate este săracă în informații referitoare la acele evenimente, iar presa vremii a ocolit (la comanda directă a celor care atunci se ocupau de destinele acestui popor) acest subiect, existând doar, pe plan literar, romanul lui Horia Tecuceanu⁷⁰, „Căpitanul Apostolescu și inamicul public nr. 1”, apărut la București, în anul 1990. Totodată, s-a încercat o reconstituire a originilor victimelor, care în marea lor majoritate s-au năcut în județul Cluj, însă au existat victime și din județe limitrofe Clujului, adică Sălaj, dar și din unele mai îndepărtate, anume Maramureș, mai exact orașul Sighetul Marmăției.

70 Horia Tecuceanu (n. 30 mai 1929-d. noiembrie 1997 București), este un scriitor român de romane polițiste, fiind creatorul căpitanului Apostolescu, personajul principal al cărților sale.

Secrets of Cluj. The Man with the Hammer

(Summary)

Keywords: *the man with the hammer, Police Inspectorate of Cluj, Sighetu Marmăției, Maramureș, Cluj, Sălaj, criminal investigation, Criminologist, Ceacanica, Vereș Romulus*

This study was born through our fascination for what is between myth and reality, throwing light upon a hidden page of Cluj history, concerning a fact that was kept in silence by the authorities of the time and it was brought back to present as a result of my research in the archives of Cluj. It is the famous and, unfortunately, real story of „the man with the hammer”, a terrifying criminal, psychopath, who horrified the town placed on the river Someș and under the hill Feleacu, during the 70 years of the previous century. Unknown facts and actions were revealed about this case, especially because the specialized literature was lacking information about those events and the press of the time avoided this subject (on the straight order of those who were leading the destiny of this people), existing only on literary level, a novel written by Horia Tecuceanu, „Captain Apostolescu and the public enemy number 1”, published in Bucharest, in 1990. In the same time, the study tried to reconstitute the origin of victims, most of them born in Cluj county but there were also victims from the neighbouring counties, such as Sălaj and from remote counties, such as Maramureș, precisely the town Sighetul Marmăției.

**ISTORIA
ARHIVELOR.**

**PREZENTĂRI
DE FONDURI/
DOCUMENTE.**

**LUCRĂRI
DE
ARHIVISTICĂ**

Liturghier slavon – manuscris de la Buzești, aflat în Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod-Ucraina

Dr. Viorel Ciubotă

Studii universitare la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca între anii 1972-1976. Teza de doctorat și-a susținut-o tot la Universitatea Babeș-Bolyai în anul 2002 cu teza "Lupta populației românești sătmărene pentru unire". Director al Muzeului Județean Satu Mare în peri-

oada 1992-2012. Actualmente cercetător științific I la aceeași instituție. În decursul activității sale a scris sau a coordonat circa 25 de cărți, monografii, culegeri de studii și peste 150 de articole științifice și de popularizare publicate în reviste de specialitate și de cultură.

Cuvinte cheie: *Liturghier, Buzești, Ujgorod-Ucraina, manuscris, bibliotecă, Andrei Bacsinszky*

În anul 2012 publicam, împreună cu alți trei specialiști, un catalog al manuscriselor slavone și românești păstrate în Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod, Ucraina.¹ Lucrarea prezenta un număr de 116 manuscrise slavone și românești provenind din vestita bibliotecă a episcopului Andrei Bacsinszky (1772 – 1807), un eminent cărturar iluminist, care, printre alte inițiative culturale deosebite, a reușit să adune la Ujgorod o bibliotecă renumită, formată din câteva zeci de mii de volume, printre care și 41 de incunabule, din care astăzi se mai păstrează

1 G. Ștrempele, V. Ciubotă, L. Horvat, A. Veheș, *Manuscrise slavone și românești din Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod: catalog*, Satu Mare, 2012.

24 de exemplare.²

Una din căile de îmbogățire a bibliotecii, aleasă de episcopul Bacsinszky, a fost să adune de pe cuprinsul întinsei sale eparhii (peste 740 de parohii răspândite în opt comitate din nordul Ungariei, printre care și Satu Mare și Maramureșul) toate raritățile pe care le dețineau parohiile. Au fost adunate atât manuscrisele cât și tipăriturile, unele dintre ele exemplare unicat.

Acțiunea de strângere a manuscriselor și cărților s-a desfășurat între anii 1781 – 1783, la ea participând preoții, protopopii și vicarii de la Carei și Sighetu Marmației. Din comitatul Satu Mare au fost duse manuscrise și cărți extrem de rare din parohiile Sanislău, Pișcari, Sătmărel, Supuru de Sus, Tur, Boinești, Negrești, Buzești, Șindrești, Târșolț etc. În numărul XXX/II din 2014 al revistei *Satu Mare Studii și comunicări* am publicat un material despre un *Tetraevangheliar* tipărit la Sibiu în anul 1546, singurul exemplar întreg păstrat, provenind de la Șindrești, o localitate de lângă Baia Mare.³

Cu această ocazie vom prezenta un manuscris al unui *Liturghier*, datând din secolul al XVII-lea și care provine din parohia Buzești, o mică localitate actualmente situată în județul Maramureș. Este de notat că de aici au mai fost luate încă trei manuscrise, un *Minei*, datând din secolul al XVI-lea, un *Octoih*, tot din secolul al XVI-lea și încă un *Liturghier* din secolul al XVI-lea având 79 de file.⁴ Din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea avem mai multe documente referitoare la parohia Buzești. Astfel într-o conscripție efectuată de comitat în anul 1786 localitatea Buzești este notată cu 273 de locuitori greco-catolici, deci români.⁵ Într-un catalog al preoților din episcopia de Mukacevo datând din anul 1782 aflăm numele preotului, Hariton Leuran, cel care a predat manuscrisele bibliotecii episcopiei.⁶ Deja în primul șematism al episcopiei de Mukacevo întocmit

2 Iurii M. Sak, *Inkunabuli Biblioteki Ujgorodskovo Derjavnovo Universitetu*, Ujgorod, 1974.

3 V. Ciubotă, *Tetraevangheliarul slavon de la 1546 tipărit la Sibiu – exemplarul din Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod*, în „*Satu Mare Studii și comunicări* Seria istorie-etnografie-artă”, XXX/ II, 2014, p. 13-28.

4 G. Ștrempele, V. Ciubotă, L. Horvat, A. Veheș, *op. cit.*, p. 89-92, 125-127, 157-158.

5 G. Barbul, *Populația județului Satu Mare la 1786 Date statistice prezentate*, în „*Buletinul Institutului Român de la Sofia*”, octombrie 1940, p. 206.

6 V. Ciubotă, *Catalogul preoților din comitatul Satu Mare la 1782*, în „*Candela Sătmăruului*”, an II, nr. 3 (13), martie 2010, p. 4.

în anul 1792 și rămas nepublicat, localitatea care avea 326 de locuitori nu are preot, parohia fiind vacantă. Aceasta probabil din cauza venitului foarte mic care era asigurat preotului, 38 florini și 15 creițari anual.⁷

Liturghierul de la Ujgorod provenind de la Buzești datează din veacul al XVII-lea fiind scris în limba slavonă, având dimensiunile de 15 x 20,5 și 81 de file + VIII file în limba română, numerotate cu creionul în epoca contemporană. Hârtia este de slabă calitate iar scrisul, cu cerneală neagră și roșie, este neîngrijit. Titlurile și inițialele sunt scrise cu cerneală roșie. Manuscrisul nu are coperti. Fila 68 este albă. Primele 81 de file sunt în slavonă iar filele I-VIII sunt în limba română.

Capitolele *Liturghierului* sunt următoarele:

Fila 1 - 5v.: Божественны Службы въ не иже и дѣаконства (Slujbele Dumnezeiești săvârșite și fără diaconi)

Fila 6 - 32v.: Божественная Служба и же въ Святых Отца Нашего Їоанна Златоустого (Dumnezeiasca slujbă a Sfântului Părinte al nostru Ioan Gură de Aur).

Fila 32v. - 51v.: Божественная Служба въ Святых отца нашего Васіліа Великаго (Dumnezeiasca Slujbă a Sfântului Părinte al nostru Vasile cel Mare).

Fila 51v. - 56v.: Сей же отпуск въ недеде потроичном канне

Fila 56v. - 58v.: Апостольский иевангелии пред недеде в поне-
дельні к Архангелом пророк глас Д

Fila 58v. - 69v.: Въ вторник. Предтечи въ звестить пророк глас Г

Fila 70 - 81v.: Евангеліа Вакресна Евангеліе А Мафтея

De o deosebită importanță sunt însemnările de pe paginile *Liturghierului*, foarte multe la număr și făcute de-a lungul veacurilor XVII și XVIII. Cele mai vechi sunt în limba slavonă și datează din secolul al XVII-lea. Cele din secolul al XVIII-lea sunt în limba română.

Indicațiile tipiconale sunt în limba română și au fost scrise probabil în veacul al XVIII-lea și se află la următoarele file: 21 (*Înapoi*), 21 (*Înapoi*), 30v. (*Zi*), 37v. (*Zi, Nu zice*), 38v. (*Zi*), 39 (*Nu zice*), 41 (*Nu zice*), 41v. (*Nu zice*), 42 (*Aice zi aceasta*), 42v. (*Zi*), 43 (*Zi*), 46 (*Zi, Aceiasta zi*),

7 Bendász I., Koi I., *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészsegeinek 1792. Évi katalógusa*, Nyíregyháza, 1994, p. 83.

47 (Zi), 47v. (Zi), 49 (Zi), 49v. (Zi), 50 (Zi înainte), 50v. (Zi).

Însemnări:

f. 1: *Liturhikon*

Ex Ecclesi>a Buzestiensi (De la biserica din Buzești)

f. 7v. - 8: *Помяниги Михаила, Янисию, Климента, Марию и Огафию и Марию и Григория и Вероника Стратилата и Теодора, Прикупия, Артемия, Меркурия и Остафи* (Pomeniți pe Mihail, Anisia, Climent, Maria și pe Agafia și Maria și Grigorie și Veronica, Stratilat și Teodora, Pricop, Artemiu, Mercuriu și Ostap).

f. 25v.: *Помяниги душу раба Божия иерея Ивана и подружи его Ани и чадах и въ царствии Б<о>жи и помяниги душу раба Б<о>жия иерея Василия и подружии его и чадах и вся родих царствии Божии* (Pomeniți sufletul robului lui Dumnezeu preotul Ioan și soția lui Ana și pomeniți sufletul robului lui Dumnezeu preotul Vasile cu soția lui și cu copiii și toți urmașii în împărăția lui Dumnezeu).

f. 76v.: + *Acest pomianik iastă a lui Popa din Sirbi. Помениги душе раба Божия усупьшаи Гаврила и жена его Неделя, Арионь, Илияшь, Ионьшь, Ионуць, Шандру, Одокия, Мыриуцы, Ануцы, Аксины, Арион, Алякса, Думитру, Хилинь, Тоадер, Тоадер, Иван, Гиорги, Ионуц,, Иеирионь, Насте, Высыю, Мырїуца, Пытрушка, Ионуц, Ануца, Ионуць, Иониць, Соломїя, Аксїня. Scris-am eu Popa Ion месяць lui april în luna lui prieru în 8 zilea.* (Pomeniți sufletul robului lui Dumnezeu răposatului Gavril și soția lui Nedelia, pe Arion, Iliș, Ionuț, Ioniș, Ionuț, Șandru, Odochia, Măriuța, Anuța, Axinia, Arion, Aleaxa, Dumitru, Filip, Toader, Toader, Ioan, Gheorghe, Ionuț, Ierion, Naste, Vasile, Măriuța, Pătrușca, Ionuț, Anuța, Ionuț, Ioniț, Solomia, Axinia).

f. 76v.: *Acest pomelnic îi a lui popa Ion din Sirbi: scris-am eu diacul Samoil de la Buzești, ani Domnului 1752 ghenuarie în 22 zile.*

f. 76a: + *Acest pomianic iastă a lui Popa Ion din Sirbi*

Scris-am eu popa Ion.../ 1705 în luna lui prier în 8 zilea.

f. 76v.: *Acest pomenic ăi a lui Popa Ion / din Sirbi. Scris-am eu diacul Samoil de la / Buzești. Ani Domn<ului> 1752 ghenar în 22 zile.*

Din analiza însemnărilor rezultă că manuscrisul a circulat în decurs de peste 100 de ani în cel puțin trei localități din nord-vestul

României, Sârbi, Asuaju de Sus și Buzești, ajungând apoi în colecția de carte veche a episcopului Bacsinszky la Ujgorod. Atragem atenția asupra frumoaselor nume pe care le poartă locuitorii, nume provenind dintr-o veche tradiție ortodoxă (Mihai, Maria, Grigore, Veronica, Teodora, Vasile, Dumitru, Anuța, Toader, Ionuț etc.) dar și unele provenind din lumea catolică (Artemiu, Mercuriu), nelipsind nici cele slave (Ostap, Nedelia). Tot datorită acestor însemnări se păstrează numele unor preoți și dascăli din veacurile XVII și XVIII, nume care contribuie la configurarea mai exactă a unei istorii religioase a nord-vestului României. Astfel sunt pomeniți preoții Ioan, Vasile și Gavril din Sârbi, popa Ion din Sârbi, care se semnează în 8 prier (aprilie) 1702, preotul Gheorghe din Asuaju de Sus care în 18 decembrie 1690 ne transcrie o frumoasă și spectaculoasă Rugăciune de duminică.

Rugăciunea preotului Gheorghe din Asuaju de Sus, unul dintre puținele texte românești din veacul al XVII-lea păstrate și provenind din fostul comitat Satu Mare ne arată stadiul înalt de evoluție la care ajunsese limba română în cei mai bine de 100 de ani de folosire în biserică. Credem că textul ar merita o analiză serioasă efectuată de un specialist în domeniu! Atrage atenția persistența unor forme vechi de limbă întrebuițate în veacurile XV-XVI cum ar fi rotacismul, întâlnit în nord-vestul României pe tot parcursul secolului al XVIII-lea⁸.

Rugăciune de du/meneca după prop<o>veda/nie prin păcate /

De vecie atot poruncă / Dumnezău părinte milostinic / din *irimă* și din sufle/tu: ne smerim în/ainte împărăție Dumnezeirei tale, înprotiva cărui de multe /ori în chip de păgubi/tură am greșitu mărturisimu, că de-i ve/ni în pără cu noi nu altă ce/ moarte ce de vecie /ni s-a recădea, că înnaite ta toți ne-am /grozăvitu: cu gro/zăvie păcatuluia /celui izvorător/iu, și din fire săn/tem fiii măniei /din sămănță stră/cată ne-m prinsu /și întru strămbătate /amu născut, de oți de tot felulu, de pof/

8 Folosirea rotacismului o avem atestată pentru veacul al XVIII-lea atât în Maramureș cât și în Sătmar: Bixad la începutul veacului, Cămărzana în anul 1729, Maramureș în anii 1738-1739, Maramureș în anul 1759 etc. cf. Dariu Pop, *Mărturii strămoșești*, Satu Mare, 1938, p. 34 și 58, *Episcopia greco-catolică de Mukacevo Documente*, II, Satu Mare, 2012, p. 76 și 78, vezi și III, p. 387-388.

te reale ca rele sân/tu înprotiva ta /și a priatnicilor/ *f. II*: noștri lăcuesc într-o noi. Și de u<n>de aciasta încă /vene cu faptele noastre /încă foarte de multe ori /și fără de samă călcăm /poruncitele tale, lă/sându acele ce ai porun/citu tu noao să fa/cem și amu făcut a/ceia ce ai cuntinit /să nu facem. Rătăci/t-am ca oile fără /păstoriu în ale multulu și foarte greu am /greșitu care cu dureare dintre reuă /*irimă* cunoa/ștem și mărturi/sim cu duhul însufri/tu înainte ta, spre /rușine obrazului /noastrăul că numărul /păcatelor noastre, /câte au întrecut pre /numărul perilor ca/pului nostru și cu /multe mii de talan/ți ne-am făcut da/tori carii nici cum /nu putem plăti./ Pentru aceia nu sântem /destoinici să ne/ *f. III*: chemăm fiii tăi și /să ne rădicăm ochii /noștri cătră ceriu, au sme/rindu-ne înaintea făți/ei tale să ne tindem ru/găciune noastră către tine /ce pentru aceia Doamne Dumn<e>zău /știind că ne ești părinte /m<i>lostiv și că nu voești /moarte omului păcătos /ce ai vrea să să întoarcă că/tră tine și să viiază că /tu ești D<u>m<e>zău. Cu m<i>lostee /fără sfrășenie pentru /aceia ne apropiem /cătră tine cu *iriimă* dintaiă încre/dințându-ne într-o păcatoriul cel H<risto>s într-o cel /miel a lui D<u>mnezău care /le va lua păcatele /aceștii lumi. Rugămu/-te milostiveaște-te slă/biciunilor noastre, ertă /cu noi priin H<risto>s toa/te păcatele, spa/lă-ne pre noi din iz/vorul cel curat a sângie/lui lui H<risto>s ca să fim cu/rați și albi ca zăpada./ Golăciunea noastră înbra/ *f. IV* cu-ne cu veșmentul cel ne/vinovat a dreptăție sale /pentru slava numelui tău./ Mențile noastre le luminează /luând tot întunerecul ori răscumpără *irimile* noastre /de toată hrăbوريا trupască, /deșchide Doamne acumu restul /slugilor tale, împlă pe elu de /de (sic) mândrie și de cunoștința /ta, cum curatu și drept /să putem propovedui noi cu/vântul tău cel s<fân>t gătează /și *irimile* noastre cum noi /încă să putem asculta să le /putem înțelege și /păzi leage ta scri/e-o într-o tablăle /*irimiei* noastre, după fă/gădașul tău. Dă-ne /putere și voe pre /aceia ca să putem înbla pre cale poruncitelor /tale pre slava și cinste sfântă numelui tău și spre întrămăria să/borului s<fân>t aceste /toate de la tine le /cerem părinte milostivnice în numele /Domnului nostru I<su>s H<risto>s care/le așa au învățat pre /noi să ne rugăm. Zi Tatăl nostru/ *f. V*. și în sănătaate de au p/utere suferi. Pentru acias/te fie numele tău s<ân>t /și blagoslovit în veaci cu s/merenie și cu mare nădej/de ne rugăm sfinținiei /tale ca p<ă>r<i>ntelui D<u>meză/ulu nostru nostru <sic !> cel dulce /în numele fiului tău /cel s<fân>t Domnul nostru I<su>s H<risto>s /ca să îi

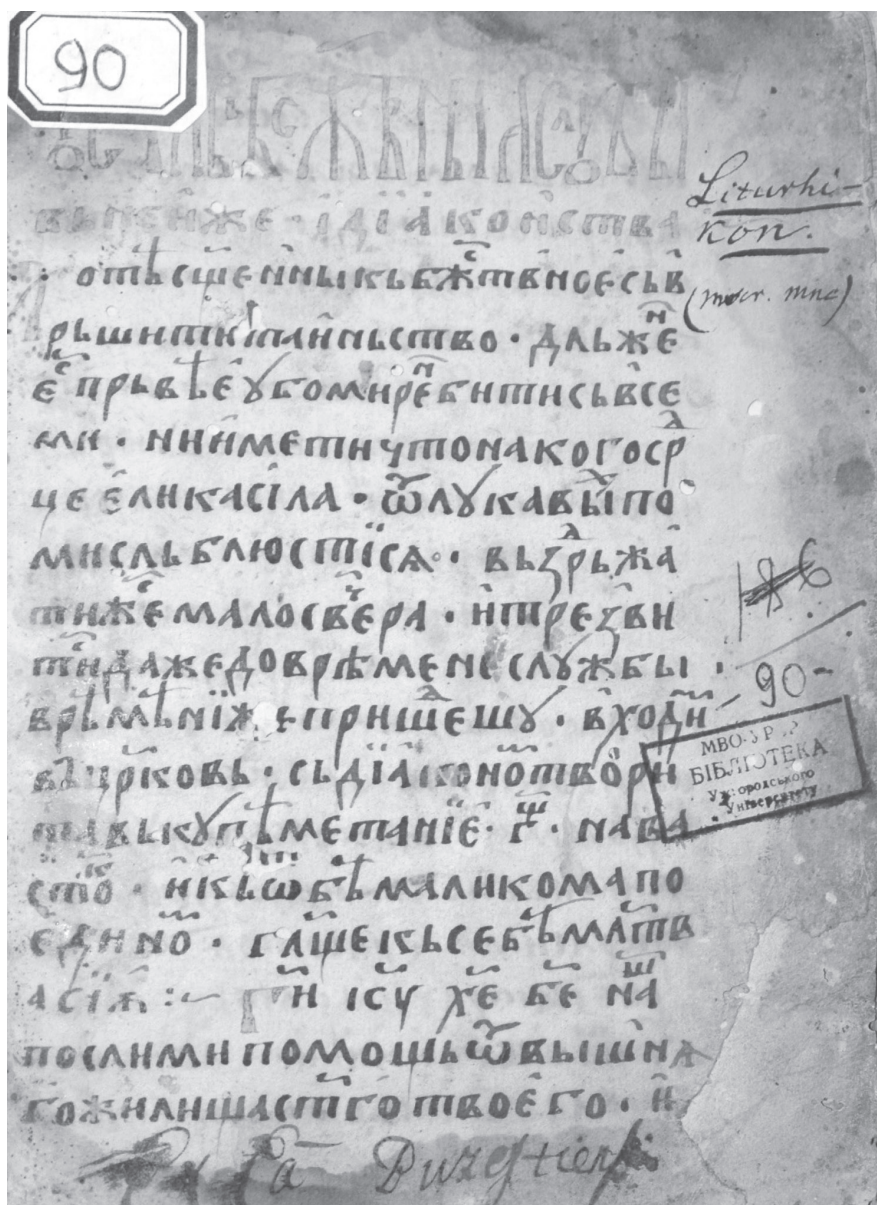
mila ta. Aceasta /și de acum înainte pre noi fără căință-i până în sfără/șit. Iară noao toa/te greșelele vieției /noastră diintru mila ta /cea fără sfrășenie /pentru destoinicia s<fân>t fiu/lui tău și uită toate /faptele noastre cele rea/le și carele amu greși/tu în ziua de astăzi du/pă făgădașul tău celu /drept. Să nu le mai pome/nești ce cum după apu/sul soarelui toate fapte/le de pre fața atot pă/mântul acoperi cu în/tunerecul nopției, așa /și păcatele nostre cu u/itare și cu mila ta /cea de veciei acoperi-le, să va că soarele ne /lase după apusul lui/ f. VI: întru întunec iar tu Doamne /luminează *irimile* și sufle/tele noastre cu Duhul tău cel s<fân>t /să vor fi și închiși ochii /trupului nostru iar ochii /sufletului nostru spre ti/ne să prevască încă și cu/gietele noastre de noapte și /visurile din somnu cura/te iubite de ispășenie /să ne fie. Înainte sfinții /tale și în ce chip trupuri/le noastre după lucrurile /noastre de zua să odih/neascu și după ustenia/la vertutei noastră cia /răsfirata iară să adună /așa și mente /noastră cea ustenită de /gânduri și de cugiete /să să odihnescă încă și su/fletele noastre cele îngre/oete de păcate întru /tine să să ușuraze și să să așeză. Că noi durmi/mu săntem ca și morți /și nu săntem destoinici /spre paza noastră pentru aceia te rugăm dulce D<u>mnezăulu /nostru ca să stră/juiești tu pentru noi și /să tăbărăști sfinți îngie/rii tăi pregiuru noi ca să nu /ne strice noao nici un rău,/ nici să să apropie de ca/sele noastre și de fe/ f. VII: mele noastre, nici o răo/tate ca să nu văritu /Doamne străjui și păzi, în deșertu-s străjuitorii noștri în mănule tale Doamne milostiv /dăm su/fletele și trupurile noastre /și cu toate bunătățile /trupești și sufletești /ce avem de la tine înpreu/nă cu roaga noastră, cu săbo/rul, cu craiu, cu crăiasa, cu /iubita casa lor, cu deregă/torii, cu preuții, cu mireanii, cu femeia noastră înpreună în ceastă noapte /și în toate zilele vieției /noastre, rugămu-te /acoperi-ne cu scutu/lu dreptăției ta/le și ne apără de to/ate răotățile de-n copitele diiavolu/lui, de boale, de pagubă, de focu, de oame/ni răi, de răotăți /negândite cum și z/ua de mâine cu paza /ta sculându-ne în pace /iară să dăm harulu <lui> Dumnezău /cu mulțămire și să ne /apucăm de lucrurile /noastre spre folosu /și spre lauda nume/ f. VIII: lui tău așa făcund noi Tatăl și Dumnezeuul nostru / cel milostiv pentru Fiiu/lu cel s<fân>t singuru împăcăto/riul al nostru I<su>s H<risto>s ca/rele ni-au făgăduit /noao așa că varece vom /cere de la tine întru /numele lui ne *veri* da /noao și ne-i poruncit /așa să zicem Tatăl /Nostru.

Scris-am eu popa Gheorghi dintr Asuagiul de Sus. An Domnului

1690 de ani. 18 decembrie.

f. VIIIv.: *Rugăciune despre pechete pentru suflet / Pomenește pre toți Doamne Is<us>e H<ristoa>se întru slava ta / pomenește Doamne Is<us>e H<ristoa>se șerbul lui D<um>n<e>z<e>u Blaga și toț morții lui și moșii strămoșilor știuți și neștiuți până în al zăcelea rod Milostive Doamne iartă-le. Pomenește Doamne Dumnezeu / și roaba ta Brăgoe Ileană cu tot rod ei / părinții și moși<i> noștri.*

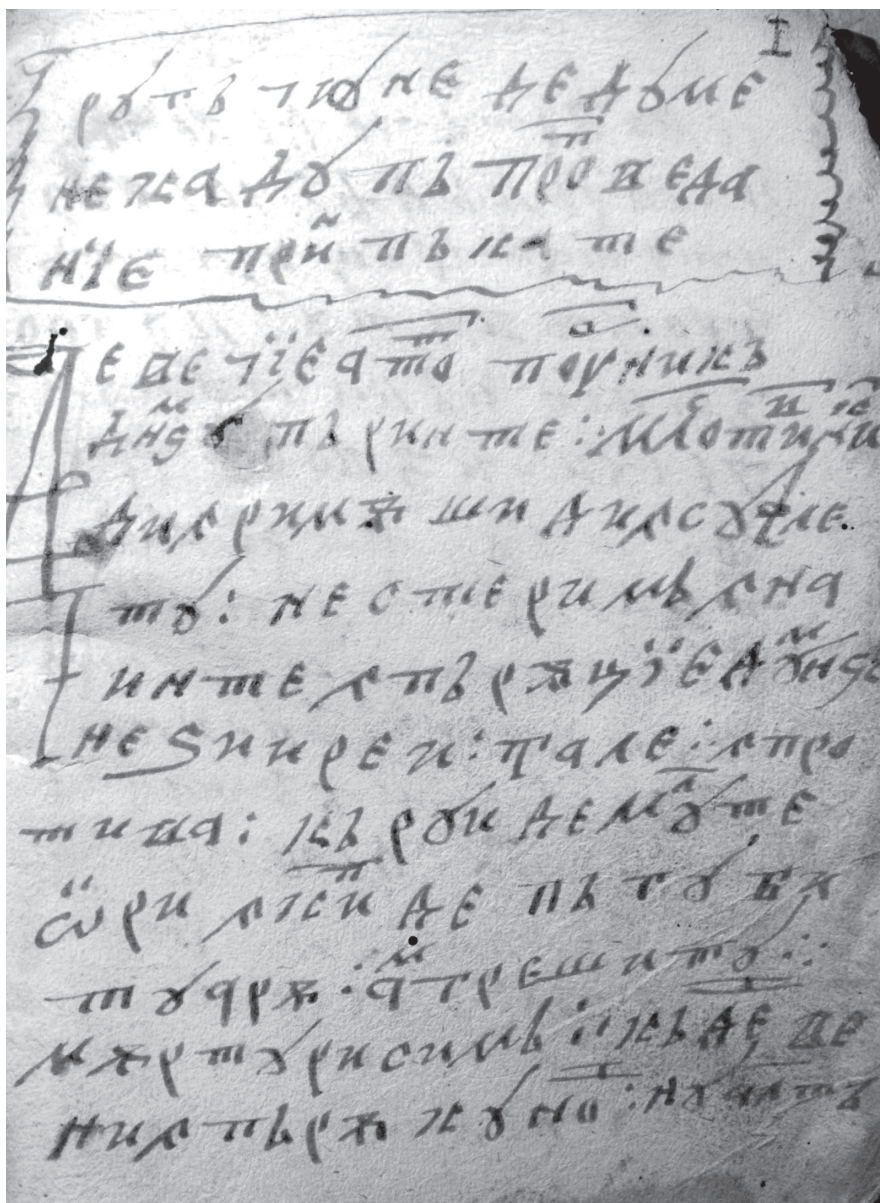
La sfârșit vom face două considerații de ordin general. În primul rând ținem să remarcăm că o parte extrem de importantă a valorilor create de poporul nostru se află păstrate în instituții specializate din afara granițelor României, iar în al doilea rând că ar trebui întreprins un efort masiv din partea instituțiilor specializate de la noi pentru depistarea și punerea în circuitul științific a acestor valori și aceasta cu atât mai mult cu cât în statele posesoare a unor asemenea bunuri nu există un interes real pentru ele.

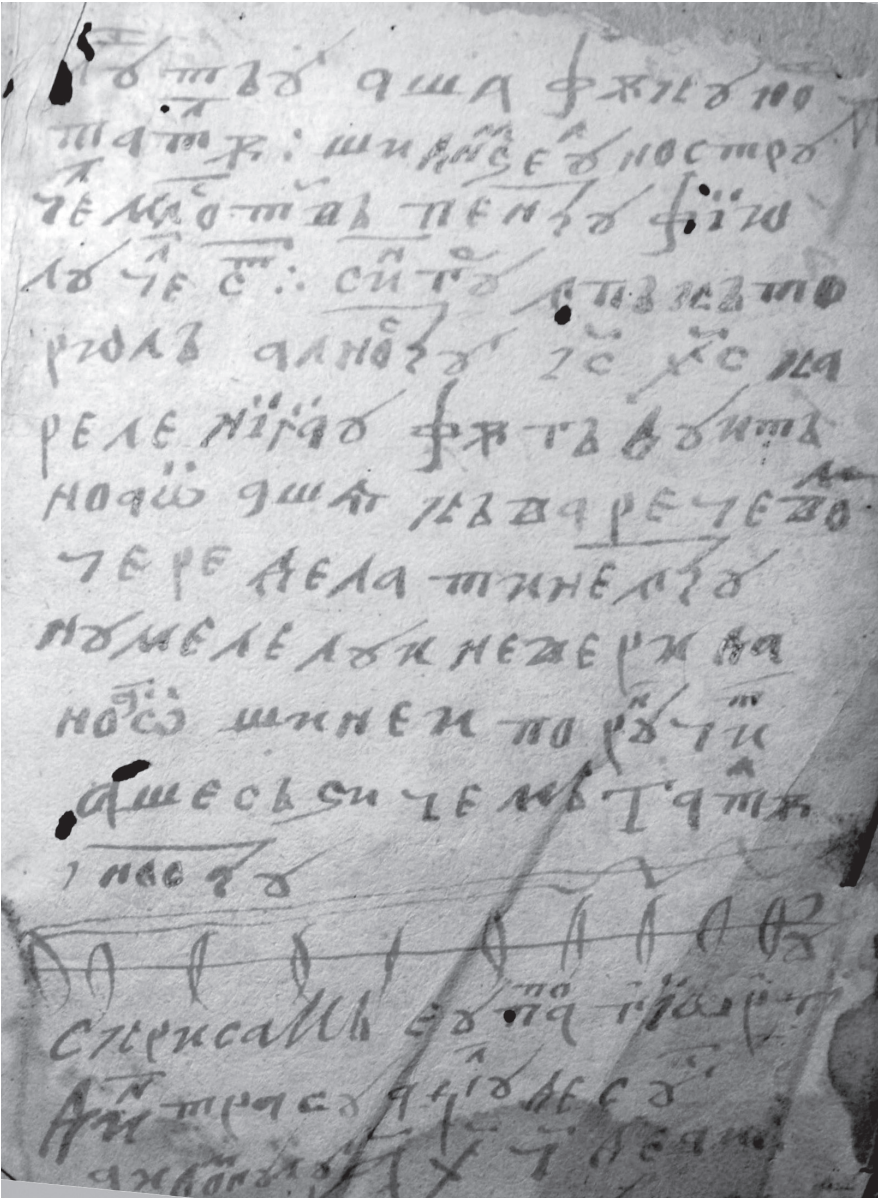
Prima filă din Liturghierul slavon de la Buzești

ХА ЧЕСТЬ ПОМАНИ АСТТАЛЫ
 ПО ПАИОНЪ. АН^НСИВН ПОМЕНІ
 ГИ АШЕРА БА БОЖЕІА ЧСВ ПША
 ГЖВРІАХ ИЖЕНА ГО. НЕ ДЕЛА
 АРІ. ОНЪ. ИЛНАШЪ. ИОНЪШЪ. ИОНЪШЪ
 ШААРЪ. ОДОКІА. МХРИВУХ. АНБУХ
 АРИНХ. АРИОНЪ. АЛЛАУА. АУМІТРЪ.
 ХИЛІА. ТОАДЪ. ТОАДЪ ИВА. ГИОН
 ИОНЪШЪ. ИЕРІИОНЪ. НАСТЕ. ВЪСИО
 МХРИВУХ. ПАТ^ШРЪШЪ. ЧЕЛЕНІОНЪШЪ
 АНБУА. ИОНЪШЪ. ИОНЪШЪ. СОЛОМІА. АУІНХ
 СВЯТІСАЕШ ПОПАИОНЪ МАУВАТІ
 АУЕРЛАЛЫ ПРІЕРЪРІСИЛА
 АНДРІУЗІЕДИННЛЕЖАЩА. НАЕ
 ВІСБЕАНВАСА БІВІШЕМО:
 ЕУЛІЕ. ВЪКЕРНОЕ Е ОНЪ.
 ПЕТРЪЖЕВЪСТАВЪПЕТЕКЪСГОРЪ
 ПЕТРЪЖЕВЪСТАВЪПЕТЕКЪСГОРЪ

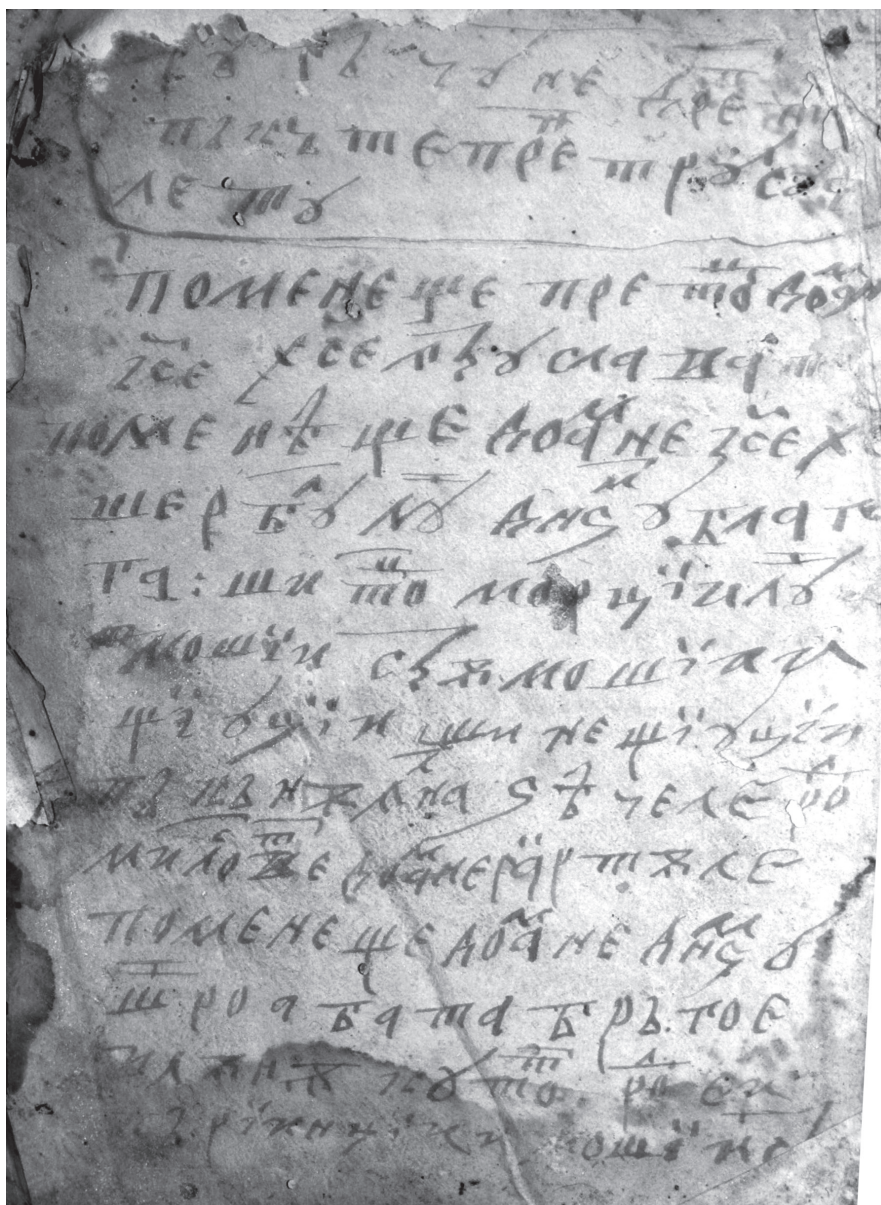
Fila 76v. cu una dintre însemnările Liturghierului

Prima filă a Rugăciunii de duminică

Ultima filă a Rugăciunii de duminică

Ultima filă a Liturghierului

Liturghier slavon – manuscris de la Buzești, aflat în Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod-Ucraina

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Liturghier, Buzești, Ujgorod-Ucraina, manuscris, bibliotecă, Andrei Bacsinszky*

Manuscrisul pe care îl prezentăm este unul dintre cele 4 cărți trimise de parohie în 1783 la Ujgorod, la biblioteca episcopului Andrei Bacsinszky. Manuscrisul este important pentru cultura românească datorită *Rugăciunii de Sâmbătă*, scrisă la sfârșitul cărții, în limba română, dovadă a dezvoltării limbii române după 100 de ani de evoluție și utilizare în biserică.

Slavonic Liturgy Book – The Manuscript of Buzesti from the Library of Ujgorod - Ukraine National University

(Summary)

Keywords: *Liturghier, Buzești, Ujgorod-Ucraina, manuscript, library, Andrei Bacsinszky*

The manuscript that I present is part of the 4 books that the parish sent in 1783 to Ujgorod, to the library of the bishop Andrei Bacsinszky. The manuscript is important for Romanian culture due to the *Praery for Sunday* that is written at the end of the book Romanian language and which show us the development of the language after 100 years of evolution and its use in church.

Raport despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena (26 iunie 1941). Noi precizări

Dr. Ana-Felicia Diaconu

Absolventă a Facultății de Arhivistică din București (1997). Studii masterale în cadrul Departamentului Catedra UNESCO pentru studii interculturale și interreligioase, specializarea Comunicare interculturală–Universitatea București. Doctorantura la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, doctor în istorie (2006) cu teza "Simbolul heraldic în societatea românească postdecembristă" (1990-2004), Edit. Universității din București, București 2008, 299 p. Lucrarea a fost distinsă cu premiul „Dan Cernovodeanu” pentru contribuții esențiale în domeniul heraldicii, acordat de Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”, Chișinău, 5 decembrie 2008. Lector univer-

sitar la Facultatea de Arhivistică din București, susținând cursuri și seminarii în domeniul arhivisticii și al științelor auxiliare ale istoriei. Membră în Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie de pe lângă Academia Română; Membră în consiliul științific al Institutului Român de Genealogie și Heraldică «Sever Zotta» din Iași; Membră a Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore” – Chișinău, Rep. Moldova. A editat în colaborare lucrările: "Arhivele înfruntând vremurile. Mărturii documentare", Arhivele Naționale ale României, București 2006, 406 p și "Aurelian Sacerdoțeanu. Corespondență (1928-1974)", Arhivele Naționale ale României, București 2004, 359 p.

Cuvinte cheie: *Ortodoxism, Maramureș, arbitrajul de la Viena, Ardealul de Nord.*

Documentul asupra căruia ne-am oprit în lucrarea de față, *Raportul despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena*, a fost identificat în arhiva personală a lui Alexandru Lapedatu, păstrată la Biblioteca Academiei Române¹. Alexandru Lapedatu deținea calitatea de ministru al Cultelor în anul 1935, când, în cadrul Sesiunii Congresului național bisericesc din 14-17 noiembrie, la care a participat, s-a luat decizia de instituire a unei eparhii în Maramureș, cu trei protopopiate, sufragana a Mitropoliei Bucovinei², fapt care ne arată că era un cunoscător al problematicii legate de această instituție. Adresa episcopului Vasile Stan, care precede textul propriu-zis, face trimitere însă la calitățile de profesor universitar și de secretar general al Academiei Române ale acestuia.

Cuprinsul înscrisului reprezintă versiunea Raportului general întocmită, imprimată și asumată de Consiliul eparhial al Episcopiei Maramureșului la data de 26 iunie 1941 și care a fost difuzată, potrivit tabloului de expediție, unui număr de 73 de personalități. Ediția anterioară a raportului, a fost realizată de Florian Dudaș³, în baza unui exemplar identificat în anul 1982 la Oradea în Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și a fost întrebuițată fragmentar, după cum menționează editorul, de către istoricul Mihai Fătu în lucrarea *Biserica românească din Nord-vestul țării sub ocupație hortystă. 1940-1944*, Timișoara 1985 și de dr. Nicolae Corneanu în *Biserica românească din Nord-vestul țării în timpul prigoanei hortyste*, Timișoara 1986.

Confruntând cele două manuscrise am constatat o serie de di-

1 Biblioteca Academiei Române (în continuare BAR), Fond *Alexandru Lapedatu*, Arhiva personală, vol. XIX, varia 9 (a,b).

2 Legat de acest moment v. S. T., *Cronica internă. Sesiunea ordinară a Congresului Național Bisericesc din zilele de 14, 15, 16 octombrie 1935*, în „Biserica Ortodoxă Românească”, LIII (1935), 11-12, p. 497-499, Ioan Rușdea, protos stavrofor, *Episcopia ortodoxă a Maramureșului. Ctitorie regală*, în *loc.cit.*, LVIII (1940), 5-6, p. 486-497.

3 Florian Dudaș, *Teroare în Maramureș*, Editura Lumina, Oradea 1991, 80 p. Lucrarea a fost reeditată de aceeași editură în 1996, noi însă am avut la dispoziție ediția din 1991.

ferențe pornind de la forma de prezentare⁴, structură⁵ și pe alocuri de conținut⁶. O explicație legată de aceste deosebirii se poate datora faptului că editorul anterior a identificat în arhiva Episcopiei un număr de 12 rapoarte ale preoților, originale și copii, din cele 26 care au stat la baza formei finale a *Raportului* general hotărând să le redea în forma integrală în textul publicat, în vreme ce autoritățile sau personalitățile către care s-a transmis documentul au primit versiunea identificată și de noi. Toate aceste aspecte se înscriu între argumentele care au stat la baza deciziei de reeditare a documentului și punere la dispoziția celor interesați și a versiunii de față. Cercetările ulterioare pot veni cu concluzii definitive legate de aspecte precum cele semnalate mai sus.

Precizăm că forma arhaizată a unor cuvinte (ex: cari, duminecă) sau ortografieri (ex: dealungul) a fost actualizată pentru parcurgerea mai facilă a textului. Sublinierile aparțin în întregime autorilor și au fost marcate ca atare în text. Nu am operat întregirile cuvintelor în situațiile în care prescurtările de tipul păr.- părintele, prot.- protopop erau suficient de explicite.

Referindu-ne la conținutul raportului reamintim faptul că acesta s-a întocmit din inițiativa episcopului Vasile Stan, în vara anului 1941, în contextul în care ororile horthismului s-au îndreptat cu predilecție asupra bisericii românești din Maramureș percepută de ocupantul maghiar ca principala instituție de rezistență împotriva regimului instaurat. Scopul său era acela de a face cunoscută situația reală instituită în zonă în condițiile în care în opinia românească începuse să se dezvolte percepția

4 În exemplarul de la BAR adresa episcopului Vasile Stan precede textul propriu-zis al raportului în timp ce în ediția anterioară ea se prezintă distinct în introducerea făcută de autor. Florian Dudaș, *op.cit.*, p. 10.

5 Reproducerile din rapoartele preoților încep în exemplarul de față după mărturia consilierului Rușdea (f. 24 a documentului) și nu după adresa episcopului Vasile Stan către protopopii din eparhie (Florian Dudaș, *op.cit.*, p.27-28). Acestea se succed în funcție de parohii, criteriu aplicat aleatoriu la manuscrisul publicat.

6 Spre exemplificare: numărul parohiilor ortodoxe românești folosite ca nucleu pentru episcopia ortodoxă maghiară (mitropolie) este de 25 în textul publicat (*Ibidem*, p. 47), în vreme ce în acest manuscris este de 23 (f. 22, raportul consilierului Ion Rușdea); „Din eparhie au mai rămas 20 de preoți și părinții consilieri Ioan Rușdea și M. Munteanu, în Cluj...”, *Ibidem*, p. 34, iar manuscrisul nostru menționează că doar părintele consilier Rușdea a rămas (raportul părintelui arhimandrit Gherasim Agapie) în Cluj de unde mergea la preoții din Maramureș să-i sfătuiască.

greșită cu privire la un refugiu al consiliului eparhial și al preoților din eparhia Maramureșului, văzut ca „dezertare de la datorie”. Consemnările din raport au avut la bază, potrivit cercetărilor din arhiva Episcopiei, un chestionar orientativ trimis tuturor celor vizați și care să reflecte cât mai corect faptele petrecute în Ardealul de Nord⁷. Odată centralizate, a fost elaborată forma difuzată autorităților și personalităților⁸, însumând 72 de adrese potrivit borderourilor de expediție⁹.

Chiar dacă memoriul și-a atins țelul în sensul cunoașterii realității, soarta Episcopiei Ortodoxe nu avea să se modifice decât pentru o perioadă scurtă de timp. Reinstalarea episcopului Vasile Stan în reședința episcopală din Sighet s-a produs abia în preajma Crăciunului anului 1944, după anii tulburi ai războiului, iar reșezarea în matca firească a lucrurilor, nu a putut avea loc în condițiile desființării eparhiei, în septembrie 1948, de către regimul comunist.

7 Întrebările din chestionar erau următoarele: 1. Unde ați aflat despre verdictul de la Viena? 2. Ce hotărâre ați luat după pronunțarea acestui verdict și ce credeți mai important să descrieți din această perioadă premergătoare retragerii trupelor române? 3. Ce ați văzut și ce aveți de povestit începând cu ziua intrării trupelor maghiare? 4. Ce s-a întâmplat cu Dvs? 5. Ce ați auzit de la alții și de la cine? 6. Cum v-a expulzat? 7. Lipsește întrebarea; 8. Cine din familia Dvs.? 9. Ce avere mobilă, imobilă sau de orice altă natură ați lăsat acolo (descrieți valoarea, cu arătarea localității unde se găsește)? 10. Tot ce știți și tot ce relevă suferințe românești, declarând tot ce credeți important pentru a reda icoana reală a tuturor faptelor ce s-au petrecut în Ardealul de Nord, cedat prin verdictul de la Viena, din ziua pronunțării până în ziua în care ați fost expulzat. Cf. Florian Dudaș, *op.cit.*, p.8.

8 Printre aceștia pot fi menționați ierarhii Bisericii Ortodoxe Române: patriarhul lui Nicodim, arhiepiscopul Tit Simedrea și Nifon Criveanu, unii membri ai Sf. Sinod (Eugeniu Suceveanu, Policarp Morușca), generalul Ion Antonescu, conducătorul Statului, generalul Rosetti, profesorul Mihai Antonescu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Dr. Ioan Lupaș (Sibiu), Dr. Onisifor Ghibu (Sibiu), Dr. Silviu Dragomir (Sibiu), Gheorghe Brătianu, doamnei Alexandrina Cantacuzion, președinta Societății Femeilor Ortodoxe (București), Regelui Mihai, la Sinaia, profesorului Ștefan Meteș, la Sibiu.

9 *Ibidem*, p. 11-12.

Episcopia Ortodoxă a Maramurășului
Sighet, nr. 725/1941

Sibiu la 26 iulie 1941

Stimate Domnule,

În jurul refugierii, mai corect: a expulzării Consiliului Eparhial și a preoților din Eparhia Ortodoxă a Maramurășului, au ajuns în circulație în opinia românească unele zvonuri ce alunecă pe lângă adevăr, umbrind nefavorabil reputația acestei tinere Episcopii.

În împrejurările de față, neputând fi împrăștiate prin comunicări ori polemici în ziare, Consiliul Eparhial, pe baza propriei experiențe și a rapoartelor preoților refugiați de nevoie ori expulzați cu sâlnicie, a redactat raportul de față, din care în mod lămurit și documentat se vede, că refugiarea nu a fost o dezertare de la datorie ori o fugă pripită și fricoasă, ci o prigoană neomenoasă și o alungare premeditată a Ortodoxiei din Maramurăș, socotită prea românească de către favoriții arbitrajului de la Viena din 30 august 1941.

Când Vă trimitem acest raport spre consultare, Vă rugăm să-l citiți fără preocupări subiective ori laterale și să judecați obiectiv faptele arătate în el.

Primiți, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni, și arhiepărești binecuvântări.

E P I S C O P :
Vasile

Secretar eparhial:
Iosif Țint

Domniei Sale Domnului,
Dr. Alexandru Lapedatu

Profesor universitar, Secretarul General al Academiei Române,
București

EPISCOPIA ORTODOXĂ A MARAMUREȘULUI

Nr. 725/1941

R A P O R T

despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramurășului, în
urma arbitrajului de la Viena

Actul istoric, crud și arbitral, de la 30 August 1940, pronunțat la Vian, a zguduit din temelii tânăra Episcopie a Maramurășului, care în urma caracterului ei misionar a fost expusă celor mai violente lovituri a ungurilor.

Data pronunțării acestui verdict prin care a fost răpit întreg teritoriul de jurisdicție al Episcopiei Ortodoxe a Maramurășului, l-a găsit pe Prea Sfințitul Episcop, Dr. Vasile Stan, la postul său de veghe din Sighet, împreună cu întreg Consiliul eparhial, de unde cobora neîntrerupt în mijlocul credincioșilor, semănând în sufletele acestora, încrederea în Dumnezeu și în cărmuitorii destinului românesc, așa cum s-a făcut chiar și în ultimele zile ale lunii lui August 1940, în vizitațiile canonice de la Remeți, Virișmort și altele, în zilele cele mai grele, când războiul nervilor era în deplină desfășurare, și când toată suflarea din Maramurăș era pe culmea disperării.

Consilierii eparhiali cu episcopul în frunte, în primul moment, au întâmpinat rezultatul verdictului de la Viena, cu hotărârea de-a rămâne cu toții la posturile lor.

Prea Sfințitul Episcop Vasile a încercat să ia legătura telefonică cu ceilalți chiriarhi ortodocși, ale căror eparhii erau asemenea decimate, cu Prea Sfințitul Nicolae Colan al Clujului și cu Prea Sfințitul Nicolae Popoviciu al Oradei, pentru a se consulta în vederea unei hotărâri iden-

tice, dar nu a fost cu puțință.

S-a încercat să se obțină legătura cu Sfântul Sinod și cu Ministerul Cultelor pentru consultare în cauză, dar și aceasta a fost cu neputință. Astfel, izolați, evenimentele ne-au surprins fără nici un fond de rezistență materială și fără nici o încurajare morală a conducerii bisericești și politice de atunci.

În ziua următoare a verdictului de arbitraj, la 31 August 1940, reprezentantul Guvernului român în Maramurăș, D-l Colonel Bratan, [F. 2] prefectul Județului, a convocat la Prefectură toate autoritățile românești din Sighet, pentru a le comunica ordinul de evacuare urgentă.

La această consfătuire, din partea Episcopiei Maramurășului, a luat parte Prot. Ioan Rușdea, consilier referent. Prefectul Județului a dat „dispoziție de evacuare tuturor instituțiilor, declarând că nu își ia nici o răspundere pentru instituțiunile cari nu evacuează în cel mai scurt timp posibil”. În acest scop, Prefectura a eliberat trei ordine de evacuare, pentru personalul episcopiei noastre.

Dar nici acest ordin de evacuare nu ne-a putut îndupleca să părăsim posturile încredințate.

A treia zi după verdictul de la Viena, Duminecă, 1 septembrie 1940, începuse teroarea străzii. Bande de unguri înarmate și nedisciplinate, trecuseră râul Tisa, frontiera fiind numai circa 800 m., de Reședința episcopală, și începuseră teroarea semnalându-se conflicte serioase între puținii gardieni rămași fără comandanți și între aceste bande iresponsabile, dar puse la cale de armata regulată a ungurilor de peste Tisa. (Vezi raportul D-lui Sgură, Nr. 115/1940, Păr. Stoican, Nr. 281/1940, păr. I. Țint, Nr. 183/1941).

Cum ținta tuturor atacurilor ungurești era mai ales Episcopia Ortodoxă a Maramurășului, în frunte cu episcopul ei, chiar și în timpurile normale, și cum această Episcopie cu întregul ei Consiliu eparhial, într-un moment dat, Duminică 1 Septembrie 1940, se trezi fără nici o apărare, serios amenințată, nefiind în siguranță nici măcar viața membrilor săi; în această situație excepțională și cu totul critică, se convoacă o consfătuire a Consiliului la care iau parte consilierii eparhiali. Se constată că în fața bandelor ungurești iresponsabile, orice jertfă e inutilă și poate mult păgubitoare pentru Biserica din Maramurăș, expunându-se episcopul cu întreg Consiliul să fie terorizat și maltrat de aceste bande

iresponsabile. De aceea, se hotărăște:

1. P. Sf. Episcop Vasile împreună cu secretarul și eventual cu un consilier să plece la Sibiu, locul designat pentru evacuare și de acolo la București, unde să ia legătura cu membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu Onor. Minister al Cultelor și cu Guvernul Țării, pentru a se garanta viața și drepturile noastre în Maramurăș;
2. Consilierul referent, Protopopul Alexiu Latiș este numit vicar episcopesc cu decretul Nr. 72/1940 Pres. și este încredințat cu conducerea Eparhiei până la întoarcerea Prea Sfințitului Episcop în Maramurăș. La catedrala episcopală rămâne P. C. Sa arhimandritul Gherasim Agapie, iar administrator protopopesic al Sighețului, pâr. Augustin Jolondcevschi;
3. Preoților și protopopilor li se trimite Circulara pastorală Nr. 74/1940 Pres. prin care sunt sfătuiți să rămână la posturile lor, îndeplinindu-și datoriile duhovnicești, nearătându-se ostili noilor stăpâniri, până la reglementarea drepturilor Bisericii Ortodoxe Române din teritoriul răpit și până [F. 3] la reîntoarcerea Prea Sfinției Sale în Maramurăș. (Vezi raport Prot. A. Latiș, Nr. 162/1940, Pr. I. Țint Nr. 183/1941 și Prot. Ioan Rușdea Nr. 155/1940).

Prea Sfințitul Episcop Vasile, însoțit de secretarul eparhial, P. Iosif Țint, plecând din Sigheț și ajungând la Cluj, în ziua de 2 Septemvrie 1940, a intrat în legătură cu P.S. Sa Episcopul Nicolae Colan și cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, întâmplător aflător în Cluj – din prilejul cercetării rudeniilor de la Bistrița-Năsăud. Dar, nici după mai multe deliberări, nu se poate lua vreo hotărâre definitivă în ceea ce privește cauza episcopilor ortodoxe din teritoriul cedat Ungariei. Însuși Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, în acel moment, a declarat că nu poate da sfaturi în asemenea împrejurări, neputând lua garanție pentru viața cuiva și mai ales pentru cei care au familie.

În această consfătuire, la care au luat parte toți consilierii referenți din Maramurăș, neputându-se prin urmare decide ce ar fi de făcut, părinții consilieri, Alexiu Latiș, Ioan Rușdea și Mihail Munteanu, s-au hotărât ca să rămână toți trei la posturile lor, pe Teritoriul cedat, după cum fusese dată lozinca, în ședința Consiliului eparhial, pentru ca tru-

pele de ocupație să-i găsească acolo, și să ia act de existența Episcopiei Ortodoxe a Maramurășului, susținând continuitatea organizației noastre bisericești. Toți consilierii referenți au rămas pe Teritoriul cedat, continuând a reprezenta și susține – după împrejurări și în cadrele posibilităților, organizația bisericească, până la expulzarea lor, rând pe rând, terminată la 10 Ianuarie 1941, când a fost forțat ultimul consilier referent, Prot. I. Rușdea să părăsească conducerea eparhiei Maramurășului.

Prea Sfințitul episcop Vasile, ajuns la Sibiu, este încredințat din partea I.P. Sf. Mitropolit Nicolae și a Guvernului, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, în comisiunea de sub prezidenția D-lui Ministru Dr. Valer Pop la Budapesta, pentru a susține interesele Bisericii Ortodoxe Române din Ardealul cedat Ungariei.

Prin adresele Nr. 79, 80 și 81/1940, Prea Sfinția Sa, pleacă la București, unde ia contact cu onor. Guvern, cu Ministrul Cultelor și cu Ministrul Finanțelor, exoperând avansarea salariilor pe lunile Septemvrie-Noemvrie 1940 și pentru preoții din Episcopia Maramurășului, cum se făcuse pentru preoții din eparhiile Clujului și Orăzii. După aceasta, pleacă în 13 Septemvrie 1940 la Budapesta, ca membru în delegația sus amintită pentru a susține cauza Bisericii Ortodoxe Române de pe Teritoriul cedat și cu deosebire cauza Episcopiei Ortodoxe [F. 4] a Maramurășului și pentru ca de aici să se reîntoarcă la reședința sa din Sighet.

În timpul șederii P. Sf. Sale la Budapesta, menține neconținut legătura cu preoții, protopopii și cu consilierii referenți rămași la posturile lor, cerând informațiuni despre starea în care se găsesc ei, credincioșii și bisericile rămase pe teritoriul cedat și făcând intervenții pentru ușurarea situației celor năpăstuiți.

Din corespondența și declarațiile acestora, precum și din rapoartele depuse cu ocazia expulzării lor - care se păstrează la arhiva Episcopiei, se pot constata toate abuzurile, crimele și urgiile, săvârșite de bandele maghiare și armata de ocupație, care au maltratat în mod barbar preoțimea și enoriașii, jefuind altarele, altele profanându-le, izgonind preoțimea, confiscând toate bunurile Episcopiei Ortodoxe a Maramurășului și a bisericilor.

În Budapesta, P. S. Sa, Episcopul Vasile, constatând toate acestea din rapoartele primite, face cerere către Guvernul maghiar – prin D-l Ministru Valer Pop și legația română din Budapesta – solicitând permi-

siunea de trecere în Maramurăș și reclamând evacuarea reședinței episcopale ocupată de armata ungară, dar i se refuză atât cererea de trecere în Maramurăș, cât și cetățenia maghiară pe motivul că face parte din comisiunea română care tratează cu Guvernul maghiar. Acest refuz este numai o formulă juridică mai șireată a expulzării P. Sf. Sale din eparhie și dacă nu s-a împărțit de tratamentul odios aplicat P.S. Nicolae al Orăzii, este a se mulțumi pașaportului diplomatic care îi asigura imunitatea persoanei.

Văzând că reîntoarcerea în Maramurăș este imposibilă, Prea Sfinția sa, prin adresa Nr. 97/1940, roagă pe Prea Sfințitul Nicolae al Clujului să ia temporal sub îngrijirea sa duhovnicească, clerul și românii ortodocși din eparhia Maramurășului, apoi lasă delegației române un memoriu, în care împreună cu P. Sf. Colan al Clujului și cu P. Sf. Nicolae al Orăzii, convocați la Budapesta, precizează drepturile și revendicările Bisericii Ortodoxe Române din Ardealul cedat pe care delegația română avea să le susțină în tratativele cu delegația maghiară, și la 13 Octomvrie 1940, cu majoritatea delegației române se înapoiază în țară.

Dureroasă a fost despărțirea Prea Sfinției Sale de credincioșii și clerul său, în urma forței majore, create de despotismul maghiar și această durere este temperată numai de nădejdea unei întoarceri la reședința sa din Sighet, sub stăpânirea românească.

În acest interval de timp ura acumulată a cavalerescului popor maghiar, cum îi place să se mândrească, s-a năpustit cu urgie mai ales asupra centrului eparhial din Sighet. [F. 5] Reședința episcopală a fost ocupată de armată și mobilierul ce l-a găsit în ea a fost confiscat. Capela episcopală, care servea și de biserică catedrală și parohială, a fost demonstrată și îndepărtată, crucile de pe reședință au fost doborâte cu focurile de mitralieră. Clopotele, armonioasele și scumpele clopote ale Episcopiei, au fost demontate din clopotniță și dăruite – cu concursul catolicilor drept recompensă pentru unele treceri la uniți – la trei comune rutenești: Remeți, Virișmort și Rona de sus din Maramurăș.

Toate bunurile și înzestrările Episcopiei din Sighet și din eparhie au fost sechestrate și ocupate, confiscându-se.

Părinții sufletești ai satelor, preoții ortodocși de preferință, au fost batjocoriți în chipul cel mai neomenos, unii maltratați și închiși și aproape toți alungați. În județele Maramurăș și Sălaj n-a mai fost tolerat

nici unul. În județul Satu Mare abia mai rezistă câțiva. Această situație demonstrează mai limpede decât orice dezastrul dureror al Eparhiei Ortodoxe misionare a Maramurășului. Tendința mărturisită era să facă tabula rasa din tot ce stăpânirea românească a creat în timp de 20 de ani.

Vom relata în cele ce urmează cu citate din rapoartele preoților și credincioșilor expulzați – ce se păstrează în arhiva Episcopiei Ortodoxe a Maramurășului – amarul suferințelor trupești și mai ales sufletești, ale celor alungați de la vatra lor. Citatele înșirate fără exagerare sau înflorituri sunt oglinda fidelă a intoleranței ungurilor și dovedesc realitatea faptelor săvârșite de ocupanții unguri cu toate silniciile, în special față de Biserica Ortodoxă, ai cărei slujitori și sf. altare au suferit un adevărat martiriu.

Pentru a ilustra ce considerațiuni și ce mentalitate a determinat ca persecuțiunile contra ortodoxismului să fie mai cumplite, vom relata o conversație auzită de consilierul eparhial Ioan Rușdea, în luna Decembrie 1940, călătorind cu trenul într-o misiune primită de la P.S. Colan al Clujului: „În acelaș compartiment s-a urcat un preot romano-catolic/plebanos/ și mai mulți ofițeri unguri. Eu stând într-un colț retras, ascultam convorbirea dintre acest preot, reprezentant al lui Hristos și între un loc. colonel ungur, care întrebându-l i-a zis: „Spune te rog, D-le plebanos, ce deosebire este între preoțimea greco-catolică și între cea ortodoxă din punct de vedere al credincioșiei naționale, maghiare?” – Preotul catolic, pornit de ură, cu ochi eșiți din orbită, îi răspunde: „Domnul meu, ortodocșii sunt dublu valahi și trebuie exterminați ca și câinii”.

Iată cum factori competenți ai unei credințe creștine, în numele lui Hristos, au atârnat și mai mult organele executive de curățire fără milă a terenului de ortodocși din Ardealul cedat, fiind ortodocșii considerați ca reprezentanții adevărați ai [F. 6]. Românismului. Biserica catolică de toate nuanțele și riturile a prins momentul de a se curăți, cum zic ei de neghina eterocatolicilor și de sectarii ortodocși în general, și în special în ținutul Maramurășului de curând organizat bisericește.

În atârțarea urgiei ce s-a abătut asupra ortodoxiei din Episcopia Maramurășului, al cărei rol misionar, creștinesc, românesc și economic, a atras atențiunea plină de ură a stăpânirii ungurești, au contribuit în mare măsură, cu durere o spunem, și unii dintre preoții români greco-catolici, sfâșiind onoarea națională. Aceasta se vede lămurit din atitu-

dinea protopopului greco-catolic din Borșa și a preotului greco-catolic din Săcel – Maramurăș, care cu concursul jandarmilor unguri au închis biserica ortodoxă, luând cheile la ei, lăsând pe credincioșii noștri fără altar pentru a-i sili să treacă la unație, încât aceștia se adună în Dumineci și sărbători în jurul zidurilor bisericii încuiate și cu lacrimi și suflete cernite roagă pe Dumnezeu să însenineze și zilele lor. (Vezi raportul Pr. A. Filip Nr. 44/1941; Pr. V. Magdău, Nr. 177/1940; cons. I. Rușdea nr. 550/1941). Între primele biserici ortodoxe răpite de uniți, a fost biserica nouă din Livada jud. Satu Mare.

Unii dintre preoții greco catolici, în zelul lor papist, au oprit pe preotul nostru, cu concursul jandarmului ungur, să înmormânteze credincioșii ortodocși. (Cazul preotului greco-catolic Petrescu din Valea Porcului, vezi raportul Arhimandritului Gherasim Agapie, nr. 251/1941 și a preotului G. Cojocaru Nr. 186/1941). Alții au constrâns credincioșii ortodocși, prin violențe de tot felul, să treacă la biserica greco-catolică, făcându-se stăpâni asupra înzestrărilor noastre bisericești. (cazurile Iapa și Valea Hotarului Sighet, Vișeu de sus și de jos, Dragomirești, Săliște de sus, Seini, Sarasău, Ardușat, Ruscova, Poenile de sub Munte ș.a.).

După toate acestea unul dintre acești frați mașteri a mai avut îndrăzneala să ne cerceteze într-una din zilele lunii Aprilie 1941 la Sibiu și prezentându-se ca ocrotitorul și apărătorul bunurilor bisericii ortodoxe, ne cerea o hârtie prin care să aprobăm luarea în posesiune a acestor bunuri de către biserica soră greco-catolică, după ce fuseseră uzurpate, sub pretext de a le salva de confiscare pentru că ungurii – spunea el – cu biserica greco-catolică sunt mai indulgenți, în fond însă, ca să justifice, prin aprobare scoasă cu meșteșug, actele de brigandaj săvârșite împotriva bisericilor ortodoxe.

În favorul uniților lucrează autoritățile ungurești, convinse că maghiarizarea românilor, în special în nordul Ardealului, cu concursul acelora va da rezultatele dorite, mai ales [F. 7] văzând ușurința cu care își poate face loc limba maghiară în cultul bisericii greco-catolice.

Însuși directorul general Dr. Jozsenszky din Ministerul Cultelor din Budapesta a declarat consilierilor I. Rușdea și M. Munteanu când l-au cercetat în luna Octomvrie 1940, cu ocazia refugiului din calea urmărilor: „tot Maramurășul va fi trecut la episcopia din Munkacs, iar Sătmarul la Hajdudorog, deci acolo nu mai poate fi vorba de episcopie

ortodoxă...”

Oarba neunire sufletească între frați și intoleranța catolicismului ce nu se dă înapoi din fața violențelor trupești și sufletești face ca astăzi, o parte însemnată din preoțimea română unită din nordul Ardealului să conlucreze cu autoritățile ungurești la stârpirea ortodoxiei.

Din această cauză câte suflete drept credincioase nu au rămas fără cuvântul de mângâiere și binecuvântarea bisericii ortodoxe, câte neprohodite sau nebotezate, pentru că altarele le-au fost închise iar slujitorii lor alungați și martirizați!

Dar zărilor idealului nostru național și creștinesc încep din nou să se limpezească și în urma vitejiei ostașilor români și a Conducătorului lor iscusit, nădejdea noastră crește că în scurtă vreme vom putea da strălucire nouă altarelor ortodoxiei pângărite din nordul Ardealului.

SIBIU, 26 iunie 1941

CONSILIUL EPARHIAL

[F. 8]

ANEXE

1. Circulara către preoțime, Nr. 74/1940. Pres.

VASILE

Din mila lui Dumnezeu drept credinciosul Episcop al Eparhiei
Ortodoxe a Maramureșului

Iubitului cler și popor, har și milă de la Dumnezeu Tatăl și mântuire de la Domnul nostru Isus Hristos.

Puterile lumesti, desigur nu fără voia lui Dumnezeu, au hotărât, ca eparhia noastră să iasă de sub stăpânirea românească și să-și continue existența sub stăpânirea statului maghiar.

Cu acest prilej vă reamintesc cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Tot suflul să se supună înaltelor stăpâniri, căci nu este stăpânire decât numai

de la Dumnezeu și stăpânirile care sunt de la Dumnezeu sunt rânduite (Rom. 13, 1) și vă îndemn să nu uitați, că aceste stăpâniri orânduiesc numai viața pământească. Binele nostru sufletesc vine de la tatăl ceresc de la Domnul nostru Isus Hristos, care și-a vărsat scumpul sânge pentru mântuirea noastră. Lui să-i încredințăm sufletele noastre, aducându-i și mai departe slavă și rugăciuni în sfintele noastre biserici drept măritoare și în dulcea noastră limbă românească, pentru păstrarea ființei noastre trupești și pentru moștenirea împărăției Sale în viața de veci. Iar stăpânirii lumești să-i dăm ascultarea și cinstea cuvenită, ca singuri să nu ne atragem osândă (Romani, cap. 13, v. 2).

Cu aceste sfaturi, împărtășindu-vă arhiereasca noastră binecuvântare, rugăm pe Bunul Dumnezeu ca să aibă în sfânta Sa pază Biserica noastră Ortodoxă, pe slujitorii și credincioșii lor.

Dat în reședința noastră episcopescă din Sighet, în 1 Sept. 1940.
Al vostru de tot binele voitor,

ss. VASILE STAN
episcop

[F. 9]

2. Adresa către P.S. sa Episcop, Nicolae al Clujului, Nr. 97/1940

Prea Sfințitului Domn,

Nicolae Colan

Episcopul ortodox al Clujului etc.

CLUJ.

Cu frățească dragoste Te înștiințez, că nrecunoscându-mi-se cetățenia maghiară, nu mă pot înapoia deocamdată la scaunul eparhiei mele din Sighet și în mijlocul credincioșilor. Drept aceea prin aceasta îți transmit toate puterile jurisdicționale și canonice, ce le-am exercitat ca episcop asupra Episcopiei Ortodoxe a Maramurășului, cu rugămintea, să iei în absența mea în părintească ocrotire această episcopie și cu toate înzestrările ce le are. Îți pun îndeosebi la inimă salvarea clopotelor episcopiei și a vechiului iconostas demontat la ordin din capela episcopescă. Notez, că vicarul meu la Sighet este părintele consilier Alecsiu Latiș, care are împuternicire să mă înlocuiască în absență.

Primește, Prea Sfințite, frățești îmbrățișări întru Domnul nostru Isus Hristos, cu fierbinți rugăciuni, ca să ne ocrotească sfânta noastră biserică și pe drept măritorii ei fii.

Cu noi este Dumnezeu!

Budapesta, 2 Octomvrie 1940

ss. VASILE STAN
episcopul ortodox al Maramurășului

3. Adresa către protopopii din eparhie Nr. 99/1940

Prot: 1, Terentie Ciorogariu; 2, Ignatie Borza; 3, Ștefan Bărbos și
4 Vasile Magdău

PREACUCERNICE,

Deodată cu împărtășirea arhierăștei mele binecuvântări, Vă aduc la cunoștință spre a înștiința clerul și poporul de sub oblăduirea P. C. Voastre, că neputându-mă înapoia la scaunul meu vlădesc, am transmis toate puetrile jurisdicționale și canonice, ce le-am exercitat în Episcopia Ortodoxă a Maramurășului, asupra P. S. Sale, Episcop Nicolae Colan al Clujului, cu rugămintea ca să Vă ia în părinteasca sa ocrotire împreună cu înzestrările parohiilor. Acestui P. S. Episcop Vă veți adresa în viitor în toate chestiile bisericești și culturale, prin mijlocirea Păr. Consilier Alecsiu Latiș, care a fost instituit vicarul meu la Sighet pe tot timpul absenței mele.

Darul Domnului nostru Isus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt, să fie cu voi cu [F. 10] toți și să vă ocrotească.

Al vostru de tot binele voitor,
Budapesta, 2 Octomvrie 1940

ss. VASILE STAN
episcopul ortodox al Maramurășului

4. Extras din raportul pâr. Diacon N. Stoican, Nr. 281/1940

„Înainte de a pleca din orașul de reședință a Sf. noastre episcopii, încă începând cu ziua de 29 Aug. a. c. am putut observa pornirile de ură a populației maghiare împotriva autorităților românești care încă mai erau în Sighet.

1. Gărzile maghiare, înarmate și constituite în grupuri de câte 10-15 persoane s-au postat la porțile și ușile instituțiilor nelăsând ca personalul să evacueze nimic din ce aparținea acestor instituții. Așa s-a întâmplat la Prefectura jud. Maramurăș, la Primăria orașului Sighet, la Oficiul poștal și la Administrația Financiară etc. Din această cauză s-a efectuat cu mare greutate evacuarea instituțiilor.

2. În ziua de 1 Septembrie 1940 s-a început a se arbora drapelul maghiar deși termenul pentru intrarea trupelor maghiare în orașul Sighet era fixat pentru ziua de 5 Septembrie 1940, iar în seara de 1 Septembrie am observat patrulând pe străzi unguri, care în mod cu totul abuziv, interziceau populației civile care se îndrepta spre gară sau spre autobuze spre a se refugia, circulația spre străzi. Subsemnatul spre a putea duce la bun sfârșit îndatoririle ce le aveam, am fost nevoit să cer de la corpul de grăniceri o patrulă înarmată care să mă însoțească la gară, care patrulă a avut multe ciocniri cu bandele ungurești înfuriate.

3. În ziua de 2 Septembrie, în fața Palatului episcopal, pe la orele 10 1/2 era strânsă o imensă mulțime de unguri care manifestau.

4. Tot cam la aceeași oră s-a retras și ultimul detașament de grăniceri care din cauza manifestațiilor din fața Palatului episcopal, au trebuit să-și facă loc cu focuri de armă trase în aer. În fața Prefecturii Județului a fost baricadată strada și a fost rănit un ofițer român de către unguri. Și aici, ca și în fața Palatului episcopal, armata română a trebuit să facă uz de armă.

Cele înșirate până aici sunt lucruri văzute de subsemnatul până în momentul plecării din Sighet, în ziua de 2 Septembrie 1940, și de Pr. Arhimandrit Gherasim Agapie, Dna Cornelia Țint și Dna Maria...¹⁰.

[F. 11]

10 Text șters.

Extras din raportul D-lui notar Ilie Sgură, din Teceul Mic, jud. Maramurăș, înreg. Nr. 115/1940 Pres.

„Trăind ultimele clipe din dezastrul de la Sighet, țin să arăt că atât protocolul semnat între Țara noastră, Ungaria și puterile Axei de la Viena, nu s-a respectat întru nimica, iar Ordinele date de Guvern cu privire la evacuare nu au fost respectate de cei în drept, lăsându-ne astfel pe funcționarii mici la discreția vandalismului unguresc ca să ne împuște, să ne schingiuiască și să calce în picioare demnitatea armatei românești, reducând la minimum glorioasa faptă a intrării acestei armate în Budapesta la 1918. Deși în protocol s-a scris că ocuparea oficială a Sighetului nu se va face decât în 5 Septemvrie, ea s-a făcut, nu oficial, ci de bande de cetățeni unguri locali cu concursul armatei ungare, trecute peste frontieră, îmbrăcată în haine civile; prin dezarmarea puținilor grăniceri și jandarmi lăsați pentru paza ordinii, încât din ziua de 1 Septemvrie ora 18 din cauza comandantului militar care a lăsat Sighetul fără armată, dând astfel posibilitatea ungarilor din Sighet să comită toate nelegiuirile cu care au fost obișnuiți de la venirea lor în Câmpia Tisei. Așa, în ziua de luni, când subsemnatul m-am dat jos din tren în gara Sighet, venind în permisie pentru a merge în Teceul Mic să-mi evacuez averea primăriilor, a capelei ortodoxe și a școalelor din lipsă de conducători și a mea personală, am găsit Sighetul cu drapele ungurești arborate pe toate casele și instituțiile noastre românești; iar bandele organizate din unguri și jidani și cu regret spun căci chiar și din unii români, frați de ai noștri de confesiune greco-catolică, în frunte cu avocatul ungur Lingvai, ajutat de profesorul român Bilt, Rițiu, profesor preot unit, etc., se dădeau la cele mai mari nelegiuiri. Așa au împușcat un sergent de stradă, au rănit un locotenent de jandarmi, au îmbrâncit pe Prefectul Județului, Colonel Bratan, împiedicându-l să ridice banii Statului român de la Administrația Financiară. În această situație, pentru mine nu mai putea fi o altă salvare, căci eram cel dintâi vizat ca unul ce am căutat să întronez autoritatea românească și credința strămoșească la punctul de frontieră din Teceul Mic, prin înființarea capelei ortodoxe, prin înfrumusețarea școalelor și instituțiilor publice și printr-o vie propagandă națională, ținută în toate ocaziile și manifestările de viață românească”.

Sibiu, la 5 Septembrie 1940, ss. ILIE ȘGURĂ
Notar licențiat

[F. 12]

Extras din raportul părintelui arhimandrit Gherasim Agapie din
17 Februarie, înregistrat la Nr. 251/1941

...”În ziua de 2 Sept. deja populația ungurească s-a dedat la jaf, intrând în curtea palatului, luând lucruri... În ziua de 3 Sept... o echipă de civili vin cu steagul unguresc, îl fixează pe frontispiciul Reședinței episcopale, distrug drapelul românesc, pe care românii îl pusese din nou... s-au reprezentat în capela episcopală unde eram cu polițistul Vasile Costin din Sarasău, se reped în el, îl dezarmează, îi rup epoleții și cocarda de la șapcă, cari erau cu insignă românească, apoi ne amenință cu împușcarea chiar în biserică, cu insultele cele mai grele și triviale, la adresa a tot ce este românesc. Miercuri 4 Sept., populația agitată în oraș. Derbedeii s-au adunat la Banca Națională, terorizând pe contabil. Joi, 5 Septembrie ne-am trezit în sunetele clopotelor noastre, iar palatul reședinței invadat de soldați unguri, pompieri, al căror conducător vorbea românește... a spus că are ordin să astupe emblema eparhială de pe fațada palatului... Duminecă, în 8 Sept. palatul a fost ocupat în întregime de armată, accesul credincioșilor a fost interzis. Marți, 10 Sept., Generalul Iosif Radi, comandantul garnizoanei îmi trimite vestea printr-un maior ca să demontez iconostasul din capelă... au nevoie de odăi, biserica ortodoxă se desființează și iconostasul să-l depozitez... iar eu să mă prezint la poliție. Aici mi s-a comunicat același lucru, cerând să anunț locul depozitării iconostasului deoarece tot ce a aparținut statului român, statul maghiar le sechestrează luându-le în stăpânire, că ortodoxia nu există în Maramureș... de ce am mai rămas la Sighet, etc. ? Am arătat dispozițiunea episcopală... el a replicat din nou că neavând biserică, îmi pune vagoane la dispoziție ca să pot părăsi Ungaria.

...”În ziua de 12 IX am fost arestat 12 zile. Am anunțat pe părintele Latiș, care venind de la Baia Mare, a fost și el arestat. Lângă cunoștință din ziare că Prea Sfinția Sa este la Budapesta, l-am anunțat printr-o carte poștală... și nu după multe zile mi-a venit eliberarea obținută de Prea Sfințitul prin consulatul român. Am fost obligat să mă prezint de trei ori

pe zi la poliție. Eram încadrat între trei agenți ca cel mai mare făcător de rele și în această situație m-a văzut păr. cons. Munteanu și Rușdea când au venit la Sighet în căutarea părintelui A. Latiș. După plecarea părinților consilieri cari nu mai erau în siguranță în Sighet, am fost luat de poliție, dus într-o odaie dosnică, asta în urma unui denunț acuzat între altele: că părintele consilier Rușdea și Munteanu mi-ar fi adus două-trei milioane lei pentru propaganda românească... de aici urmărirea [F. 13] pe fiecare clipă a părinților consilieri. Iar la mine s-a făcut o percheziție amănunțită apoi a urmat și pedeapsă corporală grea de tot și nu numai odată, așa cum numai ungurii știu s-o aplice românilor. În timpul suferințelor mele am avut lângă mine pe părintele ieromonah Ghenadie Cojocar care își îndeplinea funcția sa în toate părțile unde credincioșii îl reclamau, expunându-și chiar viața... suferind foarte mult din cauza autorităților comunale ungurești care s-au purtat cu toată brutalitatea. Chemat în 14 Decembrie la Valea Porcului să înmormânteze pe Gh. Munteanu, mort din bătaia jandarmilor, a primarului și a preotului greco-catolic Ioan Petrescu, fiindcă nu a voit să treacă de la religia ortodoxă la cea greco-catolică a fost oprit de jandarmi, de primar și de preotul catolic... a fost alungat din sat iar pe mort l-au îngropat fără preot ortodox. Personal am văzut schingiuiți pe preotul Gazea din Remeți, preotul Vsdulschi, iar pe preotul Cașaru din Virișmort maltratată în chipul cel mai barbar de preotul catolic și proprietarul satului Szaploneczai care este ginerele preotului canonic de la episcopia greco-catolică din Baia Mare, cu bandele lor.

La instigațiile preotului greco-catolic Ardeleanu din comuna Iapa-Maramurăș, cei 200 de credincioși din Valea Hotarului – Sighet, bărbați și femei au fost duși în lagăr la Carei. Aceași teroare și la Sarasău, satul natal al D-lui Prefect ungar Flaviu Jurca care a uitat cu totul beneficiile avute de la statul român, purtându-se cu o uimitoare dușmănie față de români și tot ce este ortodox. Aceași prigoană și asupra tuturor intelectualilor arestați și duși în lagăre, dacă s-ar fi aflat și păr. consilieri Rușdea și Munteanu aci (și nu la Cluj) sunt sigur că ar fi suferit și ei rigorile regimului unguresc fiindcă zilnic eram întrebat unde se află?...Cât privește prezența Prea Sfinției Sale, episcop Vasile în Maramurăș, chiar și având pașaport diplomatic sunt sigur că ar fi îndurat cele mai mari mizerii, bazat pe spusele unui ofițer ungar... pe motivul că a fost director de școală normală și a crescut generații multe în duh românesc.

În ziua de 20 Dec. 1940, autoritățile ungurești nemaisuferindu-mă, m-au expulzat. Din eparhie a mai rămas un număr de circa 20 preoți și Păr. Consilier Rușdea în Cluj, de unde se mai abate când timpul e prielnic pe la preoți pentru a-i mai ajuta cu sfatul etc. Iconostasul din Biserică a fost demontat și pus într-o cameră la protoierie iar în cancelaria protoieriei s-a așezat paraclis.

Extras din raportul părintelui Consilier A. Latiș, înregistrat la Nr. 162/1940

În reședința episcopală s-a instalat armata maghiară...nici în [F. 14] capelă nu mai putea străbate nimeni... În ziua de 11.IX au intrat în camera mea trei detectivi, îmi fac percheziții, mă iau cu ei, împreună cu toate actele mele personale... la poliție am fost încuiat... a doua zi purtat prin oraș până la serviciul contra spionaj... interogatorul a ținut trei ore,... apostrofat: nu minți valah puturos, opincă puturoasă, opincă bătrână, tâlhar bătrân... închis din nou; la orele trei după masă, doi jandarmi de campanie mi-au pus lanțul pe mâini și sub braț având actele am fost escortat la gară, dus la Baia Mare, unde m-au purtat pe la trei oficii militare. La legiunea de jandarmi pe coridor și trepte am încasat de la un grup de circa 15 soldați, anume orînduiți spre acest scop, ghionturi, palme, pumni, pe cari și după două săptămâni i-am simțit... În ziua de 3 Sept. am fost escortat din nou de doi polițiști de-a lungul pieții mari... După aceea mi s-a fixat domiciliu forțat. În noaptea de 14 Sept. am îndurat o perchiziție grozavă. În 16 Sept. s-a prezentat colonelul Mussat, comandantul orașului Baia Mare... a citit un ordin că sunt deținut ostatec... În ziua de 17 Sept. am fost escortat la Satu Mare și din nou legat ca un făcător de rele. La închisoarea cu ortaci (țigani, excroci, tâlhari etc.) am stat îndurând regimul cel mai sever al temniței. După 6 zile am fost trecut într-o cameră împreună cu alți ostateci anume: Prepozitul Alexandru Breban de la Baia Mare, Pr. Brâncoveanu și Pr. Berinde, apoi notarii comunali Vasile Petrovan și Faust Pop. Am fost eliberat în ziua de 21 Octomvrie 1940 cu îndatorirea ca în timp de 10 zile să părăsesc țara, toate acestea numai după ce am făcut cerere de optare. Când s-a împlinit termenul, am fost somat să ies din țară în timp de 24 ore, contrar voi fi aruncat peste graniță, ceea ce s-a și făcut în 1 Noemvrie 1940.

Extras din raportul Păr. Consilier Ion Rușdea, înregistrat sub Nr. 550/1941, Ianuarie 20

În urma evenimentelor produse la actul arbitral de la Viena la 30 Aug. 1940, tânăra Eparhie a Maramurășului s-a clătinat din temelie. Toată urgia dușmanului secular, unguri și catolicismul intolerant s-au pornit cu furie nespūsă în special contra Bisericii Ortodoxe, care era mai mult legată de unitatea acestui popor și de aspirațiunile lui.

Depun următorul raport despre starea Bisericii Ortodoxe din Maramurăș, după ocupația ungurească ca unul care am rămas pe teritoriul cedat, căutând a contribui, la org. noastră bis. până când în ziua de 10 Ianuarie 1941 am fost expulzat prin optarea forțată.

Așteptam cu sufletul îndurerat termenul fatal al [F. 15] ocupației maghiare, care s-a scurs plin de cea mai neauzită teroare. Nu se poate descrie procedeul și barbaria ocupanților, contra populației românești, care procedeu s-a prelungit chiar și în anul 1941...

După plecarea Prea Sfinției Voastre, 1 Septemvrie 1940, la București cu hotărârea de a Vă reîntoarce încă înainte de ocupație, pentru a lua contact cu Sfântul Sinod și Ministerul Cultelor și după consfătuirea de la Cluj la care au fost de față I.P.Sf. Sa Mitropolitul Nicolae, P. S. Sa Nicolae al Clujului, Prea Sfinția Voastră... Noi consilierii Latiș, Munteanu și Rușdea, conform hotărârii luate în Consiliul Eparhial în Sighet, la 1 Septemvrie 1940, ne-am reîntors din Cluj la posturile noastre din Maramurăș, rămânând ca Prea Sfinția Voastră să ia contact cu Guvernul pentru a se asigura viața și posibilitatea de rezistență a acestei abia înfiripate eparhii.

La Sighet, fiind tot mai mult cu neputință șederea noastră, urmăriți de autoritățile ungurești, am revenit cu părintele Munteanu la Cluj unde am dus calvarul și clipele de groază provocate de ocupația ungără... O săptămână am stat închiși deoarece, care cum ieșea pe stradă era maltratată sub diferite forme..." Are bombă la el popa valah", sau „a înjurat armata maghiară popa valah, striga cineva și te linșă publicul care de care sărea, ca printr-o lovitură să-și satisfacă setea de răzbunare. Noi, timpul ocupației l-am petrecut în Cluj, la Reședința episcopiei unde Prea Sf. episcop Nicolae Colan, prin bunăvoința sa părintească ne-a dat ocrotire mie și părintelui Munteanu...

În aceste zile de groază, românii stau închiși în casele lor, deoarece vânătoria după ei a început, intelectualii erau urmăriți, preoții arestați și maltratați (Pr. Relea, Pârvu, etc.), sau chiar omorâți (Prot. Munteanu, Pr. Costea și alții). Temnițele erau ticsite de români, toate procedeele neumane le-au aplicat ungurii ca prin această teroare să curețe Ardealul de Nord de cât mai multă populație intelectuală românească pentru ca poporul să rămână fără conducători firești.

În mai multe rânduri s-au făcut percheziții și în palatul episcopal, unde erau urmăriți preoți (printre alții Pr. Florea Mureșan), sub pretext de instigatori.

În luna Septemvrie, la primirea Regentului Horti au asistat și Prea Sfințiții Episcopi Români, Nicolae Colan, Dr. Nicolae Popovici și Dr. Iuliu Hosu. Cu ocazia cuvântărilor ținute în numele bisericilor românești, autoritățile s-au purtat cu un indiferentism și dispreț condamnable, iar ce privește asistența s-a purtat în chipul cel mai neomenos și brutal, întreruperi, strigăte, urlete, huiduieli, apostrofări și calificative ieșite ca din gura sălbaticilor, nu a unui popor civilizat: „Jos cu puturoșii [F. 16] de popi valahi”, „afară cu trădătorii și strigoii”, „jos cu nemernicii”, „să tacă valahul acela” și altele de această natură.

Calvarul acesta pentru chiriarhii români s-a sfârșit numai după terminarea programului care părea de un veac și după care a declarat mâhnit unul din chiriarhii români: „Azi am plătit în 30 de minute de umilințe toate bucuriile celor 22 de ani de unire”.

A doua zi au fost primiți în audiență chiriarhii noștri de primul minisru contele Teleky Pál, față de care episcopii și-au manifestat nemulțumirea pentru tratamentul brutal, aplicat populației române de unguri, prin crime, schingiuiuri, maltratări neomenoase, arestări, internări, expulzări etc. la care premierul ungar zâmbind a replicat: „Să nu Vă mirați, căci astfel de lucruri și la o nuntă se întâmplă foarte adesea, decum la un fapt istoric atât de însemnat pentru maghiari”. Se vede clar, că însăși autoritățile, în frunte cu primul funcționar al țării ungare au aprobat aceste atrocități.

Tot atunci a cerut Teleky episcopilor noștri să se acomodeze cu deplină loialitate noii situații, amenințând căci în caz contrar el va aplica mijloacele de constrângere și tot își va ajunge scopul...

În acest timp prin adresa Nr. 83/1940, precum și prin radio am

luat la cunoștință îmbucurătoarea știre pentru noi, că Prea Sfințitul Episcop Vasile al Maramurășului, a fost delegat de Guvernul Român, ca membru în comisiunea pentru reglementarea drepturilor Bisericii române din teritoriul cedat, comisie, care lucra în Budapesta.

Din Cluj ne-am reîntors la Sighet, trecând prin Oradea până unde am însoțit pe Preasfințitul episcop Popoviciu. De aci am trimis primul raport Prea Sfinției Voastre la Budapesta, dus de Prea Sf. episcop Popoviciu, în care am arătat situația grea creată în aceste câteva zile bisericii noastre din Maramurăș.

Aici am așteptat cu părintele Munteanu, reîntoarcerea P. S. Sale Nicolae, cu îndrumările Prea Sfinției Voastre, ceea ce ne-a și sosit, după care am continuat drumul la centrul eparhiei din Sighet.

Ajunși în Sighet, luăm contact cu P.C. arhimandrit Gherasim Agapie care a rămas acolo și cercetând unde este Păr. Consilier Latiș care fusese încredințat ca vicar al eparhiei, constatăm că a fost arestat și transportat la Baia Mare de unde i s-a pierdut urma. Am tras la casa parohială care mai rămăsese liberă, celelalte fiind toate ocupate de armata ungurească...

Luând cunoștință, că unii dintre preoții greco-catolici români, nu mai vorbesc de cei ruteni, folosesc și aceste împrejurări triste de a se curăți de ortodocși, am luat contact personal [F. 17] Cu Prot. Pop Ștefan, vicarul greco-catolic, rugându-l să atragă atențiunea subalternilor săi, că nu este timpul acum de confesionalism și să nu profite de situația excepțională preoțimea greco-catolică. Domnia sa a înțeles situația, a promis că va lua măsuri.

Un agent secret a fost mereu în urma noastră...imediat la sosire am fost duși la poliție și interogați... în ziua de 25 Septemvrie văzând că nu mai avem siguranță, căci din clipă în clipă vom fi arestați și internați, am hotărât ca părintele Munteanu să plece la Baia Mare și eu după informațiunile ce le aveam, la Satu Mare, ca să vedem de soarta părintelui consilier Latiș. Eu, ajuns la Satu Mare am tras la casa parohială unde era în pat bolnav preotul Teodor Rusu... El îmi confirmă că de fapt Păr. consilier Latiș este arestat în închisoarea din Satu Mare. Tot el îmi atrage atențiunea că mereu am fost căutat și urmărit de poliție... A doua zi, Sâmbătă mă prezint însoțit de D-l Emil Tișcă, director de bancă și primul nostru epitrop, la generalul comandant al orașului....pentru a vedea ce

dorințe are de mă caută atât de stăruitor...Generalul de la început ne ia cu chestiunea catedralei ortodoxe „cerând s-o predăm autorităților ungare, deoarece el nu poate tolera o clădire atât de monumentală și sfidătoare a stăpânirii ungurești în plin centrul orașului zidită cu scopul de a arăta că aci este stăpânire valahă”... „Că nu avem decât 25 de suflete ortodoxe despre ce s-a convins cercetând în repetate rânduri în această biserică...”

Noi i-am comunicat că nu este în căderea noastră a face cesiuni de biserici și prin aceasta a lipsi pe credincioși de singurul loc de mângâiere. Iar ce privește numărul credincioșilor, i-am spus că este greșit informat, deoarece în Satul Mare și în împrejurările schimbate sunt și azi cu mult mai mulți ortodocși dar ei nu cutoază să iasă pe stradă nici pentru a-și cerceta biserica din cauza împrejurărilor. În urmare, generalul declară: „Că el va aplica măsurile necesare și celor ce au mai rămas pentru ca numărul lor să dispară cât mai curând deoarece nu au ce căuta ortodocșii aci”... Am răspuns apelând la sentimentele lui de creștin...

Pentru a se vedea ura contra acestei catedrale reproduc un articol semnat de Csaba István în ziarul „Szamos” din 5 Ianuarie 1941, unde scrie printre altele următoarele despre catedrala ortodoxă română din Satu Mare, zidită în inima acestui oraș, care le este mereu în calea conducătorilor unguri: „Aci este acea nenorocită catedrală greco-ortodoxă zidită, în stilul bisericesc al patriarhilor. Marfă de duzină, tot asemenea am văzut la Târgul Mureș pe o ilustrată: în regatul vechi desigur se pot afla nenumărate exemplare de aceeași factură. Că acest monstru [F. 18] (catedrală) mai dăinuște aci în aceasta – deducând din administrația valahă și din soliditatea caselor din București – în parte se datorește solidității și netărmuritei răbdări a pământului nostru unguresc, bun și sigur care nici nu s-a cutremurat până aci sub ea, dar ce el (cutremurul) a întrelăsat trebuie să executăm noi, sătmărenii; fără întârziere trebuie să facem să dispară fără urmă de pe fața pământului această construcție de amintire rușinoasă și de îngâmfare balcanică”...

În aceeași zi, Sâmbătă, am plecat la închisoarea centrală din Satu Mare unde am cercetat cu aprobarea comandantului, subloc., dr Dr. Bojo, pe pe colegul consilier Latiș, care a fost deținut și întemnițat imediat după ocupație, pentru ca și prin aceasta să oprească orice posibilitate de menținere a organizației noastre episcopale din Maramureș. Mi se acordă o convorbire, cu condiția să vorbesc în ungurește în prețența

unui, gardian. Cu lacrimi în ochi a fost întâlnirea noastră, de faptul că unde am ajuns. I-am relatat situația și nădejile ce le avem, care singurele ne mai dau tăria. Aici am găsit închiși o mulțime de intelectuali români.

A doua zi, Duminecă s-a oficiat sf. Liturghie în catedrală, servind și Păr. Dosofteiu Constantinescu; după sf. Slujbă, la care a luat parte un număr de circa 45 suflete, ortodocși și Greco-catolici cari s-au adunat în jurul meu în fața catedralei și să ne mângâiem în împrejurările grele în care am ajuns... Urmărit de poliție și lăsând vorbă pentru Păr. Munteanu, care avea să mă caute aci, eu am plecat imediat cu primul tren... Am plecat la Valea lui Mihai unde am cercetat pe Prot. Terentie Ciorogariu care a fost și el evacuat de jandarmii unguri, cu forța din casa parohială, proprietatea bisericii noastre, de unde au scos și capela, iconostasul cu toate obiectele, depozitându-le cum a putut..., iar el cu doamna au fost nevoiți a se adăposti într-o cameră mobilată la un evreu, deoarece atât românii greco-catolici, cât și proprietarii unguri se fereau a-i da adăpost. Păr. Ciorogariu mi-a comunicat că a scris despre situația aceasta Prea Sfinției Voastre la Budapesta. Aci am luat hotărârile date de împrejurări, iar seara am plecat spre Budapesta. Cu trenul cu care am mers s-a nimerit ca să sosească și Păr. Consilier Munteanu, în baza informațiilor lăsate la Satu Mare, așa că de aci am continuat drumul împreună la Budapesta, pentru a scăpa momentan de urmărire, internare sau expulzare, la care eram expuși. Măsura de-a fi plecat, s-a dovedit a fi bună, deoarece Păr. Dosofteiu Constantinescu, care a fost luat când eram și eu acolo și căutat de agentul secret, a fost întemnițat în Satul Mare în aceeași zi și numai după cinci săptămâni, după ce forțat a semnat actul de optare pentru cetățenia [F. 19] română, a fost eliberat, respectiv expulzat. Aceeași soartă aș fi avut-o și eu atunci dacă nu plecam.

Îndată ce am ajuns la Budapesta,... am luat contact cu P. Sf. episcop Vasile care făcea parte din comisia română pentru fixarea drepturilor Bis. rom. din teritoriul cedat/răpit. Am raportat verbal situația jalnică în care a fost adusă biserica noastră din Maramurăș. Am constatat și aci că Prea Sfinția sa a fost tot timpul – în scris – în legătură cu preoțimea rămasă la postul ei, dând preoților povește și îndemnuri în situația grea creată de forța împrejurărilor.

Am raportat și eu despre constatările făcute personal în Satu Mare unde cu lacrimi în ochi ne-a arătat Pr. Constantinescu fapta necinstită a

unui suflet nelegiuit din timpul ocupației ungurești, care intrând cu forța în catedrală, în sf. altar, l-a profanat urinând în discul pentru anaforă și așezându-și fecalele în proscomidie, tot asemenea s-a murdărit și prin biserică, furând și sfintele vase. Nemernicul a crezut că necinstește acest sfânt lăcaș, dar prin aceasta și-a necinstit neamul din care face parte...

...În colonia Lazuri unde am adus biserica lui Cloșca din Cărpiniș- Poșaga ca să stea strajă la hotar, a fost asemenea batjocorită, profanată, iar troița din fața ei, ridicată în amintirea eroilor de la 1784 a fost scoasă, cântărețul bisericii, Buze Gheorghe a fost maltratată chiar în biserică până la nesimțire, iar după aceea răstignit pe troiță afară, care apoi a fost arsă. Coloniștilor cari nu voiau să-și lase glia primită, și gospodăriile ce cu trudă și-au ridicat, au fost maltratați...

În colonia Livada biserica nouă ortodoxă a fost luată de la început de uniți, precum și cea din colonia Colonel Paulian, cu toate bunurile lor, iar credincioșii ca și cei din Peleş, Micula, Principele Mihai și alte centre au fost risipiți, fiind zdrobite aceste așezări românești. O rezistență mai însemnată s-a făcut contra bandelor ungurești năpăstuite asupra coloniștilor moți din Horea, Ianculești și Scărișoara Nouă, unde bărbați și femei s-au apărut vitejește, dar această rezistență a fost crud pedepsită apoi de autoritățile ungurești prin împușcarea unor coloniști și internarea mai multora fără urmă. Credincioși, epitropi, cantori, în multe locuri au fost duși în biserici și maltratați iar sub teroare obligați să șteargă inscripții românești.

Tot atunci am relatat cum unguri au înstrăinat toate bunurile Episcopiei Maramureșului, au ocupat reședința episcopală, au demontat iconostasul capelei episcopale, prefăcând-o în dormitor pentru soldați, au înstrăinat clopotele episcopiei, dându-le unor parohii rutene ca preț al trecerii lor la unație. [F. 20] Apoi despre purtarea neomenoasă față de P. C. Păr. Arhimandrit Gherasim Agapie, despre arestarea P.C. Sale Păr. Consilier Latiș și întemnițarea ca și maltratarea și expulzarea preotilor Cășaru din Virișmort, Gazea din Remeți, Vsdulschi din Poieni, Lebedev din Ruscova, Prot. I. Borza din Carei și alții...

Tot cu ocazia acestui refugiu am fost și la Ministerul Cultelor din Budapesta...Am cercetat pe directorul general, Dr. Jeszsky, din Ministerul Cultelor, secția cultelor minoritare, care a declarat între altele: „Tot Maramureșul va fi trecut la Episcopia din Munkács, iar Sătmarul

la Hâjdudorog, deci acolo nu mai poate fi vorba de episcopie ortodoxă”...

P. Sf. Vasile tot timpul a răspuns rapoartelor și scrisorilor preoțimei și credincioșilor, care îi cereau sprijinul în acele zile critice, dar văzând că situația se înrăutățește tot mai mult, pentru biserica noastră, a cerut Guvernului ungar prin mijlocirea D-lui Minsitru Valer Pop și a D-lui Ministru Cruțescu, ca să dispună eliberarea reședinței episcopale ocupată de armata ungară și să restituie toate bunurile bisericilor....spre a merge la centrul Episcopiei, la Sighet, pentru a nu-și lăsa scaunul episcopesc, în Budapesta fiind numai pentru a contribui la lămurirea situației bisericii românești din teritoriul Ardealului răpit. În această intervenție, Guvernul unguresc de-abia după zece zile a răspuns negativ prin D-l ministru Valer Pop... „Că servindu-se P. S. Sa de un pașaport diplomatic strein (român), și-a pierdut dreptul la cetățenia maghiară, și nu i se îngăduie a merge la Sighet sau în eparhie nici pentru o vizitație canonică. Primind acest răspuns, Prea Sfinția sa a fost nevoit a se reîntoarce în țară.

Astfel noi consilierii eparhiali, am fost nevoiți a ne întoarce fără arhipăstor P. Sf. episcop Vasile, în urma acestor întâmplări, printr-o adresă dată nouă, a încredințat cele spirituale ale eparhiei Prea Sf. Colan al Clujului, unde ne-am prezentat, punându-ne la dispoziția P. S. Sale.

Stabiliți la Cluj, un lung timp nu ni s-a dat nici o atribuție, deși cerusem aceasta de la început, arătând că suntem hotărâți a rămâne la datorie pentru a contribui în aceste vremuri grele la menținerea organizației noastre bisericești.

Noi, cu toate acestea am căutat a ne interesa de aproape, în raport cu împrejurările, de cauza Bisericii din Eparhia Maramurășului, vitregită de soartă. P. S. Episcop Colan era cu multă bunăvoință, dar de multe ori împiedicat a ne putea ajuta.

Cum cele mai multe expulzări de preoți ortodocși au fost în Maramurăș, credincioșii noștri au rămas fără păstori. Se prezentau și la noi, delegații de credincioși din Borșa, Săcel, Vișăul de sus etc., care cereau să li se trimită preoți, [F. 21] ei nevoind a-și părăsi credința ortodoxă orice ar fi. Oamenii aceștia mulți făceau drumul lung pe jos, mânați de credința lor, și cu lacrimi în ochi, ne istoriseau modul barbar al ungarilor, prin alungarea, maltratarea preoților, cum au închis bisericile, iar ei se roagă în jurul zidurilor, care e singurul loc ce le-a mai rămas ca stâlp al nădejdiilor lor.

Delegații declarau că în Maramurăș este o mizerie nemaipomenită....și fără viza unor preoți catolici, pe bonurile de mălai, petrol și sare, acestea nu se eliberează, iar catolicii profită căci ortodocșilor nu li se dau bonuri de alimente, până nu trec la catolici. Mizeria și necazul au forțat pe mulți să treacă în urma acestei arme perfide și neomenoasă folosită de catolicismul de toate riturile. Aceeași situație este aproape în toate parohiile noastre din Maramurăș, pe lângă alte silnicii aplicate de autorități și de biserica catolică pentru a se curăți terenul de ortodocși.

În luna Noemvrie ni se dau atribuții de revizori eparhiali, păr. Rușdea pentru eparhia Cluj și Maramurăș, iar păr. Munteanu pentru eparhia Oradea... Părintele Munteanu la 6 Dec. 1940, a trecut frontiera forțat de împrejurări, iar eu am continuat a lucra mai departe prelucrând în acest timp materialul pentru șematismul dir. Calendarul Eparhiei Clujului pe anul 1941, ce privește Eparhia Maramurășului, contribuind și cu articolul „Sub scutul Bisericii”.

În tot acest timp am ținut contact scris sau telefonic cu preoțimea noastră rămasă, cu preotul Arhimandrit Gherasim din Sighet, cu P. Rusu din Satu Mare, Pr. Ștefan Bărbosu din Baia Mare, Pr. Șovrea din Fânațe, pe cari i-am cercetat, precum și cu părintele Ursu din Gelu, Păr. Coțofan etc... Pe părintele Cipcigan de la mănăstirea Dragomirești l-am propus pentru a fi hirotonisit, fiind singurul rămas la Sf. Mănăstire Dragomirești. Acesta de-abia s-a prezentat și a fost forțat să părăsească acest așezământ cu toate bunurile. Atunci a fost hirotonisit și Grigore Danci pentru Săcel și Pimiș pentru Vișăul de Jos, dar autoritățile ungurești n-au admis instalarea noilor preoți.

Aici amintesc și faptul luării cu forța a catedralei ortodoxe, oficiului parohial și protopopesc din Satu Mare de către preotul maghiar Jakab Jenő din Hust, retrocedată în urma protestelor făcute de Prea Sfințitul Colan și păr. Rusu la Regent, Guvern și Prefect. Cu această ocazie s-a devastat arhiva parohiei și protopopiatului de ungurul Jakab Jenő și sergenții însoțitori.

În baza delagației primite cu Nr. 6272/1940, de la Prea Sfințitul Colan al Clujului, de astă dată ca revizor eparhial, [F. 22] am cercetat și servit la sărbătorile Naterii Domnului din 1940 în parohia Bonțida și Lăpuș cercetând și parohiile Dej, Fânațe, Mănăstur, Baia Mare, Sighet, Seini și Satu Mare. În acest drum am fost arestat fixându-mi-se termenul

de 10 zile pentru părăsirea teritoriului.

La Oradea am fost în repetate rânduri, unde am luat contact cu P.C. consilier Evuțeanu care a pus și pune multe suflet pentru a salva acel centru episcopesc, în urma celor întâmplare...

După ocuparea Ardealului de Nord, ungurii s-au ocupat și de situația Bisericii ortodoxe, însă în interesul lor. Deja la Budapesta am luat informația că intenționează să înființeze o episcopie ortodoxă maghiară, respectiv mitropolie, folosind ca nucleu pentru aceasta parohiile ortodoxe române, circa 23 la număr, din Ungaria veche, unde au început acțiunea, căutând prin preoțimea ortodoxă română de acolo să producă procese verbale în consiliile parohiale, prin care individual parohiile acceptă trecerea lor la jurisdicția nouii eparhii ortodoxe maghiare – un fel de Hajdudorog – care este în organizare, numind în fruntea ei pe prepozitul Popov Miháj (numele îl arată de ce neam este și ce intențiuni poate avea față de ortodoxia românească).

Unul dintre preoții care lucra pentru cauza ungurească este protopopul Oláh János, care pentru zelul său a fost numit comisarul guvernial în cauză. A activat pentru această cauză și preotul Mureșan din Kövar- Apáti și Pr. Mișcuța Szilárd (Constantin) și alții. Aceștia nu s-au mulțumit numai cu înstrăinarea parohiilor lor, ci trecând frontiera vechei Ungarii, cutureau parohiile române pentru a le face să accepte trecerea sub jurisdicția Episcopiei Ortodoxe Maghiare în organizare. În aceasta ei sunt ajutați de notarii unguri și autorități, dar populația românească a simțit ce vreau și nu le prea dă ascultare. Părintele Gavril Mărcuș după ce a fost alungat din Ocna Șugatag-Maramurăș, a venit în Bihor, iar vicariatul Oradea l-a repartizat la parohia Cefa, administrând și alte parohii între care și frunțașă parohie Mădăras unde a avut ciocnire cu preotul intrus Mișcuța care e maghiarizat și care nu l-a lăsat să servească, dar atunci a intervenit poporul care a declarat că va închide biserica dacă nu va fi lăsat să slujească Păr. Mărcuș la care ei țineau.

Iată cum dușmanul căuta să învrăjbească frații, pentru ca prin aceasta să producă înstrăinarea poporului român. Despre cele de mai sus, din cuprinsul eparhiei Oradea, am comunicat și Prea Sfințitului Nicolae al Oradei, arătând cum Ungurii în nelegiuirea lor au început și dărâmarea bisericii din Sălard – Bihor.

Cu ocazia cercetării parohiei Baia Mare și a păr. Ștefan Bărbos,

adm. Protopopesc, am constatat cu satisfacție cât de frumos rezistă preoțimea din acest tract în număr destul de mare, spre [F. 23] lauda lor. Aici precum și în alte părți s-au luat toate sesiunile parohiale, catorale și bisericesti, iar preotul Ciocea din Ardușat n-a fost lăsat de autoritățile ungurești să servească nici în Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului. În casa parohială s-au instalat jandarmii, iar el a fost alungat din comună, așezându-se în Finteuș unde stă fără ocupație. În urma acestor fapte am luat măsuri cu părintele protopop prin reclamațiile făcute la prefectul din Satu Mare, dar fără rezultat.

Trecând prin Seini am constatat aceeași situație tristă; temelia bisericii a fost acoperită, drumul refăcut peste ea de unguri, materialul adunat și rămas pentru zidire a fost înstrăinat, mare parte luat de populația ungurească și de bisericile romano-catolică, reformată și greco-catolică, din care s-au reparat aceste biserici.

Preoțimei până în luna Ianuarie nu i s-a dat salar sau ajutor de la stat.

Țin să mulțumesc Prea Sfințitului Nicolae Colan al Clujului pentru ocrotirea părintească și bună voința personală arătată față de mine în clipele grele petrecute sub ocupația ungurească, până la data de 10 Ianuarie 1941, când am fost forțat de împrejurări să trec frontiera și pentru deosebita grijă ce poartă parohiilor noastre din Maramurăș. Precum și P. C. Protopop ort. Rom T. Ungureanu, pentru clipele de mângâiere în refugiul meu din Budapesta.

Rămân în nădejdea nețărmurită ce am în dreptatea dumnezeiască, că mai repede sau mai târziu, după voia Sa, și vrednicia noastră, vor veni zile mai senine și asupra neamului românesc și Bisericii strămoșești, când dreptatea cauzei noastre va fi recunoscută de înșisi cei ce ne-au sfâșiat prin actul arbitral de la Viena, pronunțat la 30 August 1940. Iar atunci din nou și mai strălucitor se vor deschide altarele noastre văduvite, vor primi pe slujitori, iar poporul dreptcredincios, pe păstori alungați de uzurpatori și de catolicismul intolerant.

Pentru cauza aceasta voi lupta și în viitor din toate puterile mele.

Depunând acest raport rămân,

Cu supunere fiască,

ss. Prot. I. Rușdea
consilier referent la Episcopia Maramurășului

[F. 24]

REPRODUCERI DIN RAPOARTELE PREOȚILOR EXPULZAȚI ȘI REFUGIAȚI

1. Frământarea în masele maghiare, în special la graniță a început deodată cu prăbușirea Ceho-Slovaciei, care le-a dat curaj și a crescut deodată cu începerea tratativelor de la Turnu-Severin. Ațărările și ieșirile s-au îndreptat mai ales în contra centrelor noastre de colonizare, după cum reiese și din raportul Pr. Serafim Jora din Parohia Drăgușeni, de sub Nr. 134 din 23 Octomvrie 1940..."Prin activitatea mea și râvna ce depuneam față de biserică și față de țara noastră expropriind unde interesele bisericești și ale neamului cereau eram foarte mult urât de unguri și de evrei...Din partea ungarilor am fost amenințat în ziua de 2 Septemvrie, deci a mai rămâne la Drăgușeni nu avea alt rost decât să-mi expun viața, căci ungurii, cu concursul uniților și a altor eterodocși au distrus temelia bisericii ridicată cu multă trudă și au înstrăinat materialul de zidire, fapt constatat și de Pr. Ad. Prot. Teodor Rusu din Satu Mare"

2. Din parohia Lazuri, colonie din Jud. Satu Mare, cantorul Buze Gheorghe, prin declarația de sub Nr. 334 din 10 Martie 1941, raportează:... am fost maltratată închipul cel mai barbar, am fost dus în biserică noastră ortodoxă unde am fost chinuit de armata ungurească, bătut până la nesimțire, cu arma și palmile... După percheziționarea bisericii unde au găsit ferite de mine tablourile în bazorelief ale eroilor Iancu, Horea, Cloșca și Crișan (dosite de pe pereți), am fost bătut iarăși timp de jumătate de oră în casa Domnului, de aci am fost dus în fața troiței Horea, Cloșca și Crișan și forțat să scot troița pe care am fost răstignit cu capul în jos și biciuit în mod barbar până la nesimțire, în starea aceasta am fost fotografiat... Troița a fost zdrobită în bucăți și arsă... Generalul ungar care a cercetat biserica și colonia a spus, că nu mai admite aci biserică ortodoxă română... În urma acestor fapte, am fost silit de unguri să trec granița în țară la 14 Ianuarie 1941"

3. Sunt nesfârșite șiroaiele de lacrimi și durerea bieților coloniști cari au fost nevoiți a-și părăsi avutul și vetrele de curând înjghebate, după cum reiese din raportul de sub Nr. 220 din 10 Febr. 1941, a Preotului Valeriu Bărbosu din parohia-colonie Principele Mihai, asupra căreia

s-au năpustit [F. 25] ungurii.” De la Pământ au fost opriți să-l lucreze și cultivate. Li s-a pus în vedere în repetate rânduri să părăsească colonia. Mai recent în noaptea de 18 spre 19 Ianuarie 1941, s-au năpustit asupra coloniei circa 60-70 locuitori unguri din satele vecine. Le-au spart geamurile și ușile bătând pe câțiva coloniști. Din nou li s-a pus în vedere să părăsească colonia. În locul lor, autoritățile ungurești vreau să aducă unguri de la Mateszalka.

4. Din Carei ca centru protopopesc, cu raportul Nr. 106 din 21 Sept. 1940, prot. Ignatie Borza ne înștiințează: „din ordinul Șefului militar al poliției din loc am fost nevoit să evacuez mobilierul Capelei noastre din sala festivă, transportându-l în colonia suburbană Ianculești”.

Nu mult după aceasta, în 30 Sept., protopopul I. Borza a fost arestat, pentru că face slujbe în coloniile fără preoți și întemnițat. Cităm din scrisoarea soției sale, din 2.X.1940, Carei, scrisă Prea Sfințitului Episcop la Budapesta: „Soțul este deținut și expus tuturor caznelor și torturilor. E complet distrus sufletește... nu primește nici apă să se spele, decum mâncare. Vă rog Prea Sfințite, cu inima sdrobită de durere, faceți tot ceea ce puteți și știți, pe la consulat ori chiar la primul ministru Grof Telekj să se înceteze cu ceea ce se face, să-l pună pe soțul meu pe picior liber și de are vină să se dea în judecată”. În cele din urmă, după mai multe săptămâni de închisoare, a fost expulzat. Tot protopopul I. Borza, în raportul înregistrat sub Nr. 197/1940, arată tragedia îndurată de el și credincioșii coloniști din Ianculești și Horea, purtarea barbară a ungarilor și tendința de a distruge tot ceea ce este organizație nouă și veche ortodoxă în ținutul cedat și mai ales în Eparhia Maramureșului:

„În urma convorbirii avută cu Prea Sfinția Voastră, în ziua de 30 August la reședința din Sighet, m-am reîntors în protopopiat, comunicând preoților îndemnul Prea Sfinției Voastre, de a rămânea fiecare la parohie. În 7 IX, dus la primărie, cu brutalitate am fost îndrumat numai decât să evacuez capela care era instalată din 1924 în sala festivă a primăriei. În ziua de 9-10 IX au demontat mobilierul capelei din Carei și l-am transportat în școala din Ianculești, cu planul de a înzestra nouă biserică cu acest mobilier...am slujit, mângâind credincioșii cari erau foarte tulburați de presiunile furtunii. Am slujit în fiecare Duminică în altă și altă colonie până în 29 IX în Scărișoara Nouă... coloniștii mă cercetau zilnic pe acasă... poate chiar aceste cercetări au făcut, că în ziua de 30 IX 1940

am fost ridicat de la locuință..., am fost împresurat de 4 polițiști cu arma în mână... izbindu-mă cu armele în spate, mi-au ordonat: „mars elöre”... am fost dat la închisoarea cea mai infectă, timp de 7 zile a trebuit să rabd nopți de-a rândul maltratarea mârșavă a [F. 26] poliștilor ordinari...cari intrau peste noi... și mă pălmuiau și loveau cu pumnii peste cap până la nesimțire. Procesul verbal cu motivele de expulzare, ca „néplázító” (revoluționar) am fost forțat a-l semna, fiind amenințat cu trimiterea la lagăre de muncă silnică... după aceasta am fost excortat la gară spre graniță. Ca pagube materiale, am suferit asemenea mult, cerealele, troiță, candelă, sigiliul, trei sute coale hârtie, vasele de argint și caseta cu tacâmurile (72 buc.), patru tăvi, serviciul de cristal, trei buc. Goblenuri, au fost luate... încartiruiți fiind la mine un preot catolic, confesor militar, și trei ofițeri unguri.

În parohia Tășnad: mobilierul capelei din Tășnad a fost răvășit și îndepărat. Coloniștii din Ianculești au fost jefuiți ziua și noaptea de ungurii din Carei și comunele învecinate... au fost bătuți și schingiuiți foarte grav, încât au fost duși 16 la spital, apoi învagonați, ținuți trei zile... până ce au semnat declarațiile că de bună voie se expatriază. Martori ai declarației lor, au fost aduși chiar Prot. gr. cat. din Carei Ioan Lobonț și Pr. Iuliu Pop, greco-catolic... coloniștii au avut și morți pe drum, din cauza bătăilor primite. Am văzut femeia lui Han Nicolae cu brațele rupte, pentru că și-a apărat soțul, căzut sub picioarele agresorilor unguri, în casa lor din colonie. Și mai rău au pățit coloniștii din Horea, precum și cei din Scărișoara Nouă... au fost mereu asaltați și jefuiți zi și noapte, mai ales de ungurii de peste frontieră. Le luau vitele, bucatele, furajele și chiar mobilierul săracăcios din casă. Stăteau ascunși prin porumbiști. În ziua de 19.X după o percheziție, soldatii au dat câteva salve spre biserică ciuruind ferestrele și clopotnița, la acest semnal au năvălit vreo treizeci, patruzeci, civili și soldați... dând buzna prin casele coloniștilor, ridicând tot ce aveau. În casa colonistului Trif Ioan a Dodi, erau în pat 2 copilași, de 2-4 ani. Când jefuitorii au tras hainele de pe ei, au început să plângă și să țipe. Auziți de tatăl lor, acesta a venit... jefuitorii l-au izbit cu furci și ciomege, el a strigat după ajutor, coloniștii refugiați în porumbiști s-au năpustit asupra jefuitorilor și s-a produs o încăierare oarbă, rămânând un ungur mort și altul abia viu. Pe cel rănit coloniștii l-au dus la doctor în Sanislău. În urma anchetei pe 11 coloniști, în 24 X, după grozave maltra-

tări, escortați au fost duși, și de atunci nu se știe de ei... ceilalți coloniști jefuiți au fost expulzați.

5. Parohia Marna: În raportul înaintat de Pr. Gh. Laurențiu din 19 X.1940, înreg. sub Nr. 461/1940, arată între altele: „În baza ordinului Prea Sfinției Voastre, precum și la îndemnul protopopului I. Borza din Carei, am continuat a rămânea în parohia mea, între credincioși și după ocuparea... de trupele maghiare. În a doua [F. 27] săptămână am plecat la Zalău... unde un civil oarecare – probabil detectiv - ... mă invită să-l urmez la poliție... mă prezintă... de un preot suspect... îmi cer să le spun ce știu despre cazul de la Trăzneu... le-am răspuns că nu știu nimic. Atunci s-au reпреzit la mine ca niște tigri, izbindu-mă de pereți. După mai multe torturi și răcneli la mine, m-au închis la poliție... și m-au ținut acolo două zile și două nopți, fără mâncare și fără un pahar de apă... După ce s-au convins că nu am nici o vină, m-au eliberat, slab, nedormit, nemâncat, abia mai mergeam pe picioare.

Au trecut iar două săptămâni fără să se mai lege de mine. Totuși m-au trecut și pe mine pe lista de expulzare. Atunci m-am hotărât să nu prea stau pe acasă... am plecat pe la părinți și socri câteva zile. Pe când căutam să mă urc în tren la 12 X a.c., un civil și doi jandarmi mă legitimează și invită să-i urmez... mă urcă într-un camion până la frontiera română, aci m-au amenințat că dacă voi îndrăzni să mă întorc, mă vor duce la Seghedin. De prezent nu știu de familia mea. Toată recolta de pe sesie mi-a rămas acolo. Mobila sechestrată... aceasta este situația mea, a familiei mele, îndurerată și pe drumuri”

6. Parohia Ianculești-Carei: preotul Gh. Munteanu în raportul său din 19.X. 1940 de sub Nr. 462/1940, arată tragicele lovituri suferite de el și credincioșii din acea colonie: „În conformitate cu ordinul Prea Sfinției Voastre de a rămânea toți preoții pe loc... am rămas pe loc... timp de o lună și jumătate, cu toate provocările și teroarea neomenească deslănțuită de concetățenii noștri maghiari... eram acostat cu insultele cele mai triviale și loviți pe la spate cu ciomege... cazuri: Muntean preot, Simion Oneț, Dumitru Dobra Dumitraș, Gh. Todea a Marișcăi coloniști... s-au întors cu capul spart și cu câte o mână ruptă. Dar planul diabolic de a ne izgoni, ziua suplicului nostru nu a întârziat. Joi, în 10 X 1940 m-am trezit cu un pluton de soldați, au cercetat pe la case după arme, ducând însă de la oameni și case toți banii. Tot în aceeași zi vreo treizeci soldați

polițiști și agenți au pătruns în casă la mine ridicându-mă și ducându-mă la poliție unde m-au ținut două zile. Vineri, 11 X 1940, noaptea, au venit acasă 10 militari înarmați, polițiști și agenți, mi-au distrus în casă toată mobila, mi-au luat din poșeta soției mele suma de 24 mii lei, un ceas de aur și un lanț... mi s-a poruncit atunci noaptea să mergem la comisariat, atât eu cât și soția mea cu copil cu tot (o fetiță de 11 luni). Când am ieșit afară din toate părțile coloniei am auzit văicăreli, plângere și împușcături groaznice. A doua zi am fost aduși la comandament vreo 60 de coloniști sub pretext de revoltă și arborarea drapelului național român. Precum am aflat, au fost împușcați mai puțin grav 26 de coloniști, iar 2 grav. Mie mi-au adus [F. 28] tot din casă, mobilă, grâu, vite, oi, etc... iar coloniștilor tot ce au avut, stricându-le casele, șurile etc. Au ridicat de la episcopul bisericii, D. Dobra din Ianculești libretul de depunere C.E.C. în valoare de 100.000 Lei și numerarul de 12.127 Lei. Pe mine, luni în 14/X/1940 m-au urcat în tren însoțit de un jandarm... și prin punctul de frontieră Hodișel-Bihor, am fost expulzat în România. De la soție am primit de atunci o scrisoare că și ei i s-a pus în vedere să își ceară repatrierea și că s-a refugiat lângă Oradea. Colonia a rămas pustie”.

Iată numai câteva momente din zbuciumul uneia din cele mai frumoase colonii din graniță, cum ungurii au șterș-o de-abia într-o lună de la ocuparea teritoriului cedat.

7. Sighet și Valea Porcului. Ieromonahul Ghenadie Cojocaru în declarația depusă sub Nr. 186/1941 din 7.II. arată: „la consemnul Prea Sfințitului episcop Vasile, am rămas la datorie... autoritățile militare și civile maghiare au ordonat demontarea capelei episcopale și clopotele episcopiei ortodoxe au fost împărțite parohiilor catolice. Preoții cari au rămas după ocupație au suferit cea mai mare prigoană din partea ungurilor, mulți din ei au fost bătuți și duși legați pe la închisori și purtați cu jandarmi din loc în loc până când la urmă îi expulzau din țară lăsând credincioșii pradă catolicismului și averea lor în voia sortii. Creștinii ortodocși siliți de autorități să treacă la catolicism. Am văzut cum au fost expulzați preoții din Bistra și Remeți – Maramurăș. Unii credincioși au trecut la catolicism ca să nu fie persecutați. Administratorul tractului Sighet, amenințat a părăsit Ungaria, iar eu am fost numit la conducerea protopopiatului. Fiind pârât din partea preoților greco-catolici că prezența mea în satele ortodoxe provoacă neliniște, am fost somat de poliție

să părăsesc țara... Am fost înjurat și amenințat cu bătaia. Am fost dat afară din casa parohială... instalând capela la periferie acum. Văzându-mă silit să părăsesc țara, la 28 Ianuarie 1941 am predat agendele protopopiatului Sighet, preotului Aurel Filip din Borșa. Credincioșii mi se plângeau că sunt amenințați prin dobă din partea autorităților să se întoarcă oamenii la catolicism, cari nu vor asculta vor suferi mari greutăți și vor fi scoși din țară.

8. Din protopopiatul și parohia Sighet. Pr. A. Jolodcevschi adm. protopopesec din Sighet, în raportul său din 25 IX adresat Prea Sf. episcop Vasile la Budapesta înregistrat sub Nr. 111/1940, comunică: „Înainte de intrarea armatei ungare a fost preotul Cășaru din Virșmort arestat de garda civilă maghiară și biserica și casa parohială au fost luate cu forța. Pr. Lebedev a fost arestat, bătut și expulzat, la fel și preotul Vsdulschi. Prea Cuv. [F. 29] Arhimandrit Gherasim a fost deținut ostatec... nu poate pleca în Țară. Părintele consilier Latiș a fost arestat în casa parohială din Sighet și despre soarta P. Sale n-am putut afla nimic. Preoții Gazea și Mărcuș au fost somați să părăsească Ungaria în scurtă vreme.

9. Din Vișeu de Sus: preotul Ieromonah Sebastian Sârcu în scrisoarea din 27 IX adresată Prea Sfințitului Vasile la Budapesta, înregistrată sub Nr. 112/1940 relatează trista situație de acolo: „Preoții I. Vsdulschi și Lebedev au fost arestați și închiși în Vișeu, iar în ziua de 20 IX au fost eliberați, punându-li-se în vedere ca în timp de trei zile să plece peste graniță, ceea ce s-a și întâmplat, în 23 IX au fost expediați de autoritățile maghiare peste graniță. În parohia Vișeu de sus și de jos au părăsit câțiva credincioși religia ortodoxă, mediul pentru ortodoxie este rău... Troița ridicată de români în piața Vișeului între datele de 4-5 IX a fost tăiată și aruncată într-un loc necuviincios, pentru această troiță mă doare inima și sufletul pe mine, cât și pe toți credincioșii... Știu că preotul Filip a fost arestat cu intelectualii și dus la Sighet. Palatul episcopal este plin de militari iar arhimandritul Gherasim era arestat. Cei care au fost din vechiul regat, din ordinul autorităților ungurești au fost împachetați și unii dintre ei au și fost expediați peste graniță. A doua zi după venirea armatei maghiare în Vișeu de sus mi s-a pus în vedere ca să ies din localul unde aveam locuința și capela, această evacuare a trebuit s-o fac imediat după dispoziția dată..., am fost oprit să scot icoanele, lucrurile, din capelă spunând că sunt sechestrate, în capelă au așezat militari. Au sechestrat și

materialele de construcție. Acest sechestru s-a dat de către preotul Rom. Cat. din localitate. Curentul de trecere la catolicism este pornit..., mediul pentru ortodoxism este rău...

La data de 2. XI 1940, pâr. Sârcu cu raportul înregistrat sub Nr. 151 din 1940, comunică că a fost expulzat deși era bolnav. „Ungurii m-au dat afară din Vișeu de Sus, prin punctul de trecere în Bucovina, așa că bolnav cum am fost, a trebuit să trec munții pe distanța de 85 de km. Drumul acesta l-am făcut și timpul cât am stat sub unguri, mi-a distrus sănătatea. Eu cu toată mizeria am vrut să rămân la Vișeu dar nu mi s-a permis. În Maramurăș n-a mai rămas (Pro. Vișeu) decât trei preoți de ai noștri, Filip din Borșa și călugării de pe Valea Izei. Biserica din Vișeu a rămas închisă pentru că și cântărețul a fost arestat și trimis în direcție necunoscută /lagăr/”.

Preotul Sârcu în urma suferințelor a repausat la București [F. 30] /în spitalul Elias/în luna Ianuarie 1941.

10. Parohia Săcel-Maramurăș. Pr. Vasile Magdău, administrator protopopesesc în raportul său înregistrat sub Nr. 177/1940, din 16 XI. arată motivele care l-au forțat la refugiu deși ar fi dorit să rămână, deoarece era născut în acea parohie, una dintre cele mai vechi parohii ortodoxe în Maramurăș. La 1 Noemvrie am fost alungat din parohia Săcel, ceea ce s-a întâmplat cu toți intelectualii români suferind persecuțiile cele mai înspăimântătoare ale autorităților maghiare. După ce am fost în continuu insultat cu expresiuni maghiare din cele mai triviale, am fost ridicat de la cămin și parohie și transportat la Pretura din Dragomirești unde am fost ținut sub stare de arest 4 zile. Pe mulți preoți de ai noștri, autoritatea militară maghiară i-a excortat sub baionetă, de-a lungul satelor până la graniță, expulzându-i în chip brutal și necivilizat. Generalul conducătorul militar al jud. Maramurăș a interzis preoților noștri rămași, a săvârși slujbe religioase în parohiile unde lipseau preoții. La parohia Remetei a fost predată biserica la catolicii ruteni, tot așa și la Virișmort. Capelele noastre instalate în școlile primare de stat, am fost siliți să le mutăm de acolo. Biserica frumoasă din Vișeu de sus, sunt hotărâți s-o predea ungurilor reformați iar pe credincioșii noștri îi silesc să treacă la biserica greco catolică sau romano-catolică.

În parohia Poenile de sub Munte, după ce au expulzat pe preot, credincioșii înmormântează morții fără preot. Sunt 6 cazuri până acum.

Li s-a interzis să se mai adune în biserică la slujbele religioase.

La reședința episcopală din Sighet, au doborât crucile cu focuri de mitralieră iar clopotele le-au demontat și împărțit la alte biserici catolice și palatul de reședință redat ungurilor. Iconostatul vechiu din capela episcopală, astăzi 1. IX 1940 se află într-un grajd. În fiecare zi intelectuali, preoți, învățători, avocați, medici și proprietari mai înstăriți și țărani sunt ridicați zilnic de la căminurile lor și purtați de la o autoritate la alta, de la un arest la celălalt, de la o închisoare într-altă parte, pentru a se îngrozi de pornirea răzbunării, a-și părăsi tot avutul și a pleca cu ce se află pe ei peste graniță. Prigoana contra românilor este dintre cele mai groaznice acte de atrocități și zilnic sunt nevoiți să plece sute și mii de români să-și poată scăpa viața lor și a familiilor lor. În astfel de împrejurări oricine a mai încercat să rămână acolo sub stăpânirea străină și neumană, și-a expus viața și dacă este cât de puțin ceva conducător de popor este sortit să îndure cele mai neuzite persecuțiuni, ca la urmă pentru a scăpa cu viață, să-l arunce peste graniță. Mulți [F. 31] martiri ai românismului vor închide ochii cu jale și amărăciune, că printr-o situație nedreaptă au ajuns să suporte calvarul tuturor amărăciunilor străine”.

Pentru ca să nu se destrame această parohie veche, la propunerea Păr. Consilier Rușdea, Prea sf. episcop Colan al Clujului, numește administrator parohial pe ieromonahul Ghindea Navcratie care fiind și el expulzat, ne raportează sub Nr. 196/1940 din 30.XI, următoarele: „Comandantul mi-a pus în vedere ca în termen de 8 zile să părăsesc teritoriul Ungariei, ațâțat fiind de preoții greco-catolici din Săliștea de sus, și de avocatul Nischi din Dragomirești. După sosirea mea în parohie, mă pomenesc cu jandarmii cari mă cheamă la primărie unde încep a mă palmui ...din nou am fost chemat a doua zi la primărie unde s-a repetat același tratament ca mai sus în chipul cel mai barbar. În ziua de Nov. subsemnatul împreună cu doi membri din consiliu am plecat la generalul din Sighet spre a raporta cele ce mi s-au întâmplat. Generalul a început a mă înjura cât se poate de murdar, trimițându-mă în România... escortat de jandarmi până la granița română la Coșna. Tratatamentul maghiar asupra Bisericii ortodoxe în întregime, a fost cât se poate de necreștinesc”.

Preotul Vasile Magdău care a fost expulzat din parohia Săcel, a primit epistolă de la părinții săi rămași în Săcel, în care se arată, la data de 23 Iunie 1941, starea jalnică a bisericii și a credincioșilor ei. Biserica a fost

închisă de preotul greco-catolic cu concursul autorităților administrative ungurești și luând cheia la el a declarat că nu le va deschide biserica până nu vor trece cu toții la religia greco-catolică. Credincioșii noștri nu vor să se lapede de religia străbună ortodoxă, ci în Dumineci și sărbători, vin la biserică și neputând intra înăuntru se roagă pe lângă zidurile ei, ca Dumnezeu să le rânduiască vremuri mai bune.

11. Din Remeți-Maramurăș, preotul Leonte Gazea, prin raportul înregistrat sub Nr. 198 / 1940 din 26 XI arată: „Bazându-mă pe dragostea credincioșilor și urmând sfaturile Prea Sfinției voastre să nu părăsim turma, am rămas. La o săptămână după sosirea armatei maghiare am fost avertizat să părăsesc satul. La 17 IX primesc o adresă de la Vicariatul greco-catolic din Teceul Mare cu Nr. 263/1940, prin care mi se pune în vedere ca pe ziua de 19 Septembrie sunt obligat să predau biserica și casa parohială cu toată averea mobilă și imobilă pe seama bisericii greco-catolice. Convocând consiliul parohial a hotărât să rămână și pe mai departe în posesiunea bisericii și a casei parohiale. Consiliul a intervenit la comandant ca să suspende dispoziția, care a și oprit executarea, încât în ziua de 19 Septembrie, deși [F. 32] vicarul s-a prezentat, văzând actul comandantului nu a procedat la preluare.

Dar în ziua de 27 IX în timpul Sf. Liturgii s-au prezentat în biserică din Remeți doi militari unguri, dintre cari unul era preot militar catolic... După terminarea sfinte slujbe ei au oprit lumea în fața bisericii și au declarat că ei, (credincioșii ortodocși) nu mai sunt considerați ortodocși, ci greco catolici, iar biserica cu toate bunurile trebuie să se predea lor. Așa este ordinul comandamentului militar, au adăugat ei, amenințând pe oameni, că cine va încerca să se împotrivească, va fi dus legat la Sighet, iar mie mi-au declarat că trebuie să părăsesc satul, în caz contrar ei mă arestează și mă duc cu mașina lor la Sighet. Am fost dus la Cancelaria oficiului parohial însoțit de epitropi și consiliu ca să dau în primire averea bisericii. Iar lumea s-a dus pe la casele ei plângând. Forțat am dat în primire averea bisericii cu arhiva parohială și casa cu banii în care a fost 14.500 Lei, numerar, epitropiei și consiliului parohial sub luare de dovadă și am plecat fără să mă mai pot întoarce la parohie să-mi iau rămas bun de la credincioșii mei. În Sighet, comandamentul militar mi-a pus în vedere să părăsesc țara imediat. În Duminica următoare am plecat la Sarasău. Aci am constatat, că registrele botezaților și cununaților erau

distruse. Deoarece nu am executat ordinul de plecare dat de comandant, în ziua de 2 Octomvrie 1940, am fost arestat cu Decizia nr. 685 hotărându-mi-se ca până la 16 Octomvrie 1940 să părăsesc țara, punându-mi-se în vedere să nu părăsesc domiciliul, să nu vorbesc cu persoane civile, ca să nu merg în localuri publice, ca să nu corespundez, să nu folosesc telefon, iar duminica dimineața să fiu prezent la poliție (pentru a nu putea face slujbă).

În ziua de 17 Octomvrie, ora 9 am fost dus la comandamentul militar în localul reședinței episcopale, aci m-au obligat să semnez o declarație, că autoritățile maghiare s-au purtat bine cu mine. De aci am fost dus la închisoarea militară unde m-au ținut până la ora 16 când au venit doi jandarmi cu niște hârtii și mi-au comunicat că trebuie să plecăm la tren. M-au dus la locuința unde era familia. Mi-au luat copii și ce am putut cu noi și am plecat la gară, lăsând casa cu tot bunul meu în voia sortii. Aci ni s-a cerut ordinul cu Nr. 1170/1940 „Tolonclevé!”. Acești doi jandarmi ne-au condus până la ultima gară, Lökösháza, la 24 Oct. Am fost predați poliției de frontieră Curtici”.

Iată calvarul unui preot devotat, care hotărât ca să rămână pe loc, așa după cum au făcut mulți dintre ei, a fost alungat de tirana stăpânire ungurească. [F. 33]

12. Preotul Aurel Filip din Borșa, cu data de 25 Aprilie 1941 sub Nr. 14 raportează Prea Sf. Colan al Clujului, (raportul înregistrat la noi sub Nr. 671/1971) următoarele: „În ziua de 13 Februarie 1941 am fost citat în fața primpretorului de la Vișeu de sus, unde au căutat sub toate pretextele să mă ridice din mijlocul credincioșilor, văzând că acești credincioși nu vor să-și lase legea ortodoxă. Mi-au făcut diferite categorii de acte pentru a mă aresta și interna. Unele pe o lună, altele pe 6 luni. Mi-au luat semnalmentele ca la criminali, m-au fotografiat, mi-au cerut ca în 24 de ore să trec în România, iar în cele din urmă văzând că nu cedez, mi-au cerut să trec la greco-catolici. Am spus că până am credincioși ortodocși, voi sta în Borșa și după ce vor trece toți la greco catolici, voi pleca în altă parohie ortodoxă, întrucât sunt destule vacante. La acestea mi s-au cerut ca în Duminica de 15 II. crt. să spun la biserică, că toți credincioșii să treacă de la ortodocși la greco catolici. M-au ținut toată ziua sub diferite presiuni și amenințări. Văzând că nimic nu folosește, în cele din urmă m-au lăsat acasă să mă mai gândesc, fiind aproape timpul

când venea trenul dinspre Vișeu la Borșa, însă aceasta au făcut-o numai după rugămintele și plâns.

În ziua de 14.II (Sâmbătă) 1941 am fost citat în două rânduri la primărie de doi notari străini, aci mi-au început din nou rechizitoriul, după felul din ziua precedentă a primpretorului. M-au solicitat să trec și m-au întrebat de ce servesc credincioșilor. Îmi comunică, că din cauza mea credincioșii nu vor să treacă la greco-catolici. M-au amenințat că voi fi arestat dacă nu trec și eu imediat. Am refuzat. Au încercat să facă și ei diferite presiuni, dar zadarnic.

De frica abuzului vădit, sau la rugămintea mea m-au lăsat acasă cu condiția să pun în vedere credincioșilor să treacă, că altcum vai de ei. Vorbiseră ei doar toate cu pretorul la telefon.

În ziua de 15 II., Duminecă, după liturghie, erau în fața sfintei biserici, credincioșii ca de obicei la sfat – înfricați de atâtea amenințări – îmi comunică unii că au văzut jandarmi trecând în sus, alții că au plecat în jos, agenții de la primărie printre credincioși, așteptau ieșirea mea din sfânta biserică. Ieșit în mijlocul credincioșilor, din fugă le-am spus că D-l primpretor mi-a dat ordin să le spun să treacă la catolici și i-am părăsit plângând de plânsul lor. Luni, în 16. II 1941, pe la orele 3 d.m. mă [F. 34] pregăteam să merg la doi morți pentru a le face panahida, spre ziua înmormântării ce era să fie marți, când apar în ușa casei doi jandarmi care îmi comunică arestarea din ordinul primpretorului. Erau de față primul cântăreț al bisericii, câteva femei și soția cu copiii, cari au început a plânge disperați.

Abia mi-au îngăduit să-mi iau un rând de schimburi și să mă duc la Vișeu de jos, lăsând totul în grija celui de sus. Sosim la orele 7 seara unde primpretorul mă întâmpină cu apostrofările, că de Vineri până azi n-au trecut decât 5 persoane la greco-catolici, că el trebuie să ia chestia mai aspru, iar pe mine mă trimite la Budapesta. Văzând că orice încercare de scăpare ar fi zadarnică cu lacrimi în ochi cer jandarmilor să mă ducă și caut să ies la primpretor, însă din ușa mă cheamă îndărăt și-mi comunică, interzicerea de a comunica cu cineva sub motivul agravării situației. Îmi pune în vedere că nu am voie să corespund cu nimenea, numai prin el. Dus de jandarmi la primăria din Vișeu, dorm în camera guarzilor comunali. De aci mă ia în primire un agent secret și mă ex-cortează la „Toloncház” (Temnița vagabonzilor) în Budapesta. Ajung

Mercuri în 18. II.1941 fără să fiu mâncat de când am plecat de acasă (două zile și două nopți).

Pus între făcătorii de rele ai Budapestei în murdărie, frig, mâncare – foame rea – și pe urmă păduchii și ploșnițele au apărut fără întârziere, căci eram siliți să ne culcăm pe paturi numai pe sârmă cu o pătură plină de murdărie și de paraziți, căci în altă seară o dau altora. Din două în trei săptămâni se punea la etuvă pentru deparazitare. Albiturile și hainele de pe noi au ajuns mai negre și mai murdare ca ale ciobanilor din munți. Aci am stat 6 săptămâni unde poliția a căutat în trei rânduri să mă tundă și să mă radă cu forța, însă m-am opus și cu mare greutate am scăpat cu multe rugăminți și cu norocul că știam ungurește, căci pe Danciu și pe Timiș i-au tuns fără cruțare. În ziua de 10 Martie sosește la biroul închisorii o adresă de la primpretorul din Vișău în care mă întreabă dacă trec la greco catolici sau sunt dispus să stau mai departe închis. În mijlocul mizeriei și punându-mi-se în vedere că și după 6 luni tot acela-mi va fi rezultatul, accept și în biroul referentului, Dr. Bukovetzki de la închisoare, îmi încheie proces verbal după care primpretorul îmi ridică internarea. După 6 săptămâni de ședere în închisoare la Budapesta am fost transferat la tabăra de internare din Kistarchza, unde abia după trei săptămâni am fost eliberat. Îmbătrânit de suferință, slăbit de necrezut și cu durere de stomac și reumă în oase din cauza gerului care l-am suferit în celulele umede și cu ciment, fără pic de foc, din iarna acesta, după nouă săptămâni sunt lăsat la vatră. [F. 35] Mare purtare de grijă ne-a avut peste tot Păr. Protopop T. Ungureanu din Budapesta, căruia îi suntem datori cu recunoștință și mulțumire, o viață întreagă.

Acasă în Borșa, după ducerea mea, subprimarul a încuiat biserica, sigilând-o și au început vânătoria după ortodocși, până i-au trecut aproape pe toți din ordinul primpretorului. Soția de acasă, săptămânal se ducea la Vișeu și-mi cerea eliberarea însă zadarnică i-a fost osteneala, până n-a sosit răspunsul de la mine... În 29 martie 1941, o comisie (germano-italiană) a fost în Borșa la fața locului, unde s-a interesat de soarta celor trei preotese ortodoxe (Filip, Danci și Timiș) și de felul cum au fost forțați credincioșii și noi preoții de autorități, să ne părăsim legea. Soția mea a narat comisiei totul precum am arătat mai sus, cum s-a întâmplat cu noi și cu credincioșii, forțându-i să treacă. Comisia a mai întrebat că noi eram ortodocși din naștere, la care soția a spus că așa suntem născuți

și că nu vrem cu nici un preț să ne părăsim legea. Numita comisie s-a informat de aproape de situația de la primărie și pretură, iar soției mele i-a spus că încă înainte de paști voi fi eliberat și mi se va face dreptate. Cu biletul de eliberare din ziua de 12 Aprilie 1941 m-am prezentat la primpretorul în ziua de 15 crt., unde mi se pune în vedere ca să nu părăsim comuna, iar jandarmii aproape zilnic ne cercetează acasă sub diferite pretexte. Am întrebat de este voie să deschid biserica de Paști, și mi s-a comunicat de protopopul greco-catolic că dacă voi încerca să servesc credincioșilor, iarăș mă vor trimite de unde am venit. Primpretorul îmi dă voie să părăsesc Borșa numai cu condiția ca mai întâiu să fac examen diferențial la greco-catolici și apoi să-mi treacă soția și copiii. Mi-au cerut actele de studii, pe care înainte de arestare, la unele cercetări le arătasem pe toate, acum le-am comunicat că mi-au fost luate de comisia mixtă, pe care aștept să mi le trimită. Prea Sfințite Stăpâne, sunt pe drumuri, bolnav, cu o mulțime de datorii de pe urma cheltuielilor cu internarea aceasta, fără parohie și aproape împachetat. Nu voiesc să-mi las legea sub nici un motiv, voiesc să muncesc mai departe pe seama bisericii mele. Căci pentru ea am suferit și sunt dispus să sufăr, însă rog sfatul, ajutorul și indemnul P.S. Voastre..”

13. Scrisoarea preotului Danci Grigore, din 27 IV 1941 către Prea Sfințitul Nicolae al Clujului, înregistrat la noi sub Nr. 671/1941: Subsemnatul, preot Grigore Danci, născut în comuna Borșa jud. Maramurăș și numit preot în parohia Săcel Maramurăș, cu supunere fiască vin prin prezenta spre a Vă cere și a Vă raporta următoarele: Cu atâta dor am mers la parohie, căci eram [F. 36] dornic de a munci în via Domnului. Însă durerea mea a fost cu atât mai mare, că n-am avut vreme să mă instalez bine și năcazurile și-au făcut drum greu asupra îndurerărilor parohieni, pe ei îi duce cu forța la primărie pentru ca să treacă la greco-catolici, dar credința străbunilor era bine adâncită în ei și n-au trecut nici forțați decât foarte puțini, în cele din urmă m-au luat și pe mine. Era Duminică în 27 Ianuarie 1941. Am plecat de dimineață la Sf. liturghie, după terminarea căreia am ieșit afară, în fața sf. biserici am fost întâmpinat de către jandarmi, cari m-au luat și m-au dus la primărie, aci mi-au propus ca să trec la greco-catolici, și atunci voi fi lăsat liber, am răspuns categoric că nu trec. Am fost ținut aci toată noaptea și dimineața am fost transportat la Dragomirești. Primpretorul m-a primit

cu cele mai ofensatoare apostrofări, de aci m-au luat jandarmii și m-au dus la primpretorul din Vișeu de sus. Marți dimineața, după ce a trecut noaptea, dormind într-o celulă pe cimentul rece, m-au luat jandarmii și m-au dus în fața primpretorului, care m-a întrebat că de ce n-am lăsat pe ortodocși să treacă la greco-catolici și mi-a spus că mă vor trimite departe. După o călătorie de o zi și o noapte și nemâncat de cinci zile am ajuns la Budapesta și închis în temnița vagabonzilor, alături de caracterele cele mai decăzute, pungași, atești, etc., care prin diferite gesturi își băteau joc de noi. Eram acum distruși, sleiți de puteri și cu orice speranță spulberată. Ce am îndurat aci – cu păr. Filip și Timiș – nu putem descrie, aici era adunată cea mai neagră mizerie, în mijlocul lunii Februarie, când gerul aspru făcea să trosnească gardurile, noi acolo între ziduri eram fără foc și trebuia să ne odihnim oasele pe lespezile de peatră rece, ne storcea frigul, dar dacă era numai frigul, atunci am mai fi dus-o cumva dar păduchii și stelnițele ne stingeau zilele fără milă. În mijlocul celei mai adânci disperări, Dumnezeu ne-a trimis un mângâietor, un adevărat suflet nobil, pe Păr. Protopop Toma Ungureanu, care după ce ne-a mângâiat, că este de lipsă să luăm un avocat, că numai așa vom fi salvați de aci. După o perioadă de cea mai neagră mizerie suferită în timp de trei luni am putut să scap liber. După ce am ajuns acasă, aici mi s-a pus în vedere să părăsesc comuna”...

14. Din Valea lui Mihai: Credincioșii fiind aproape în totalitatea lor din Vechiul regat, s-au refugiat, preotul Terente Ciorogariu a rămas pe loc, a stat mereu în corespondență cu Prea Sfințitul episcop Vasile în Budapesta. Din scrisorile înregistrate sub Nr. 109 din 24 IX 1940, se constată cum a fost evacuat din Casa parohială, el și capela cu toate lucrurile, intrând jandarmi în acel local, și apoi forțat să plece peste graniță și sfinția sa [E. 37].

15. Din Baia Mare, preotul Ștefan Bărbos, adm. protopopes, în urma refugiului, protopopului Ioan Bânda stă în corespondență cu Prea Sfințitul episcop Vasile, scriind la Budapesta: „Din protopopiatul Cetatea de peatră s-au refugiat preoții din parohiile nou înființate cu capele în școli și case parohiale. Preoții neavând nicio siguranță de existență s-au dus. De către unguri s-au demontat capelele Baia Sprie, Seini și Ternezei. Tot dânsul comunică că Pr. C. Sa consilier Latiș este închis la Satu Mare. Preoții rămași la datorie sunt aceia care au parohii organizate, cu biserici

și școli, etc. Au rămas 16 preoți, restul refugiați și expulzați. (raport înregistrat sub Nr. 108 din 24 IX 1940).

16. Din parohia Seini: Preotul Vasile Racolța în raportul înregistrat sub Nr. 173 din 19. X. 1940, arată că a plecat din parohie în urma ordinului de evacuare, primit de la Cercul de Recrutare din Satu Mare, în care au fost încadrați și preoții, s-a refugiat în Lugoj. Ce privește starea parohiei, o consideră desființată în urma barbariei ungarilor, cari au dispus demontarea capelei, iar temelia monumentalei biserici ce se începuse prin strădania Domnului General Georgescu Pion a fost distrusă, iar materialele aflate în momentul ocupației ungurești au fost distribuite la bisericile minoritare.

17. Din Giurtelecul Hododului, ieromonahul Teofan Mătăsaru, în raportul înregistrat sub Nr. 80 din 15. I. 1941 arată următoarele: „În parohie convertită, unde șovinismul maghiar era mai înfocat și dușmănos față de luptătorii pentru naționalism și ortodocsie, era cu neputință să stau în fața trupelor de ocupație a teritoriului cedat”. S-a refugiat făcând predarea averii parohiei epitropiei și consiliului.

18. Extras din Declarația – Memoriu, depus de părintele Dosoftei Constantinescu, din Tarna-Văgaș, Jud. Satu-Mare:.. ”Înspre noaptea zilei de 9 Septembrie 1940, au pătruns în casa parohială din Satu Mare (păr. Constantinescu în ultimul timp gira și parohia Satu Mare), trei grupuri, fiecare de câte 10 soldați înarmați, care m-au ridicat forțat din pat, îmbrăcându-mă și bătându-mă până la catedrală. Aici m-au așezat cu fața spre păretele sf. altar. Luându-mi poziția de rugăciune așa m-au ținut până la orele 2 noaptea. Sub presiunea zgomotului de încărcare a armei mă forțau a divulga unde sunt armele ascunse. Văzând că nu pot scoate nimic din gura mea, m-au scos afară din Biserică cu intenția de a mă executa, însă s-au răzgândit, din motive pe care nu le cunosc. M-au dus la casa parohială, unde m-au ridicat, forțându-mă cu amenințări să le spun unde sunt ascunse armele coloniștilor din comuna Nicula, Bercu, Lazuri, Livada nouă, Peleş, Drăgușeni, [F.38] Colonel Paulian, unde mi-au făcut o minuțioasă percheuție. În fața acestor dovezi de nevinovăție, m-au pus în libertate. În ziua de 22 Sept. 1940, în timpul sf. slujbe, la altar, eram în mână cu tava cu anaforă, când au venit din nou maghiarii, aruncându-mi-o pe jos, apoi, declarându-mă din nou arestat și apoi m-au dus la poliție. Odată cu mine, au mai fost arestați și o parte din credincioși

cari asistau la slujbă. În panică, puținii care au putut să se strecoare au scăpat. Am lăsat în biserică un copil care urma să fie botezat. S-a insistat rugându-i, implorându-i să fie indulgenți pentru a da voie să se boteze acel copil. Ungurii au răspuns că diavolul să-l boteze. Printre cei arestați se află și Dnii: Crăciun Dumitru, Iosif Mariaș, Nistor Ioan, Nicoară Gheorghe, Nicu Ioan, Codrea Ioan, Zaharia Iosif, Vuia Augustin, Molnar Ștefan, Ardelean Gheorghe, Onișa Gheorghe, Vasile Corodan, acesta ultim a scăpat imediat, pentru care a intervenit mamă-sa, care este de origine maghiară, tatăl său preotul Corodan fiind bun român ca și fiul..¹¹ său. Așa s-a întâmplat cu sute de români, coloniști, tineri, bătrâni, fete în număr aproximativ de 50, femei aproximativ 100, pe cari le cunoșteam. Au fost duși la poliție împreună cu mine, băgați la beciu, unde m-au ținut trei zile fără lumină, mobilă, și numai pe ciment, fără mâncare și nici apă. Apoi legat cu fiară de mâni, m-au dus la tribunal unde m-au depus într-o celulă, acolo am schimbat câteva cuvinte cu camaradul Onișa Iosif. Pentru aceasta am fost bătuți cu saci umpluți cu nisip, peste cap, corp, palmuiți, loviți cu picioarele încât am rămas fără vedere timp de trei zile. Am cerut să fiu judecat. Mi s-a răspuns că trebuie să spun întâi toate relele pe care le-am făcut ungurilor de când sunt pe aici și că nu voi fi eliberat, decât după ce voi spune unde sunt ascunși ceilalți preoți și unde sunt armele. După 40 de zile de chinuri mi s-a spus că voi fi eliberat dacă voi mai intra în biserică și nu voi mai sluji, deoarece biserica este făcută cu sudoarea și sângele maghiar, așa că trebuie să fie a lor. Mi s-a adus un act pe care trebuia să-l semnez că renunț la toate pretențiile ce le am față de statul maghiar și mai mult să nu mai intru în biserică, iar în termen de trei zile să părăsesc teritoriul maghiar, căci de nu-l voi părăsi, n-am să mai văd lumina zilei. La sf. altar, cât am stat arestat, soldații unguri au luat discul de anaforă în care au urinat. La fel prin biserică. Ni s-a furat lingurițe, sf. potir și copia. Supravegheat de soldații unguri, zdrobit de suferință, despoiat de tot ce am și sumar îmbrăcat, am fost dat peste graniță.”

Biblioteca Academiei Române, Fond *Alexandru Lapedatu*, Arhiva personală, vol. XIX, varia 9 (a-b).

11 Text șters.

Raport despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena (26 iunie 1941).

Noi precizări

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Ortodoxism, Maramureș, arbitrajul de la Viena, Ardealul de Nord.*

Lucrarea de față are la bază *Raportul despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena*, identificat în arhiva personală a lui Alexandru Lapedatu, păstrată la Biblioteca Academiei Române. Cuprinsul înscrisului reprezintă versiunea Raportului general întocmită, imprimată și asumată de Consiliul eparhial al Episcopiei Maramureșului la data de 26 iunie 1941. Varianta aceasta a fost difuzată unui număr impresionant de personalități cu scopul de a face deplin cunoscute realitățile din Ardealul de nord intrat sub administrație maghiară, în condițiile în care în opinia românească începuse să se dezvolte percepția greșită cu privire la un refugiu al consiliului eparhial și al preoților din eparhia Maramureșului, văzut ca „dezertare de la datorie”.

Comparând manuscrisul de față cu ediția anterioară a raportului, realizată de Florian Dudaș în anul 1991 (reeditat în 1996), în baza unui exemplar identificat în arhiva Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului, la Oradea, am constatat o serie de diferențe pornind de la forma de prezentare, structură și pe alocuri de conținut, rațiuni pe care s-a întemeiat decizia de reeditare a acestuia. Apreciem astfel că, în acest mod, cercetările ulterioare pot veni cu concluzii definitive legate deosebirile constatate și nu numai.

Report on the Sufferings of the Romanian Orthodox Diocese of Maramures as a Result of the Vienna Arbitration (June 26th, 1941). Additions

(Summary)

Key words: *Orthodoxism, Maramureș, Vienna Arbitration, Northern Transylvania*

The following paper is based on the *Report on the Sufferings of the Romanian Orthodox Diocese of Maramureș as a result of the Vienna Arbitration*, found in the archive of Alexandru Lapedatu, which was kept in The Library of the Romanian Academy. The text represents the version of the general Report, which was made, printed and adopted by the Diocesan Council of The Episcopate of Maramures on June 26th, 1941. This version has been provided to a large number of individuals in order to make fully known the realities in northern Transylvania, which came under Hungarian administration. The dissemination of the Report took place in order to correct the false impression amongst the Romanian general public, that the flight of the Orthodox clergy from Maramureș, after Vienna Award, represented a “desertion from duty”.

Comparing the present manuscript with the earlier edition of the Report, made by Florian Dudaș, in 1991 (reedited in 1996) which was based on a copy discovered in the Archives of the Orthodox Episcopate of Maramureș, in Oradea, some differences have been detected in both the structure and the content of the Report. This motivated us to reedit the Report. Therefore, the following research may come with final conclusions on the topic.

**RECENZII/
NOTE
BIBLIOGRAFICE**

Baza de date ARCANUM. Scurtă prezentare a Colecțiilor MAPIRE și POSTCARDS.

Klara Guseth
Arhivele Naționale Maramureș

Deosebit de cunoscută deja în mediul științific, editura ARCANUM și-a văzut în decembrie 2014 un mare vis devenit realitate – HUNGARICANA – un site comun ce conține 10 milioane de pagini digitizate din fonduri arhivistice și materiale din zeci de muzee și biblioteci, realizat în urma parteneriatelor încheiate cu nici mai mult, nici mai puțin de 100 de instituții.

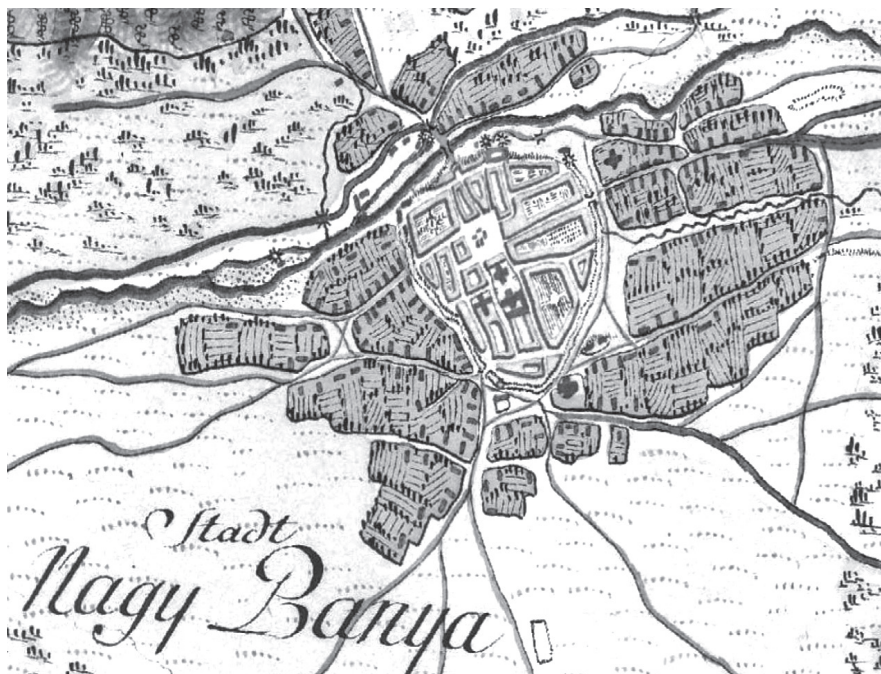
În portalul HUNGARICANA cercetătorii pot consulta cea mai mare colecție de hărți digitizate și georeferențiale, numită **MAPIRE**.¹ Aceasta a fost realizată printr-o intensă colaborare între Arhivele Statului din Austria, Croația, Arhivele Naționale ale Ungariei, Arhivele Militare din Ungaria, Arhivele Orașului Budapesta etc. Website – ul MAPIRE conține printre altele hărți militare și cadastrale ale Imperiului Habsburgic, hărți vechi ale orașului Budapesta, atlas istoric al orașelor din Austria etc.

Teritoriile fostului Imperiu Habsburgic pot fi analizate pe harta primei ridicări topografice militare (1763-1787), respectiv pe cea a celei de-a doua ridicări topografice militare (1806-1869). De asemenea, teritoriile incluse în Regatul Ungar se pot urmări și pe harta celei de-a treia ridicări topografice militare (1869-1887). Hărțile vechi de peste 200 de ani au fost plasate pe hărțile Google Streets/OpenStreetMap/ Google Satellite sau Google Hybrid. În opțiunea "Synchronized View" cercetătorul poate seta tipul de hartă (ridicări topografice, hărți ale regatului Ungar etc.), harta de bază, opacitatea ș.a.m.d. În aplicație este posibilă de asemenea calcularea distanței și întinderii.

Reproducem mai jos reprezentarea orașului Baia Mare (Nagy Bánya), respectiv a 3 sate aflate în imediata sa vecinătate - Groși (Tökés),

1 <http://mapire.eu/en/>

Ocoliș (Feketefalu), Satu Nou de Jos (Alsóújfalu) pe hărțile militare din 1763-1787, 1806-1869, 1869-1887. Considerăm că imaginile sunt suficient de grăitoare, fără să mai fie necesar să insistăm asupra deosebitei valori istorice a informațiilor furnizate de acestea.

1. Baia Mare – 1763-1787

2. Baia Mare – 1806-1869

3. Baia Mare – 1869-1887

4. Groși (Tökés), Ocoliş (Feketefalu), Satu Nou de Jos (Alsóújfalu) - 1763-1787

5. Groși (Tökés), Ocoliş (Feketefalu), Satu Nou de Jos (Alsóújfalu) - 1806-1869

6. Groși (Tökés), Ocoliş (Feketefalu), Satu Nou de Jos (Alsóújfalu) - 1869-1887

Alături de hărțile mai sus amintite, colecția cuprinde și **hărți cadastrale** întocmite pentru teritoriile Imperiului Habsburgic în secolul al XIX –lea, colecție aflată în plin proces de actualizare. În cursul anului 2015 au fost digitizate și publicate pe site, hărțile cadastrale păstrate în Ucraina (Beregovo). Printre acestea, după cum era și firesc, având în vedere întinderea vechiului comitat Maramureș la nord de Tisa, în secțiunea *Transcarpathian cadastral maps*, alături de hărți cadastrale pentru comitatele Ugocsa și Ung au fost publicate și câteva hărți cadas-

7. Harta cadastrală - Ocna Șugatag

8. Detaliu hartă cadastrală - Borșa

9. Castelul Pocol – Valea Borcutului - 1909

10. Baia Mare, Sala teatrului – Hotelul Ștefan, 1912

trale ale comitatului Maramureș. Acestea se referă atât la teritorii ale comitatului situate atât la nord cât și la sud de Tisa. De asemenea, unele localități aflate astăzi în granițele județului Maramureș pot fi analizate pe hărțile cadastrale ale Transilvaniei (1769-1773), cum ar fi spre exemplu cele din vechiul District al Chioarului și nu numai.

11. Baia Mare, Moara - 1943

În ceea ce privește colecția de ilustrate – **POSTCARDS**², menționăm doar că aceasta conține în total 300.000 de cărți poștale din diferite colțuri ale lumii, aproape 20.000 de ilustrate înfățișând orașe, sate, băi, castele, biserici din România. Zona minieră Baia-Mare-Baia Sprie este reprezentată în peste 300 de imagini, iar Sighetul de asemenea, într-un număr foarte mare de imagini. Catalogul tematic prezent pe pagina de prezentare a site –ului vine în sprijinul cercetătorului, care poate identifica într-un timp scurt imagini în funcție de tematica care îl interesează: sport, biserici, minerit, băi, industrie, reclame, personalități etc.

2 <http://postcards.hungaricana.hu/hu/>

Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919

11

Județul Maramureș

Editat de Arhivele Naționale ale României și Arhivele Naționale ale
Ungariei

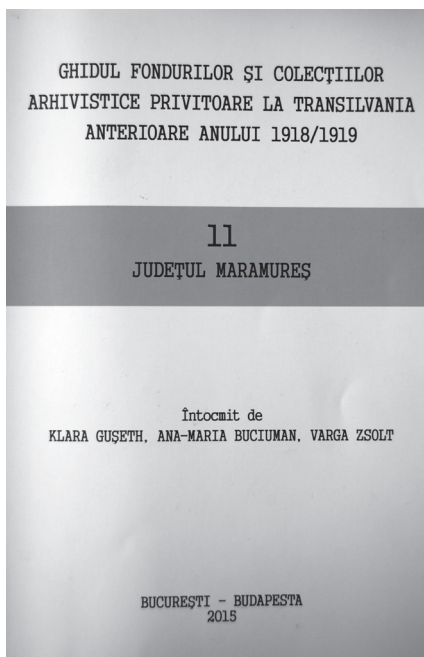
Întocmit de Klara Gușeth, Ana-Maria Buciuman, Varga Zsolt

BUCUREȘTI – BUDAPESTA

2015

Amalia – Gabriela Racolța (Mojolic)

Arhivele Naționale Maramureș

Rod al colaborării româno – maghiare, *Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919 – 11 Județul Maramureș* este al treilea volum care a văzut lumina tiparului din cele 21 ghiduri prevăzute a fi publicate, după cele editate pentru județele Mureș și Harghita. *Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la județul Maramureș*, la fel ca și pentru celelalte județe, este rezultatul unui proiect de anvergură realizat între Arhivele Naționale ale României și Arhivele Naționale ale Ungariei, prin care semnatarii protocolului din anul

2011 s-au angajat să elaboreze și să traducă reciproc prezentările detaliate ale fondurilor și colecțiilor, părților structurale, seriilor referitoare la Transilvania create anterior anului 1918 și păstrate atât în arhivele din România, cât și în cele din Ungaria.

Volumul editat pentru județul Maramureș este unul vast și elaborat cu mult profesionalism de către arhiviști maramureșeni cu experiență în domeniu, drd. Klara Gușeth (șeful Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale), Ana-Maria Buciuman și Varga Zsolt, autori ai unor articole și materiale de specialitate publicate în *Revista Arhivei Maramureșene*, precum și în alte publicații din țară sau străinătate. Ghidul a apărut la Tipografia Kódex Könyvgyártó Kft. din Budapesta în anul 2015.

În deschiderea volumului, coordonatorii seriei au expus în mod succint și logic obiectivele generale ale proiectului, dar și o scurtă prezentare a ghidurilor, în *Cuvântul înainte* întocmit de Mikó Zsuzsanna, Director general al Arhivelor Naționale ale Ungariei, Ioan Drăgan, Director al Arhivelor Naționale ale României și Á. Varga László redactorul seriei. Volumul este prevăzut cu un cuprins detaliat, indice alfabetic al fondurilor și părților structurale aflate în păstrarea Arhivelor maramureșene, precum și un indice toponimic. *Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice pentru județul Maramureș* cuprinde o parte introductivă în care istoricul Arhivelor Românești a fost tratat de către dr. Ioan Drăgan. *Introducerea* este continuată de d-na drd. Klara Gușeth cu prezentarea Arhivelor Maramureșene de la înființare până în prezent, expunerea principalilor creatori de documente și arhivele lor și un scurt îndrumător pentru utilizarea Ghidului arhivistic, ce vine în sprijinul celor interesați de informațiile furnizate de fondurile și colecțiile aflate în păstrarea Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale.

Partea cea mai consistentă a fost rezervată principalelor informații regăsite în cadrul fondurilor și colecțiilor deținute de Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, create până în anul 1918/1919, grupate tematic în fonduri administrative, judecătorești, școlare, economice, culturale, confesionale, militare, familiale și personale, medicale, precum și colecții. Descrierea fondurilor constă în: numărul fondului sau colecției, denumirea fondului (inclusiv a seriei unde este cazul) și descrierea fondului/colecției, instrumentele de evidență în baza cărora se identi-

fică documentele, anii extremi, cantitatea documentelor, limba acestora și eventual observații considerate relevante spre exemplu cazurile în care documentele se identifică în baza instrumentelor contemporane de evidență. Dintre fondurile și colecțiile prezentate în *Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice pentru județul Maramureș* amintim ***Prefectura Județului Maramureș***, care fără îndoială este unul din cele mai valoroase fonduri aflate în păstrarea Arhivelor maramureșene, dat fiind teritoriul vast la care se referă, vechimea și numărul mare al documentelor, precum și tematica diversă. De asemenea, dintre cele mai frecvent cercetate materiale referitoare la județul Maramureș, de departe se remarcă, *Colecția matricolelor confesionale* prezentată pe serii, pe localități, confesiuni, tipul registrului și anii extremi, precum și *Colecția registrelor de stare civilă*, expusă pe localități, tipul registrului și ani extremi.

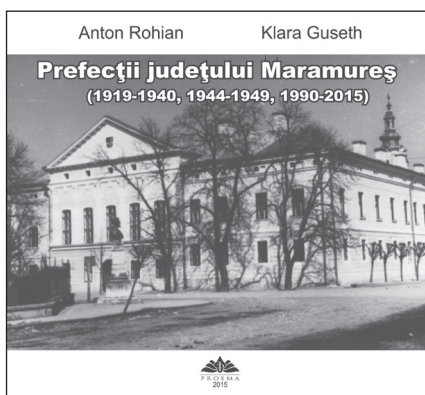
Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice pentru județul Maramureș, și de altfel toată seria, este unul bilingv, româno – maghiar, venind în sprijinul unei arii mai largi de cercetători care trec pragul sălii de studiu din cadrul Arhivelor Naționale Maramureș. Recomandăm cu încredere acest instrument de lucru, deoarece el constituie o prezență necesară pe masa oricărui pasionat de istorie, menit să incite la aprofundarea studiilor de istorie locală referitoare la trecutul maramureșenilor.

Prefecții județului Maramureș (1919-1940, 1944-1949, 1990-2015)

Baia Mare, Editura Proema, 2015, 70 p.

Autori: Klara Guseth, Anton Rohian

Ana-Maria Buciuman
Arhivele Naționale Maramureș

În cursul acestui an
a apărut la Editura
Proema, albumul *Prefecții județu-
lui Maramureș (1919-1940, 1944-
1949, 1990-2015)*, ce îi are drept
autori pe Klara Guseth și Anton
Rohian.

Lucrarea constituie o
cronologie a prefecților din
Maramureș începând cu anul 1919
și până în anul 2015, cu excep-
ția perioadelor 1940-1944, când
nordul Transilvaniei și implicit și Maramureșul s-au aflat sub ocupație
maghiară și 1949-1990 când prefectul este înlocuit de primul secretar al
Partidului Comunist Român.

Albumul cuprinde pentru început o trecere în revistă a istoriei
instituției prefectului în Maramureș, istoric care are la bază prevederile
actelor normative din perioadele respective, și anume *Legea de unificare
a administrațiilor fostelor provincii cu cea a Vechiului Regat* (1925), *Legea
pentru organizarea administrațiunii locale* (1929), *Legea administrativă*
din anul 1936, *Legea de organizare administrativă* din 1938, *Decretul 692
din 4 aprilie 1947, devenit Legea nr. 135, Constituția Republicii Populare
Române din 13 aprilie 1948, Legea nr. 5 din 1950 pentru raionarea ad-
ministrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române, Legea
privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste
Române din anul 1968, Decretele-Lege Nr. 1 și 2 din 1989, Decretul-Lege*

nr 8 din 7 ianuarie 1990, Legea Nr. 5 din 19 iulie 1990, Legea nr. 69 din 26 noiembrie 1991, republicată în anul 1996, Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale, Legea 340 din 12 iulie 2004 privind prefectul și Instituția Prefectului, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență nr. 179 din 14 decembrie 2005, respectiv Hotărârea de Guvern nr. 460/2006.

În a doua parte a lucrării a fost reconstituită o listă a prefectilor din Maramureș, cu perioada în care și-au exercitat mandatul, listă care corectează și continuă după anul 1940, lista întocmită de Alexandru Filipașcu în volumul *Istoria Maramureșului*. De asemenea sunt corectate unele informații referitoare la prefecti, menționate în lucrarea *Oameni de seamă ai Maramureșului*, coordonată de Vasile Iuga de Săliște. În continuarea acestei liste, albumul conține scurte prezentări ale prefectilor din Maramureș, în care sunt menționate: perioada mandatului prefectilor, actul de numire și/sau destituire, date biografice, informații privind funcțiile ocupate și activitatea politică desfășurată. Prezentările sunt însoțite de fotografii după documente relevante din epocă, care poartă semnătura prefectului și în unele cazuri chiar fotografiile prefectilor. Astfel, aflăm că primul prefect al Maramureșului a fost dr. Vasile Chiroiu, instalat la data de 28 aprilie 1919. Mandatul acestuia a luat sfârșit la 4 aprilie 1920, fiind urmat în perioada interbelică, în perioada 1944-1949 și după 1990, de un număr de nici mai mult, nici mai puțin de 41 de prefecti.

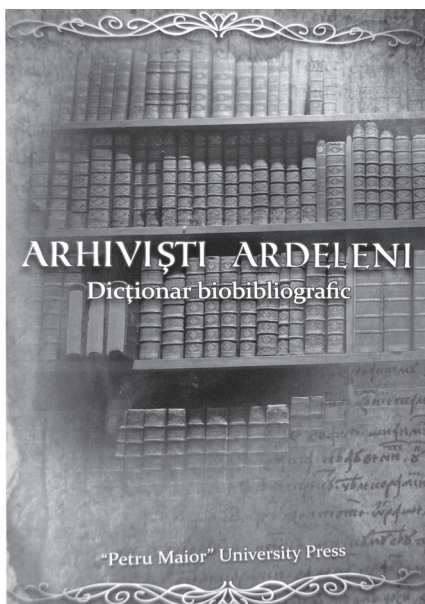
Numită impropriu album, lucrarea este una științifică, deoarece îndeplinește rigorile științifice, fiind realizată pe baza documentelor aflate în fonduri și colecții deținute de diferite structuri ale Arhivelor Naționale ale României și dispune de atât de necesarul aparat critic.

Salutăm inițiativa autorilor, care prin această lucrare mai scriu o pagină din istoria Maramureșului.

Arhiviști ardeleni. Dicționar biobibliografic.

Editura „Petru Maior” University Press, Târgu Mureș, 2014
coordonator dr. Liviu Boar

Diana Mureșan
Arhivele Naționale Maramureș

Primul dicționar biobibliografic dedicat arhiviștilor ardeleni a apărut în anul 2014 sub egida Asociației Arhiviștilor „David Prodan” Filiala Târgu Mureș la Editura „Petru Maior” University Press, Târgu Mureș, coordonator dr. Liviu Boar, și cuprinde viața și activitatea unui număr de 45 arhiviști din Transilvania care au contribuit la salvarea unui „patrimoniu unic, temelie sigură pe care se clădesc zi de zi edificiile științei, culturii și conștiinței naționale”.

În *Cuvânt înainte*, dr. Ioan Drăgan, directorul Arhivelor Naționale ale României a prezentat

o istorie succintă a arhivelor din Transilvania și a făcut referiri la profesionalismul, pasiunea și devotamentul cu care „arhiviștii au slujit instituții de arhive ale statului, ale diferitelor administrații și instituții publice, iar fapta lor profesională, mai proeminentă sau mai puțin vizibilă, se cuvine să fie cunoscută de mediul științific, ca și de către marele public, ca faptă de cultură și de civilizație”.

Volumul aduce un omagiu arhiviștilor care nu mai sunt printre noi și care au contribuit la „înființarea, închegarea și consolidarea

Arhivelor Statului până în anul 1996, apoi a Arhivelor Naționale după apariția Legii Arhivelor Naționale ale României nr 16/1996”.

Prima impresie la parcurgerea acestei lucrări este de consistență, pe deplin confirmată de modul în care este prezentată activitatea profesională și științifică a arhiviștilor ardeleni, bine documentată de autori (arhiviștii de la arhivele județene din Ardeal), precum și de materialul ilustrativ, care completează aceste biografii.

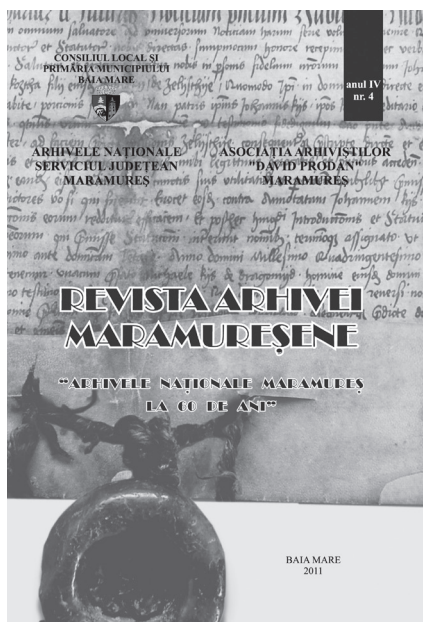
Cuvântul înainte, Introducerea (Către cititor), biografiile arhiviștilor ardeleni și lista autorilor întregesc în chip fericit această lucrare.

Biografiile din acest volum au fost ordonate alfabetic, la sfârșitul fiecăreia fiind menționat autorul (autorii) și publicată, acolo unde este cazul, bibliografia selectivă cuprinzând lucrările respectivului arhivist, precum și referințele despre acesta.

La sfârșitul volumului s-a publicat *Lista autorilor*, în care s-a menționat afilierea instituțională a autorilor biografiilor, precum și datele de contact ale acestora.

În cuprinsul volumului este prezentată și viața, respectiv activitatea profesională și științifică a patru arhiviști maramureșeni, dintre care doi foști directori ai Arhivelor Statului Maramureș: Căpâlnear Vasile, Szasz Karoly (directori), Sabău V. Ioan, Schreck Vasile (arhiviști).

Trebuie să subliniem faptul că biografiile arhiviștilor maramureșeni au fost prezentate pentru prima dată în *Revista Arhivei Maramureșene „Arhivele Naționale Maramureș la 60 de ani”, anul IV, nr. 4/2011*, număr dedicat unei echipe de arhiviști maramureșeni devotați profesiei și activităților cultural-științifice. Autorul biografiilor arhiviștilor maramureșeni, drd. Klara Gușeth, în semn de prețuire și admirație a

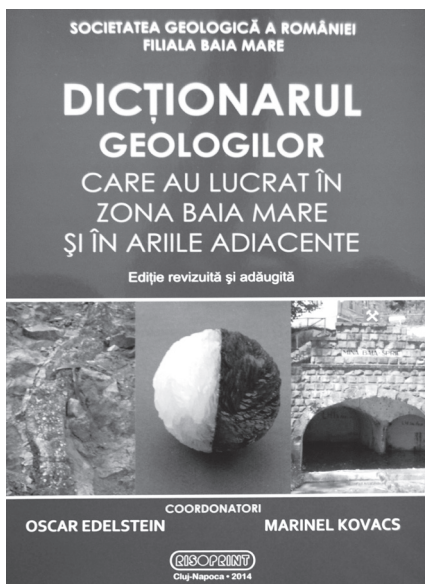
dorit ca la ceas aniversar, și anume, la împlinirea a 60 de ani de activitate a Arhivelor Maramureșene să evidențieze meritele înaintașilor arhiviști.

Trecând peste un mic neajuns, respectiv menționarea doar a autorului, dar nu și a sursei din care biografiile arhiviștilor maramureșeni au fost preluate, considerăm deosebit de util dicționarul de față pentru viitoarele generații de arhiviști ardeleni.

Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și în ariile adiacente, Ediție revizuită și adăugită

Cluj Napoca, Editura RISOPRINT, 2014, 641 p
Coordonatori: Oscar Edelstein, Marinel Kovacs

Ioan-Vasile Rogozsan
Arhivele Naționale Maramureș

Semnălăm apariția în anul 2014, sub egida Societății Geologice a României, Filiala Baia Mare, ediției a II-a a lucrării *“Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și în ariile adiacente”*, la temelia căreia stau coordonatorii Oscar Edelstein și Marinel Kovacs. Lucrarea apărută la Editura clujeană Risoprint, este o ediție revizuită și adăugită, în cuprinsul căreia există și o recenzie a primului volum apărut.

După cum însăși coordonatorii acestui volum au menționat în introducere, *“interesul deosebit legat de apariția primei ediții a*

*Dicționarului, ne-a determinat să realizăm această a doua ediție”*¹.

Din păcate, în ciuda complexității lucrării, însăși coordonatorii recunosc faptul că aceasta este incompletă, mulți specialiști precum și lucrări reprezentative publicate fiind lăsate în afara prezentului dicționar: *“spre regretul nostru, cu toate eforturile depuse de coordonatorii lu-*

1 Oscar Edelstein, Marinel Kovacs (coordonatori), *Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și în ariile adiacente*, Cluj Napoca, Editura RISOPRINT, 2014, p. ix

crării pentru a-i include în ediția a II-a și pe colegii care au refuzat acest lucru în cazul primei ediții, rezultatul a fost tot unul negativ”².

Din punct de vedere structural, lucrarea cuprinde trei părți:

Prima parte, include date despre cei care au avut contribuții în zona Baia Mare și în împrejurimi (geologi, geofizicieni, geochimiști).

Cea de-a doua parte a lucrării cuprinde o listă bibliografică a lucrărilor publicate de către cei menționați în dicționar, cu privire la zona Baia Mare.

Ultima parte cuprinde instituțiile de învățământ superior (facultăți de Geologie și Geofizică, Mine și Metalurgie, Geografie și Geologie, Biologie și Geologie), institute de cercetări (din România și Franța), care au activat și în zona Baia Mare precum și întreprinderile/sociețile comerciale cu profil geologic care și-au adus aportul la realizarea unor studii în domeniu, făcându-se un scurt istoric al acestora și fiind evidențiate cadrele universitare care au coordonat realizarea unor studii geologice sau geofizice în zona Maramureșului (studii asupra zonei eruptive Baia Mare, elementelor rare și disperse în unele zăcămintele din zonele Baia Mare și Baia Borșa, morfostructura versantului nordic al Munților Gutâi, cuarțitelor hidrotermale din zona Baia Mare, diatomitelor de la Chiuzbaia și a gresilor de la sud de Cavnic).

Deosebit de interesante sunt anexele acestei lucrări (în care sunt enumerați membrii Societății Geologice a României-Filiala Baia Mare, doctorii în geologie sau geofizică ai Universităților din București, Cluj Napoca, Iași sau Budapesta ce și-au ales ca temă zona Baia Mare), precum și fotografiile unora dintre personalitățile menționate în *“Dicționar.”*, fotografii puse la dispoziție fie de către personalitățile incluse în lucrare, fie culese de autori de pe diverse site-uri sau din alte surse.

Considerăm benefică apariția celei de-a doua ediții a volumului, care reprezintă un punct de plecare pentru alte inițiative de acest gen, care au în vedere reconstituirea istoriei mineritului, a geologiei dar și a activității specialiștilor care s-au dăruit acestor domenii.

Răsfoind această lucrare interesantă prin prisma subiectului abordat facem totuși o precizare vis-à-vis de lipsa aparatului critic. S-a constatat că acesta lipsește în primul rând la paginile în care sunt descrise momente din istoricul învățământului geologic minier băimărean. Se

2 Oscar Edelstein, Marinel Kovacs (coordonatori), *op. cit.*, p. ix

fac aici referiri, de exemplu, la apariția primei școli cu specific minier din Baia Mare, dar și alte aspecte, dându-se informații cuprinse în multitudinea de dosare păstrate la Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale în fondurile specifice ³, fără a se face trimiteri direct la sursa de unde au fost preluate aceste informații.

Recomandăm, pe această cale, celor care vor dori să elaboreze lucrări pe acest segment faptul deloc de neglijat că orice lucrare științifică, pe lângă materialele adunate, presupune existența unui aparat critic extrem de complex și variat.

3 *Inspectoratul Geologic Minier Baia Mare, Întreprinderea de Explorări și Prospecțiuni Geologice "Maramureș" Baia Mare, Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice Baia Mare sau Exploatarea Miniere Baia Borșa, Baia Sprie, Băiuș, Cavnic, Dealul Crucii Herja, Nistru, Săsar, Totoș-Jereapăn, Budești, Valea Roșie.*

hys et alios predictos in dominium eiusque
perpetue possidenda. Si non fuerit graditum
in pnam ad Primam competenti rationem
et Euoratorum si qui fuerint. Viminorum
pne fideliter rescutatis datum Bnde sabb
preptis et mandatis eiusque domini Regis ob
Iohanne Qstium ad Qstia fideliter exequi
sabbato proximo ante dominum Pannipalm
proxime vixi Qstia adam Nam in ad Bahic

Acest material este publicat în cadrul proiectului Manifestările culturale științifice „Arhivele și Societatea” derulat de către Asociația Arhiviștilor „David Prodan” Maramureș, respectiv Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale cu sprijinul Municipiului Baia Mare prin programul de finanțare nerambursabilă în anul 2015.

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a finanțatorului.

Acest material se distribuie GRATUIT.